

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava
Detašované pracovisko Kráľovnej Pokoja z Medžugorja, Bardejov

Sociálny rozmer človeka v súčasnom svete

Recenzovaný zborník vedeckých prác pedagógov
Detašovaného pracoviska Kráľovnej Pokoja z Medžugorja, Bardejov

František Hanobik, Anton Červeň

Bardejov 2012

Sociálny rozmer človeka v súčasnom svete

Recenzovaný zborník vedeckých prác pedagógov
Detašovaného pracoviska Kráľovnej Pokoja z Medžugorja, Bardejov
František Hanobik, Anton Červeň

Názov: Sociálny rozmer človeka v súčasnom svete
Vydavateľ: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava
Detašované pracovisko Kráľovnej Pokoja z Medžugoria, Bardejov

© Editori

Doc. PhDr. František Hanobik, PhD.

ThDr. PaedDr. Anton Červeň, PhD.

Recenzenti

Prof. MUDr. Vladimír Krčméry, DrSc., Dr.h.c.

VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava, Slovenská republika

Prof. ThDr. Ing. Jozef Kutarňa, PhD.

VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava, Slovenská republika

Prof. ThDr. JCDr. Anton Fabian, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku, Slovenská republika

Technická spolupráca: PhDr. Radoslav Michel', PhDr. Peter Exner

Jazyková úprava: Texty neprešli jazykovou úpravou. Za jazykovú a obsahovú stránku sú zodpovední autori jednotlivých príspevkov.

Rok vydania: 2012

Pocet strán: 293

ISBN: 978-80-8132-037-8

OBSAH

Hospodárska kríza, nezamestnanosť a jej dopad na minimálnu mzdu v Slovenskej republike <i>Štefan Bugri, Emília Pribišová</i>	4
Postavenie dieťaťa v súčasnej spoločnosti <i>Nataša Bujdová</i>	25
Kam ide človek? <i>Anton Červeň</i>	42
Sociálny rozmer mladých ľudí v súčasnom svete <i>Ján Gurský</i>	73
Rozmer sociálnej práce s nezamestnanými osobami a osobami nachádzajúcimi sa v hmotnej núdzi <i>Eva Halušková, Štefánia Derevjaniková</i>	91
Človek a etické princípy <i>František Hanobik</i>	110
Duch Svätý ako inšpirátor konania dobra človeka <i>Mária Hardy</i>	132
Sociálna (ne)zodpovednosť zoči-voči prípadom sexuálneho zneužívania detí <i>Slávka Karkošková</i>	154
Ponímanie výchovy a človeka v postmodernej spoločnosti <i>Slavomír Laca</i>	180
Integrácia mentálne postihnutých detí a práca s nimi <i>Igor Magera</i>	203
Nezamestnanosť mladých ľudí ako sociálny problém <i>Radoslav Michel</i>	230
Rodina – quo vadis? <i>Peter Tirpák</i>	248
Sociálna terapia ako prostriedok zlepšenia kvality života seniorov <i>Peter Vansač</i>	275

Predhovor

Človek je tvorcom filozofie a môže ju stvárať podľa svojej vôle, ale musí pritom vychádzať z morálnej základne, do ktorej zakotvuje princípy svojej doktríny. To je problém veľkej roztrieštenosti morálneho hodnotenia a morálnych kritérií ľudských činov. Hľadanie najvyššej etickej normy a pozitívny návrat k objektívnej skutočnosti existencie a života je základné pravidlo mravnosti, ktoré má bezprostredný základ v samotnej ľudskej prirodzenosti a je v súlade so zdravým ľudským rozumom. Všetky ostatné zákony majú svoju silu len v náväznosti na tento prvý zákon.

Človek najlepšie pozná cieľ svojho skutku a chce uspokojovať svoje túžby po objektívnom dobre, avšak materiálne dobré sú nestále a nijako nemôžu poskytnúť upokojenie ľudskej duši. Uspokojiť môžu len ľudské telo. Je zrejmé, že zo všetkých dobier mravné dobrá najviac vyhovujú potrebám spirituálnej ľudskej duše. Človek je svojou prirodzenosťou spoločenský tvor, lenže nie spoločnosť tvorí človeka, ale ľudia tvoria spoločnosť. A dobrá spoločnosť môžu mať len takú povahu, akú povahu majú dobrá jednotlivcov. Človek chce byť šťastný a preto koná tak, aby dosiahol a zachoval si to, čo považuje za svoje dobro, za svoje šťastie. Čím je dobro stabilnejšie, tým sa cíti človek šťastnejší, ak sa ho zmocní. Objektívnosť charakteru morálnosti ľudského konania je v podstate vlastnosť ľudských skutkov, je to vzťah zhodnosti alebo nezhdodnosti týchto skutkov s posledným cieľom človeka. Človek - ako najdokonalejšie bytie - je podľa Platóna podobný bohu lebo miera jeho participácie na božej podobnosti je najväčšia zo všetkých bytí na zemi, tak aj rozum a vôľa človeka sú odrazom, podobou božieho rozumu a božej vôle.

Zo spoločenského hľadiska je morálna hodnota skutku daná mierou rešpektovania mravov spoločnosti, takže či je skutok morálny alebo nemorálny závisí od toho, či je v zhode alebo v rozpore s existujúcimi mravmi spoločnosti. Všeobecne platné hodnoty a normy v spoločnosti sa odzrkadľujú v mravoch spoločnosti, ktoré sa prezentujú rôznymi spôsobmi. Subjekt zobjektívňuje svoje presvedčenie a nárokuje si jeho uznanie spoločnosťou.

Praktickou stránkou hodnotenia dobra a zla, alebo odrazom morálnej kvality spoločnosti je jej prístup k princípu spravodlivosti – ktorý má základ v spravodlivom usporiadaní spoločnosti a rozdeľovaní ekonomických, sociálnych a kultúrnych hodnôt medzi subjekty spoločnosti. Druhou formou spravodlivosti je tzv. vyrovnávací spravodlivosť uplatňujúca sa vo vzájomných vzťahoch medzi občanmi.

Kresťanská sociálna náuka učí, že spravodlivosť je čnosť, prostredníctvom ktorej každý poskytuje druhému právo na to, čo mu patrí, pričom musí byť dodržaný princíp individuálnej slobody, pretože sloboda je nevyhnutnou podmienkou realizácie individuálneho aj spoločného dobra a spravodlivosti. Sloboda je viazaná na rešpektovanie morálnych hodnôt.

Čitateľ pri ponorení sa do jednotlivých textov má možnosť zamyslenia a úvahy nad obsahom jednotlivých príspevkov, ktoré silno rezonujú v dnešnej spoločnosti a vytvárajú obraz dnešného moderného človeka.

Hospodárska kríza, nezamestnanosť a jej dopad na minimálnu mzdu v Slovenskej republike

ŠTEFAN BUGRI, EMÍLIA PRIBIŠOVÁ

*Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P. P. Gojdiča v Prešove,
pedagóg v študijnom odbore sociálna práca.*

Úvod: Hospodárska kríza, ktorá dosiahla svetový rozmer, zasiahla mnoho krajín celého sveta. Jej dôsledky je cítiť takmer v každej oblasti nášho života. Jedným z najzávažnejších dôsledkov hospodárskej krízy je zvyšovanie nezamestnanosti. Mnohé krajiny pocítili rast nezamestnanosti, Slovensko nevynímajúc. S narastajúcim trendom nezamestnanosti úzko súvisí povinnosť pracovať len za minimálnu mzdu. Aký je pomer medzi mzdou minimálnou a priemernou mesačnou v SR?

Jadro práce: Pri predstave, že prichádza hospodárska kríza, kladieme si otázku, ako táto zasiahne bežného človeka. Jednou z najpodstatnejších je, že zrejme postihne veľa ľudí a zníži im životný štandard. Súčasná hospodárska kríza výrazne súvisí s nezamestnanosťou. Čoraz viac ľudí je nezamestnaných hlavne v Prešovskom a Košickom kraji SR. Aká je možnosť nájsť si prácu a zamestnať sa? Vytvára štát dostatočný priestor na to, aby vznikali nové pracovné miesta? Keďže nezamestnanosť má v súčasnosti stúpajúci trend, každý, kto má možnosť zamestnať sa, prijíma všetky podmienky, kladené zo strany zamestnávateľa. Dokonca súhlasí aj s tým, aby pracoval „len“ za minimálnu mzdu. Ako vieme ovplyvniť túto skutočnosť a priblížiť mzdy cca 60 % obyvateľov k mzde priemernej? Na to je asi veľmi ťažká odpoveď.

Záver: Riešenie hospodárskej krízy je veľmi náročný nielen ekonomický, ale aj sociálny problém. Ak by sme mali navrhnúť prostriedky a metódy riešenia nezamestnanosti, bez pomoci vlády, ktorá má najväčší vplyv na vytváranie nových pracovných miest, to nie je možné. Jednotlivo vytvárané nové pracovné miesta hlavne z dôvodu vzniku SZČO, nie je komplexným riešením nezamestnanosti.

Kontakt autorov: doc. Ing. Štefan Bugri, PhD., MPH. Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P.P. Gojdiča v Prešove, Dilonova 13, 080 01 Prešov, e mail: bugri@usvaz.sk

Ing. Emília Pribišová, PhD. Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P.P. Gojdiča v Prešove, Dilonova 13, 080 01 Prešov, e mail: pribisova@usvaz.sk

The economic crisis, unemployment and its impact on the minimum wage in the Slovak Republic

STEFAN BUGRI, EMILIA PRIBISOVA

*Institute of Social Sciences and Health of Bl. P. P. Gojdic in Presov,
teacher in the study of social work.*

Introduction: The economic crisis has reached a global scale, struck many countries around the world. Its impact is felt in almost every area of our lives. One of the most serious economic crisis is increasing unemployment. Many countries have experienced a rise in unemployment, including Slovakia. With the increasing trend of unemployment is closely related to the obligation to work only for the minimum wage. What is the relationship between minimum wage and the average monthly in Slovakia?

Main part: With the notion that the economic crisis comes, wonders how it hits ordinary people. One of the most important is that it probably affects many people and reduce their standard of living. The current economic crisis is significantly associated with unemployment. More and more people are unemployed, particularly in the region around Prešov and Košice in Slovakia. What is the possibility of finding work and employment? Does the state create sufficient space to creating new jobs? As unemployment is currently rising trend, everyone who has access to employment, accepts all the conditions imposed by the employer. Even agrees with the fact that he worked "only" the minimum wage. How can we influence this and bring wages about 60% of the population to the average wage? It is probably very difficult to answer.

Conclusion: Economic crisis is very difficult not only economic but also social problem. If we were to propose means and methods of dealing with unemployment, without government help, which has the greatest impact on job creation, it is not possible. Individually creation of the new jobs, mainly because of SZČO, is not a comprehensive solution to unemployment.

The first contact: Doc. Ing. Štefan Bugri, PhD., MPH. Institute of Social Sciences and Health of Bl. P. P. Gojdic in Presov, Dilonova n. 13, 080 01 Presov, e mail: bugri@usvaz.sk

Ing. Emília Pribišová, PhD. Institute of Social Sciences and Health of Bl. P. P. Gojdic in Presov, Dilonova n. 13, 080 01 Presov, e mail: pribisova@usvaz.sk

ÚVOD

V roku 2009 sa dôsledky hospodárskej krízy v plnej miere prejavili prakticky vo všetkých oblastiach reálnej ekonomiky. Ekonomika v každej krajine, Slovensko nevyímajúc, stratila na svojej dynamike, čo sa prejavilo v znižovaní výroby a to malo hlavný dopad na znižovaní počtu pracovných miest a následným prepúšťaním zamestnancov. Tento vývoj vyústil do celosvetovej recesie a v mnohých krajinách zapríčinil viaceré závažné makroekonomické nevyváženosti. Medzi tieto nevyváženosti patrí aj vysoká nezamestnanosť.

Jedným zo sprievodných javov trhového mechanizmu je aj nezamestnanosť, ktorá nás v súčasnom období sprevádza na každom kroku. S týmto pojmom sa stretávame v každodennom živote, či už v médiách alebo sa nás dotýka priamo.

Zdravý vývoj každej ekonomiky by popri ekonomickom raste mal so sebou prinášať prijateľnú mieru nezamestnanosti, resp. **prirodzenú mieru nezamestnanosti**. Pri zvýšenej miere nezamestnanosti ekonomika prichádza o statky a služby, ktoré by mohli vyrobiť v danom období nezamestnaní ľudia, pričom táto strata sa pri priemernej produktivite práce dá ľahko vyčíslieť. Súčasťou toho, o čo ekonomika počas obdobia zvýšenej nezamestnanosti prichádza, sú napríklad **finančné dávky v nezamestnanosti**. Tie na jednej strane vytvárajú podmienky na to, aby aj človek, ktorý prišiel o prácu, mohol naďalej žiť dôstojným životom, no na druhej strane tieto dávky značne zaťažujú štátnu pokladnicu, čoho dôsledkom môže byť aj prehĺbovanie deficitu štátneho rozpočtu. Tieto ekonomické straty z období zvýšenej nezamestnanosti sú doloženým príkladom plytvania zdrojmi v modernej ekonomike.

V Slovenskej republike je minimálna mzda ustanovená zákonom a vykonávacím nariadením vlády. Jej suma sa odvádza od výšky priemernej mzdy zamestnancov za predchádzajúci rok pomocou koeficientu, o ktorom vyjednávajú zástupcovia zamestnávateľských zväzov, odborových zväzov a vlády. V kolektívnych zmluvách uzatváraných na úrovni odvetví (kolektívne zmluvy vyššieho stupňa) i na podnikovej úrovni medzi zástupcami zamestnávateľov a zamestnancov sa môže dohodnúť vyššia minimálna mzda. Je výška minimálnej mzdy dostatočná pre zabezpečenie kvalitného života občanov?

Priemerná mzda, minimálna mzda ako aj náklady na prácu v SR sú nižšie hlavne v porovnaní s väčšinou krajín EÚ. Podľa odporúčaní EÚ by pritom minimálna mzda mala dosiahnuť 60 % z priemernej nominálnej mesačnej mzdy v hospodárstve. Nízka úroveň miezd znamená nielen zníženie kvality života ľudí, ale aj zníženie motivácie zamestnať sa, nezaujem na zvyšovaní kvalifikácie a odchod mladých ľudí s vyšším vzdelaním do zahraničia. Aktuálnym problémom

v oblasti miezd by malo byť zladenie požiadaviek trhu práce na absolventov škôl, na čom má svoj podiel aj nedostatočná personálna politika zamestnávateľov.

1 HOSPODÁRSKA KRÍZA A JEJ DÔSLEDKY

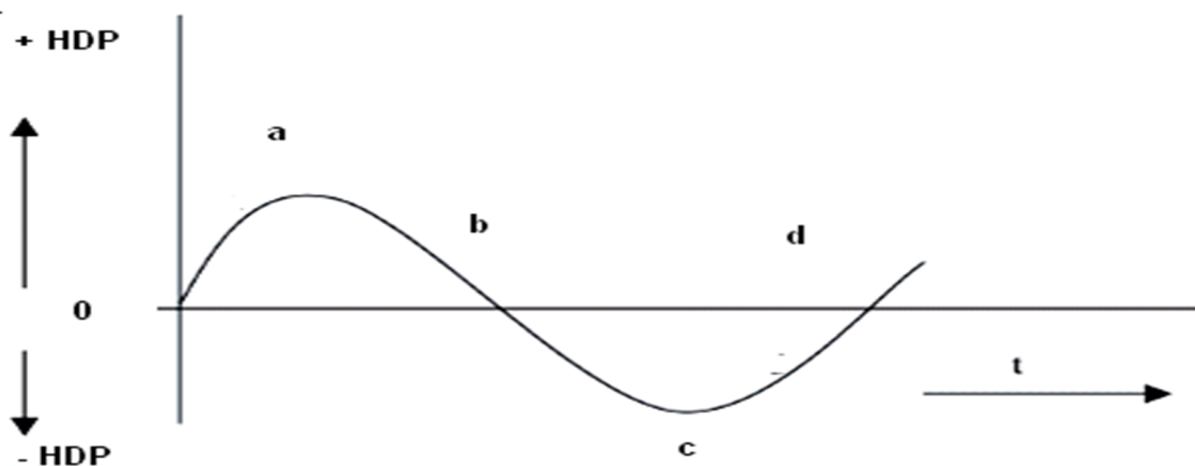
Každým dňom, v každej oblasti sa stretávame s pojmom hospodárska kríza – nedostatok finančných prostriedkov, čo má za následok okrem iného aj zníženie životnej úrovne väčšiny obyvateľstva. Presnú definíciu nám ale vlastne nikto nevysvetlí aj keď to, čo voláme hospodárska kríza nie je nič iné ako mravná bieda a to všetko ostatné je iba jej následok. Hospodárska kríza prináša mnoho otáznikov v nevyrovnanosti ekonomiky, zvyšovaním cien tovarov, zvýšenie počtu nezamestnaných, čo má za následok zvyšovanie napätia a stresov v spoločnosti.

Hospodárskou krízou chápeme ako zvrat hospodárskeho cyklu na kulminujúcom maxime hospodárskej činnosti. Hospodárske cykly sú výkyvy hospodárskej činnosti, ktoré sa v pravidelných intervaloch opakujú.

Krátky cyklus pozostáva zo štyroch fáz:

- a. Expanzia – vzostup ekonomiky s tendenciou rastu cien a príjmov.
- b. Zvrat – kríza – cyklické maximum.
- c. Depresia / recesia / kríza – zníženie hospodárskej aktivity sprevádzané poklesom cien a nominálnych príjmov pri súčasnom vzostupne nezamestnanosti.
- d. Oživenie – protipól krízy / recesie, začiatok nového cyklu.

Graf č. 1.: Hospodársky cyklus

Zdroj: Dostupné z Metodického portálu www.rvp.cz, ISSN: 1802-4785, financovaného z ESF a štátneho rozpočtu ČR. Provozováno Výzkumným ústavem pedagogickým v Praze.

1.1 Časové ohraničenie ekonomických cyklov

Pri ekonomických cykloch je dôležité sledovať aj ich časové ohraničenie.

Rozoznávame teda cykly:

- krátkodobé,
- strednodobé a
- dlhodobé,

a to podľa ich intenzity a dĺžky trvania.

Dlhé cykly sa označujú tiež ako **Kondratievove cykly**, resp. vlny. Ich periodicita je 45-60 rokov a podľa Kondratieva je hlavnou príčinou, ktorá spôsobuje „vlnenie“ technický pokrok a jeho využitie v praxi.

Dlhý cyklus pozostáva z dvoch fáz, cca 20 – 25-ročných období:

- a. Prvá fáza A – je charakteristická tendenciou rastu cien a vzostupu výroby,
- b. Druhá fáza B – je typická poklesom cien a spomalením hospodárskeho rastu.

V súčasnosti možno povedať, že periodicita sa skraca, a to vďaka celosvetovému pokroku vedy, väčšej celosvetovej previazanosti, väčšej závislosti na ostatných štátoch zapríčinennej najmä globalizáciou. Cykly zapríčinené zmenou úrokových sadzieb a zmenou dopytu po investíciách sú kratšieho charakteru, ich dĺžka sa pohybuje medzi 7 - 11 rokmi a sú označované podľa autora, ktorý ich zdôvodnil ako **Junglarove cykly**, resp. strednodobé cykly. Teória sa potvrdzuje v praxi, pretože zhruba 7 ročný časový úsek dnes môžeme sledovať aj medzi poslednou krízou v USA z roku 2001 a aktuálnou krízou amerických hypoték. Dalo by sa povedať, že ani v tomto prípade nezlyhala len neviditeľná ruka trhu, ale bola to regulačná úloha štátu a zásahy štátu do ekonomiky, ktoré v nemalej miere okrem chýb účastníkov trhu dopomohli k dnešnému stavu. V hospodárstve možno pozorovať aj krátke cykly, ktorých existenciu zdôvodnili autori Kitchin a Mitchel, a preto sú označované aj ako **Kitchinove a Mitchelove cykly**. Podľa ich teórie dochádza k výkyvom v hospodárstve v dôsledku zmien v stave zásob medziproduktov a hotových výrobkov, a to v najdôležitejších hospodárskych odvetviach. Exogénnou príčinou ekonomického cyklu môžu byť aj voľby. Volebné obdobie je zväčša štvorročné, resp. päťročné v závislosti od danej krajiny, a preto možno volebné cykly zaradiť medzi krátkodobé.

1.2 Hospodárska kríza a Slovensko

Začiatok hospodárskej krízy sa datuje na začiatok prvej polovice roku 2007. Za pôvodcu súčasnej hospodárskej krízy boli označované USA. V jej začiatkoch si málokto uvedomoval, aký táto hospodárska kríza bude mať dopad pre celý svet. Kríza amerických hypotekárnych inštitúcií prepukla

v auguste v roku 2007. Problémy finančných inštitúcií a neistota na finančných trhoch následne spôsobila spomalenie predovšetkým amerického, ale aj európskeho hospodárstva. Vzájomná previazanosť krajín, globalizácia vo vzťahoch, vyvolala dominantný efekt. Výkonnosť globálnej ekonomiky poklesla a bude klesať pokiaľ kríza nepadne na svoje dno.

Hospodárska kríza na Slovensku sa výrazne prejavila až koncom roka 2008. Kríza sa vo väčšej či menšej miere dotkla všetkých občanov spoločnosti a začala rôznym spôsobom ovplyvňovať ich životy. Dopyt po produktoch začal klesať, objem objednávok sa zmenšoval, a nebolo pre koho vyrábať. Väčšina slovenských podnikov zavádza úsporné opatrenia, ako napr. znižovanie miezd, nútené čerpanie dovolení zamestnancov, v horšom prípade prepúšťanie zo zamestnania. Po strate zamestnania je šanca opätovne sa zamestnať malá a nájsť si prácu v danom odbore veľmi nepravdepodobná. Najviac ohrozenou ekonomicky aktívnou skupinou obyvateľstva sú zamestnanci, ktorí majú nízke (základné) vzdelanie a občania nad 50 rokov s maximálnym dosiahnutým stredoškolským vzdelaním. Ľudia pociťujú neistotu, rozvážnejšie nakupujú, viac sa snažia šetriť. Väčšie investície radšej odkladajú na neskôr. Následkom toho sa znižuje dopyt a to hlavne po tovaroch dlhodobej spotreby.

2 NEZAMESTNANOSŤ A JEJ DRUHY

Jedným z najzávažnejších dôsledkov hospodárskej krízy je zvyšovanie nezamestnanosti. Mnohé krajiny pocítili rast nezamestnanosti, Slovensko nevynímajúc. Nezamestnanosť je stav, kedy sa nachádza časť pracovných síl mimo pracovný proces. Za nezamestnaného je považovaná osoba schopná pracovať, ktorá si však nemôže nájsť platené zamestnanie. Existuje niekoľko zaužívaných definícií pojmu nezamestnanosť. Oficiálne sa za nezamestnaného považuje osoba, ktorá:

- je staršia ako 16 rokov a nie je študujúca ani pracujúca,
- aktívne hľadá prácu,
- schopná a ochotná nastúpiť do práce

a súčasne je evidovaná na úrade práce.

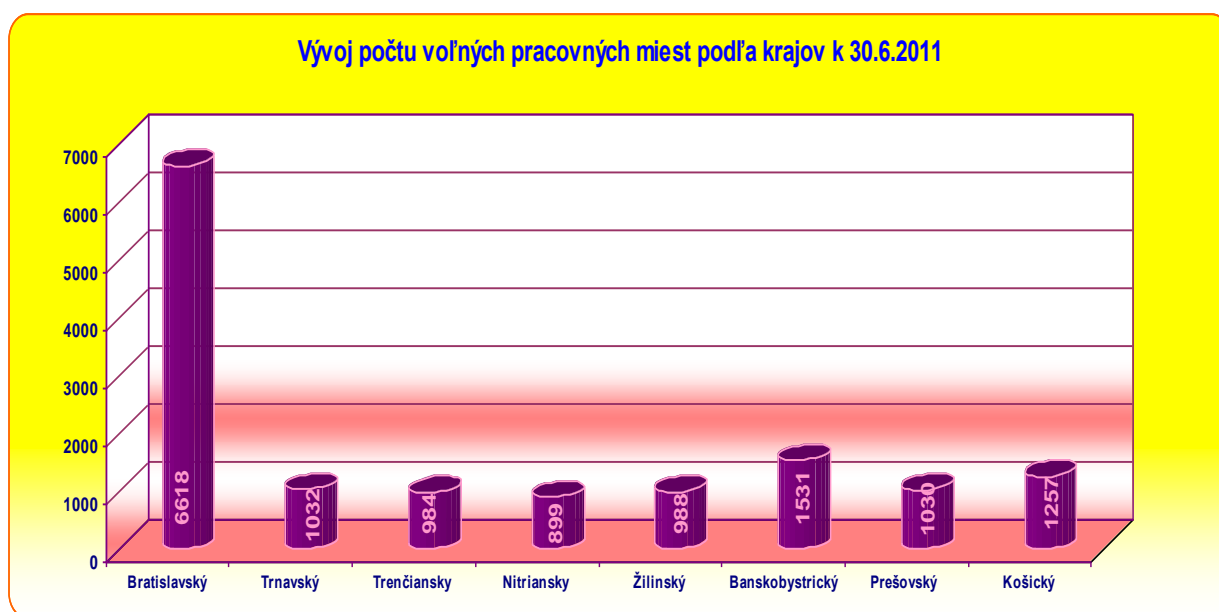
V zmysle čl. 35, ods. 1 a 3 Ústavy Slovenskej republiky z roku 1992 má každý občan právo na prácu a na slobodnú voľbu povolania a prípravu naň, ako aj právo podnikat' a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť. Žiaľ, právo pracovať nesúvisí hneď aj s povinnosťou pracovať. Pod pojmom plná zamestnanosť rozumieme *stav, kedy jednotlivec, ktorý chce pracovať a akceptovať mzdu, ktorú mu zamestnávateľia môžu za daných podmienok ponúknuť, si prácu nájsť vždy*. Objektívne však za daných podmienok musí byť v štáte dostatok pracovných príležitostí.

Tabuľka č. 1: Vývoj počtu voľných pracovných miest v SR za obdobie rokov 2010 - 2011

SR, kraj	Voľné pracovné miesta			
	II. Q 2010	Podiel na SR v %	II.Q 2011	Podiel na SR v %
Bratislavský	6406	50,25	6618	46,15
Trnavský	749	5,87	1032	7,20
Trenčiansky	1105	8,67	984	6,86
Nitriansky	982	7,70	899	6,27
Žilinský	961	7,54	988	6,89
Banskobystrický	951	7,46	1531	10,68
Prešovský	781	6,13	1030	7,18
Košický	814	6,38	1257	8,77
SPOLU:	12749	100,00	14339	100,00

Zdroj: ŠU SR

Graf č. 2 Vývoj počtu voľných pracovných miest podľa krajov k 30.6.2011

Zdroj: ŠÚ SR

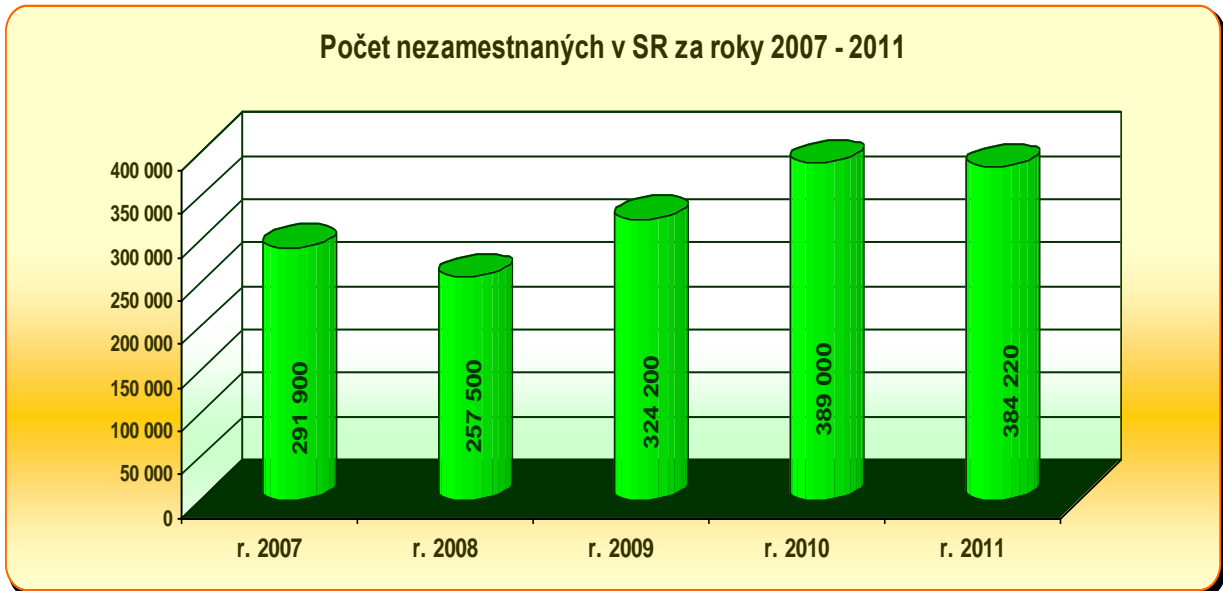
Prevažná časť nezamestnaných v takejto situácii je chápaná ako dobrovoľne nezamestnaná. Úroveň 2 – 4 % nezamestnanosti sa považuje za plnú zamestnanosť. Toto percento sa zároveň nazýva *prirodená* nezamestnanosť. Prekročenie tejto hranice či už smerom hore alebo dole sa považuje za nežiaduce.

V závislosti od dĺžky trvania nezamestnanosti delíme nezamestnanosť na:

1. *Krátkodobá* nezamestnanosť – do 3 mesiacov, maximálne do 6 mesiacov,
2. *Strednodobá* nezamestnanosť – od 6 mesiacov do 12 mesiacov,

3. *Dlhodobá nezamestnanosť* – od 12 mesiacov do 24 mesiacov,
4. *Veľmi dlhodobá nezamestnanosť* – viac ako 24 mesiacov.

Graf č. 3 Počet nezamestnaných v SR za roky 2007 - 2011

Zdroj: ŠÚ SR

2.1 Druhy nezamestnanosti:

1. *Frikčná nezamestnanosť* – je priamym dôsledkom profesijnej a pracovnej mobility pracovníkov na trhu práce. Dochádza k nej vtedy, ak občan v priebehu prechodu z jedného zamestnania do druhého prechádza krátkym obdobím nezamestnanosti.
2. *Štrukturálna nezamestnanosť* – súvisí s reštrukturalizáciou ekonomiky na danom území. Dochádza k situácii, keď ľudia prepustení zo zamestnania v dôsledku rušenia neefektívnych podnikov či inštitúcií, v dôsledku úpadku celých odvetví a hospodárstva sa dostávajú do pozície nezamestnaných. Je výsledkom nerovnováhy medzi ponukou a dopytom.
3. *Cyklická a sezónna nezamestnanosť* – cyklická je dôsledkom nevyužitia existujúcich kapacít z dôvodu problémov na strane odbytu. Tento typ nezamestnanosti je spôsobený nedostatočným dopytom po tovaroch alebo službách, ktorý často vyplýva z celkovej recesie hospodárstva a je spojený s recesiou ekonomických cyklov. Sezónna nezamestnanosť je pravidelná cyklická nezamestnanosť, ktorá je spojená s prírodnými cyklami.
4. *Skrytá nezamestnanosť* – dochádza k nej vtedy, ak si nezamestnaný občan prácu nehľadá a ani nemá ambície byť zaradený do evidencie nezamestnaných na úrade práce. Všeobecne sa týka nezamestnaných, ktorí sa vzdali predstavy, že si prácu nájdu.

5. *Neúplná zamestnanosť* – je jeden zo spôsobov riešenia masovej nezamestnanosti. Je charakteristická tým, že zamestnanci sú nútení akceptovať prácu na kratší úväzok, alebo prácu, ktorá v plnom rozsahu nevyužíva ich dosiahnutú kvalifikáciu, schopnosti, zručnosti, či znalosti.
6. *Nepravá nezamestnanosť* - je obsiahnutá nezamestnanými, ktorí zamestnanie skutočne nehľadajú, ale chcú čerpať v plnom rozsahu nároky na dávky v nezamestnanosti, resp. sociálne dávky.
7. *Absolútna* – v určitej oblasti spoločnosti je počet hľadajúcich zamestnanie vyšší, ako počet voľných pracovných miest.
8. *Technologická* – v rámci technologického vývoja sa vyvíja trh práce vzhľadom na požadované profesie.
9. *Špeciálne typy nezamestnanosti* – napr. nezamestnanosť študentov, žien, regionálna a trvalá.

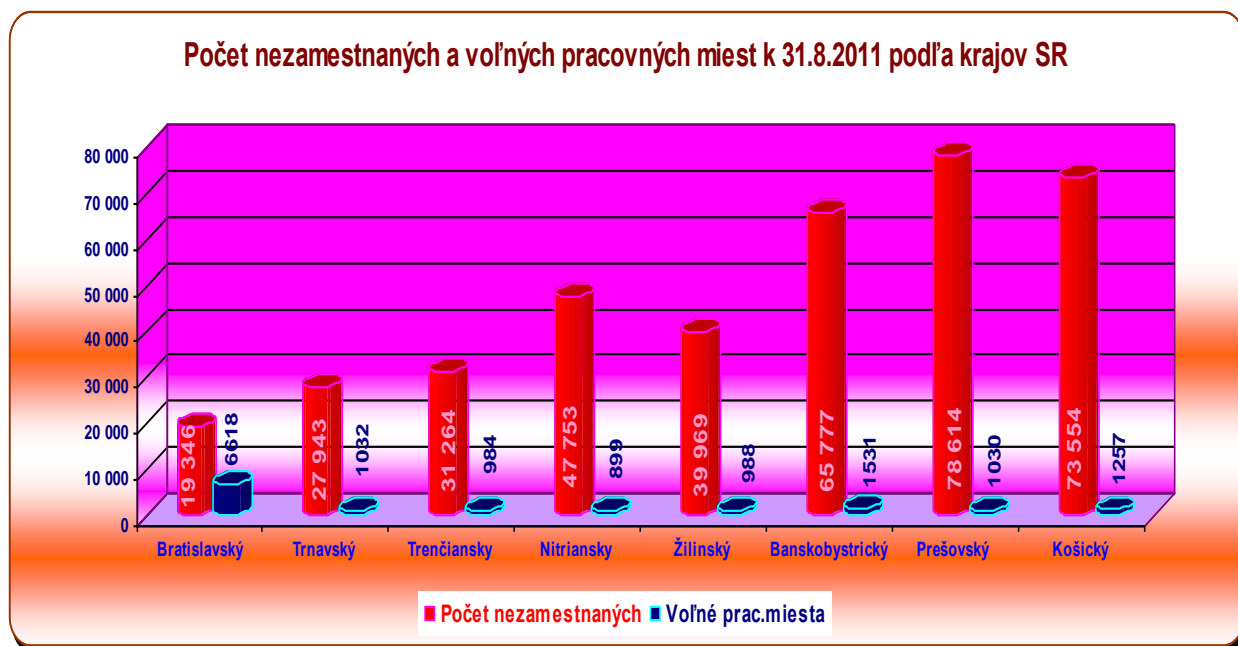
Vývoj nezamestnanosti v čase hospodárskej krízy na Slovensku

Tabuľka č. 2: Vývoj počtu nezamestnaných k voľným pracovným miestam v SR za roky 2010 – 2011 podľa jednotlivých krajov

SR, kraj	Voľné pracovné miesta a počet nezamestnaných					
	k 31.8.2011			rok 2010		
	Počet nezamestnaných	Voľné prac. miesta	Priemerný počet nezamestnaných na 1 voľné PM	Počet nezamestnaných	Voľné prac. miesta	Priemerný počet nezamestnaných na 1 voľné PM
Bratislavský	19 346	6618	3	20 900	6406	3
Trnavský	27 943	1032	27	36 600	749	49
Trenčiansky	31 264	984	32	30 700	1105	28
Nitriansky	47 753	899	53	54 100	982	55
Žilinský	39 969	988	40	48 700	961	51
Banskobystrický	65 777	1531	43	60 300	951	63
Prešovský	78 614	1030	76	72 000	781	92
Košický	73 554	1257	59	65 800	814	81
SPOLU:	384 220	14339	27	389100	12749	31

Zdroj: ŠÚ SR

Graf č. 4 Počet nezamestnaných a voľných pracovných miest k 31.8.2011 podľa krajov v SR

Zdroj: ŠÚ SR, ÚPSVaR SR

2.2 Dávka v nezamestnanosti v SR

Podmienkou na vznik nároku na dávku v nezamestnanosti je:

1. ak poistenec v posledných troch rokoch pred zaradením do evidencie uchádzačov o zamestnanie bol poistený v nezamestnanosti najmenej dva roky, t.j. 730 dní alebo
2. poistenec, ktorý po skončení pracovného pomeru na určitú dobu bol zaradený do evidencie uchádzačov o zamestnanie, ak v posledných štyroch rokoch pred zaradením do evidencie uchádzačov o zamestnanie
 - a) bol poistený v nezamestnanosti z výkonu činnosti zamestnanca v pracovnom pomere na určitú dobu alebo bol dobrovoľne poistený v nezamestnanosti najmenej dva roky, t.j. 730 dní a
 - b) nebol povinne poistený v nezamestnanosti z iného výkonu činnosti zamestnanca alebo
3. ak fyzická osoba, ktorá po skončení výkonu služby policajta alebo profesionálneho vojaka bola zaradená do evidencie uchádzačov o zamestnanie, nespĺnila podmienky na vznik nároku na výsluhový príspevok a nespĺnila podmienku trvania služobného pomeru na vznik nároku na výsluhový dôchodok alebo nespĺnila podmienky nároku na invalidný výsluhový dôchodok, a v posledných troch rokoch pred zaradením do evidencie uchádzačov o zamestnanie bola poistená v nezamestnanosti najmenej dva roky, t.j. 730 dní.

Podmienkou na priznanie dávky v nezamestnanosti je zaradenie poistenca do evidencie uchádzačov o zamestnanie, ktoré vedie úrad práce.

Nárok na dávku v nezamestnanosti je potrebné uplatniť písomne v pobočke Sociálnej poisťovne príslušnej podľa miesta trvalého pobytu. Za písomnú žiadosť sa považuje rozhodnutie o zaradení do evidencie uchádzačov o zamestnanie, vydané príslušným úradom práce, sociálnych vecí a rodiny.

Poistencovi nárok na dávku v nezamestnanosti vzniká odo dňa zaradenia do evidencie uchádzačov o zamestnanie.

Od 1. septembra 2010 sa na dva roky ustanovuje aj obdobie, za ktoré sa vypočítava výška dávky v nezamestnanosti. Rozhodujúce obdobie na zistenie denného vymeriavacieho základu, z ktorého sa určuje suma dávky, sa počíta odo dňa, ktorý predchádza dňu, v ktorom poistencovi vznikol nárok na dávku v nezamestnanosti. Dávka v nezamestnanosti sa poskytuje za dni a jej výška je 50 % denného vymeriavacieho základu.

Denný vymeriavací základ v druhom polroku roku 2010 a v prvom polroku 2011 bola najviac vo výške 73,4302 eura. Maximálna suma dávky v mesiaci, ktorý má 31 dní, bola teda 1 138,20 eura a v mesiaci, ktorý má 30 dní, je 1 101,50 eura.

Od 1. januára 2011 do 31. decembra 2011 suma denného vymeriavacieho základu určeného z vymeriavacieho základu podľa § 138 ods. 5 v mesiaci, ktorý má 31 dní, je 10,6149 eura a v mesiaci, ktorý má 30 dní, je 10,9687 eura.

Dávka v nezamestnanosti sa poskytuje:

- 1) šesť mesiacov (ak nárok na dávku v nezamestnanosti vznikol splnením podmienky poistenia v nezamestnanosti najmenej 730 dní v posledných troch rokoch pred zaradením do evidencie uchádzačov o zamestnanie) alebo
- 2) štyri mesiace (ak nárok vznikol splnením podmienky poistenia v nezamestnanosti najmenej 730 dní v posledných štyroch rokoch pred zaradením do evidencie uchádzačov o zamestnanie).

Poistenc nemá nárok na výplatu dávky v nezamestnanosti za dni, počas ktorých má nárok na výplatu nemocenského, ošetrovného, materského a počas ktorých sa mu vypláca rodičovský príspevok.

Nárok na dávku v nezamestnanosti zaniká vždy:

- dňom vyradenia z evidencie uchádzačov o zamestnanie,
- dňom priznania starobného dôchodku, predčasného starobného dôchodku alebo invalidného dôchodku z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70 %,
- uplynutím podporného obdobia v nezamestnanosti (šesť mesiacov, resp. štyri mesiace),
- dňom smrti fyzickej osoby

- jednorazovým vyplatením 50 % dávky v nezamestnanosti za zostávajúcu časť podporného obdobia.

Hospodárska kríza, ktorá začala pôsobiť na slovenskú ekonomiku v II. polroku 2008, spôsobila okrem iného aj nárast nezamestnanosti oproti predchádzajúcemu obdobiu. Za roky 2008 – 2011 je miera nezamestnanosti nasledovná:

- v roku 2008	9,6 %
- v roku 2009	12,1 %
- v roku 2010	14,4 % a
- k 31.8.2011	13,12 %.

Čo je v súčasnej situácii ťažko riešiteľné, je priemerný počet nezamestnaných pripadajúcich na 1 voľné pracovné miesto k 31.8.2011 podľa jednotlivých krajoch SR. V Bratislavskom kraji pripadajú na 1 voľné pracovné miesto 3 nezamestnaní, pričom v Prešovskom kraji je to 76 nezamestnaných. Pokiaľ nebudú vytvorené dostatočné pracovné príležitosti hlavne zo strany štátu vo vlastnej krajine, počet nezamestnaných bude kulminovať, príp. sa mierne znižovať. Znižovanie počtu nezamestnaných je spôsobované aj tým, že mladí ľudia odchádzajú za prácou do zahraničia, aj keď vo väčšine prípadov majú aj tieto krajiny problémy so zamestnanosťou.

Občania, ktorí sú odkázaní v čase hospodárskej krízy prijať zamestnanie vo svojom regióne, sú mnohokrát nútení pracovať za mzdu len do výšky určenej minimálnej mzdy. Vzhľadom na vysokú mieru nezamestnanosti v Slovenskej republike za minimálnu mzdu pracuje na Slovensku cca 5 % zamestnancov, z čoho v prevažnej väčšine ide o zamestnancov v Prešovskom, Košickom a Banskobystrickom kraji.

3 MINIMÁLNA A PRIEMERNÁ MZDA V SR

Minimálna mzda je relatívne častou témou politických či ekonomických diskusií. Politici alebo ekonómovia inklinujúci k pravici sa častejšie zvyknú vyjadrovať za zrušenie minimálnej mzdy alebo prichádzajú s rôznymi koncepciami jej reštrikcie. Preto sa môže javiť ako paradoxné zistenie, že pri porovnaní obdobia 2003 – 2006 ako výsledok pravicovej vlády a rokov 2007 – 2010 ako výsledok ľavicovej vlády bola na Slovensku minimálna mzda v pomere k priemernej mzde mierne nižšia počas ľavicovej vlády: 39,44 % ku 40,96 % (prepočítané na priemery 4-ročných období podľa MPSVaR, 2010a).

Hlavná diskusia prebieha na úrovni ideológií. Na jednej strane sú zástancovia slobodného trhu a proti nim stoja ľudia požadujúci rôzne formy regulácie trhu. Najostrejšie a najviac nekompromisné stanoviská sú u ľudí, ktorých sa minimálna mzda najviac priamo dotýka. Na jednej strane sú to

zamestnávateľa, najmä tí, u ktorých ohodnotenie niektorých zamestnancov sa nachádza v blízkosti minimálnej mzdy. Na druhej strane sú to zamestnanci v nízkych mzdových pásmach, zastúpení najmä odbormi.

3.1 Legislatívne riešenie minimálnej mzdy v SR

Legislatívne zakotvenie garancie minimálnej mzdy má za cieľ predísť zneužívaniu zamestnancov zamestnávateľmi, najmä zo súkromného sektora. Hlavne niektorí ekonómovia však vyčítajú existencii minimálnej mzdy, že neadekvátne zasahuje do slobody trhu práce. Praktickým dôsledkom tak aj je, že ustanovenie minimálnej mzdy bráni vytváraniu pracovných miest, ktoré by prirodzený trh práce ohodnotil nižšie. Ide najmä o nízkokvalifikovaných uchádzačov o zamestnanie, čím sa stávajú dlhodobo nezamestnanými (pozri napr. Bodnárová a kol., 2006).

Uvedené pre a proti je hlavným meradlom problému inštitútu minimálnej mzdy. U rôznych autorov sa však môžeme stretnúť ešte s ďalšími podružnými argumentmi, ktoré však väčšinou slúžia iba pre zdôraznenie vlastného stanoviska a nemusia byť plne relevantné. Vývoj miery nezamestnanosti, ktorý s výškou minimálnej mzdy môže mať istý súvis, je pod oveľa väčším drobnohľadom verejnej mienky. Jediné, čo minimálna mzda dnes robí, je, že bráni vzniku nízkokvalifikovaných pracovných miest, a preto je medzi nezamestnanými 63 % bez vzdelania.“

Treba upozorniť, že relatívne nízky percentuálny podiel zamestnancov pohybujúcich sa v blízkosti minimálnej mzdy nesvedčí o tendencii zamestnávateľov neohodnocovať prácu čo najnižšie. A to najmä z dvoch dôvodov:

1. Minimálne mzdové nároky podľa § 120, ods. 4 Zákonníka práce, ktoré definujú sadzby minimálneho mzdového nároku pre príslušný stupeň ako násobok hodinovej minimálnej mzdy pri ustanovenom týždennom pracovnom čase 40 hodín alebo minimálnej mzdy v eurách za mesiac, ak ide o zamestnanca odmeňovaného mesačnou mzdou, ustanovenej osobitným predpisom, a koeficienta minimálnej mzdy.
2. Väčšina zamestnávateľov rozkladá odmenu na základnú (garantovanú) časť vyplývajúcu zo zmluvy (kde určuje spodný limit minimálna mzda a na ňu nadväzujúce minimálne mzdové nároky) a na tzv. motivačnú časť, ktorou zamestnávateľ prejavuje „veľkorysosť“ a motivuje svojich zamestnancov k väčšej usilovnosti, disciplíne či lojalite. Podľa výsledkov výberového štatistického zisťovania o štruktúre miezd v SR základná mzda dosahuje cca 66,9 % reálnej mzdy. Zvyšok tvoria rôzne príplatky, prémie, odmeny, 13., 14. plat, ap.

Teda skutočnosť, že sa zamestnanec nenachádza v najnižších mzdových pásmach, neznamená, že nepracuje za minimálnu mzdu.

3.2 Odmena za prácu ako spravodlivá mzda

Ekonomovia tvrdia, že svet túžob a želaní všetkých ľudí je neobmedzene veľký a že ponuka tovarov a služieb je obmedzená. Ponuka je obmedzená preto, lebo žijeme vo svete obmedzených zdrojov. Keď sa pozrieme do biblie, vidíme, že sám Pán Boh nám obmedzil zdroje, ktoré máme k dispozícii. Môžeme to čítať už v Genesis (1M 3: 17-19). Pán Boh tu hovorí o tom, že s námahou si človek bude uspokojovať svoje základné životné potreby. A práve v tomto rámci sa nachádzame aj v prípade takéhoto pojmu, akým je mzda. Každý, kto už raz vstúpil na trh práce a ponúkal svoju prácu vie, že práca, ktorú ponúka, má svoju hodnotu. A tým ohodnotením vykonanej práce je v prvom rade mzda. A každý z nás si želá, aby jeho práca bola čo najlepšie ohodnotená. Takže každý zamestnanec by si želal vysokú mzdu. To je podľa pracujúceho „spravodlivá mzda“. Toto želanie je však konfrontované so skutočnosťou, že podnik nemôže vyplácať ľubovoľnú výšku mzdy. Veľká väčšina podnikov podniká na trhoch a teda funguje v podmienkach „tvrdého rozpočtového obmedzenia“. To znamená, že podnik musí platiť zamestnancov, platiť dodávky nakúpených tovarov a služieb, platiť dane a poplatky a okrem toho by podniku mala ostať časť prostriedkov na investície a úhradu zisku už investovaného kapitálu. V podstate je podnik pri platení mzdy limitovaný dopytom po svojich výrobkoch a službách.

Ako prvý zakotvoval problematiku minimálnej mzdy na Slovensku zákon č. 90/1996 Z. z., pred prijatím zákona určovala minimálnu mzdu vláda svojím nariadením. Uvedený zákon sa novelizoval dvakrát v roku 1999 a raz v roku 2002. V roku 2007 schválili poslanci NR SR nový zákon č. 663/2007 Z. z. o minimálnej mzde, pričom ho v roku 2008 trikrát novelizovali. Tento zákon upravuje poskytovanie minimálnej mzdy zamestnancovi v pracovnom pomere na zabezpečenie minimálnej úrovne príjmu zamestnanca za vykonanú prácu.

Podľa najnovšieho právneho predpisu výšku minimálnej mzdy určuje svojím nariadením naďalej vláda SR. Riadi sa pritom spomínanou novelou zákona o minimálnej mzde, ktorú schválil parlament v septembri 2008. Novela má umožniť v prípade nezhôd sociálnych partnerov nárast minimálnej mzdy o viac, ako umožňuje aktuálne platný mechanizmus obsiahnutý v zákone.

3.3 Stanovenie hranice pre minimálnu mzdu

Na Slovensku sa od roku 2000 každý rok stanovuje nová hranica pre minimálnu mzdu. Platnosť zmien minimálnej mzdy sa nadobúda každoročne od 1. októbra ako súčin priemernej mzdy v hospodárstve SR za predchádzajúci rok a koeficientu, na ktorom sa na základe návrhu rezortu práce dohodnú sociálni partneri. Príslušné nariadenie vlády stanovuje minimálnu mzdu hodinovú a mesačnú. Minimálna mzda za každú odpracovanú hodinu je určená pre zamestnancov, ktorých

ustanovený týždenný pracovný čas je 40 hodín. Inštitút minimálnej mzdy je v súčasnosti jediným nástrojom, ktorým môže štát priamo ovplyvniť vývoj miezd, pri určovaní jej výšky sa však výrazne posilnilo postavenie sociálnych partnerov vlády a inštitútu vyjednávania.

Mesačná minimálna mzda sa určuje podľa celkovej ekonomickej a sociálnej situácie v SR za dva kalendárne roky predchádzajúce kalendárnemu roku, na ktorý sa navrhuje ustanoviť sumu minimálnej mzdy, a to najmä podľa vývoja:

1. spotrebiteľských cien,
2. zamestnanosti,
3. priemerných mesačných miezd v hospodárstve SR,
4. životného minima.

Z oficiálnej štatistiky štatistického úradu EÚ Eurostat vyplýva, že v januári 2011 mali najnižšiu minimálnu mzdu v EÚ Bulharsko 119,64 eur, Rumunsko 156,36 eur, Litva 231,70 eur, Estónsko 278,02 eur a Lotyšsko 282,01 eur. Naopak, najvyššiu minimálnu mzdu mali Luxembursko 1756,56 eur a Holandsko 1 424,40 eur.

Tabuľka č. 3 Prehľad minimálnej mzdy v krajinách EÚ k 1.1.2011

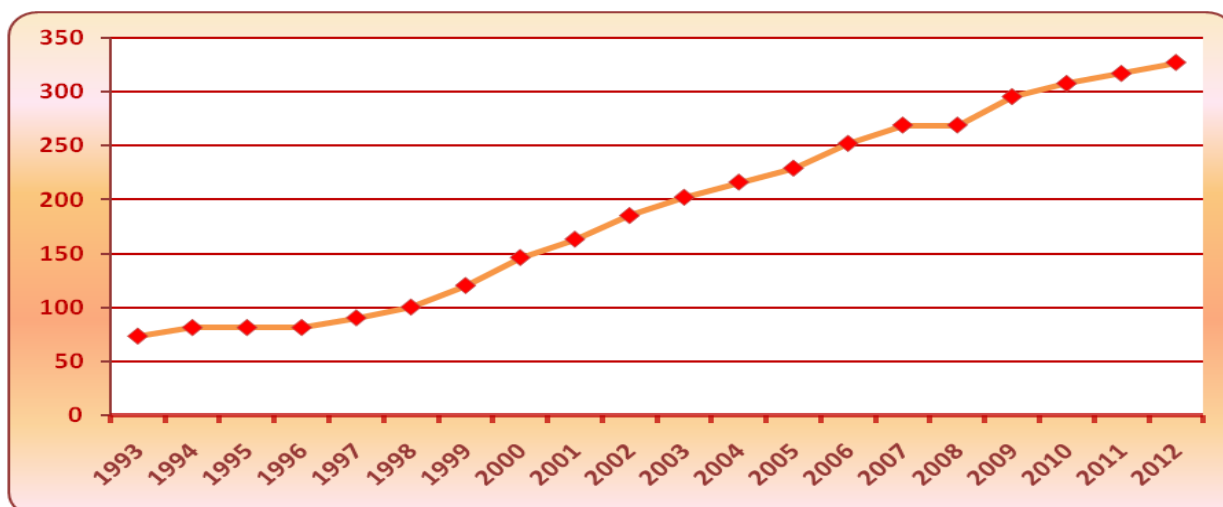
Por.	Štát	Miestna mena	v Eur	Platnosť od
1	Luxembursko	euro	1 756,56	1.1.2011
2	Holandsko	euro	1 424,40	1.1.2011
3	Belgicko	euro	1 415,24	1.9.2009
4	Francúzsko	euro	1365,00	1.1.2011
5	Írsko	euro	1 326,00	1.1.2011
6	Veľká Británia	1027,87 pounds	1 178,34	1.10.2010
7	Rakúsko	euro	1 000,00	1.1.2009
8	Cyprus	euro	840,00	29.4.2009
9	Grécko	euro	739,56	15.7.2010
10	Malta	euro	664,95	1.1.2011
11	Španielsko	euro	641,50	1.1.2011
12	Slovinsko	euro	530 - netto	1.3.2011
13	Portugalsko	euro	485,00	1.1.2011
14	Česká republika	8000 Kč	324,50	1.1.2007
15	Poľsko	1386 Zlotých	317,45	1.1.2010
16	Slovensko	euro	317,00	1.1.2011
17	Lotyšsko	200 lats	282,01	1.1.2011

18	Estónsko	euro	278,02	1.1.2008
19	Maďarsko	78000 forintov	268,66	1.1.2011
20	Litva	800 litai	231,70	1.1.2008
21	Rumunsko	670 nové lei	156,36	1.1.2011
22	Bulharsko	240 leva	119,64	1.1.2009

Zdroj: Eurostat

V Slovenskej republike je minimálna mzda ustanovená zákonom a vykonávacím nariadením vlády. Jej suma sa odvádza od výšky priemernej mzdy zamestnancov za predchádzajúci rok pomocou koeficientu, o ktorom vyjednávajú zástupcovia zamestnávateľských zväzov, odborových zväzov a vlády. V kolektívnych zmluvách uzatváraných na úrovni odvetví (kolektívne zmluvy vyššieho stupňa) i na podnikovej úrovni medzi zástupcami zamestnávateľov a zamestnancov sa môže dohodnúť vyššia minimálna mzda. Výška minimálnej mzdy od 1. januára 2011 je 317 € za mesiac pre zamestnanca odmeňovaného mesačnou mzdou a 1,822 € za každú hodinu odpracovanú zamestnancom.

Graf č. 5 Vývoj minimálnej mzdy v SR od roku 1993 do roku 2012

Zdroj: MPSVaR SR

Mzdové podmienky zamestnávateľ dohodne s príslušným odborovým orgánom v kolektívnej zmluve alebo so zamestnancom v pracovnej zmluve. Ak odmeňovanie zamestnancov nie je dohodnuté v kolektívnej zmluve, zamestnanec má nárok na mzdu podľa podmienok odmeňovania dohodnutých v pracovnej zmluve. V mzdových podmienkach zamestnávateľ dohodne najmä formy odmeňovania zamestnancov, sumu základnej zložky mzdy a ďalšie zložky plnení poskytovaných za prácu a podmienky ich poskytovania. Základnou zložkou mzdy je zložka poskytovaná podľa odpracovaného času alebo dosiahnutého výkonu. Mzda nesmie byť nižšia ako minimálna mzda ustanovená osobitným predpisom.

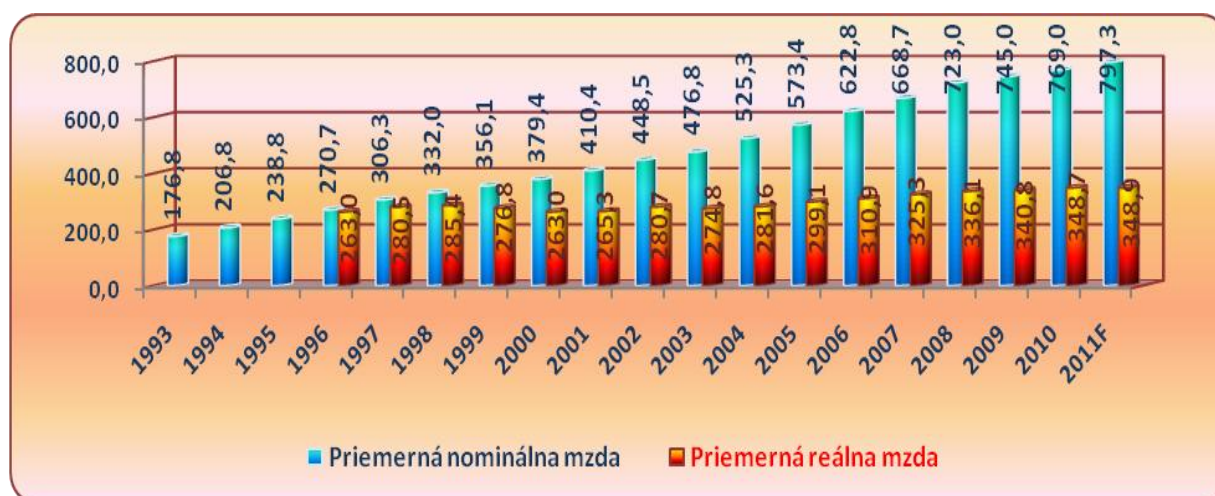
Zákonníkom práce je nad rámec uvedených nárokov garantovaná aj osobitná peňažná kompenzácia za prácu nadčas, za prácu vo sviatok, za prácu v noci a za prácu v pracovnom prostredí, ktoré je objektívnym orgánom na ochranu zdravia uznané za zdraviu škodlivé. Kompenzácie sa poskytujú formou zvýhodnení ku mzde. Pri vyúčtovaní mzdy je zamestnávateľ povinný vydať zamestnancovi písomný doklad obsahujúci údaje o jednotlivých zložkách mzdy a o vykonaných zrážkach a o celkovej cene práce. Celkovú cenu práce tvorí mzda vrátane náhrady mzdy a náhrady za pracovnú pohotovosť a osobitne v členení na preddavok poistného na zdravotné poistenie, poistné na nemocenské poistenie, poistné na starobné poistenie, poistné na invalidné poistenie, poistné na poistenie v nezamestnanosti, poistné na garančné poistenie, poistné na úrazové poistenie, poistné do rezervného fondu solidarity a príspevok na starobné dôchodkové sporenie, ktoré platí zamestnávateľ. Zamestnancom zráža 19 % daň mesačne zamestnávateľ.

Mzda, ktorú zamestnanec v takejto podobe dostáva za svoju prácu je z minimálnej mzdy vo výške okolo 220 eur. Takejto mzde hovoríme, že je to mzda nominálna. Výška tejto mzdy je takmer na úrovni životného minima, pričom je potrebné, aby zamestnanec odpracoval plný počet hodín v priebehu mesiaca. Reálna mzda je vyjadrením množstva tovarov a služieb, ktoré si môže zamestnanec za svoju nominálnu mzdu v skutočnosti kúpiť. Tzn., že ak rastú platy, neznamená to, že si občania kúpia viac tovarov. Môže sa stať, že inflácia je vyššia ako nárast nominálnej mzdy a teda reálna mzda klesá. Reálna mzda závisí od:

- výšky nominálnej mzdy
- úrovne cien tovarov a služieb
- daňového zaťaženia.

Reálna mzda je rozhodujúca pre životnú úroveň človeka.

Graf č. 6 Prehľad výšky nominálnej a reálnej mzdy za roky 1993 – 2011

Zdroj: ŠÚ SR

Podľa prieskumu Ústavu pre výskum verejnej mienky pri Štatistickom úrade SR z júla 2011 môžeme hovoriť, že občania SR pociťujú zhoršenie hospodárskej situácie na Slovensku, ceny tovarov a služieb sa zvyšujú, nezamestnanosť na Slovensku sa zvyšuje a finančná situácia vlastných domácností sa vo väčšine prípadov zhoršuje. Ľudia iba minimum svojich príjmov usporia, prevažná časť zamestnaných vystačí s finančnými prostriedkami od výplaty k výplate alebo majú dlhy, resp. žijú z úspor. Podľa vyjadrení jednotlivých občanov nie je správny čas na veľké nákupy, nemôžu si dovoliť nakupovať predmety dlhodobej spotreby, ako napr. nábytok, koberce, bielu či čiernu techniku, prevažná časť domácností si nemôže dovoliť žiadne stavebné úpravy svojich domácností. Rovnako nedosiahnuteľná je pre bežné domácnosti myšlienka kúpiť si nové auto.

4 NOMINÁLNA MZDA V SR

Ekonomická encyklopédia vysvetľuje nominálnu mzdu ako množstvo peňažných jednotiek, ktoré pracovná sila dostáva ako cenu práce. Zvyšujúca sa nominálna mzda ešte nemusí znamenať, že pracovná sila zlepšuje svoje sociálne postavenie, o tejto kategórii hovorí reálna mzda.

Tabuľka č. 4.: Vývoj minimálnej mzdy a priemernej mzdy v SR

Rok	Mesačná hrubá minimálna mzda (MM)				Štatisticky zistená priemerná mzda za príslušný rok (PM)		MM/ /PM
	Sk/ mesiac	€/mesiac	platná od	podľa predpisu	Sk/mesiac	€ mesačne	
1991	2 000	66,39	1.2.1991	n. v. 99/1991 Zb.	3 770	125,14	53,05
1992	2 200	73,03	1.1.1992	n. v. 53/1992 Zb.	4 543	150,80	48,43
1993	2 450	81,33	1.10.1993	n. v. 248/1993 Z. z.	5 379	178,55	45,55
1994	2 450	81,33			6 294	208,92	38,93
1995	2 450	81,33			7 195	238,83	34,05
1996	2 700	89,62	1.4.1996	z. 90/1996 Z. z.	8 154	270,66	33,11
1997	2 700	89,62			9 226	306,25	29,27
1998	3 000	99,58	1.1.1998	z. 366/1997 Z. z.	10 003	332,04	29,99
1999	3 600	119,50	1.4.1999	z. 56/1999 Z. z.	10 728	356,10	33,56
2000	4 000	132,76	1.1.2000	z. 346/1999 Z. z.	11 430	379,41	34,99
	4 400	146,05	1.10.2000	n.v. 298/2000 Z. z.	11 430	379,41	38,49
2001	4 920	163,31	1.10.2001	n.v. 411/2001 Z. z.	12 365	410,44	39,78
2002	5 570	184,89	1.10.2002	n.v. 514/2002 Z. z.	13 511	448,48	41,23
2003	6 080	201,82	1.10.2003	n.v. 400/2003 Z. z.	14 365	476,83	42,33
2004	6 500	215,76	1.10.2004	n.v. 525/2004 Z. z.	15 825	525,29	41,07

2005	6 900	229,04	1.10.2005	n.v. 428/2005 Z. z.	17 274	573,39	39,94
2006	7 600	252,27	1.10.2006	n.v. 540 /2006 Z. z.	18 761	622,75	40,51
2007	8 100	268,87	1.10.2007	n. v. 450/2007 Z. z.	20 146	668,72	40,21
2008	8 100	268,87	1.2.2008	z. 663/2007 Z.z.	21 782	723,03	37,19
2009	(8 902)	295,50	1.1.2009	n.v. 422/2008 Z. z.	22 429	744,50	39,69
2010	(9 270)	307,70	1.1.2010	n.v. 441/2009 Z. z.	22 788	756,41	40,68
2011	(9 550)	317,00	1.1.2011	n.v. 408/2010 Z. z.	23 167	769,00	41,22
2012	(9 857)	327,20	1.1.2012	n.v. 343/2011 Z.z.			

4.1 Podpriemerné platy v SR

Na základe štatistických zisťovaní sme dospeli k záveru, že dve tretiny ľudí majú podpriemernú mzdu. Priemerná mesačná mzda za rok 2011 je 769 €, pričom v Prešovskom kraji bola 594 €, minimálna mzda v roku 2011 je 317 €. Rozdiel medzi minimálnou mzdou a priemernou mzdou bol teda $769 - 317 = 452$ €. Dôvody, prečo pomerne veľká väčšina ľudí má podpriemerné platy, sú v podstate dva.

1. Zamestnanci s podpriemernou mzdou posúvajú priemernú mzdu smerom dolu, zamestnanci s nadpriemernou mzdou zase smerom hore. Možnosť ovplyvniť minimálnu mzdu smerom dolu je však značne limitovaná minimálnou mzdou. Zamestnanec môže dostať „len“ o 452 € menej ako je priemerná mzda. Koľko € nad priemernú mzdu však môže zamestnanec dostať, nie je stanovené – môže to byť 5.000 € ale aj 50.000 €. Pričom na to, aby jeden zamestnanec s nadpriemerným platom posunul priemernú mzdu smerom hore viac ako ju zamestnanec s minimálnym platom posunie smerom dolu, stačí, aby zarábala aspoň o 452 € viac ako je priemerná mzda, t.j. $769 + 452 = 1.221$ €. A čím je jeho plat väčší, tým viac ovplyvňuje celkovú priemernú mzdu smerom hore.
2. Počet ľudí, ktorí poberajú minimálnu mzdu (rádovo jednotky percent – možno 3 alebo 4 percentá), je určite menší ako počet zamestnancov s platom nad 1.221 €. Plat väčší ako 1.221 € poberá relatívne veľké množstvo ľudí – určite viac ako 10 %, ale skôr to budú desiatky percent. Sú to napríklad vyšší manažéri, politici, lekári, právnici, sudcovia, architekti, špičkoví športovci a umelci, vojaci a policajti s vyššími hodnotami, vysokoškolskí pedagógovia atď., vysokokvalifikovaní robotníci (napr. sústružníci), niektoré profesie stavbárov a pod.

Prečo však niektoré profesie zarábajú viac než iné? Platí jednoduché pravidlo: čím menej ľudí je schopných alebo ochotných vykonávať určitú prácu, tým je jeho plat vyšší. A naopak. Stanovenie minimálnej mzdy viažucej sa aj na nekvalifikovanú pracovnú silu (častý prípad ľudí žijúcich v hmotnej núdzi) môže brániť ich zamestnateľnosti, v dôsledku čoho má nezamestnaný výrazne

st'áženu participáciu na vymanení sa zo stavu hmotnej núdze vlastnou prácou. Preto najmenšie platy majú predavačky, vrátnici, čašníci. Pretože tieto profesie môže vykonávať prakticky ktokoľvek, kto je fyzicky a mentálne v poriadku. Na druhej strane sú lekári, právnici, športovci, umelci a pod., kde je určitá výnimočnosť daná jednak nutnosťou dlhoročnej prípravy na danú prácu, jednak veľkou mierou talentu a najčastejšie spojením oboch faktorov. Nadpriemerné platy sú aj v profesiách, ktoré by ľudia inak neboli ochotní vykonávať, t.j. hrozí pri nich ohrozenie života alebo zdravia, zamestnanci musia znášať veľkú mieru nepohodlia a pod.

Aj keď priemerná mesačná mzda je zaujímavý údaj, zároveň je potrebné vedieť, že môže byť len určitou pomôckou pri skúmaní konkrétnych pracovnoprávných vzťahov. Veď približne iba 30 % zamestnancov na Slovensku dostáva vyššiu ako priemernú mzdu. To, že väčšina ľudí má podpriemernú mzdu, nie je špecifikum Slovenska. Je to úplne štandardné všade vo svete.

ZÁVER

Doba trvania hospodárskej krízy je stále veľkou neznámou. Akým smerom sa bude situácia na Slovensku ale aj v iných krajinách uberať, si nedovolí v súčasnej dobe jednoznačne povedať žiaden ekonóm. Podľa niektorých ekonómov je úplné dno už za nami, podľa iných nás ešte len čaká. Európska únia očakávala dno hospodárskej krízy až v treťom štvrtroku 2011. Vývoj v poslednom období však naznačuje, že hospodárska kríza môže nabráť nové dimenzie vzhľadom na situáciu v Grécku, ale aj Taliansku a iných krajín Európskej únie, Slovensko nevynímajúc, ktoré môžu v značnej miere ovplyvniť ďalšie smerovanie jednotlivých ekonomík s ich dopadom. Treba si uvedomiť, že týmto celosvetovým problémom by sa nemali zaoberať iba ekonómovia jednotlivých krajín, ale je to globálny problém celého súčasného ľudstva.

Riešenie hospodárskej krízy je veľmi náročný problém nielen z ekonomického, ale aj sociálneho aspektu. Na to neexistuje žiaden recept, ktorý by paušálne platil pre všetky krajiny v rovnakej miere. Preto je úlohou každej vlády v krajine bez rozdielu na jej politickú orientáciu zabezpečiť pre občanov svojej krajiny zníženie rizík a dopadov svetovej hospodárskej krízy. Nie každá krajina disponuje rovnakým ekonomickým potenciálom, preto aj riešenie týchto problémov je v každej krajine individuálne a časovo rozdielne.

Literatúra:

- Ekonomická kríza – nové podnety pre ekonomickú teóriu a prax.* Žilina. Eurokódex 2010. Zborník z medzinárodnej konferencie. ISBN 978-80-89453-01-6
- KREIDL, M. 2001. *Kvalita a udržiteľnosť života.* Praha: 2001.

MAREŠ, P. 1994. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: 1994. ISBN 80-901424-9-4.

Nezamestnanosť. Demografia, vzdelanie a životná úroveň [online].[s.a.] Dostupné na:
<http://www.sazp.sk>

SAMUELSON, P.A. – NORDHAUS, W.D. 1992. *Ekonomía. II. diel*. Bratislava. Bradlo. 1992. ISBN
80-7127-031-8.

ŠÚ SR . 2009 [Online]. Dostupné na: <http://portal.statistics.sk>

TIRUNEH, MENBERE WORKIE: *Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky*. Bratislava 2009. ISBN
978-80-7144-175-5.

ZÁKON NR SR č. 311/2001 Z. z., ktorým sa mení a vykonáva Zákonník práce

ZÁKON NR SR č. 663/2007 Z. z. o minimálnej mzde

<http://www.employment.gov.sk/>

<http://www.europskaunia.sk/eurostat>

<http://www.rvp.cz>

<http://www.statistics.sk>

<http://www.upsvar.sk>

Postavenie dieťaťa v súčasnej spoločnosti

NATAŠA BUJDOVÁ

*Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava,
pedagóg v študijnom odbore sociálna práca.*

Úvod: Postavenie dieťaťa v spoločnosti sa odvodzuje od vzťahu medzi dieťaťom a dospelým. Ide o výrazne nerovnomerný vzťah, založený na uplatňovaní moci dospelého. Nerovnomerný preto, že v prípade zneužitia tejto moci dospelým sa nemôže dieťa účinne brániť. Skutočnosť, že deti majú rovnaké práva ako dospelí, a že tieto práva treba chrániť špeciálnymi zákonmi bola zakotvená v Ženevskej deklarácii práv dieťaťa z r. 1924 a v Deklarácii práv dieťaťa v r. 1959, a v ktorej sa hovorí, že dieťa pre svoju telesnú a duševnú nezrelosť potrebuje zvláštne záruky, starostlivosť a zodpovedajúcu právnu ochranu pred narodením a aj po narodení.

Jadro práce: Napriek všeobecnej tendencii oslabovania inštitúcie rodiny táto ostáva najširšie akceptovanou hodnotou v našej spoločnosti, ako jednou z najstabilnejších sociálnych štruktúr. Rodina naďalej vytvára najvhodnejšie prostredie pre vývoj a rozvoj ľudskej osobnosti a ako spoločenská inštitúcia zároveň najlepšie zodpovedá potrebám spoločnosti. V poslednom období však rodina v súčasnom spoločensko-historickom kontexte a v rámci neho nadobúda, respektíve stráca mnohé špecifické charakteristiky. Vnímanie tejto „stability v premenlivosti“ je nevyhnutné pre adekvátne analyzovanie aspoň rámcových podmienok, v ktorých sa rodina nachádza v danom historickom období. Situácie, ktorými rodina prechádza v rámci spoločensko-historických zmien, nemusia znamenať vždy nevyhnutne ohrozenie rodiny, ale môžu prinášať i nové možnosti pre zdravý rozvoj rodiny, ako aj celej spoločnosti.

Záver: Dnešná nepriaznivá situácia v oblasti vývoja náhradnej starostlivosti o dieťa je zaťažená širším kontextom problémov súčasného krízového vývoja rodiny, vplyvom globalizačných faktorov a v neposlednom rade aj súčasnou celosvetovou hospodárskou krízou.

Literatúra:

KEČKÉŠOVÁ, M.: 2005. Základy rodinného práva. Bratislava: Občianské združenie Sociálna práca, 2005 133 s. ISBN 80-89185-13-4.

MATĚJČEK, Z. et al.: 1999. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál. 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-7-8.

Kontakt prvého autora: PhDr. Nataša Bujdová, PhD., Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava, Detašované pracovisko Kráľovnej Pokoja z Medžugorja, Bardejov, e-mail.: natasabujdova@gmail.com

NATASA BUJDOVA

College of Health and Social Work St. Elizabeth, Bratislava, teacher in the study of social work.

Introduction: The child's status in society is derived from the relationship between child and adult. This is a significantly uneven relationship, based on the application of adult authority. Uneven, because in case of abuse of power, the adult child can not protect themselves. The fact that children have the same rights as adults, and that these rights should be protected by a special law was enshrined in the Geneva Declaration of the Rights of the Child of the year 1924 and the Declaration of the Rights of the Child in the year 1959, and which says that a child for his physical and mental immaturity, needs special safeguards and care including appropriate legal protection before birth and after birth.

Main part: Despite the general trend of weakening the institution of the family remains the most widely accepted value in our society as one of the most stable social structures. The family continues to create the best environment for development and personal development as a social institution, and also best meets the needs of society. Recently, however, the family of the current socio-historical context and, within it shall, respectively, losing many specific characteristics. The perception of "stability in volatility" is necessary to adequately analyze at least the framework conditions in which the family located in the historical period. Situations in which the family passes the socio-historical changes do not necessarily mean a threat to families, but they also bring new opportunities for healthy development of families and society as a whole.

Conclusion: Today's unfavorable situation in the development of child care is burdened with the broader context of the development challenges of the current crisis of the family, due to globalization factors, not least the current global economic crisis.

Literature:

KECKESOVA, M. 2005. Introduction to Family Law. Bratislava : Civic Association Social Work, 2005 133 p. ISBN 80-89185-13-4.

MATEJCEK, Z. et al. 1999. Substitute family care. New York : Portal. The 1999th 183 p. ISBN 80-7178-304-7-8.

The first author contact: PhDr. Natasa Bujdova, PhD., St. Elizabeth University of Health and Social Work, Detached office of The Queen of Peace from Medjugorje Bardejov, e-mail: natasabujdova@gmail.com

ÚVOD

Napriek všeobecnej tendencii oslabovania inštitúcie rodiny táto ostáva najširšie akceptovanou hodnotou v našej spoločnosti, ako jednou z najstabilnejších sociálnych štruktúr. Rodina naďalej vytvára najvhodnejšie prostredie pre vývoj a rozvoj ľudskej osobnosti a ako spoločenská inštitúcia zároveň najlepšie zodpovedá potrebám spoločnosti.

V poslednom období však rodina v súčasnom spoločensko-historickom kontexte a v rámci neho nadobúda, respektíve stráca mnohé špecifické charakteristiky. Vnímanie tejto „stability v premenlivosti“ je nevyhnutné pre adekvátne analyzovanie aspoň rámcových podmienok, v ktorých sa rodina nachádza v danom historickom období. Situácie, ktorými rodina prechádza v rámci spoločensko-historických zmien, nemusia znamenať vždy nevyhnutne ohrozenie rodiny, ale môžu prinášať i nové možnosti pre zdravý rozvoj rodiny, ako aj celej spoločnosti.

Rodina v súčasnosti prechádza obdobím mnohorozmernej transformácie, v ktorej je vystavená mnohým ohrozeniam, ale zároveň sa jej ponúkajú veľké možnosti rastu. Pozitívnu úlohu v živote rodiny zohráva aj samotná spoločnosť, ktorá vytvára podmienky pre zdravý rast rodiny.

Z historického hľadiska je rodina najstaršia základná spoločenská skupina, ktorá je spätá rôznymi vnútornými vzťahmi. Tieto vzťahy sa v rodine môžu meniť alebo navzájom ovplyvňovať aj na základe postojov jednotlivých členov rodiny, zmeny sociálneho prostredia rodiny ako aj novými hodnotami, ktoré rodina prijíma počas svojej existencie.

O význame rodiny v súčasnom svete sa v súčasnosti intenzívne diskutuje avšak domnievame sa, že pre jednotlivca je rodina určujúcou. Auguste Comte nazval rodinu „spojovacím mostíkom medzi jednotlivcom a spoločnosťou“ a tak poukázal na jej základnú úlohu v spoločnosti.

Je potrebné povedať, že nie každé dieťa má možnosť vyrastať a rozvíjať sa v biologickej rodine. Biologickú rodinu v niektorých prípadoch nahrádza náhradná rodina, ktorá sa snaží o naplnenie všetkých potrieb zvereného dieťaťa. Náhradná rodina sa vyznačuje tým, že na základe zrelého a zodpovedného rozhodnutia manželov alebo fyzickej osoby prijíma do svojej rodiny dieťa nebiologické, teda dieťa, ktoré sa nenarodilo manželom v ich manželskom zväzku.

Jedna z podmienok v náhradnej starostlivosti je s nezištnou láskou prijať do svojej rodiny dieťa, ktoré nemalo alebo nemá možnosť z rôznych príčin vyrastať vo svojej biologickej rodine. Láska ale sama o sebe nestačí. Vziasť si do starostlivosti dieťa, vychovávať ho a byť zaň zodpovedný je úlohu ťažkou a v niektorých prípadoch spoločnosťou nie vždy primerane finančne či morálne ocenenou.

Prevziať na seba zodpovednosť za dieťa, ktoré sa narodilo a istý čas vyrastalo niekde inde, znamená vysporiadať sa s dôsledkami pretrhnutia biologickej continuity, ktorá je podstatná pre

zdravý rast a vývoj dieťaťa. Strata známeho sociálneho prostredia, ktoré je pre dieťa oporou, pilierom vlastnej existencie môže pre dieťa znamenať stratu identifikácie a istých súvislostí.

1 FORMY NÁHRADNEJ STAROSTLIVOSTI

Dieťa, ktoré sa narodí a od malička vyrastá v rodine, považuje za samozrejmé, že toto je mama. Tak a tak vyzerá, má príjemný hlas, keď ju chvíľu nevidí plače, určite sa hneď objaví, prípadne príde otec. Množstvo týchto drobných faktov dáva dieťaťu pocit bezpečia, istoty, dôvery, lásky a spolupatričnosti. Dieťa s istotou vie, že toto je „moje doma“ a toto sú „moji ľudia.“¹

Jednou zo základných potrieb dieťaťa je pocit bezpečia, Na to, aby sa dieťa mohlo cítiť bezpečne, potrebuje dôveru voči ľuďom okolo seba a taktiež prostrediu, v ktorom sa nachádza.

Úlohou náhradnej starostlivosti je hľadať najvhodnejšie riešenie pre deti v prípade, že z akýchkoľvek dôvodov nemôžu vyrastať, byť vychovávané a milované vo svojej vlastnej biologickej rodine, a to z objektívnych alebo subjektívnych dôvodov. Nie všetky negatívne javy, ktoré sú dôsledkom toho, že deti žijú mimo svojej biologickej rodiny, sa dajú odstrániť, ale existuje možnosť ich zmierniť.²

Zákon o rodine pod pojem náhradná starostlivosť zahŕňa:

- zverenie dieťaťa do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča (náhradná osobná starostlivosť),
- pestúnsku starostlivosť,
- ústavnú starostlivosť.

Dôvodová správa k § 44 odporúča, aby zo systematického zaradenia jednotlivých foriem náhradnej starostlivosti sa vytvorila ich priorita. Výchova je tu chápaná v širšom zmysle slova ako starostlivosť o osobu dieťaťa, pri ktorej dochádza aj k podstatným rozhodnutiam (zahŕňa starostlivosť o výchovu, o rozvoj individuálnych telesných a duševných schopností dieťaťa). Na rozdiel od osobnej starostlivosti, ktorú môžu zabezpečovať aj osoby, ktoré nie sú zákonnými zástupcami dieťaťa. V prípade umiestnenia dieťaťa do niektorej z foriem náhradnej starostlivosti sú za jeho riadnu výchovu naďalej zodpovední rodičia, prípadne poručník.³

Pre podmienky vzniku náhradnej starostlivosti ustanovuje zákon o rodine splnenie viacerých podmienok, ktoré sú rozličné v závislosti od toho, o ktorú formu náhradnej rodinnej starostlivosti ide. Niektoré z nich sú spoločné pre všetky formy náhradnej starostlivosti, bez ohľadu na to, či ich

¹ ŠKOVIERA, A.: 2006. 10dilem náhradnej výchovy. Bratislava: Nová práca, spol. s r. o. 2006. 95 s.

² KEČKĚŠOVÁ, M.: 2005. Základy rodinného práva. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005 133 s.

³ ROHÁČEK, M. et al.: 2006. Zvykáme si jeden na druhého alebo nová náhradná rodina v procese adaptácie. Bratislava: Návrat, občianske združenie 2006. 35 s.

právne predpisy ustanovujú alebo nie. Ich existenciu môžeme vyvodit' z účelu náhradnej rodinnej starostlivosti.

Ide o nasledujúce základné predpoklady možnosti vzniku náhradnej starostlivosti:

- biologickí rodičia nezabezpečujú riadnu výchovu dieťaťa,
- záujem dieťaťa vyžaduje jeho zverenie do inej rodiny,
- občan ochotný vykonávať náhradnú rodinnú starostlivosť musí byť na jej výkon spôsobilý a ochotný ju zabezpečiť.

Účelom náhradnej starostlivosti je pomoc dieťaťu, ktoré z objektívnych alebo subjektívnych príčin nemôže vyrastať so svojej biologickej rodine. Pred umiestnením dieťaťa do akejkoľvek formy náhradnej starostlivosti by mala prebiehať sanácia jeho prirodzeného rodinného prostredia.

Pod pojmom sanácia vo všeobecnosti môžeme rozumieť obnovu alebo úpravu niečoho. Cieľom sanácie rodinného prostredia je dosiahnutie optimálneho stavu rodiny. Sanáciou rodiny by malo dôjsť k tomu, aby si rodina začala plniť svoje funkcie, aby nebolo potrebné umiestniť dieťa v niektorej z foriem náhradnej starostlivosti. Ak už dieťa je vyňaté z rodinného prostredia sanáciou rodiny je možné zabezpečiť návrat dieťaťa do rodiny.

Sanácia rodinného prostredia znamená systémovú prácu s rodinou, ktorej je potrebné pomôcť, prekonať jej zložitú situáciu. Domnievame sa, že prevencii a systému sanácie rodinného prostredia sa v praxi nevenuje dostatočná pozornosť.

Prioritou náhradnej starostlivosti je starostlivosť o dieťa, ktoré takúto starostlivosť nevyhnutne potrebuje. V neposlednej miere aj starostlivosť o rodinu, ktorá sa z objektívnych príčin nemôže v danom období o dieťa postarať, napríklad z dôvodu, že rodičia dlhodobo odcestovali za prácou do zahraničia alebo sú vo výkone trestu odňatia slobody.

1.1 Náhradná osobná starostlivosť

Náhradná osobná starostlivosť je ustanovená zákonom č. 36/2005 Z. z., o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 305/2005 Z. z., o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 627/2005 Z. z., o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa.

O zverení dieťaťa do výchovy iného občana, teda do náhradnej osobnej starostlivosti rozhoduje súd a to vtedy, ak si to vyžaduje záujem maloletého dieťaťa. Maloleté dieťa môže súd zveriť do starostlivosti len fyzickej osobe s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, ktorá má spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu. Pri zverení dieťaťa do tejto formy náhradnej starostlivosti súd uprednostní predovšetkým príbuzného maloletého dieťaťa, ktorý musí splňať

ustanovené predpoklady. Náhradná osobná starostlivosť sa využíva najmä na prechodné preklopenie starostlivosti o dieťa. V rozhodnutí, ktorým súd zveruje do výchovy dieťaťa inému občanovi súčasne vymedzí rozsah jeho práv a povinností k dieťaťu. Vzhľadom k tomu, že zverené dieťa inému občanovi nie je hmotne zabezpečené štátom, súd rozhodne aj o vyživovacej povinnosti. Táto vyživovacia povinnosť je zabezpečovaná z prostriedkov osôb, ktoré majú voči dieťaťu vyživovaciu povinnosť.

Náhradnému rodičovi sú poskytované štátne sociálne dávky:

- jednorazový príspevok (pri zverení maloletého dieťaťa, podľa individuálnych potrieb dieťaťa a pri dovŕšení plnoletosti dieťaťa,
- opakovaný príspevok na úhradu potrieb dieťaťa,
- opakovaný príspevok dieťaťu.

Náhradná osobná starostlivosť zaniká ustanovením zákona o rodine v § 47:

- a) dosiahnutím plnoletosti dieťaťa,
- b) smrťou maloletého dieťaťa,
- c) smrťou osoby, ktorej bolo maloleté dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti,
- d) právoplatným rozhodnutím súdu o zániku dôvodu, pre ktoré bolo maloleté dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti,
- e) právoplatným rozhodnutím súdu o zrušení náhradnej osobnej starostlivosti,
- f) rozvodom rodičov, ktorým bolo maloleté dieťa zverené do spoločnej náhradnej osobnej starostlivosti.

Súd zruší náhradnú osobnú starostlivosť len z vážnych dôvodov, najmä ak osoba, ktorej bolo dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti zanedbáva dieťa, alebo porušuje svoje povinnosti.⁴

Zverenie dieťaťa do náhradnej osobnej starostlivosti príbuzného maloletého dieťaťa je pre dieťa menej traumatizujúce ako zverenie dieťaťa do inej formy náhradnej rodinnej starostlivosti. Vyplýva to najmä z toho, že dieťa má k svojim príbuzným (starým rodičom) vytvorený určitý vzťah. Pre dieťa, ktoré je zverené do náhradnej osobnej starostlivosti napríklad starým rodičom to znamená, že sa o neho starajú ľudia, ktorých pozná a ktorým môže dôverovať.

1.2 Pestúnska starostlivosť

Právne zakotvenie pestúnskej starostlivosti, podmienok jej organizovania a príspevkov na jej podporu ustanovujú zákony č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene, doplnení niektorých zákonov, zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení

⁴OLÁH, M.: 2005. Sociálnoprávna ochrana detí. Prešov: Prešovská univerzita, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005. 205 s.

niektorých zákonov, zákon č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa.

Pestúnska starostlivosť je štátom finančne podporovaná a sledovaná forma náhradnej rodinnej starostlivosti. Táto forma náhradnej starostlivosti môže mať dlhodobý alebo krátkodobý charakter. O zverení dieťaťa do pestúnskej starostlivosti rozhoduje výlučne súd a to vtedy, ak rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť o maloleté dieťa a ak je to potrebné v záujme maloletého dieťaťa. Súd rozhodne o zverení maloletého dieťaťa do pestúnskej starostlivosti na návrh fyzickej osoby, ktorá má záujem stať sa pestúnom a ktorá spĺňa ustanovené predpoklady stať sa pestúnom. Súd môže začať konanie aj bez návrhu.

Do pestúnskej starostlivosti súd môže zveriť dieťa pestúnovi ak výchova dieťaťa u rodičov nie je zabezpečená z príčin, ktoré budú zrejme dlhodobé. Ak je dieťa zverované do pestúnskej starostlivosti vo veku, keď je schopné posúdiť jej obsah, súd zoberie do úvahy aj jeho vyjadrenie.

Pestúnom sú poskytované štátne sociálne dávky:

- jednorazový príspevok (pri zverení maloletého dieťaťa do pestúnskej starostlivosti, podľa individuálnych potrieb dieťaťa a pri dovŕšení plnoletosti dieťaťa),
- opakovaný príspevok dieťaťu
- opakovaný príspevok náhradnému rodičovi.

Zánik pestúnskej starostlivosti ustanovuje § 52 zákona o rodine a to nasledovne:

- a) dosiahnutím plnoletosti dieťaťa,
- b) smrťou maloletého dieťaťa,
- c) smrťou pestúna
- d) umiestnením maloletého dieťaťa do ochranej výchovy alebo nástupom do výkonu trestu odňatia slobody,
- e) právoplatným rozhodnutím súdu o zrušení pestúnskej starostlivosti,
- f) rozvodom manželstva, ktorým bolo maloleté dieťa zverené do spoločnej pestúnskej starostlivosti.

Ak dôjde k zániku alebo zrušení pestúnskej starostlivosti a nastane skutočnosť, že maloletému dieťaťu nebude zabezpečená starostlivosť rodičmi, súd rozhodne o ďalšej vhodnej forme náhradnej starostlivosti.

1.3 Ústavná starostlivosť

Ďalšou z foriem náhradnej starostlivosti je ústavná starostlivosť. Túto starostlivosť ustanovujú zákony č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č.

305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 601/2003 Z. z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Ústavnú starostlivosť nariaďuje súd a to len vtedy, ak je výchova maloletého dieťaťa vážne ohrozená alebo vážne narušená a iné výchovné opatrenia neviedli k náprave. Ústavnú starostlivosť nariaďuje súd aj v prípade, ak rodičia nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť o maloleté dieťa z vážnych dôvodov.

Majetkové pomery rodičov alebo nedostatočné bytové pomery nie sú považované za vážne narušenie podmienok výchovy maloletého dieťaťa. Pred nariadením ústavnej starostlivosti súd zvažuje všetky možnosti zverenie maloletého dieťaťa do náhradnej osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti, ktoré majú vždy prednosť pred ústavnou starostlivosťou.

Zánik ústavnej starostlivosti:

- a) ak maloleté dieťa možno zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti,
- b) ak maloleté dieťa možno zveriť do pestúnskej starostlivosti,
- c) ak zanikli dôvody, pre ktoré bola ústavná starostlivosť nariadená,
- d) dovŕšením plnoletosti.

To, že dieťa bolo rozhodnutím súdu umiestnené do ústavnej starostlivosti ešte neznamená, že sa dieťa nemôže vrátiť späť do svojej biologickej rodiny. Ak rodičia vytvoria optimálne prostredie pre zdravý duševný a psychický vývin dieťaťa je rozhodnutím súdu možný návrat dieťaťa do jeho biologickej rodiny.

Profesionálna náhradná rodina

Ak sa má dieťa zdravo a úspešne vyvíjať, je potrebné aby vyrastalo v prostredí stálom, emočne vrelom a dieťaťu zrozumiteľnom. Takýmto prostredím je dobre fungujúca rodina, či už biologická alebo náhradná. Tam kde sa z rôznych príčin nepodarilo umiestniť dieťa do náhradnej rodinnej starostlivosti, je potrebné vynaložiť maximálne úsilie na zmiernenie následkov psychickej deprivácie a prípravu dieťaťa pre život mimo ústavnej starostlivosti. Jednou z foriem náhradnej starostlivosti o dieťa, ktoré je umiestnené v ústavnej starostlivosti je profesionálne rodičovstvo .

Profesionálne rodičovstvo nespadá právne do foriem náhradnej starostlivosti, pretože ide o rodinnú formu realizácie ústavnej starostlivosti. Psychologicky však napĺňa obsah rodinnej starostlivosti. Dáva možnosť dostať sa do rodinného prostredia aj tým deťom, ktoré z právneho

hľadiska nie je možné adoptovať, ani sa ich nepodarilo umiestniť do inej formy náhradnej starostlivosti.⁵

Profesionálna náhradná výchova v rodine bola u nás prvýkrát právne zakotvená v roku 1993 v Zákone o školských zariadeniach. Detské domovy v uvedenom období patrili pod rezort školstva. Zámerom profesionálnych náhradných rodín bolo vytvorenie takého typu náhradnej starostlivosti, v ktorom by sa spájali výhody rodinného prostredia s dostupnosťou odbornej pomoci pri výchove. Profesionálna náhradná výchova v rodine bola určená pre deti, ktoré nebolo možné umiestniť do pestúnskej či osvojiteľskej rodiny. Ide o deti, ktoré sú znevýhodnene tým, že sú to deti staršie, súrodenecké skupiny, deti rómskeho etnika, detí s výchovnými problémami, mentálne či psychicky postihnuté deti, ktoré sú v kontakte s rodičmi, ale tí ich nemôžu vychovávať.⁶

Profesionálna rodina je formou ústavnej výchovy, pričom je organizačnou zložkou detského domova. Profesionálny rodič poskytuje dvadsaťštyri hodinovú starostlivosť deťom s nariadenou ústavnou starostlivosťou.

2 OSVOJENIE

Aj keď osvojenie podľa zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine nepatrí do náhradnej starostlivosti, pretože v zákone má osobitné vymedzenie, chceli by sme upriamiť pozornosť aj na túto formu starostlivosti.

Osvojenie a adopcia sú výrazy pre ten istý právny vzťah, ktorému nepochybne patrilo a patrí prvé miesto medzi formami náhradnej starostlivosti.

Predchádzajúca právna úprava poznala dva typy osvojenia –

- osvojenie zrušiteľné, t.j. osvojenie I. stupňa,
- osvojenie nezrušiteľné, t.j. osvojenie II. stupňa.

Osvojenie je prácou srdca a prirovnáva sa k manželstvu, ktoré sa tiež začína sľubom. Je to rozhodnutie celý život milovať a starať sa o dieťa, ktoré sa narodilo niekomu inému.

Podľa Zákona o rodine č. 94/1963 Zb. v §§ 63 – 77 v znení neskorších predpisov prijímali manželia alebo jednotliviec opustené dieťa a nadobúdali k nemu rovnaké práva a povinnosti, akoby boli jeho biologickými rodičmi. Vzťah, ktorý vznikol medzi adoptívnymi rodičmi a dieťaťom, mal z právneho hľadiska rovnakú silu ako vzťah medzi biologickými rodičmi a vlastným dieťaťom, teda išlo o vzťah príbuzenský.

⁵ROHÁČEK, M., Matej, V.: 2005. Hľadáme rodičov, alebo aj opustené deti potrebujú rodinu. 3. vydanie. Bratislava: Návrat, občianske združenie v spolupráci s Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny, 2005. 24 s.

⁶OLÁH, M.: 2005. Sociálnoprávna ochrana detí. Prešov: Prešovská univerzita, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005. 205 s.

Dieťa osvojením získalo priezvisko nových rodičov. Osvojiť si bolo možné len maloleté dieťa. O osvojení rozhodoval súd na návrh žiadateľov o osvojenie. Pred rozhodnutím súdu o osvojení musela uplynúť najmenej trojmesačná lehota, počas ktorej sa žiadatelia o osvojenie starali o dieťa, a to na vlastné náklady.

Osvojiť dieťa si mohli manželia, manžel (manželka) rodiča dieťaťa, jednotlivec. Osvojením bolo umožnené opusteným deťom získať nových milujúcich rodičov a bezdetným rodičom saturáciu ich rodičovskej roly.

Pri osvojení zrušiteľnom išlo o starostlivosť, pri ktorej prechádzali práva a povinnosti biologických rodičov na adoptívnych rodičov, ale v rodnom liste dieťaťa ostávali jeho biologickí rodičia. Osvojenec nadobudol priezvisko osvojiteľov.

Osvojením zanikli väzby s biologickou rodinou. Dieťa do jedného roku života mohlo byť osvojené len zrušiteľným osvojením.

Po dosiahnutí jedného roku veku života dieťaťa súd mohol na základe návrhu adoptívnych rodičov rozhodnúť o nezrušiteľnom osvojení. Právna úprava umožňovala z vážnych dôvodov súdom zrušiť nezrušiteľné osvojenie.

Nezrušiteľné osvojenie sa od zrušiteľného osvojenia odlišovalo tým, že osvojitelia boli zapísaní do rodného listu dieťaťa namiesto biologických rodičov. Osvojované dieťa muselo byť staršie ako jeden rok.

Nezrušiteľné osvojenie nemohlo byť zmenené na osvojenie zrušiteľné.

Osvojenie podľa platnej legislatívy - Druhá hlava – osvojenie, §§ 97 - 109

- § 97 – podľa tohto ustanovenia sú s osvojením spojené rovnaké právne následky, ako keby došlo k existencii pokrvného príbuzenstva, osvojitelia nadobúdajú rovnaké práva a povinnosti, aké majú biologickí rodičia.
- § 98 – ustanovuje, kto sa môže stať osvojiteľom. Ako je uvedené v tomto ustanovení, osvojiteľom sa môže stať len fyzická osoba, ktorá má spôsobilosť na právne úkony, a to v plnom rozsahu, taktiež osobné predpoklady zdravotné, osobnostné, morálne. Žiadateľ o osvojenie musí byť zapísaný do zoznamu žiadateľov o osvojenie. Svojím spôsobom života a spôsobom života osôb, ktoré s ním žijú v domácnosti, zaručuje, že osvojenie bude v záujme maloletého dieťaťa.
- Osvojiteľom sa nemôže stať príbuzný v priamom rade alebo súrodenec.
- § 99 – medzi osvojiteľom a osvojencom musí byť primeraný vekový rozdiel. Zákon výslovne neupravuje vekovú hranicu medzi osvojiteľom a osvojencom. Za primeraný vekový rozdiel vyžadovaný zákonom možno považovať taký vekový rozdiel, aký približne býva medzi

rodičmi a deťmi. Osvojiť si možno len maloleté dieťa, ak je osvojenie v jeho záujme.

- § 100 – ustanovuje, kto si môže osvojiť maloleté dieťa. Z ustanovenia vyplýva, že maloleté dieťa si môžu osvojiť manželia alebo jeden z manželov, ktorý žije s niektorým z rodičov dieťaťa v manželstve, alebo tiež pozostalý manžel po rodičovi alebo osvojiteľovi dieťaťa. Iba vo výnimočných prípadoch je možné osvojiť si maloleté dieťa osamelou osobou, a to iba v prípade, ak sú splnené predpoklady, že osvojenie bude v záujme dieťaťa. Ako spoločné dieťa môže byť maloleté dieťa osvojené iba manželmi.
- § 101 – osvojenie nie je možné bez súhlasu rodičov. Zákon ustanovuje, kedy je potrebný súhlas oboch rodičov, kedy dáva súhlas k osvojeniu jeden z rodičov, za akých podmienok dáva súhlas k osvojeniu poručník, ktorý bol ustanovený maloletému dieťaťu, a tiež súhlas maloletého dieťaťa, ak je schopné posúdiť dosah osvojenia. Ak ide o osvojenie maloletého dieťaťa do cudziny, je potrebný súhlas Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky alebo orgánu štátnej správy, určeného Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky (súhlas dáva Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže v Bratislave).
- § 102 ods.1 – ustanovuje, kedy nie je potrebný súhlas rodičov k osvojeniu maloletého dieťaťa.
- § 103 – pred rozhodnutím súdu o osvojení musí byť maloleté dieťa najmenej po dobu deviatich mesiacov v starostlivosti budúceho osvojiteľa. Táto predosvojiteľská starostlivosť sa nevyžaduje, ak si maloleté dieťa chce osvojiť pestún a dieťa bolo v jeho starostlivosti, ktorá trvala aspoň po túto dobu (teda aspoň po dobu deviatich mesiacov). Rovnako je to aj v prípade, ak si chce dieťa osvojiť osoba, ktorej bolo dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti, alebo poručník, ktorý sa o dieťa osobne stará. Náklady spojené s predosvojiteľskou starostlivosťou uhrádza budúci osvojiteľ.
- § 104 – povinnosťou súdu je na základe lekárskeho vyšetrenia zistiť zdravotný stav osvojiteľa a osvojenca.
- § 105 – priezvisko osvojenca je uvedené vo výroku rozsudku súdu o osvojení a zmena sa vyznačí v matrike na základe oznámenia súdu.
- § 106 – zánik práv a povinností medzi osvojencom a pôvodnou biologickou rodinou, ako aj medzi osvojencom a poručníkom alebo opatrovníkom, ktorý bol maloletému dieťaťu ustanovený súdom. Práva a povinnosti rodičov prechádzajú osvojením na osvojiteľov.
- § 107 – umožňuje v závažných prípadoch zrušiť osvojenie. Osvojenie môže zrušiť iba súd, a to z vážnych dôvodov, ktoré sú v záujme maloletého dieťaťa, a to do šiestich mesiacoch odo dňa právoplatnosti rozhodnutia o osvojení na návrh osvojiteľa alebo osvojenca, alebo aj bez

návruhu. Zrušením osvojenia sa odstraňujú následky osvojenia, zanikajú rodinnoprávne vzťahy medzi osvojiteľom a osvojencom, príbuznými osvojiteľa, ako aj dedičské vzťahy.

- § 108 – osvojiteľ bude zapísaný do matriky namiesto rodičov, a to na základe oznámenia súdu o tom, že bol vydaný rozsudok.
- § 109 – po uplynutí lehoty na zrušenie osvojenia (do šiestich mesiacov od právoplatnosti rozhodnutia o osvojení), osvojenec môže byť znova osvojený.

Chceli by som upriamiť pozornosť na § 99 ods. 2 – osvojiť možno len maloleté dieťa, ak je osvojenie v jeho záujme. Predchádzajúca právna úprava v zákone o rodine ustanovovala pri nezrušiteľnom osvojení, že osvojiť možno maloleté dieťa staršie ako jeden rok. Súčasný platný zákon takéto ustanovenie nemá, ale v § 103 ods. 1 zákona o rodine ustanovuje predosvojiteľskú starostlivosť v trvaní najmenej deväť mesiacov. Môžeme si všimnúť spoločný znak predchádzajúcej a súčasnej právnej úpravy, ktorým je najnižší možný vek maloletého dieťaťa, ktoré je možné osvojiť. Nie je síce rovnaký (staršie ako jeden rok), ale ani príliš odlišný (maloleté dieťa musí byť najmenej po dobu deviatich mesiacov v predosvojiteľskej starostlivosti).

Nová právna úprava priniesla zmenu aj v privolení, teda súhlase rodičov s osvojením. V predchádzajúcej právnej úprave maloletý rodič nemohol dať súhlas na osvojenie maloletého dieťaťa. Súd maloletého rodiča iba vypočul a prihliadol na jeho stanovisko.

V ustanovení § 101 ods. 1 novej právnej úpravy je okrem iného ustanovené aj to, že na osvojenie maloletého dieťaťa je rovnako potrebný aj súhlas jeho maloletého rodiča.

Platný zákon o rodine okrem toho, že nanovo komplexne upravil náhradnú starostlivosť, priniesol do sprostredkovania náhradnej rodinnej starostlivosti výrazné zmeny:

- osvojiteľnosť dieťaťa, o ktorej rozhoduje súd – doposiaľ išlo o takzvanú „právnu voľnosť dieťaťa,“ ktorú posudzoval úrad,
- za jeden z predpokladov stať sa pestúnom alebo osvojiteľom sa považuje zapísanie do zoznamu žiadateľov o pestúnsku starostlivosť alebo o osvojenie.

Ďalšie zmeny v náhradnej rodinnej starostlivosti, ktoré priniesol zákon o rodine, boli premietnuté do zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele. Domnievame sa, že za najvýraznejšie zmeny možno považovať najmä:

- rozhodovanie vo veci zapísania fyzických osôb, ktoré majú záujem stať sa pestúnom alebo osvojiteľom do zoznamu žiadateľov (pre žiadateľov vznikol právny priestor odvolať sa a domáhať sa preskúmania správnosti takého rozhodnutia),

- prípravu dieťaťa na náhradnú rodinnú starostlivosť,
- zapojenie akreditovaných subjektov do sprostredkovania nadviazania osobného vzťahu

medzi dieťaťom a žiadateľom,

- určenie lehôt kedy, kde je potrebné pri neúspešnosti sprostredkovania nadviazania osobného vzťahu zapojiť do sprostredkovania akreditované subjekty,
- možnosť účasti zástupcu akreditovaného subjektu pri nadviazaní osobného vzťahu dieťaťa so žiadateľom v záujme uľahčenia nadviazania osobného rozhovoru.

2.1 Medzištátne osvojenie

Ďalšou z možností umiestnenia dieťa v rodine je na základe rozhodnutia súdu o osvojiteľnosti dieťaťa, sprostredkovanie medzištátneho osvojenie. Určený orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorý vedie dieťa v prehľade detí, ktorým je potrebné sprostredkovať náhradnú rodinnú starostlivosť, vyhotoví spisovú dokumentáciu dieťaťa na účely sprostredkovania medzištátneho osvojenia a predloží ju orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately určenému na vykonávanie medzinárodných dohovorov a právnych aktov Európskej únie najneskôr do šiestich mesiacov odo dňa zapísania dieťaťa do prehľadu detí, ktorým je potrebné sprostredkovať náhradnú rodinnú starostlivosť.

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately určený na vykonávanie medzinárodných dohovorov a právnych aktov Európskej únie (Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže) po posúdení spisovej dokumentácie dieťaťa zapíše dieťa do prehľadu detí, ktorým je možné sprostredkovať medzištátne osvojenie.

2.2 Minulosť dieťaťa v náhradnej starostlivosti

Môžeme konštatovať, že čím mladšie je dieťa, tým kratšia je jeho minulosť. Ak však zoberieme do úvahy tehotenstvo, pôrod a tiež vývoj a starostlivosť o dieťa až do umiestnenia v náhradnej starostlivosti, náhradnej rodine, je zrejmé, že nie je toho málo čo si dieťa prináša, i keď si myslíme, že si možno na nič nepamätá. Nepamätá si to ale iba v tom zmysle, že o svojom prežití nevie rozprávať, ale všetkými vnútornými i vonkajšími činiteľmi bolo formované. Väčšina rodičov si však praje, aby si ich prijaté dieťa nič nepamätalo, alebo aby aspoň čo najskôr na všetko zabudlo. Náhradní rodičia to zdôvodňujú tým, že sa tak dieťa oslobodí od všetkého zlého čo prežilo, rýchlejšie k nim privykne a bude prežívať radostné detstvo.⁷

Bez poznania minulosti nemôžeme dobre pochopiť prítomnosť a už vôbec nie budovať víziu budúcnosti. Problém dieťaťa je často v tom, ako sa vyrovnáva s minulosťou. Jej popretím nič nevyriešime. Minulosť, prítomnosť a budúcnosť je spoločný balík skúseností, prežívania a snov.

⁷MATĚJČEK, Z. et al.: 1999. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál. 1999. 183 s.

Nech čokoľvek z neho oddelíme, nie je úplný. Výsledkom je človek bez minulosti, bez prítomností alebo bez budúcností.⁸

Uvedený autor ďalej konštatuje že, výchova dieťaťa v náhradných rodinách i detských domovoch by mala reflektovať niekoľko nezodpovedaných, neraz i ťažko zodpovedateľných existencionálnych otázok dieťaťa:

- Otázky spojené s minulosťou. Kde sa stala chyba, že ma zobrali? Som na vine ja, rodičia lebo niekto tretí? Prečo som sa práve ja narodil týmto rodičom?
- Otázky spojené s prítomnosťou. Načo som tu? Chýbam mojim vlastným rodičom? Mám mať svojich rodičov rád, alebo ich nenávidieť?
- Otázky spojené s budúcnosťou. Aký má môj život zmysel? Závisí budúcnosť najmä od mňa? Nebudem ako moji rodičia?

Identita je spoločenské „Ja“, naša vnútorná odpoveď na otázku, kto som, čo znamenám pre seba a pre druhých, aké miesto mám v pavučine vzťahov vo svojom sociálnom svete.⁹

S vývinom dieťaťa sa identita rozvíja postupne a nepretržite na osobnej úrovni, rodinnej úrovni vývinu identity, spoločenskej identity, kultúrnej identity ako aj na úrovni duchovnej identity.

Dieťa, ktoré opúšťa svoju biologickú rodinu a je zverené do náhradnej starostlivosti musí prekonať stratu biologických rodičov a kultúrnych koreňov. Možno práve tento moment je špecifickou výzvou pre náhradných rodičov. Poskytnúť dieťaťu možnosť naďalej žiť a rozvíjať sa za pomoci iných dospelých, ktorí vstupujú do života dieťaťa ako náhradní rodičia a tešiť sa aj z toho, aby sa musela popierať akákoľvek časť predchádzajúceho života dieťaťa.

3 SÚČASNÉ VPLYVY NA INŠTITÚCIU RODINY

Pre sociálneho pracovníka je dôležité vytvárať si názor a postoj k riešeniu dôsledkov súčasnej krízy rodiny. Dieťa by nemalo byť zverené do starostlivosti osôb so zjavnými alebo aj skrytými krízovými príznakmi.

Súčasný stav inštitúcie rodiny sa označuje ako postmoderná kríza rodiny. Veľká časť sociológov tvrdí, že rodina v klasickej podobe odumiera. Argumentuje sa o. i. aj legalizáciou homosexuálnych manželstiev, tendenciami uvoľnenia párových manželstiev a pod. Práve tieto príznaky v nadväznosti na historické skúsenosti spoločenského vývoja vedú mnohých k záverom o degenerácii súčasnej spoločnosti, ktorá sa vydala na cestu svojho zániku.

Zmeny vonkajších podmienok vplývajúcich na rodinu sú v súčasnosti prekvapujúco náhle a

⁸ŠKOVIERA, A.: 2006. 10dilem náhradnej výchovy. Bratislava: Nová práca, spol. s r. o. 2006. 95 s.

⁹MATĚJČEK, Z. et al.: 1999. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál. 1999. 183 s.

intenzívne, takže odborníci nestačia dôkladne analyzovať ich dôsledky a nachádzať ich koncepčné riešenia zo strany štátu resp. spoločnosti. Hlavné zmeny, ktoré ovplyvnili zmeny v inštitúcii rodiny v poslednom období možno zhrnúť nasledovne:

Konzumný spôsob života sa po rozpade sovietskeho bloku sa intenzifikoval nielen v postkomunistických štátoch, ale aj v tradičných demokratických štátoch. Nahradenie neprirodzeného pseudokolektivismu prehnaným individualizmom viedol k posilneniu fenoménu egoizmu v spoločnosti, pôžitkárstvu a fetišu individuálnej spotreby. Tento fenomén je v jednoznačnom protiklade s potrebou solidarity v rodine.

Sexuálna revolúcia – priamo nadviazala na rozširovanie konzumných a hedonistických pôžitkov. Obavy zo záväzkov a z potreby obetavosti a istého odriekania v rodine. Rozširovanie konzumácie sexu na základe liberalizácie sexuálnych vzťahov nezávisle od manželského vzťahu, oslabilo jeden z dôležitých predpokladov funkčnej rodiny. Negatívnym stimulom v tejto oblasti je priemysel sexuálnych pôžitkov, čo vedie k promiskuite v dôsledku oslabovaniu sexuálnych zábran daných tradičnou kresťanskou morálkou.

Emancipácia žien – vedie o. i. k tendenciám uprednostňovania kariéry pred vytvorením rodiny a výchovou detí. Znižuje sa počet detí v rodinách emancipovaných žien. Printové a elektronické médiá cielene navádzajú ženy podľa modelov tzv. celebrit k uprednostňovaniu kariéry, záľub, pred starostlivosťou o rodinu a výchovu detí. Čoraz väčší počet žien nepotrebuje manžela, aby mali deti. Iné ženy sa zas uprednostnia nezáväznú spoločnosť pred manželským zväzkom.

Oslabovanie výchovnej roly rodiny – podstatou problému je v konzumnej spoločnosti nedostatok času na komunikáciu s deťmi, napr. buď pre enormnú dĺžku pracovného času, spoločenské povinnosti, alebo odchod rodiča za prácou mimo bydliska, často i do zahraničia. Druhou stránkou je aj evidentný pokles spoločensko-kultúrnej úrovne rodičov a ich schopnosť vychovávať. Táto stránka je spojená s poklesom úrovne osvetovej činnosti v spoločnosti, smerujúcej k plytkej zábave, s dominanciou bulváru (tlač a televízia). Prieskumy svedčia tiež o oslabení spolupráce rodiny a školy na výchove detí. Rodiny majú často tendenciu prenášať zodpovednosť za výchovu na školu. V skutočnosti rodinný základ výchovy je nenahraditeľný žiadnou inštitúciou. Pritom súčasne rodina a škola spoločne vytýkajú médiám, že kazia deti.

Dôsledky oslabovania rodiny sa týkajú radu skutočností, predovšetkým zlého demografického vývoja, opustených a týraných detí, deti z dysfunkčných rodín žijúcich bez rodičov u príbuzných alebo v domovoch.

Oslabovanie rodiny má vážne sociálne a psychologické dosahy a v konečnom dôsledku sa premieta do oblasti hospodárstva a politiky. Takými dôsledkami dysfunkčných rodín sú rozbité

manželstvá (vysoká rozvodovosť), mimomanželské deti, potraty, domáce násilie, spoločný život bez manželstva (bez zodpovednosti za partnera, resp. deti), promiskuita (šírenie pohlavných chorôb), prostitúcia atď.

Vo všeobecnosti tieto skutočnosti oslabujú potenciál rodiny tvoriť funkčnú rodinu, čo vedie k viacerým degeneratívnym prejavom spoločnosti ako je: všeobecný pokles morálky bezprostredne vyjadrený nielen rastom kriminality ale aj zhoršovaním medziľudských vzťahov, ktoré sa veľmi negatívne podpisujú na zdravom vývoji detí, ktoré predstavujú budúcnosť našej spoločnosti.

ZÁVER

Dnešná nepriaznivá situácia v oblasti vývoja náhradnej starostlivosti o dieťa je zaťažená širším kontextom problémov súčasného krízového vývoja rodiny, vplyvom globalizačných faktorov a v neposlednom rade aj súčasnou celosvetovou hospodárskou krízou. Napriek tomu, že rodina nie je jediným výchovným prostredím, zostáva prvou inštitúciou a sociálnou skupinou, ktorej členom sa človek stáva. Preto má v procese socializácie jedinca prioritnú a nenahraditeľnú úlohu. Dieťa sa rodí slabo vybavené vrodenými vzorcami správania, ale o to viac je prirodzene schopné adaptovať sa na podmienky, v ktorých od narodenia žije a učiť sa všetkému, čo pre svoj život potrebuje.

LITERATÚRA

- KEČKÉŠOVÁ, M. 2005. Základy rodinného práva. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005. 133 s. ISBN 80-89185-13-4.
- MATĚJČEK, Z. et al. 1999. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál. 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-7-8.
- MATĚJČEK, Z. et al. 2002. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002. 133 s. ISBN 80-7178-637-3.
- OLÁH, M. 2005. Sociálnoprávna ochrana detí. Prešov: Prešovská univerzita, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005. 205 s. ISBN 80-8068-349-2.
- POTHE, P. 1996. Dítě v ohrožení. Praha: 1996. ISBN 80-901896-5-2 , s. 17 – 70
- ROHÁČEK, M. et al. 2006. Zvykáme si jeden na druhého alebo nová náhradná rodina v procese adaptácie. Bratislava: Návrat, 2006. 35 s. ISBN 80-969621-0-6.
- ROHÁČEK, M. - Matej, V. 2005. Hľadáme rodičov, alebo aj opustené deti potrebujú rodinu. 3. vyd.. Bratislava: Návrat, 2005. 24 s. ISBN 80-967908-0-3.
- ŠKOVIERA, A. 2006. 10dilem náhradnej výchovy. Bratislava: Nová práca, 2006. 95 s. ISBN 80-88929-81-4.

ZÁKON NR SR č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti

ZÁKON NR SR č. 305/2005 Z. z., o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele

ZÁKON NR SR č. 36/2005 Z. z.o rodine

Kam ide človek ?

ANTON ČERVENĚ

*Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava,
pedagóg v študijnom odbore sociálna práca.*

Úvod: Autor v úvode tejto práce rozoberá veľmi aktuálnu tému človeka v súčasnom svete. Tému, kam sa človek uberá v dnešnej dobe.

Súbor a metodiky: V práci uvádza postupné odludšťovanie sa človeka, stratu jeho duchovnej dimenzie, až po porovnávanie sa po hranicu porovnania so zvierat'om. Cez prierez dejín chce poukázať na to, že človek vyšiel z Božieho dychu a musí byť znovu oživený týmto dychom. Po prvé, otázka ľudských bytostí a ich podiel v spoločnosti s ohľadom na ich integritu veľkosť v malosti. V práci poukazuje na to, kto sa vydal na cestu poznávania svojej jedinečnosti vo vesmíre. Boh hľadá človeka. Hlavná úloha, ktorú máme všetci pred sebou. To je východiskový bod vidieť sami seba ako človeka vykúpeného, nie ako zviera. Dnes je zameranie na postupné znižovanie človeka na pracovný a reprodukčný nástroj, bez vlastnej vôle.

Záver: Moja práca je rozdelená do štyroch oblastí: od začiatku evolúcie človeka k humanizácii, cez otroctvo k sebapoznaniu. Od sebapoznania k novodobému otroctvu. V tejto práci som pochopil, že je potrebné znovu objaviť človeka. Je potrebné skončiť s neustálou analýzou, s demontážou, s pochybnosťami, a je potrebné vrátiť človeku jeho dôstojnosť.

Použitá literatúra:

ALLPORT, Q.W. 1973. Psychologia della personallita. PAS – VERLAG. ZURIGO

ALTRICHTER, M. - AMBROS, P. - HOFÍREK, P. 2002. Fórum pastorálnik teologù II., 1. vyd. Olomouc: Velehrad, 2002, ISBN 8086045-81-1

DURĎIAK, E. 2001. Psychológia mladého človeka. 1. vyd. Nitra: Enigma, 2001. ISBN 80-85471841

FFORDE, M. 2010 Desocializácia Kríza postmodernity. 1.vyd. Bratislava: LÚČ, 148 s. ISBN 978-807114-806-7

Kontakt prvého autora: ThDr. PaedDr. Anton Červeň, PhD. Vysoká škola zdravotníctva a sciálnej práce sv. Alžbety Bratislava, Detašované pracovisko Kráľovnej Pokoja z Medžugorja Bardejov, anton.cerven@post.sk

Where is man?

ANTON CERVEN

College of Health and Social Work St. Elizabeth, Bratislava, teacher in the study of social work.

Introduction: In my contribution for the latest issue of „The social aspects of a human in a postmodern world“ I deal with the very basic problem of people in today's world.

Methods: Firstly, I question the human beings and their part in a society, taking into consideration their integrity - greatness vs. littleness. My work basically points out a person who must set on a journey of discovering its uniqueness in the universe. Finding ourselves is the main task that we all have to accomplish. It is the starting point to see ourselves as a redeemed nation not as the animals. I also focus on a gradual reduction of a man into a working and reproductional tool, a tool of self – content without its own will.

Results: My work is divided into four chapters: from beginning of a human evolution to humanization, through slavery to self acknowledgement. From self acknowledgement to individualism and freedom, from freedom to a chinese slavery. Through my work I have tried to define a concept how to create a safe social environment for people to live.

Literature:

ALLPORT, Q. W. The 1973rd *Psichologia della personallita*. PAS - Verlag. Zurigo.

ALTRICHTER, M. - AMBROS, P. - HOFÍREK, P. 2002. *Forum pastoralnik theologian II.*, 1. ed. Olomouc : Velehrad, 2002, ISBN 8086045-81-1.

DURDIK, E. 2001th *Psychology of a young man*. 1. ed. Nitra : Enigma, 2001. ISBN 80-85471841.

FORDE, M. 2010. *Desocializacia crisis of postmodernity*. 1. ed. Bratislava : Luc, 148 p. ISBN 978-807114-806-7.

The first author contact: PaedDr. ThDr. Anton Cerven, PhD., College of Health and Social Work St. Elizabeth, Bratislava. Branch of the Queen of Peace Message, Stefanikova 64, 085 01 Bardejov, anton.cerven@post.sk

Sociálny rozvoj človeka v súčasnom postmodernom svete

Zdôvodnenie nutnosti sociálnej náuky

Ako vieme, sociológia je náuka o spoločnosti, ktorá skúma normy spolužitia. Súčasný hospodársky vývin v spoločnosti a moja skúsenosť ma akosi presviedčajú, že znovu musíme objaviť, pracovať a formulovať sociálny a hospodársky život, prehodnotiť etické a mravné princípy, ktoré sa nachádzajú v Božom zjavení a prirodzenom zákone. Po II. Vatikánskom koncile sa zdôrazňuje pohľad na dôstojnosť človeka, a tak isto aj pápež Ján Pavol II. vo svojich úvahách o človeku, najmä vo svojej encyklike *Evangelium vitae* píše o potrebe, o oslabení kvality a citlivosti na Boha a človeka.¹ Musíme uznať, že citlivosť na človeka poslednú dobu sa stala veľkým otáznikom a sme povolaní znovu objavovať, skúmať spoločenské správanie ľudí vo všetkých oblastiach morálnej skutočnosti. Musíme skúmať smer, budúcnosť a cieľ, ktorým sa spoločnosť vyvíja. Najmä sa zameriame na človeka, na jeho miesto v spoločnosti, v politike, v hospodárstve, v náboženstve, v umení atď. Keďže sociológia je veda teoreticko-empirická, podčiarkol by som veľkú empirickú skúsenosť, cez ktorú skúmame prostredie a paradigmy. Svoje úvahy a skúsenosti, ktoré ma sprevádzali počas môjho pobytu v Londýne vo Veľkej Británii ma privádzajú k otázke, ktorú si denno-denne musím položiť, akú hodnotu má dnešný človek v ľudskej spoločnosti. Predovšetkým ma zaujíma myslenie a konanie v skupinách ľudí, ako reagujú, ale ako reaguje aj celá spoločnosť. Bol som svedkom niekoľkých udalostí, ktoré hlboko na mňa zapôsobili. Myslím, že máme už veľa informácií o človeku. Máme mnoho poznania, ako sa máme správať, konať, reagovať, ale bol som svedkom paralyzovaného postoja, zlyhania pomoci, počas pobytu v zahraničí, kde aj najpovolanejšie orgány štátnej správy a veľvyslanectiev mali určitý odstup od svojich ľudí. Zdá sa mi, že človek ich dnes už ani veľmi nezaujíma. Preto som nútený si klásť otázku, kto je človek? Mám dojem, že sa nám nádherne podarilo cez celé tisícročia vrátiť človeka do pralesa. Myslím, že zdá sa, že človek je tvor v istom zmysle živočíšny. Ak mu zoberieme jeho dušu, jeho dôstojnosť a začneme ho hodnotiť podľa materialistického evolucionizmu, potom sa nečudujeme, že tento postoj je ako k zvieratú. Nič mimoriadneho sa nedeje. Človek potom výlučne patrí do živočíšneho druhu a celkom neprávom si nárokuje mimoriadne miesto vo svete, alebo nejaké panstvo nad svetom. Akým právom hľadá na celú tú pluralitu zo svojho stanoviska? Zo stanoviska úžitku a dobra len pre človeka. Akým právom zapriaha do svojej služby všetko živočíšstvo? Akým právom drancuje našu zem do posledného štvorca? Ak hľadáme na človeka ako na živočícha, nemá na to právo. Odkiaľ si uzurpuje túto moc? Zurpáciou už i preto, lebo človek v živočíšnom svete je najbiednejšie vybaveným tvorom. Ako

¹JÁN PAVOL II., WOJTYLA, K. 1995. Encyklika *Evangelium vitae*. 1. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha. 44 s. ISBN 8071620971

vidíme, čím ďalej postupuje kultúra a civilizácia, človek sa stáva čoraz biednejším tvorom. Najmä ak zlyhá morálka a etika. Vtedy skutočne je človek iba otáznikom. Práve slabosť človeka je jeho silou, jeho význačnosťou. Čím sa líši od zvierat je sloboda a rozum. A keďže človek je určený pre konkrétne prostredie, ale pre univerzálny svet nemôže byť len živočíchom. Je to bytie, ktoré má vzťah k celému svetu. Je to subjekt, substancia, nositeľ bytia. Je subjektom akcií, reakcií. Slovo „objekt“ po slovensky „pred-met“ tento výraz nám ponúka, aby sa človek stal predmetom poznania.² Svet pre zvierat znamená priestor. Biologický život. Svet pre človeka je miestom, kde prežije svoju živočíšnu existenciu ale s pohľadom záujmu o svet, s pohľadom vedomia s duchovnými schopnosťami, ktoré chcú si osvojiť tento svet. A v tom je veľká odlišnosť človeka a životný boj. Preto osobne robím všetko preto, aby sa človek stal znovu človekom. Aby si uvedomil sám seba, aby objavil myslenie a svoj vlastný obraz.

Inšpiráciou k práci, ktorú začínam písať boli zážitky a moje skúsenosti zo života ako kňaza a vychovávateľa v UK – Veľká Británia.

Pravidelne sa stretávam s mladými, ktorí sa pripravujú na manželstvo, alebo lepšie povedané nepripravujú, pretože nepotrebujú žiaden papier, žiadnu zodpovednosť alebo hlbšie spolucítenie. Často im kladiem otázku, či im na sebe záleží, či sa potrebujú a či chcú rásť – obohacovať sa. Z 82 párov, ktorých som sa pýtal, som urobil prieskum. Väčšina mužov, asi 60%, odpovedala, že nepotrebujú žiadne úradné potvrdenie ako žijú. Na otázku, aký cítia vzťah k svojej partnerke, odpovedali, že je všetko v poriadku, pretože majú zabezpečené všetky životné potreby (sexualitu, zabezpečenie potravy a udržiavanie domáceho poriadku). Necítili žiaden hlbší vzťah k partnerke. A boli prekvapení, ak som žiadal od nich zodpovednosť jeden za druhého, za rodinu a za budúcnosť. Pri položení rovnakej otázky ženám, som sa dočkal rozpakov. Najprv to bol ohľad na partnera, zrejme pod tlakom strachu, ale odpoveď bola jednoznačná. Z 80 párov len trom dievčatám to bolo jedno, či je to platné manželstvo. Väčšina dievčat žiadala zodpovedné vzťahy a manželstvo uzatvorené v kostole alebo na úrade. U žien to jednoducho cítiť, že chcú mať vzťahy v poriadku. Žena je tvor vzťahový. Jej vzťahy majú telesnú a duchovnú stránku a sú charakteristické aj jej sociálne dimenzie. Preto ak majú byť vzťahy zdravé, musia zachovávať určitý spoločenský poriadok. Pri rozhovoroch so ženami túto túžbu cítiť, pretože žena vo svojom vzťahu vidí cieľ a rozvoj všetkých oblastí svojho života, pokiaľ muž sa vymedzuje len na prácu, intímny život a vzťah s priateľmi.³ Preto aj úlohou sociológie je správne nasmerovať a vychovávať človeka k životu

²HANUS, L. 1997. Človek a kultúra. 1. vyd. Bratislava: Lúč, 1997. 59 s. ISBN 80-7114-180-1

³DURĎIAK, E. 2001. Psychológia mladého človeka. 1. vyd. Nitra: Enigma, 2001. 140 s. ISBN 80-85471841

v spoločnosti. Sú proti akémukoľvek narušeniu funkcie rodiny.⁴ Ženy zdôrazňovali predovšetkým vernosť ako základný predpoklad úprimnosti vzťahu.⁵

Druhá skúsenosť bola, že každú stredu a v nedeľu som chodieval autobusom na slovenskú misiu a prechádzal som okolo hotela a nemocnice pre psov a mačky (Barttersee Park). Na jednej strane zvieratá – psi a mačky – mali zabezpečený nadštandardný luxus svojich opatrovateľov a vychovávateľov. Oproti pod oblúkmi starého železničného mosta bývala skupina robotníkov z Ukrajiny. Zrejme museli šetriť, keď si nenašli lepšie bývanie. „Ajhľa človek, ajhľa pes“. Musíme si nutne položiť otázku, akú hodnotu má dnešný človek, či je ešte potrebný, a aké vzťahy ma svet k osobe a človeku. Z tohto dôvodu sa chcem venovať tejto práci aj v dimenzii človeka a jeho miesta v súčasnom svete. Aký je jeho cieľ, či sa stal iba rozumným zvieratkom na pokusy v koncentrákoch a gulakoch, aby volil zástupcov do štátnych orgánov, alebo je tu človek iba na to, aby platil dane nakupoval v hypermarketoch, plodil deti a do ničoho sa nestaral?

Človek v postmoderne a moderne

Súčasne mladí ľudia a vôbec ľudia sú ovplyvňovaní zmenami spoločnosti. Dnešná spoločnosť prechádza mnohými premenami. Napr. žijeme síce v ľudskom spoločenskom svete, ale zároveň mimo neho. Sledujeme ľahostajnosť človeka k človeku. V najväčšej miere čo postrádame je kríza hodnôt v rodinných, pracovných a spoločenských kruhoch. Preto je dôležité venovať sa tejto problematike. Antoine de Saint Exupéry hovorí o človeku, že je iba kĺbkom ľudských vzťahov. Registrujeme stratu ľudskosti, úpadku duchovná, zanedbávanie duchovnej sféry života. Dnes chýba základný rozmer ako je telo, duch, duša. Ako hovorili starí klasici (napr. Bazil Veľký).⁶ Aj touto prácou by som chcel poukázať na nutnosť pomoci, aby sa nestali obeťami spoločenského prostredia, alebo naopak aj jeho proaktívnymi účastníkmi. Môžeme konštatovať, že spoločenské zmeny v súčasnosti sú ovplyvňované tzv. postmodernizmom. V tejto kapitole sa budeme zaoberať dopadom modernizmu a postmodernizmu na človeka. Postmodernizmus „zeitgeist“ dnešných čias má aj pozitívny prínos, ktorý je potrebné oceniť a uplatniť v našej službe medzi ľuďmi. Aby mohli mať svoju vlastnú identitu.

Charakteristické znaky postmodernej doby.

Čo je postmodernizmus? Postmodernizmus sa vzťahuje na:

- človeka, dnešná veda ho skúma ako jav, fenomén a metódu „animal rationale“
- aktuálne dianie v spoločnosti

⁴DURĎIAK, E. 2001. Psychológia mladého človeka. 1. vyd. Nitra: Enigma, 2001. 102 s. ISBN 80-85471841

⁵ROZINAIOVÁ, H. 1992. Matrimoniagonika, pedagogika rodinného života pre učiteľov. 1. vyd. Bratislava: GERTHOFHER 2004, 246 s. ISBN 80-08-0168-6

⁶NOVOTNÝ, J. 1999. Bazil Veľký a jeho doba: 1. vyd. Olomouc: Centrum Aletti. 1999. 165 s. ISBN 80-86045-390

- súbor myšlienok, prostredníctvom ktorých sa definuje a popisuje toto dianie
- umelecký štýl alebo prístup k tvorbe
- pojem používaný v mnohých iných kontextoch na vyjadrenie vyššie uvedených aspektov

Budeme sa zaoberať týmito bodmi postupne. Keď však prenikneme hlbšie do postmodernizmu, uvedomíme si, že účes, oblečenie, ba dokonca chôdza mladých ľudí sú súčasťou postmodernej kultúry. Každý z nás sa podieľa na procese globalizácie propagovanej v masmédiách; je súčasťou konzumnej spoločnosti a informačnej technológie, tieto javy zase tvoria súčasť postmoderného sveta (dnešnému mladému človekovi netreba vzdelanie, v Anglicku je 44% mladých ľudí, ktorí nemajú ukončenú maturitu). Súčasnému mladému človeku stačí k jeho úspešnosti vedieť trochu robiť s počítačom, vedieť sa dohovoriť trochu po anglicky a mať nejaké základné cestovateľské skúsenosti a samozrejme mať značkové oblečenie. Toto je základ v Anglicku. Nie byť seriózne vzdelaní vo vedách. Toto je model a vrchol súčasnej postmodernej spoločnosti. Súčasť konzumnej spoločnosti a informačnej technológie tvoria javy a vytvárajú postmoderný svet. Termín postmodernizmus sa používa vo filozofii, ale vzťahuje sa aj na kultúrne a sociálne prostredie, ktoré ovplyvňuje a zasahuje kompletného človeka. Človek žije „tu a teraz“. Je celý zameraný na prítomnosť, ktorá ho neustále hýčka a chráni v recyklovanej podobe nekonečnej mladosti.⁷

Modernizmus

Vznikol v 17. a 18. storočí v Európe. Je reakciou na vek rozumu a na osvietenectvo. Hoci modernizmus bol vo svojej podstate rôznorodý, často sa spája s „vierou“ v nasledujúcich bodoch:

- ✚ Racionalita: presvedčenie, že pravdu možno chápať a vysvetliť len ľudským rozumom. Ideá: že poznanie seba samého predstavuje jediný základ pre poznanie ďalších vecí (cogito ergo sum).
- ✚ Človek hľadal absolútne poznanie vo vede, v technológiách a v politických systémoch. Kopernikova revolúcia nebola ani tak o heliocentrickej sústave, ako o oddelení vedy od náboženstva. Čím dala podnet k nevídanému technologickému pokroku a vydláždila tak cestu k mechanickému pohľadu na svet.
- ✚ Svet a človek sa začínajú vnímať mechanicky – ako stroj. Odstránilo sa všetko božské a božie. Na svet sa dívame ako na prístroj, ktorý možno rozobrať na jednotlivé časti bez akejkoľvek vnútornej spojitosti (vytráca sa duch). Vedci inšpirovaní týmto pohľadom na svet začali skúmať vesmír teleskopmi a mikroskopmi a prišli k neuveriteľným zákonom a princípom, ktoré pomohli ovládať hmotný svet.

⁷PUPALA, B. 2004. Narcis vo výchove. 1. vyd. Trnava: Trnavská univerzita, 2004. 14 s. ISBN 80-224-0824-7

- ✚ Sociológovia (Conte a Spencer) skúmali spoločnosť pod mikroskopom pozitivismu. Na čo sa hodí spoločnosť – na vyberanie daní, na nákupy a voľby. Psychológovia (Freud a Adler) preskúmali ľudskú myseľ, jej správanie a odstránili dušu a duchovno.
- ✚ Pedagogika a politici. Zaujali pozitivistický postoj (Rousseu)
- ✚ Ekonómovia (Marx a Engels) - duchovno je iba nadstavba. A preto dnešný človek skončil ako zvierka.

Pozitívnym výsledkom modernizmu bolo lepšie pochopenie rôznych oblastí človeka a sveta. Našlo veľa dobrých vecí, ktoré prispeli k rozvoju človeka, vedy, ale priniesol aj mnoho negatívnych stránok, napr. náboženský pluralizmus a oddelenie duchovného od svetského, čo je veľmi vážna vec. (Človek sa stal pracovným nástrojom). Presadzovanie slobody a ľudských práv (free style),⁸ presadzovanie a zveličovanie individualizmu, ktorý priniesol úpadok spoločnosti a tradícií. Došli sme až tak ďaleko, že nás to vedie až k „necitlivosti“ a vedecký a technologický pokrok vyústil do ekologickej krízy.

- ✚ Ďalšou negatívnou stránkou bolo aj to, že modernizmus viedol k arogancii západu, ktorý veril, „že jeho hodnoty by mali byť univerzálne aplikované aj na arabský svet a východnú Áziu“. Dôsledky vidíme vo fundamentalizme islamu. Osvietenský myslitelia mali tendenciu vyvyšovať Európu ako naj osvietenejšiu a najpokrokovejšiu časť sveta. Európa bola vnímaná ako civilizovanejšia než zvyšok sveta, čo viedlo k nebezpečnému presvedčeniu, že ostatné krajiny a rasy možno kolonizovať, vykorisťovať alebo „zlepšovať“. To neprinieslo náboženstvo ale racionalizmus – otrokov.

Postmodernizmus

Postmodernizmus neodsúva modernizmus nabok, ale je poznačený uvedomením si výsledkov modernizmu, čo je vidieť v nasledujúcich bodoch:

- Neexistuje žiadne absolútne poznanie, ako ho vyhlasovali racionalisti. Všetko je ohraničené konkrétnym sociálnym kontextom. J. Derida tvrdí, že oblasť poznania vždy ohraničuje a M. Foucault zase presadzuje, že všetko je historicky podmienené.⁹
- Realita je jednoducho to, čo interpretuje daný subjekt. Z toho vyplýva, že dekonštrukcia, čiže rozbitie je zmysluplným pochopením reality, ku ktorému dochádza uvedomením si a explicitným vyjadrením metafyzikálnych predpokladov a dohadov tvoriacich svet filozofie, psychológie a výchovy.

⁸PUPALA, B. 2004. Narcis vo výchove. 1. vyd. Trnava: Trnavská univerzita, 2004. 15 s. ISBN 80-224-0824-7

⁹WELSCH, WOLFGANG. 1994. Naša postmoderna, 1. vyd. Praha: ZVON, 1994. ISBN 807113-104-0

- Rozum nie je jediným prostriedkom poznania. Do popredia sa dostáva aj poznanie, prostredníctvom iných schopností človeka. Napr. mystika, ezoterika, emocionálna inteligencia, emócie, spontanea a pod.

Pravé Ja nie je objektívne, ale je výsledkom danej situácie. Je tvorené súhrnom viacerých stránok spoločnosti, kultúrou, náboženstvom, jazykom, ekonomikou a médiami. „Svet a vlastné ja na seba vplývajú a dotvárajú sa“. Medzi témy postmodrenizmu patrí aj feminizmus, kybernetika nová fyzika, kultúrna história, lingvistika atď.¹⁰ Súčasný pohľad na svet možno označiť pojmom „systémový pohľad na svet“. Vedecké teórie relativity, kvantovej fyziky a entropie spolu so psychologickými, sociálnymi, politickými a ekonomickými teóriami a udalosťami vo svete prispievajú k súčasnému pohľadu na svet. Preto niet pochyb, že postoje postmodernizmu boli tiež ovplyvnené východným mysticizmom, ktorý hovorí, že realita sa skladá z častí, ktoré sú navzájom prepojené a že každá ľudská bytosť je súčasťou tohto systému.¹¹

Historický vývoj

Podobne ako dejiny stvárajú človeka, človeka je aktívny účastník dejín. V krátkosti by som chcel poukázať na vývoj poľudštenia človek od Chamurapiho, ktorý panoval v Babylóne až po súčasnosť. V histórii kultúry západného sveta sa začína od Grékov. Najmä poznanie o človeku. Veľmi dôležití filozofi sú Aristoteles a Platón, ktorí hovoria o sociálnom aspekte človeka. Ich názory sú nasledovné:

- Pokiaľ každý pracuje na svojom, viac urobí a navyše odpadnú konflikty.
- Odpovedá na súkromné vlastníctvo, ktoré je pre človeka láskou
- Ďalším aspektom je, že kvalita štátu závisí od kvality domácností
- Ako prvý hovorí o sile rodiny
- Odmietol spoločnosť žien a detí. Pokiaľ muž nemá vlastnú ženu a deti voči ktorým nemá osobný vzťah, potom je pravdepodobné, že nebude mať záujem starať sa o iné.
- Ďalším dôvodom je, že veľmi podporoval príbuzenské vzťahy, ktoré by mali predchádzať násiliu vo svete.¹²

Tak je tomu aj v oblasti logiky, prírodných vied, umenia ale aj nazerania na človeka. Výnimočnosťou Grékov v histórii bolo to, že mali zmysel pre to, čo je prirodzené, čo je podstatou človeka a čo je cieľom života človeka. Taktiež postupne odkrývali cestu objektívnych noriem

¹⁰WELSCH, WOLFGANG. 1994. Naša postmoderna, 1. vyd. Praha: ZVON, 1994. ISBN 807113-104-0

¹¹SELVAM, S. G. 2009. Vedecká konferencia v seminári Tomáša Móra. Londýn: Príspevok Postmoderný kňaz

¹²HANOBIK, F. 2011. Úvod do sociálnej politiky. 1. vyd. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva, 2011. 10 s. ISBN 978-80-8132-019-4

a zákonov o človekovi, o jeho myslení a konaní.¹³ U Grékov bol človek harmóniou prírody a ľudského života. Morálne zákony sú pre neho skutočnosťou, ako aj prírodné sily. Taktiež prenikavým pohľadom sa odhaľuje sila ľudskej vášne. Je silnejšia od človeka, ako keď voda vystupuje z brehov. Taktiež sa poukazuje na ohraničenosť človeka a závislosť na druhých a na nadprirodzenosť. Osudy človeka sú sledované v pozadí všeobecného poriadku sveta. Hodnotenie skutkov človeka sa hodnotilo za pomoci najvyšších náboženských a etických noriem. Preto všetky ľudské záležitosti sú reflektované na pozadí náboženskej božskej sily a božieho zákona. Preto človek u Grékov zaujíma prvé miesto a to v zmysle antropocentrickom, ale aj teocentrickom, ktoré determinuje človeka. Grécka kultúra, ktorá vznikala ako doktrína, a ktorú prevzal aj Tomáš Akvinský, sa mala venovať v zdokonaľovaní človeka a v seba samého. Najmä slovíčko *arrete*, ktoré má význam, a ktoré sa prekladá ako čnosť, ako schopnosť správne konať, ale aj ako sila a zdravie, bystrosť a prezieravosť, ako vojak a atlét, sa objavuje v pojme spoločenského uznania a cti. Dotýka sa celkovej podoby celého ľudského života, a to nielen morálneho a duchovného, ale aj všetkých oblastí, ktoré formujú človeka.¹⁴ Tomáš Akvinský nazýva slovíčko *arrete*, rozširuje ho na *aeterna veritas*, ktoré je skutočným zdrojom každého humanizmu. Pre Grékov je vlastný celistvý pohľad na svet a na človeka. Človek je chápaný ako mikrosvet, ktorý je harmonický a otvorený pre kozmos – poriadok. Výchova vzťahu u Grékov je zameraná predovšetkým na dušu človeka, ktorá je nesmrteľná, ktorá sa má rozvíjať, kultivovať a je hlavným princípom životaschopnosti človeka. Najmä Sokratovo pôsobenie ako starosť o dušu a vyjasňovania si pojmov o nadprirodzenú, pokladá za najdôležitejšiu činnosť človeka. Každodennosť života sa chápe ako závislosť na Bohu a taktiež strach z priazne Boha a nakoniec je to aj schopnosť pochopiť podstatu božských vecí. Sokrates dopĺňa, že Bohumilé nie je to isté, čo je zbožné. Bohumilé by malo byť to, čo je všetkým milé. Gréci venovali veľa času na formovanie človeka, aby nebol spútaným väzňom a oslobodzovali ho zo živočíšnych noriem akejsi utopenosti, pretože výchova znamená vynorenie sa z jaskynného podobenstva a správne situovať ľudské konanie. Ľudské konanie má byť nadľudské. Nemáme pozeráť na tiene ako to vyjadruje Platón, ale pozeráť sa nad každodennosť.¹⁵

Kresťanská výchova

Antická kultúra ovplyvňovala aj kresťanskú kultúru. Predovšetkým jej odovzdala náuku o čnostiach, o duši, najmä poučenie ako si treba vážiť jeden druhého. Pre antické obdobie je

¹³KOVAČIKOVÁ, D. 2004. Základy pedagogiky pre sociálnych a misijných pracovníkov. 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2004. 8 s. ISBN 80-8055-934-1

¹⁴JOEGER, K. 1976. Einführung in die Lernpsychologie, Freiburg – Basel – Wien, 1976

¹⁵KUDLÁČOVÁ, B. 2007: Človek a výchova. 1. vyd. Trnava: IRIS, 2007. 42 s. ISBN 978-80-8082-120-3

charakteristické hľadanie pravdy a dosahovanie múdrosti, jednota duše a tela – idea človeka.¹⁶ V kresťanskej tradícii sme od židov zo starého zákona prevzali tieto myšlienky. Byť človekom znamená byť obrazom Božím, mať niečo spoločné s Bohom...¹⁷ Základnou formou kresťanskej výchovy je vykúpenie, čas a dejinnosť. Bazil Veľký ako hlboký a dôsledný filozof vidí autentickú výchovu človeka, ktorá sa nachádza v ideovom spojení s Platónom. Preto ponecháva si koncepciu gréckeho chápania pohľadu na človeka a dáva mu nový kresťanský obsah. Kresťanský pohľad na človeka, to nie je iba vyučovanie kresťanských doktrín, ale je to predovšetkým porozumenie princípu vývoja osobnosti človeka, aby boli uspokojené najvyššie požiadavky, ktoré v sebe skrýva vnútro človeka.¹⁸ V spisoch Gregora Nysskeho mnohokrát vidíme aj pojem ako *morphosis*, čo znamená trvalé opakovanie základného obrazu premeny. Taktiež vyjadruje aj činnosť a tvorivú prácu umelca a maliara, ktorého úlohou je zdokonaľovať obraz človeka, najmä *čnosť* ako bohyňu srdca a obnova zničeného obrazu človeka. Celá kresťanská výchova sa sústreďuje na čnosť, ktorú nie je možné nadobudnúť bez Božej pomoci. Prečo? Pretože každé dobro je svojou povahou neobmedzené, obmedzuje sa až v stretnutí so svojim protikladom. Život so smrťou, svetlo s tmou a dobro so zlom. Preto sa hovorí o Božej pomoci. Spojenie antiky s kresťanstvom dáva zrod novej kultúre, nového človeka – humánneho, posväteného. Množstvo heréz obdobia vzniku novej kultúry viedlo cirkev k sebareflexii. Preto zásady nového humanizmu vidno krásne aj v liste sv. Bazila Veľkého pod názvom Povzbudenie mladým. Sv. Bazil vyzýva k štúdiu a k sebareflexii, aby sme duchovne rástli pre svoj osobný rast a zdokonalenie, aby sme študovali čnosti. Máme ustavične dbať na svoju dušu a nedať sa znepokojovať ostatnými vecami.¹⁹

Od polovice 20 storočia začíname odhaľovať najhlbšie pravdy o človeku. Tieto pravdy už nie sú iba kabinetnou záležitosťou, ale je daná aj nutnosť ochrany ohrozeného ľudstva. Na mape sveta už nie sú biele miesta, nie sú už civilizačné ostrovy. Dnes pre Európanov sa končí éra od Grécka až po svetové vojny – starovek, stredovek, novovek. Dnes žijeme vo svetoveku. Od polovice 20. storočia žijeme vo svete v situácii, ktorej príroda už nie je schopná sama si riešiť rany, ktoré jej spôsobil človek. Ekológia sa premenila z náuky na morálny problém. Je výzvou šetriť bytostné určenie všetkého, s čím človek zaobchádza, a najmä je potrebné a naliehavé chrániť aj človeka. Najmä jeho postoj k životu. Rozdiel najmä medzi výchovou a nevýchovou a medzi jeho narušenými vzťahmi k prírode a k sebe samému. Platón prirovnáva tento stav človeka k rozdielu medzi malým dieťaťom a dospelým človekom. Tak ako malé dieťa nevie o svojom nedostatku, taktiež aj dnešný človek nevie

¹⁶MRÁZ, M. 2007. Antické ašpirácie. 1. vyd. Trnava: IRIS, 2007, 56 s. séria D

¹⁷KUDLÁČOVÁ, B. 2007. Človek a výchova. 1. vyd. Trnava: IRIS, 2007. 73 s. ISBN 978-80-8082-120-3

¹⁸Gregor Nyssky: De hominis opificio, 16 / PG 44

¹⁹NOVOTNÝ, J. 1959: Bazil Veľký a jeho doba. 1. vyd. Olomouc: Centrum aletti, 1959, 112 s. ISBN 8086045-390

o sebe, že je nedospelý, že je nevychovaný a málo sociálny a nezodpovedný k životu. Je tu veľký rozdiel medzi zodpovedným a nezodpovedným vzťahom človeka k vlastnému bytiu.

Karol Wojtyła pristupoval k uvažovaniu nad človekom s vedomím bytostného ohrozenia človeka. „Sme dedičmi epochy, od ktorej integrálna vízia človeka v dôsledku postupu mnohých vied môže byť popretá a nahradená inými ako len čiastkovými pohľadmi. Tým sa stane to, že prestaneme vnímať“²⁰ integrum človeka, čiže ho necháme mimo svojho uhla pohľadu... A tak sa človek stáva skôr predpokladom určitých techník ako podmetom, ktorý je zodpovedný za svoje konanie, najmä nebezpečný je antimetafyzicizmus, idealizmus, subjektivismus, pozitivismus a najmä dnes agnosticizmus. Pápež varoval pred týmito neuhmi vo svojej encyklike *Fides et ratio*, ktorá je motivovaná starosťou o človeka, najmä jeho negatívne skúsenosti, redukcia človeka najmä v oblasti myšlienok, úvah a rozumu a jeho vykupiteľského aspektu. Karol Wojtyła sa obracia s výzvou aj na filozofov „všetkých prosím, aby sa intenzívne zaujímali o človeka, ktorého Kristus spasil v tajomstve svojej lásky, aj o jeho trvalé hľadanie pravdy a zmyslu“²¹. Rozličné filozofické systémy oklamali a presvedčali, že on je absolútnym pánom seba samého, že môže autonómne rozhodovať o svojom osude a o svojej budúcnosti dôverujúc len sebe samému a svojim silám. V tomto nikdy nebude môcť byť veľkosť človeka. Preto je rozhodujúce, aby človek hľadal pravdu a urobil si svoj príbytok v tieni múdrosti a prebýval v nej. Len v tomto horizonte pravdy dospeje k plnému uplatneniu slobody a svojho povolania v láske ako aj v poznaní Boha. V tom je najväčšia realizácia.²² Napriek obrovskému rozvoju exaktných vied a filozofických náhľadov na človeka spomeniem aspoň niektoré, napr. Rousseau ako apoteóza prírody. Tento filozof a pedagóg hovorí vo svojom Emilovi „Všetko je dobré, čo vychádza z rúk Stvoriteľových. Všetko sa spotvorí, čo vychádza z rúk človeka.“²³ Tu Jean Rousseau vyjadruje zavrhujúci súd nad bytím a nad všetkou činnosťou človeka. Ja sa pýtam, prečo toľko pesimizmu na človeka? Možno povedať, že ako človek po páde (*Post lapsum*) stráca svoju pôvodnú nevinnosť. Človek je znetvorený vo svojom bytí, spotvoruje všetko, čoho sa dotkne. Preto autor diela Emil vlastne pohŕda s hrdosťou človeka, ktoré je svedectvom smutného pádu a hanebného stavu človeka. Je to prostá negácia. Je to prevrátenie hodnôt a človek sa stáva hanbou dnešnej doby.

Demontáž človeka

Ďalším autorom, ktorý sa vyjadruje k podstate človeka, je Arnold Ghelen, ktorý hovorí, že nie človek je korunou a vrcholom tvorstva, ale vzorom bytostnej dokonalosti je živočích. Tak preto staviame „hotely“ pre psov a autor pokračuje ďalej. Vyzdvihuje zvieru, ktoré je opatrené všetkými

²⁰WOJTYLA, K. 1998. *Evangelium vitae*, 1. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha., 1998. 44 s. ISBN 80-7162-091-1

²¹WOJTYLA, K. 1998. *Evangelium vitae*, 1. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha., 1998. 44 s. ISBN 80-7162-091-1

²²WOJTYLA, K. 1976. *Znak, ktorému sprzeciwiás sie beda je to Warszawa 1976*

²³HANUS, L. 1997. *Človek a kultúra*. 1. vyd. Bratislava: Lúč, 1997. 167 s. ISBN 80-7114-180-1

schopnosťami oproti človeku, ktorému chýbajú tieto podmienky ku svojej existencii. Preto človeka nazýva núdzovou bytosťou a v každom prípade je človek v nevýhode oproti zvierat'u. A preto autor hovorí, že táto existenčná núdza je popudom, aby sústredil všetky sily (aké sily?), aby tento svoj nedostatok kompenzoval. Čo má byť tou silou, aktivitou, ktorá preklenie túto neschopnosť? Autor pokračuje, že pôvodným stavom istoty a plnosti aj pre človeka bol stav čírej prírodnej existencie. Práve toto má práve naplňovať človeka. Animálna príroda ostáva vzorom, o ktorom človek márne baží. Ludvíg Klades v svojej knihe *Duch ako protivník duše* vystúpil po 1. svetovej vojne, keď sa všetko nachádzalo v chaose, hľadá orientáciu do ďalšej epochy a manifestuje proti duchu. I tu je vzorom živočích silný, zdravý so svojou inštinktívnou istotou. Nejaká silná beštia, ktorá naplno prežije svojimi pudmi. Akási existencia, a je to Nietzscheho „silná beštia“, ktorá naplno žije svojimi pudmi a ktorá si je istá svojou existenciou. Nadčlovek, ktorý si žije naplno svoju biologickú postać. Pripisuje mu opravdivo vysoké šľachetné čisto duchovné vlastnosti, ideál personality, ideál kultúrnej idey. Dejiny filozofie nám ukazujú protirečenie proti ideálom, etikou a biologickou antropológiou, ale predovšetkým sociálnym postojom nadčloveka. Autorov trápi rozdvojenosť ľudského bytia. Hľadajú činiteľa, ako túto rozdvojenosť preklenúť medzi existenciou ambivalenciou. Básnik Rilke patrí medzi tých, ktorí trpia rozdvojenosťou človeka, jeho inštinktom a existencionálnou neistotou, ktorou závidí zvieratám a stromom. O novom type človeka hovorí Helmuth Plessner vo svojom diele „Problém duchovna“.²⁴ On človeka definuje ako zblúdenca, čiže druh, ktorý je chorý, ktorý blúdi ako totálne zdeformovaný tulák. Človek závidí zvierat'u jeho prírodný „domov“ a my zatiaľ staviame hotely pre psov. Zvieratá závidia človekovi, že sa vráti do prírody. Je to akási nostalgia za strateným rajom. Na tomto celom podujatí badať a presvedčovať seba samého a iných o niečom, čo nie je tak ako sa svedčí, sa dostávame do falošného pochybného sveta akéhosi chcenia pre chcenie. Pretože človek napriek všetkej snahe svoje centrálné postavenie vo svete aj tak nedosiahne. Je to snaženie sa do prázdna, do nedozierna, zhon za akousi chimérou. Excentrický človek vôbec je len chimetrickou bytosťou, doslova namýšľa si, že v kultúre je v strede a nezaprie sa v nej labilnosť a ohrozenosť. Človek žije vo svete, ale vytvára si svoj svet, v ktorom sa cíti doma. Ale tento svet je nenávratný, zdanlivý, neľudský a nenachádza sa v ňom. Max Scheler, takisto nemecký filozof, bol pozitívnym teistom. Zaoberal sa špiritualizmom a vo svojom spise o večnom človeku báda o asketike a morálke, o čnosti, láske, pokore a ľútosťi. Na konci svojho života napísal malé dielko o postavení človeka v kozme. On u človeka uznáva vývin vo dvoch štádiách, a to medzi štádiom východiskovým a konečným. Východiskové štádium je bezmocnosť ducha, vzťahu a to ducha každého stvoreného i nestvoreného. Tento duch potrebuje absolútnu pomoc hmoty, aby bol uvedený do chodu. A tu

²⁴HANUS, L. 1997. *Človek a kultúra*. 1. vyd. Bratislava: Lúč, 1997. 159 s. ISBN 80-7114-180-1

pripisuje moc moci. Ku vlastnej moci sa nezmôže silou vlastnou, ale druhého činiteľa a to hmotného. Ak sa duch v pokročilom štádiu pohybuje vlastnou silou schopný konať nejaké sociálne dielo, odkiaľ človek berie túto tvorivú moc? Túto si musíme odpovedať každý osobne. Posledné chápanie človeka od Sigmunda Freuda, ktorý je zakladateľom psychoanalýzy ako osobitnej vedy a osobitnej metódy, ktorá sa zameriava na vnútro a vlastný svet človeka. Nespokojnosť v kultúre, je to jeho kniha, ktorou sa postavil proti doterajšiemu spoločenskému poriadku. Príliš povedome sa zabudoval do svojho výlučného, uzavretého čisto ideového sveta, v ktorom sa oddelil od reálnej, zmyslovej a konkrétnej sféry. Všetko postavil na rezultáte analýzy, že vnútro človeka sa rezumuje len v pude a dáva mu meno „libido“. Libido je živočíšny pud, ktorý človeka centrálnie ovláda. Všetko, čo v človeku je, čo sa v ňom hýbe, aguje a reaguje, bráni sa a snaží, je len vitálnym prejavom pudu. Čo je podstatné a prirodzené: pud sa chce presadiť alebo ukojiť. Je to vitalita individuálna. Čiže človeka chápe ako dravca medzi dravcami, ktorý je múdro riadený prírodou ku svojmu cieľu. Cieľ sa musí dosiahnuť. K tomuto vytrvalému postupu ho núti spoločnosť a tradícia. Proti vplyvom libida sa pokúša presadiť svoju moc a zlyháva, siaha k inému východisku a to je pretváрка. Toto je Freudovský prejav človeka. Individualista jednotliviec uzavretý do seba. Freudov človek sa vyžíva iba vo svojom pude až do svojho sebazničenia.²⁵ A tak existuje bez sveta a proti svetu iba pre svoj pôžitok a egocentrizmus. Sociálny pohľad na človeka – vývojové teórie podnietili vznik nového sociobiologického pohľadu, ktorý si kladie za cieľ vysvetliť správanie živočíšnych druhov, vrátane človeka ako výsledný produkt evolučného procesu. Najznámejším predstaviteľom tejto teórie sa stal R. Dawkins. Jeho kniha *Sebecký gén*, vzbudila značný ohlas. Sociobiologickú teóriu o človeku podrobne rozvíjal E. O. Wilson, ktorý je autorom tohto termínu. Sociobiologická teória zahŕňa v sebe mnoho implikácií, ktoré majú dopad na niektoré obory filozofického charakteru, ako napr. antropológia, psychológia a sociológia. Z tohto pohľadu sa od počiatku javila ako špecifický typ redukcionizmu aplikovaný na oblasť živočíšneho správania druhov, ktoré boli najjasnejšie aplikované na ľudskú populáciu. V správaní človeka, jeho jednotlivých societach bolo nazerané ako na výlučne geneticky determinované. Práve v tomto bode sa predmetom kritického nesúhlasu pozeralo v sociobiológii ako na tú, ktorá nerešpektuje vplyv prostredia a oblasť kultúry človeka, ktoré ovplyvňuje jeho konanie.²⁶ Svoju úlohu zohralo antireligiózny postoj predstaviteľa sociobiológie R. Dawkinsa a jeho názor na náboženstvo, o ktorom hovorí ako o infantilnom fenoméne. Hovorí o náboženstve – o mentálnej viere. Náboženstvo vidí ako mentálnu vieru nedozretých ľudí.²⁷ Dôležité pre tohto autora je gén, ktorý je zodpovedný za všetky správania živých organizmov. Jediným cieľom génu je odovzdať

²⁵HANUS, L. 1997. *Človek a kultúra*. 1. vyd. Bratislava: Lúč, 1997. 192 s. ISBN 80-7114-180-1

²⁶HANUS, L. 1997. *Človek a kultúra*. 1. vyd. Bratislava: Lúč, 1997. 200 s. ISBN 80-7114-180-1

²⁷SELVAM, S. G. 2009. *Vedecká konferencia v seminári Tomáša Móra*. Londýn: Príspevok Postmoderný kňaz

svoju informáciu ďalším generáciám. Chemické molekuly nemôžu byť ani sebecké, ani nesebecké. A i keby boli sebecké, správanie človeka nie je možné popísať ako pôsobenie génov, alebo predstavovať vysoko komplexný fenomén, ktorý sa podriaďuje ďalším faktorom. Dawkins v záverečnej kapitole Sebecký gén uvádza nový pojem k pojmu gén a dáva mu názov „men“. Tento „men“ je nositeľom dôstojnosti človeka, nositeľom kultúrnych významov a je predstaviteľ sociálnej interakcie človeka k človeku. Dawkins si je totiž vedomý tomu, že konanie človeka je ovplyvnené v oblasti, ktorú K. Popper nazýva tretím svetom v oblasti kultúry a tvorby, zdieľaného obrazu sveta a umeleckých a etických hodnôt. Túto oblasť vlastne nazývame redukcionizmus.²⁸

Ak však „Memmovu stránku“ modeluje podľa biologického génu, mem sa pokladá za informačný replikátor vo vnútri mozgu, ktorý je v poslednej inštancii zodpovedný za kultúrnu inštanciu biologickej selekcie. Preto aj náboženstvo sa podľa Dawkinsa pokladá ako „myšlienkový vírus“, čiže memová schránka nie je vlastníctvom individua, ale všetci ľudia sa podieľajú na tejto memovej schránke, lebo ľudské poznanie má sociálny rozmer. Dawkins využíva teóriu memovej schránky, aby ukázal ako vzniklo náboženstvo. Vidí človeka ako počítač. Nič tu nie je citové, srdečné, hlboké, prítlačlivé. Všetko je počítačové, napr. „Uvažujme o idei Boha“. Nevieme, ako sa objavila v memovej schránke, pravdepodobne vznikla mutáciami... Kladie si otázku, prečo má náboženstvo takú silu prežiť... Čo to znamená mať ideu Boha. Je to, čo jej dáva stabilitu a vytvára kultúrne prostredie. Prežívanie idej Boha v memovej schránke pochádza z jej psychologickej prítlačlivosti. Poskytuje povrchno plauzibilnú odpoveď na hlboké a tienisté otázky, ktoré sa týkajú našej existencie. Naznačuje, že nespravedlivosť nášho sveta môže byť napravená v budúcom svete. Čiže Dawkins prirovnáva náboženstvo k lekárskeму „placebu“, jeho účinok – i keď je imaginárny, môže byť účinný.²⁹ E. O. Wilson vo svojej verzii sociobiológie nezdieľa Dawkinsov antireligiózny zámer. Cez to všetko medzi náboženstvom a vedou sa ukazuje konflikt, ktorý pramení z dvoch rozdielnych svetových názorov a to z empirizmu a transcendentalizmu. I napriek tomu, že náboženstvo môže zohrať úlohu v evolučnom procese vzťahov a to za podmienky, že zahrňuje objavy vedy a ponúka svoju kredibilitu. Ľudský duch sa vyvíja k náboženstvu, ktoré je do neho vpísané „genetickým algoritmom“. Vo svojom prejave katolíckym biskupom v r. 1986 Wilson tvrdí: „Je nepopierateľným faktom, že viera je v našich kostiach, že náboženské presvedčenie je v časti ľudskej prirodzenosti a je vitálne vzhľadom k sociálnej existencii... Odstráň jednu vieru a hneď prázdno vyplní iná. Odstráň i túto ako nejaký sekulárny ekvivalent napr. marxizmus a do srdca sa ti vlúdi prázdnota s posvätnými textami a ikonami. Odstráňme všetky tieto viery a upnime sa

²⁸SELVAM, S. G. 2009. Vedecká konferencia v seminári Tomáša Móra. Londýn: Príspevok Postmoderný kňaz

²⁹ALTRICHTER, M. - AMBROS, P. - HOFÍREK, P. 2002. Fórum pastorálnik teologù II., 1. vyd. Olomouc: Velehrad, 2002, 66 s. ISBN 8086045-81-1

na skepcizmus a osobné hľadanie – môžeme spoločnosť ako fabriku, ako človeka sa zrútiť.³⁰ Preto pre vzťahy je náboženské myslenie veľmi dôležité, než by sa ho dalo opustiť. Na jednej strane sa uznáva, že náboženstvo patrí ľudskej prirodzenosti, na druhej vnáša požiadavky sekularizmu. V tomto napätí žije človek, prežíva bolesť civilizácie, jej rozkladu, ktoré narušil, aj morálku a etiku a dopracoval sa žiť v cynizme a nihilizme, otroctve bez názoru a zodpovednosti. Heffner ponúka riešenie, že budúcnosť človeka bude mať vnútorný charakter altruistickej lásky a ukazuje, že ľudské bytosti stvorené v tejto láske budú obrazom Boha. Ľudské osoby majú schopnosť radikálne aktualizovať novú fázu evolúcie v ktorej sa Kristus stáva modelom toho, čo znamená byť človekom. Tento bytostný *atruizmus* tkvie v podobnosti človeka s Bohom. Treba ho odlišiť od sebeckého altruizmu. To bude nový sociálny pohľad a pohľad na výsledok evolúcie. Avšak ľudské správanie je príliš zložitá, aby sa dalo vysvetliť biologickým základom. Na druhej strane by však nebol správny opačný extrém odmietat' biologický a genetický základ, ktorý hrá svoju úlohu pri vzniku a vývoji etických noriem. Ako samy vidíme, je potrebné znovu objaviť človeka. Postupne sme sa prepracovali k postmoderne. Podnet k vytvoreniu relativistickej kultúry bol inherentnou črtou dlhodobého intelektuálneho programu určitej zreteľne rozpoznávanej línie v západnom myslení. Túto „liberacionalistickú“ trajektóriu charakterizujú také významné míľniky ako sú marxizmus, nová ľavica a postmodernizmus a politická korektnosť. V čase ktorý charakterizuje udalosti od roku 1989 až po dnešné dni sa prúd menil a mutoval. Ale jeho hlavným cieľom bolo odstrániť jestvujúce prostriedky, úradnú moc aby mohol dosiahnuť emancipáciu moderného človeka. Predstavitelia tejto línie pri sledovaní svojho cieľa opakovane vyhlasovali, že etika a morálka v spoločnosti (ktoré sú skutočne srdcom zdedenej kultúry) sú len konštrukty slúžiace na útlak.³¹ Najdôležitejším tvrdením je, že prijatá múdrosť a viera sú výtvorom jestvujúceho mocenského systému, len nástrojom zverstiev, týrania, útlaku a vykorisťovania. Donekonečna sa hovorilo o vyslobodení človeka z konvenčných ideí a postojov. Táto dlhodobá snaha je poznačená zásadným otvoreným hlásaním egalitalizmu. Údajná viera v rovnosť ľudí kráča ruka v ruke s odmietaním akýchkoľvek rozdielov, rasových, národných i rodových. Akékoľvek presadzovanie objektívnej morálky je iba aktom vnučovania a diskriminácie. Ak sa pozrieme na dôsledky pôsobenia tohto prúdu, vidíme že liberacionalizmus využil relativizmus v pokuse „oslobodiť“ ľudí – človeka od zdedenej kultúry, najmä kresťanskej. Tým však napokon duša moderného človeka zostáva opustená a zbavená svojej úlohy stratená v ničote a v divadle absurdity. Až obľúbenej postmodernej melanchólií, ktorá má znaky trieštenia, smútku a celistvosti.³² V pozadí francúzskej revolúcie boli filozofi v novších časoch plnia podobnú

³⁰ONDOK, P. Studium pro demokraci. Přírodní vedy a teologie, str. 138

³¹FFORDE, M. 2010. Desocializácia Kríza postmodernity. 1.vyd. Bratislava: LÚČ, 148 s. ISBN 978-807114-806-7

³²WELSCH, WOLFGANG. 1994. Naša postmoderna, 1. vyd. Praha: ZVON, 1994. 89 s. ISBN 807113-104-0

úlohu liberacionalisti vo vzťahu desocializácii. Skúmanie tohto myšlienkového prúdu študujeme istý úspešný pokus o kultúrnu deštrukciu. Dostojevský ako to vidíme z popisu programu istého ruského nihilistu v románe *Besi* „Pre systematické otriasanie základov, pre systematický rozklad spoločnosti a všetkých princípov preto, aby všetci boli zastrašení a všade nastal galimatiáš a takto roztrasenú spoločnosť – ubolenú a ochabnutú, cinickú a neveriacu, ale s konečnou túžbou po nejakej vedúcej myšlienke v sebazáchove chytiť zrazu do svojich rúk, zdvihnúť zástavu vzbury a opierajúc sa o celú sieť pätoriek, ktoré za ten čas pôsobili“.

Občianska spoločnosť

Zjavnú podporu relativizmu nachádzame v marxisticko-leninskej tradícii. Jednou z hlavných myšlienok tejto trajektérie je, že viery a presvedčenia, ktoré ľudia žijú, nie sú pravdivé samy osebe, ale sú len nástrojmi nespravodlivej triednej štruktúry. Sám Marx hlásal, „že v každej epoche sú idey vládnucej triedy vládnucimi ideami“, a snažil sa zasadiť mocný úder morálnym a etickým istotám ľudí, keď tvrdil, že „trieda, ktorá je vládnucou materiálnou silou spoločnosti, je zároveň i vládnucou intelektuálnou silou“. Po tomto objasnení ľahko porozumieme obvyklému marxistickému pojmu „buržoázne“ myslenie a morálka. Lenin odmietol „všetku morálku vychádzajúcu z nadprirodzených ideí alebo ideí, ktoré nemajú zdroj v triednom prístupe“, a pokračuje tvrdením, že morálka je v plnej miere podriadená záujmom v triednom boji“. „Mao Ce Tung relativizuje vieru tým, že ju vzťahuje na triednu príslušnosť jej nositeľov a protagonistov. „V každej spoločnosti je každý členom určitej triedy a bez výnimky každý druh myslenia je poznamenaný znakom tejto triedy“. Kdekoľvek prenikol, resp. získal nadvládu marxisticko-leninský (alebo maoistický) svetonázor, veľmi vplyvne pôsobia takéto podnety na relativizovanie prijatej viery. Jedným z jeho najzávažnejších dôsledkov je rozklad tradičných kultúrnych mechanizmov sociálnej súdržnosti, ktorý bol zapríčinený tým, že tieto mechanizmy boli označované len za nástroje útlaku podporované jestvujúcou triednou štruktúrou. Je to prirodzený dôsledok náhľadu skrytého v tomto svetonázore. Pred prvou svetovou vojnou navštívil Lenin Londýn a počas tohto svojho pobytu neustále označoval základné charakteristiky verejného života ako ich výtvor, t.j. výtvor údajných vládnucich tried. Človek, ktorý ho sprevádzal, si zaznamenal, že „podľa jeho názoru na celej ľudskej kultúre spočíval neviditeľný tieň vládnucej triedy a on ho videl tak zreteľne ako denné svetlo“.³³ Jestvujúca kultúra je preto zariadením, ktoré treba rozobrať a odstrániť. Náboženstvo treba odmietnuť ako ópium ľudstva. Pre tento i ďalšie dôvody bola jednou z hlavných charakteristík komunistického experimentu za posledných osemdesiat rokov dekulturnizácia národov. Jedným z hlavných problémov, na ktorý narážajú národy východnej Európy po roku 1989, je fakt, že do svojej budúcnosti vstupujú oslabené, čo je spôsobené

³³WELSCH, WOLFGANG. 1994. Naša postmoderna, 1. vyd. Praha: ZVON, 1994. 74 s. ISBN 807113-104-0

tým, že ich antropologické dedičstvo bolo v minulosti do značnej miery odstránené politicko-inžinierskym spôsobom. V roku 1977 mal prezident Václav Havel prejav v českom parlamente, Prejavil zármutok nad rozkladom kultúry v najširšom zmysle tohto slova t.j. kultúry medziľudských vzťahov, ku ktorému došlo v českej spoločnosti. „musíte vedieť, že mluvím o tom, čo sa nazýva občanská spoločnosť,“³⁴ pokračoval: „Občanská spoločnosť v tomto zmysle má v zásade dvoji význam: za prvé umožňuje ľudskej bytosti, aby bola sama sebou vo všetkých svojich dimenziách, teda i ako tvor spoločenský, ktorý chce byť tisícovým spôsobom účasten na živote komunity, v níž žije, za druhé pôsobí ako skutočná záruka politickej stability. Platí totiž, že čím jsou rozvinutejší všechny organismy, instituce i nástroje občanské společnosti, tím je tato společnost odolnější proti nejrozličnějším politickým výhrům či zvrátům. Nebylo náhodou, že nejbrutálnější útok vedl komunismus právě proti občanské společnosti: dobře totiž věděl, že jeho největším nepřítelem není ten či onen nekomunistický politik, ale otevřená a odzola se svěprávně strukturující, a tudíž velmi těžko zmanipulovatelná společnost.“³⁵ Mimo sveta „reálneho socializmu“ sa vyvíjalo úsilie o takúto dekuluralizáciu hovoreným a písaným slovom. V druhej polovici 20. storočia spolupôsobilo s marxisticko-leninskou tradíciou mnoho ďalších vplyvov na vytvorenie určitej novej syntézy, ktorá sa obvykle nazýva „nová ľavica“. Opäť sa stretáme so silným sklonom prisudzovať to, čo sa považuje za správne, pôsobeniu neosobných a mnoho ráz skrytých síl. Francúzi, protagonisti rokov 1789 a 1968, boli toho predvojom. Jean-Paul Sartre bol vedúcou osobnosťou „existencializmu“, čo je radikálne učenie, ktoré odmieta ideu objektívneho rozlíšenia toho, čo je správne a čo nesprávne, zdôrazňuje rolu subjektívneho vnímania a v živote vidí len nekonečnú ničotu a prázdnotu, ktorú narušuje len istota existencie. Claude Lévi – Strauss objavil prítomnosť „antropologických štruktúr“, o ktorých si myslel, že tvarujú a formujú našu činnosť i myslenie. Pritom vo veľkej miere relativizoval naše istoty a často zakrýval podstatné vplyvy. Roland Barthes bol vedúcou osobnosťou „štrukturalizmu“ v literárnej kritike, t.j. hnutia opisujúceho povedané a myslené vo vzťahu k údajným skrytým štruktúram a nie podľa kritéria objektívnej pravdy. Herbert Marcuse zaštepil marxizmus freudizmom a vykladal teóriu „sociálnej kontroly“, t.j. pojem používaný na opis tých mechanizmov, ktorými údajne spoločnosť formuje a ovláda jednotlivca. Michel Foucault vnímal prítomnosť hlboko presakujúcich štruktúr moci v spoločnosti, čo chápal ako nástroje nadvlády. Znamená to, že sa opäť viery a hľadiská vzťahujú na neosobné sily. „Dekonštrukcionizmus“, čo je ďalšie hnutie v literárnej kritike a jeho čelnou postavou je Jacques Derrida, pokračuje v tomto dedičstve podryvaním všetkých

³⁴FFORDE, M. 2010. Desocializácia Kríza postmodernity. 1. vyd. Bratislava: LÚČ, 150 s. ISBN 978-807114-806-7

³⁵FFORDE, M. 2010. Desocializácia Kríza postmodernity. 1. vyd. Bratislava: LÚČ, 151 s. ISBN 978-807114-806-7

istôt v literárnom texte a relativizovaním všetkého, čo s tým súvisí. Mnoho ďalších prominentných mysliteľov bolo užšie alebo voľnejšie spojených s týmto prúdom.³⁶

Liberacionistická trajektória úspešne pokračuje v myšlienkach nonkomformných intelektuálov, spochybňuje a podkopáva tradíciu, lebo relativizuje jej základný obsah. Snaží sa „demystifikovať“ konvenčnú vieru a morálku. Predstavuje určitý útok rebelov proti západnej civilizácii s cieľom odstrániť jestvujúce obmedzenia a systémy zabezpečujúce poriadok. Tento útok sa vedie v mene oslobodenia kultúry (a tým aj údajne trpiace kategórie jednotlivcov) od autoritárskych a nespravodlivých princípov a praktík. Dnes je táto koncepcia veľmi živá a prejavuje sa širokým rozsahom priorít, ktoré presadzuje. Stále sa rozširuje myšlienka, že kapitalistická spoločnosť je útokom na pracujúce triedy. Mnohí majú stále ambíciu podkopať túto spoločnosť prostredníctvom oslabenia jej antropologických väzieb.

Feminizmus je jedným z najúspešnejších súčasných príbehov a často obhajuje názor, že prijaté predstavy o pohlaviach a ich vzťahoch sú len konštruktmi vytvorenými spoločnosťou, ktorá sa zameriava na utláčanie žien. Relativistické stanovisko sa tu využilo ako zreteľná zbraň v útoku na jestvujúci poriadok. To isté sa môže povedať o hnutí homosexuálov s ich názorom, že neexistuje nič také ako sexuálna „normálnosť“, a ich tvrdením, že doterajšie názory vedú k utláčaniu menších a berú určitým jednotlivcom možnosť slobodne sa prejavovať. Patrí sem i zdanlivé zasadzovanie sa za etnické skupiny a s tým spojená podpora toho, čo sa nazýva „multikulturalizmus“. Multikulturalizmus je niekedy základom pre tvrdenie, že špecifické podskupiny sú obeťami nevhodne zameranej širšie poňatej oddanosti hodnotám a presvedčeniam, ktoré nemôžu byť objektívne správne. V plnej miere sa pritom využívajú princípy kultúrneho relativizmu. Vo svetle všetkých týchto záležitostí ľahko môžeme porozumieť neustálemu liberacionistickému odmietaniu „diskriminácie“ (slovo, ktoré sa veľmi rozšírilo v posledných desaťročiach), v spojitosti s triednou príslušnosťou, príslušnosťou k pohlaviu, rase či skupine s charakteristickým životným štýlom. Tento pevný amalgám priorít teraz opisujú jeho zástancovia pod názvom postmodernizmus, aj keď primeranejší by možno bol názov „hypermodernizmus“. Je dôležité, že keď študujeme predpoklady, ktoré tvoria základ tohto učenia, veľmi často sa vraciame späť k tým materialistickým modelom človeka. Osobitne to platí o socializme. Navyše „postmoderné hnutie“, ako poznamenáva E. Gellner, je „živým súčasným exemplárom relativizmu“.

Postmodernizmus je dnes najsilnejším a najprepracovanejším prúdom myslenia, ktorý má korene v materialistickej matici, ale nie je jediný. Vplyvnú silu naďalej predstavujú tí, čo kladú nesmierny dôkaz na vymoženosti civilizácie, ktoré sa dosiahli ekonomikou voľného trhu poháňanou

³⁶WELSCH, WOLFGANG. 1994. Naša postmoderna, 1. vyd. Praha: ZVON, 1994. 111 s. ISBN 807113-104-0

snahou jednotlivcov o vlastný zisk. Dôležití sú i radikálni individualisti, ktorí neustále podopierajú takú konštrukciu spoločnosti, ktorej základ tvoria atomizovaní jednotlivci a ich práva potvrdzuje zákonodarstvo a štát. Tvárou v tvár takémuto údajnému utláčaniu „sa dnes akademický svet v narastajúcej miere usiluje o dekonštrukciu tradičných východísk prostredníctvom viacerých navzájom sa prekrývajúcich analýz“. Stručne povedané, žiada sa od nás, aby sme prijali určitý program dekulturácie a smerovali k nepredvídateľnému vákuu, bez akejkoľvek záruky a bez predstavy, aké to bude mať následky. Vskutku nebezpečný hazard, ale len jeden z tých, ktoré sú súčasťou dlhodobého liberacionistického programu. V tejto súvislosti nesmieme zabudnúť, že marxisticko-leninská tradícia bez prestania s pôžitkom búra nejaké staré spoločnosti a buduje nové. Podobne sa vôbec neuvažuje o tom, že mnohí ľudia sa skutočne nemusia chcieť podrobiť programu, ktorý sa im snaží upierať mnohé z toho, čo je im drahé. Zdá sa, že na takýchto faktoroch nezáleží, vlastne sú na prekážku. Musí napredovať plán skoncipovaný mysliteľmi, ktorí veria, že sú kvalifikovaní na vysnívanie takých grandióznych schém, ktoré potom uskutočnia prostredníctvom ovládnutia nástrojov kultúrnej zmeny. Je to súčasťou náchylnosti racionalistického myslenia na inžinierstvo v politike, čo objavil Oakeshott. Edmund Burke, ktorý bol vždy nepriateľom takýchto hazardných projektov, sa musí obracať v hrobe: „V spoločnostiach sú sociálne rozdiely, t.j. línie skutočného alebo potenciálneho konfliktu medzi rozličnými sociálnymi skupinami. Vo všetkých známych spoločnostiach sú rozdiely podľa veku, rodu a príbuzenstva, to znamená, že sú rozdiely medzi mladými a starými, mužmi a ženami, ľuďmi z jednej či druhej príbuzenskej skupiny. Okrem toho si väčšina spoločnosti zachováva, čo ich delí od susedov. Tieto rozdiely sú zjavné v odlišnom zovňajšku, správaní a reči. Ich reprodukcia sa vo veľkej miere zabezpečuje prostredníctvom kultúry, t.j. cez systém vier a presvedčení, sociálne rituály, ideológie a ostatné spôsoby intersubjektívneho myslenia a konania. Sociálne rozdiely zriedkakedy rozdeľujú rovných. V každej spoločnosti majú určité skupiny väčšiu moc a/alebo vyšší status ako iné... Veľmi často sú sociálne rozdiely odrazom sociálnej nerovnosti, t.j. rozdielov v bohatstve, moci a/alebo sociálnom statuse. Relatívna nadvláda rozličných skupín nad inými sa čiastočne zabezpečuje a reprodukuje praxou a výtvarmi kultúrnych inštitúcií. Máme pritom na mysli napr. jazyk, rodinu, vzdelávací systém, médiá, právo a náboženské organizácie. Prostredníctvom týchto inštitúcií sa učíme, čo je správne a čo nesprávne, dobre a zlé, normálne a abnormálne, krásne a škaredé... Predstavme si, že by v rámci danej spoločnosti niekto položil otázku „Ktorá kultúrna prax a výtvary sú najvyššie cenené?“ S najväčšou pravdepodobnosťou by odpoveď znela takto: prax a výtvary vládnucej skupiny a tradície minulosti, s ktorými sa táto spája. Sociálna nerovnosť získava legitimitu prostredníctvom kultúry. Pre intersubjektívny spôsob myslenia a konania sa relatívna nadradenosť jednej skupiny nad druhou javí logická, prijateľná,

„prirodzená“, azda dokonca predpísaná Bohom. To nie je všetko, čo kultúra spôsobila, ale nie je to ani málo. Tak ako má svoje kultúrne dimenzie skupinová nadvláda, aj odpor proti nadvláde, ak má byť úspešný, musí sa aspoň tak zakoreniť v kultúre a životnej skúsenosti ľudí. Vezmime si napr. hnutie za oslobodenie žien, alebo oslobodzovacie hnutia v krajinách tretieho sveta. Boje o politickú nezávislosť alebo sociálnu rovnosť neboli len zápasom o formálne uznanie tejto politickej nezávislosti či sociálnej rovnosti. Boli to i boje o premenu podstaty vzdelávacieho systému, aby sa zmenil charakter kontroly nad národnými médiami, aby sa prepísali dejiny, aby sa preformovali ľudské bytosti. Všetky revolúcie od socialistických revolúcií cez ženské hnutia a thatcherizmus decentralizovali, odstraňovali alebo dokonštruovali vládnuce kultúrne výtvory, významy a hodnoty. Všetky sa snažia uskutočniť ten istý zámer: transformovať činnosť ľudí a ich bytie. „Legitimizácia nerovných sociálnych vzťahov a boj o ich transformáciu sú hlavným predmetom záujmu kultúrnej politiky....“

Človek ako bytosť rozumejúca a chápaná

Človek je ako fakt v dejinách a spoločnosti, ktorý vychádza z fikcie genetického výkladu. Človek je predmetom zdravej vedy t.j. ako jedinec a súčasť spoločnosti. Tento ťažký problém o človeku sa pokúsila rozriešiť psychológia a sociológia. Antropologické východisko človeka nemôže byť sformulované špekulatívne a geneticky ale predovšetkým sa na človeka musíme pozerieť s pohľadu vzťahu. Vnútorňa skúsenosť, ktorú máme so svojimi emočnými stavmi v afektoch vášňach ale aj vo vlastnom myslení a chcení. Nám slúži k hlbšiemu poznaniu môjho vlastného ja vo vzťahu k Bohu, človeku a spoločnosti a iných kultúrnych spoločenských procesoch.

Prvým sociologickým znakom človeka je zážitok. Je to vnútorná skúsenosť, vnútorný akt ako psychický a sociologický proces. Zážitok je danosť, evidencia a realita, ktorá pôsobí v čase a vo vnútri človeka.³⁷ Zážitok človeka v sebe koncentruje porozumenie pre jednotu života, jeho homogénnosť a teoretickú reflexiu. Zážitok je vec vnútorná, napr. minúta v zubárskom kresle spojená s bolesťou sa nám zdá ako hodina. Je to zážitok pocitu márnosti a bolesti. Naopak hodina šťastia a radosti nám veľmi rýchlo uplynie, pretože nás zbavuje obáv z neistoty. Preto ľudský čas je relatívny. Je naplnený zmyslom a významom, je to čas práce, čas odpočinku, čas očakávania, čas víťazstva, čas poriadku. Práve v tomto čase je predpoklad že sa poznáme. Urobíme introspekciu a z tohto zážitku aj vyvodíme postoje. Na základe seba porozumenia a zážitku je človek schopný porozumieť i ostatným ľuďom. Môže sa „presadiť“, do jeho vnútra a spolunažívať. Ak rozumiem sebe je možné rozumieť aj inému človeku – *einleitueng in die philosophie des lebens*. Preto Dilthei hovorí o poli, ktoré má sociálny charakter. Hovorí o vstupe do života druhého človeka. Porozumenie

³⁷PELCOVÁ, N. 2000. Filozofická a pedagogická antropológia. 1. Vyd. Praha: Karolinum, 200. 120 s. ISBN 80-246-0076-5

je ľudské poznanie, ktorým zachytávame fakt vo vedomí a ich význame. Je to schopnosť človeka odhaľovať najmä jeho skryté súvislosti v dejinách a kultúrnej skutočnosti. Toto poznanie má dve úrovne. Úroveň tzv. elementárnych foriem, ktoré na základe analógie objavuje v sebe človek a druhá je porozumenie a znovu nájdenie ja v ty. Elementárny formát sa porozumenie uskutočňuje na základe analógie s vlastným zážitkom, trpiaci rozumie trpiacemu, šťastný šťastnému. Princíp analógie poznal už starovek. Avšak rovnako sa muselo ľudstvo dopracovávať tomuto pochopeniu veľmi dlho a mnohými ťažkosťami. Schopnosť reprodukovať city druhého sa môže rýchlo zvrhnúť na paródiu a úškľabok. Preto, keď chceme niekomu porozumieť, potrebujeme byť naladení kladnými emóciami, s pocitom náklonnosti a spriaznenosti, a to vtedy, keď cudzie stavy pociťujeme ako vlastné. S plačúcim plakať, s radujúcim sa radovať. Ešte problematickejšie je porozumieť citom prostredníctvom analógie iného typu inteligencie, ktorá nás prevyšuje. Toto je veľmi obtiažné pre dospelého človeka porozumieť dieťaťu. Pre civilizovaného porozumieť človeka na nižšom stupni inteligencie. Právu tu je to najťažšie aj zo sociologického prístupu. Druhá úroveň porozumenia je pochopenie ducha – náboženstva, práva, štátu atď. Tu sa jedná o dejinné udalosti, kde nie všetko môžeme správne pochopiť. Preto prekonať túto prekážku môžeme iba vtedy, keď počítame s dostupnými faktami a dátami zohľadňujeme všetky existujúce pramene a rešpektujeme ľudskú prirodzenosť. Porozumenie je umenie. Ono nespočíva na racionálnom pochopení, ale skôr si to vyžaduje zrelú citovú osobu, vyzretý záujem o človeka a náklonnosť. Môže to byť sympatia, láska alebo spriaznenosť. Porozumenie závisí od miery sympatie, pričom ľudí, ktorí sú nám scela nesympatickí nemusíme chápať. Alfred Adler pri analýze autobiografického textu dievčaťa, ktoré trpí na nutkavú neurózu ukazuje ako to dievča manipuluje s ľuďmi, ako projektuje vlastné pocity, úzkosti a obavy zdravým ľuďom. Porozumenie je spojené s danou fantáziou a obrazotvornosťou a tvorivosťou. Práve toto porozumenie je metóda ako pristupovať k ľuďom ako im pomáhať. Je to istá zvláštna genialita. Práve sociálni pracovníci a ľudia, ktorí chcú pracovať v oblasti sociálnej práce, musia mať vysoký stupeň porozumenia. Na jednej strane musia seba vkladať do rúk tých druhých a na druhej strane chápať vnútorný svet tých, ktorým chcú pomôcť. Pretože porozumenie a cítenie, znovuprežitie znamená dať do rúk perspektívy s perspektívou druhého.

Empatia – sociologický je definovaná ako schopnosť osobnosti vžiť sa do rámca bezprostrednej komunikácie s druhým človekom. Na základe vžívania toto vycítíme a pochopíme v tom druhom, také emócie a motívy a snahy, že ten druhý sa síce nevyjadruje verbálne ale my vieme, čo chce povedať. Čiže sociologicky je empatia ako ľudská schopnosť vyťažiť poznanie mechanizmov tzv. prosociálneho správania spoločenských úloh a sociálnej interakcie. To znamená podľa Adlera vidieť očami druhého človeka a počuť ušami druhého človeka. Schopnosť empatie je

cielené a vedomé často v racionálnom výcviku kultivovania osobnosti. Stáva sa súčasťou prípravy na povolanie napr. psychológov, pedagógov a soc. pracovníkov. Zmyslom empatie je poznať toho druhého tak, ako je to len možné pre jeho samého. Práve paradoxné je, že najvzdelanejší a najinteligentnejší ľudia sú najzraniteľnejší. Racionálny rozmer empatie nájdeme nielen u empatizujúcich, ale aj u empatizovaného, keď človek zistí, že ten druhý mu chce pomôcť a nechce ho ovládať ani manipulovať, ani ho ponížiť či zosmiešniť. Práve toto vžívanie sa potom stáva pomáhajúcim faktorom a môžeme spolupracovať v každodennom živote, v určitých situáciách.

Hermeneutika znamená vrchol snáh o vedecké uchopenie premieňajúcej sa ľudskej pôsobnosti človeka. Pochádza z gréckeho slova *Hermeneueien*, znamená: vyjadriť, vyložiť, predložiť. Tieto tri na prvý pohľad rozdielne významy majú jedno spoločné: slúžiť k porozumeniu a sprostredkovaniu. V tomto zmysle je hermeneutika je o rôznych formách porozumenia. Slovníkové vymedzenie hermeneutiky je ako umenie interpretácie, tzv. činnosť ktorá predpokladá tvorivú genialitu, ktorá predpokladá tiež tvorivé snaženie, ale aj emocionálne spolucítenie a toto je umenie. Porozumieť je základným slovom každej sociálnej práce a túžbou každého človeka. Je akosi základnou formou singulárnej ľudskej existencie. Vo všetkých formách ľudských vzťahov sa realizuje poznanie, umožňuje nám kontakt s inými ľuďmi, hovoríme s nimi, počúvame hudbu, reagujeme, rozumieme ich slovám, gestám, melódii a duchovným súvislostiam. Deficit porozumenia je vyjadrené nepokojom bolesťou, frustráciou a pocitom osamotenía. Najčastejšie sa používa vyjadrenie: nikto mi nerozumie, som bezmocný, bezmocná a nerozumiem ani svojej vlastnej existencii. Preto hermeneutika si kladie za úlohu rozumieť „zmyslu tomu, čo patrí do nášho sveta“.³⁸

Svetový názor

Hľadanie identity postmoderného človeka si vyžaduje veľkú životnú skúsenosť, životné vzťahy a poznanie o náladách a dlhodobý vzťah s človekom. Každý človek si tvorí svetový názor v súlade so životným zameraním. Pretože jeho svetový názor tvorí stredobod – centrum jeho relativistického postoja k životu, civilizácia a každý historický okamžik produkuje architektúru vízie sveta. Človek pri tvorení svetonázoru trvá na konkrétnych zmyslových veciach. Prijíma situácie, náhody, osudy a sleduje svoje veľké ciele. Toto určuje aj jeho svetonázor. Ak sú nálady pesimistický, nevýrazné jeho svetonázor je plný pesimizmu a skepsy. Tieto nálady nuansy životných postojov tvoria najzákladnejšiu a najspodnejšiu vrstvu svetonázoru, akýsi obraz sveta. Druhá vrstva svetonázoru sa formuje na základe životných skúsenosti, taktiež na základe životných vzťahov a riešenia záhad človeka. Práve v ich vyšších formách sa uplatňuje jeden zvláštny princíp a to princíp pochopenia nepochopiteľného, pomocou niečoho zrozumiteľnejšieho. A tak človek rekonštruje svet

³⁸WELSCH, WOLFGANG. 1994. Naša postmoderna, 1. vyd. Praha: ZVON, 1994. 19 s. ISBN 807113-104-0

na základe vedeckej objektivizácie, personifikácie a duchovnej spriaznenosti. Kládne si otázku významu sveta a zmyslu sveta a pociťuje svoj vlastný postoj k predmetom a osobám, ktoré ho obklopujú. Treťou vrstvou svetonázoru nie je len reflexia, ale stanovenie trvalých cieľov, životný plán, túžby, normy správania a životné ideály formované osobným životom. Svetonázor ako konštantný vzťah medzi obrazom života, ocenením života a voľbou cieľov. To sme si sami určili. To je náboženstvo, umenie a filozofia. Toto všetko sme si vybrali sami. Preto aj robiť sociálnu činnosť si vyžaduje byť vyzretým, charakterným, jedinečným človekom, schopným aplikovať vo svojom živote tieto atribúty, ktoré sme vymenovali. Pretože človek je nositeľom názoru, porozumenia a empatie.

Oslabenie citlivosti na Boha i človeka nevyhnutne vedie k praktickému materializmu. Hodnoty spojené s byť sú spojené s hodnotami mať. Tzv. kvalita života a hodnota človeka je nahradená ekonomickou efektivitou. Utrpenie je odmietané, neužitočné, bojuje sa proti nemu a keď ho nemožno premôcť niet nádeje na blahobyt a budúcnosť. Dnešný človek je naklonený súdiť, že život stratil akýkoľvek zmysel.³⁹

Ľudská osobnosť

Človek je veľmi bohatá bytosť. Komplexný pohľad na neho si vyžaduje do úvahy všetky dimenzie jeho existencie, od fyzickej a psychickej stránky s morálnu. Keďže cieľom výchovy je celý človek, nesmie sa pohľad vychová zúžiť len na niektorú z dimenzií jeho osobnosti. Aj pedagogika má byť skôr "vo výchove" ako vedou, to znamená, že musí čerpať poznatky zo všetkých vied disciplín, ktoré skúmajú človeka a vhodne ich skĺbiť pri pohľade na každého jednotlivca.

Telesná dimenzia človeka

Prvou zo základných dimenzií človeka je jeho telesnosť. Človek vyjadril veľa významov prostredníctvom vlastného tela. Najdôležitejšie prejavy ľudského a ich významy skúma antropológia. Význam ľudského tela sa nemeria podľa biologických a fyziologických charakteristík. Je daný tým, že vždy ide o telo ne osobnosti. Samotný organizmus je súčasťou osobnosti. Pojem osobnosť znamená, že nejde o osobu uzavretú samu do seba, ale o človeka so všetkými jeho vzťah aspektmi. Aj ľudské telo nadobúda význam len vo svetle celej osobnosť všetkými jej dimenziami. Samotný biologický fakt nemôže určovať význam človeka. Napríklad ruka má význam len vtedy, ak ju používa celý človek, ak je súčasťou celého organizmu. Z tohto pohľadu možno hovoriť o troch základných funkcií ľudského tela:

- 1) telo je miestom realizácie človeka;
- 2) telo je prostriedkom zjednocovania sa s inými;
- 3) telo je príčinou vytvárania kultúry.

³⁹JÁN PAVOL II. 1995. *Evangelium vitae*, Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1995. 44 – 45 s.

Funkcia tela ako *miesta realizácie človeka* sa vzťahuje na skutočnosť človek existuje v tele a prostredníctvom tela. Ľudské schopnosti nadobúdajú v svoju formu a konkretizujú sa v ňom. Myslenie, inteligencia, vôľa a sloboda nie je možná bez existencie tela. Jednou zo zložiek, ktoré priamo ovplyvňujú inteligencie človeka, sú jeho fyziologické predpoklady - kapacita mozgu, výkonnosť nervovej sústavy a podobne. Človek môže myslieť len preto, že funguje celý jeho biológ organizmus, ktorý sa vie vyjadrovať prostredníctvom reči. Aj z náboženského hľadiska sa človek môže realizovať len ako telo, ktoré je vo svete. Počas pozemského života je jeho vzťah k Bohu nemožný mimo Cirkvi. Kristus posvätil ľudské telo tým, že ho urobil chrámom svojho Ducha. Funkcia tela ako *orientácie smerom k iným* má za cieľ zjednotenie s ostatnými ľuďmi. Prejavuje sa v troch skutočnostiach: telo je svojou podstatou závislé od iných. Je miestom stretania sa s inými a je prostriedkom ich spoznávania. Bez pomoci iných by človek neprežil. Už od narodenia ich potrebuje a sám by nemohol dozrieť v dospelú osobnosť. Skutočnosť závislosti človeka od iných je opodstatnením pre výchovu a inkulturáciu a oprávňuje vychovávateľa vykonávať svoje povolanie. Prostredníctvom tela je človek aj prítomný vo svete. Túto prítomnosť vedome prežíva, na rozdiel od vecí, ktoré vo svete len existujú. Prítomnosť vo svete -umožňuje človeku byť s inými. Neprítomnosť vo svete, ktorá sa prejavuje napríklad smrťou, človeka hlboko zasahuje. Strata blízkych ľudí spôsobuje človeku jednu z najväčších vnútorných rán. Prítomnosť človeka vo svete sa prejavuje aj spoznávaním iných ľudí v rámci spolužitia v určitej skupine osôb. Človek je zásadne sociálny tvor a aj v prípade fyzickej neprítomnosti iných ľudí je vnútorne orientovaný na spolužitie s nimi. čo sa prejavuje napríklad v túžbe osamelého človeka po spoločnosti. Spolužitie ľudí sa v:áže na určité miesto a čas. Každé spoločenstvo žije v určitom prostredí. Telesnosť sa prejavuje predovšetkým schopnosťou človeka používať reč, gestá sú základom vytvárania kultúry. Aj mlčanie je formou reči. Samotné telo človeka je rečou v mnohorakých formách. Verbálny jazyk je len jednou z nich. K najvýraznejším komunikačným častiam tela patrí tvár. Odhalená tvár je bezprostrednou prítomnosťou človeka pred človekom a znamením rovnosti ľudí. expresívnosť tváre je veľká. Človek ňou vyjadruje svoje emócie a postoje, ako napríklad radosť, smútok, obdiv, pohrdanie, trápenie-, bolesť. Okrem tváre má veľkú výrazovú schopnosť hmat, predovšetkým v útlom veku dieťaťa. Jednou z foriem reči, tela, ktorá má veľkú výrazovú silu, je aj tanec, predovšetkým ako spôsob vyjadrenia - časti na spoločnom úkone. Ale aj práca je formou reči človeka. Môže byť prejavom uznania, lásky, starostlivosti. Všetky formy reči sú dôkazom toho, že človek sa nemôže realizovať len slovom. Potrebuje na to celé telo s jeho prejavmi. Takým spôsobom môže byť telo prostriedkom pretvárania sveta. Ak človek ovláda sily svojho vlastného tela, môže ovládať svet. Telo samotné nie

je nástrojom, ale robí nástrojmi ostatné veci tým, že ich používa. Nejde tu však len o silu svalov, ale o celého človeka, ktorý sa naučil nástroje používať.

Realizácia prostredníctvom tela má aj svoje obmedzenia. Človek žije v čase a priestore a musí sa prispôbiť ich zákonitostiam. Jeho túžby vždy prevyšujú schopnosti tela. Na formuláciu nejakej myšlienky potrebuje veľa času, musí sa prispôbovať okolnostiam, pociťuje hlad a smäd, potrebu spať, oddychovať, byť v tichu. je vystavený vášňam, robí to, čo nechcel urobiť. Človek podlieha starnutiu, chorobám, smrti, žije v neustálom napätí medzi prítomnosťou a neprítomnosťou, spojením a rozdelením, radosťou a bolesťou, láskou a nevšímavosťou.

Duchovná dimenzia človeka

Druhou základnou dimenziou človeka je *duch*. Duchovná stránka človeka nie je viditeľná ako jeho fyzická stránka, prejavuje sa však v jeho pocitoch, túžbach, tendenciách. Človek je aktívne prítomný vo svete. Poznáva a uvedomuje si samého seba a iných. Miluje, túži odpovedať na lásku Boha a iného človeka., túži pomáhať tomu, koho vidí v núdzi. Jeho vnútorný život je zásadne obrátený voči iným ľuďom. Táto skutočnosť je základom ľudskej tvorivosti. Schopnosť lásky a slobodnej odpovede na ňu, ako aj schopnosť myslenia sú prejavmi ľudského ducha.

Každý človek ako subjekt je zároveň súčasťou tajomstva. Žiadny človek nemôže úplne preniknúť do vnútra iného človeka. Človek nosí v sebe túžbu po Bohu, ktorá prevyšuje jeho samého, je transcendentná. Jeho najhlbšími koreňmi sú slobodu, ktorú má uskutočniť vo svojom živote, smerovanie k iným, ktoré sa má prejaviť v jeho vzťahoch s ľuďmi, s prírodou a so svetom, ako aj potreba dať zmysel vlastnej existencii, ktorá sa prejavuje v jeho vedomom prístupe ku skutočnosti a stvárňovaní svojho života podľa prijatých hodnôt.

Definícia a popis ľudskej osobnosti

Popísať ľudskú osobnosť nie je ľahké. Existuje veľa definícií osobnosti, ktoré sa zameriavajú na jej rôzne stránky. Mnohé z nich zdôrazňujú vonkajšiu stránku človeka, jeho správanie. Za "veľkú alebo silnú osobnosť" sa často považuje človek, ktorý je zaujímavý pri konverzácii, má veľa záujmov, úspešne vplýva na iných a vie ich podnietiť. Z psychologického hľadiska sa pojem osobnosti nezužuje len na vonkajší efekt. Psychologický a pedagogický pohľad na osobnosť sa snaží vystihnúť jej vnútornú štruktúru. Štúdium osobnosti sa zameriava na schopnosti, danosti (dispozície), formy a mechanizmy, ktoré spolupôsobia v človekovi a podmieňujú jeho konanie. Osobnosťou sa rozumie súhrn spôsobu konania organizmu, skutočného alebo možného, tak ako je podmienené dedičnosťou alebo vplyvom prostredia. Každé konanie človeka má pôvod v spolupôsobení štyroch základných oblastí: oblasť inteligencie (poznávania), oblasť charakteru, afektívna oblasť (temperament) a somatická oblasť (telesná sústava). Ak chceme vymedziť celkovú štruktúru

správania sa jednotlivca, narážame na niektoré problémy. Prvým z nich je otázka, či správanie sa jednotlivca závisí od dedičných faktorov alebo od skúsenosti, ktorú človek získava vplyvom prostredia, v ktorom vyrastá. Závislosť osobnosti človeka od dedičných faktorov zdôrazňuje smer nativizmus, podľa ktorého osobnosť je daná a výchova nemá narúšať jej prirodzený rozvoj. Závislosť od vonkajších faktorov zdôrazňuje empirizmus, podľa ktorého má na formovanie osobnosti najväčší vplyv prostredie.

Sociálny rozvoj osobností

Výchova je vždy aj sociálnou skutočnosťou, z troch dôvodov:

- uskutočňuje sa v určitej konkrétnej spoločnosti, ktorá ju ovplyvňuje;
- sociálna dimenzia dopĺňa všetky ostatné dimenzie svojím všeobecným cieľom;
- človek je sociálny tvor a má zvláštny vzťah k spoločnosti, do ktorej sa má začleniť.

Socializácia a výchova sú dva navzájom sa dopĺňajúce procesy. Socializácia je spontánný a neplánovaný proces, ktorý sa výchovou rozširuje. Výchova je naopak plánovaná, normatívna a zameraná na výber hodnôt a na dôstojnosť človeka. Človek je v zásade sociálna bytosť. Nie je len racionálnym živočíšnym tvorom, ako tvrdil Descart, ktorý má vzťah len k materiálnemu svetu. Človek je viac ako jeho myslenie. Nachádza pravdu v sebe samom. pravdu človeka. Ani filozofický idealizmus (Fichte, Schelling, Hegel) nenachádzali jeho plnú pravdu, pretože idea bezvýznamnosti jednotlivca nedávala priestor osobnej slobode a zodpovednosti. Základné témy osobnej existencie, ako sú konflikt, nenávisť, bolesť, závislosť, zlo, láska, práca, sociálne vzťahy, boli v ňom zaznávané. V kolektivistických ideológiách (marxizmus, nacizmus, Mussoliniho fašizmus) sa zasa jednotlivec úplne strácal a mohol byť obetovaný v záujme kolektívu. Ale kolektív tu už nebol "človek s človekom". Osamelosť človeka nebola. Až s Martinom Buberom sa začína obdobie, v ktorom sa do popredia dostáva vzťah človeka s inými ľuďmi. Tento vzťah označuje Buber ako stretnutie (na rozdiel od vzťahu človeka k hmote, ktorý je skúsenosťou). Človek už nie je len uzavretý do seba samého, nie je ani absolútnym JA, ani číslom v kolektíve, ale je bytosťou, ktorá sa definuje vo vzťahu s inými. Len v stretnutí s inými ľuďmi si človek uvedomuje séra samého. V tomto vzťahu je človek bezprostredne prítomný. Zároveň je to vzťah vzájomnosti ide o dva rovnocenné póly, z ktorých nikto nevlastní toho druhého. Človek sa stáva autentickým JA a ten druhý autentickým TY. V tomto stretnutí dvoch osôb je zároveň priestor otvorenosti na Boha. Človek nikdy nemôže úplne poznať *toho* druhého. Zostáva pre neho tajomstvom.⁴⁰

⁴⁰ALLPORT, Q.W. 1973. *Psichologia della personallita*. PAS – VERLAG. ZURIGO 250 s.

Byť s inými a pre iných

V stretnutí s inými človek nachádza základ svojej ľudskosti, uvedomuje si seba samého. Jeho život je vždy orientovaný na iných ľudí, na spojenie s nimi. Osobná existencia sa rozvíja a realizuje spolu s inými ľuďmi vo svete. Ten druhý nie je vec, ale osoba, ktorú človek musí uznať ako prinajmenšom jemu rovnocennú. Musí ju stretnúť. Každý človek chce byť uznaný ako "niekto". Je zároveň zodpovedný za toho druhého. Stretnutie s ním má teda aj etický charakter. Charakter človeka ako bytosti, ktorá sa definuje vo vzťahu k iným ľuďom, dokumentuje aj používanie reči. Je to ten "najľudskejší" prvok. Reč jasne dokazuje dialogický charakter človeka. Rečou je každé slovo, prejav, ktorým sa obrátim na iného a on na mňa. Význam reči pri výchove a socializácii je obrovský. Ťnou sa prenáša celé kultúrne bohatstvo, všetky významy sveta na každého nového človeka, ktorý vstupuje do spoločnosti. Jazyk nie je etiketou, ktorá sa zvonku aplikuje -vnemy a myslenie. Je účastný pri formovaní myslenia a duchovného života dieťaťa Spoločné meno, ktoré ľudia dali určitému predmetu či skutočnosti pomáha dieťaťu objaviť významy s ním spojené. Ak dieťaťu chýba reč, celá osobnosť, jej intelektuálny a sociálny život zostávajú na úrovni embrya. Dieťa však potrebuje nielen počúvať reč, ale aj komunikovať, reagovať na reč iných a osobne sa vyjadrovať. Bez reči nie je schopné tvorivo a dynamicky myslieť. Reč a myslenie sú úzko spojené. Reč je prostredím, v ktorom človek môže myslieť a myslenie sa vždy realizuje v dialogickej forme - kým človek hľadá výrazy na vyjadrenie myšlienky, hovorí sám so sebou. Reč je zároveň prostriedkom, ktorým človek vyjadruje seba samého, svoje bohatstvo, tajomstvo a nádej. Nielen verbálnu reč, ale aj praktické zručnosti sa človek musí naučiť kontakte s inými, v spoločnosti a kultúre, kde žije. napríklad ríty, zvyky, či zložité technické postupy.

Dostať a darovať lásku

Druhým faktorom, ktorý charakterizuje človeka ako bytosť vo vzťahu s inými je jeho potreba dostať lásku od iných a darovať ju. Zážitok lásky od iného človeka je rozhodujúcim pre rozvoj osobnosti a vnútornú rovnováhu. Schopnosť uvedomiť si seba samého ako človeka, ktorý má svoju dôstojnosť, hodnotu a tvorivosť nie je automatickým dôsledkom fyzického vývoja. Je to výsledok toho, že niekto s nami zaobchádzal ako s človekom, ktorý má svoju dôstojnosť. Význam lásky v procese uvedomovania si seba samého je zjavný vtedy, keď láska chýba. Tento nedostatok môže spôsobiť ťažké poruchy osobnosti. Mnohé súčasné neurózy, pocity prázdna z samovraždy sú následkom chýbajúcich vzťahov lásky. Predovšetkým u detí treba prejavovať citovú lásku. Nestačí mať rád, treba to dať pocítiť. Byť milovaný je teda základnou podmienkou pre ľudskú a sociálnu existenciu. Rovnako dôležité pre realizáciu človeka je darovať lásku iným. Človek môže dosiahnuť zrelosť len vtedy, ak odpovedá na darovanú lásku láskou. Stáva sa slobodným, ak zachytí výzvu

iného (milovanej osoby, chudobného, núdzneho...) a odpovie na ňu tým, že dá svoje tvorivé sily do služby lásky. Len prijatím zodpovednosti za milovanú osobu sa človek stáva dospelým. Aj vychovávaný dokáže urobiť veľký pokrok, ak odpovedá vlastným úsilím na lásku vychovávateľa. Človek sa teda stáva samým sebou, ak prijme výzvu iného. Je zrelý, keď dokáže žiť autentickú lásku. To dokáže len vtedy, ak sa oslobodí od vášni a egoizmu. Láska znamená chcieť skutočné dobro toho druhého. Altruistická láska je základom každej lásky. Autentická láska je vždy bezpodmienečná. Nechce vlastniť toho druhého, jeho telesné či intelektuálne kvality, ale ide jej o dobro osoby ako takej. Nemiluje druhého pre to, čo má, ale pre to, čo je. Je tiež nezainteresovaná (nehľadá vlastnú výhodu ani obohatenie) a verná (snaží sa vždy rozvinúť osobnosť toho druhého). Láska zároveň hľadá spravodlivosť, namáha sa aj pre práva a sociálne potreby iných. Nevyklučuje ani konflikt, ak sa stavia proti nespravodlivosti. Ak teda výchova má na zreteli sociálny rast človeka, musí vo vychovávanom rozvíjať schopnosť stretnúť sa s inými ľuďmi ako s osobami, používať reč ako prostriedok sebavyjadrenia a komunikácie, ako aj schopnosť autenticky milovať. Len tak možno dozrieť v pravdivú a jedinečnú osobnosť, ktorá má svoj vnútorný svet a vie ho rešpektovať aj u iných.

Zásadné zmeny v postmodernej výchove

Modernistická veda s mechanickým pohľadom na svet dúfala, že dosiahne vynikajúce výsledky. No však neuvedomovala si dopad poškodenia iných oblastí života, napr. enviromentálna kríza. Kvôli zaneprázdnenosti a odhodlaniu dosiahnuť dobré výsledky vo výchove" môže učiteľ sa často zamerať len na aktivity, turnaje, škola semináre, prednášky, tieto činnosti môžu mať úspech, ale súčasný mladý človek nemusí nič pochopiť z procesu rastu, pretože neexistuje žiadna systematická jednota. Učiteľ, ktorý pracuje v škole, alebo vychovávateľ v mládežníckom centre už nestačí iba niečo dať, zábava, splnenie základných potrieb, naučiť, lebo misia nestačí len dávať, aktivity sú tiež obmedzené, nezaberajú už dnes ani ponuky pri výchove. „Ja ti mám čo dať a ty si na mne závislý“, ale predovšetkým ty máš byť katalizátorom v procese formácie, kde sa mladí rozhodujú pre dobro sami, kde sa učia rozlišovať, oddeľovať lož od pravdy, alebo hľadať pravdu, a kde nútime mladých, aby sa sami zamýšľali nad hľadaním skutočnej reálnej pravdy. Aby sami kládli otázky, čo je pravda...? Preto dnes by sme mali viac ako inokedy mladých povolávať k hlásaniu a poznaniu pravdy medzi svojimi rovesníkmi, lebo nik nezvládne túto úlohu lepšie ak oni. Mladí sú najlepšimi vychovávateľmi seba samých. Mladý človek dnes nemá kompletnú rodinu, svoj život poväčšine prežíva medzi priateľmi a vrstovníkmi, kde berie za autoritu vodcu tejto skupiny, lebo otec neexistuje a učiteľ iba učí, preto je veľmi dôležité získať skupinu mladých ľudí a venovať sa jej. Poznať jej vnútornú štruktúru, jej filozofiu, vytvárať dôveru a ponúknuť jej jednoduchým spôsobom životný

štyl. Intelektuálna diskusia, vysoko teologické debaty a komplikované prednášky súčasných profesorov len odpudzujú od lásky k evanjeliu. Moja skúsenosť je voliť jednoduchý, zrozumiteľný, praktický a odporúčajúci model kázania alebo debaty, kde mladý človek si odpovie a hľadá pravdu sám. Ako Kristus. Jednoducho. V postmodernej dobe je pluralizmus banalnosťou. Neberie ho nikto vážne. Taktiež hľadanie falošnej bezpečnosti aj istoty vo výchove aby sme sa nepomýlili vedie k monotónnym a skostnatelým formám vychovávateľov a učiteľov. Naše fungovanie sa stráca v obrovskom množstve škôl, mládežníckych centier a farností, ale toto všetko je iba falošný pocit bezpečnosti pre naše roztrásené egá. Môžeme tiež nájsť fantastické riešenia za veľkými kancelárskymi stolmi a veľmi módnymi názvami funkcií, ktoré sú bez vplyvu na formáciu mladých. Za 20 rokov života slobody Cirkvi ná Slovensku môžeme hodnotiť počty nových kostolov, inštitúciu, sv. prijímaní, birmoviek, ale situácia mladých ľudí pre vieru a pre zápal pre Krista sa zmenila k horšiemu. Menia sa potreby vzhľadom na danú situáciu a preto musíme aj reagovať, musíme byť úprimní. Musíme si uvedomiť, že v súčasnosti dochádza k oneskoreniu psychologickej zrelosti u mladých, potom je predĺžená dĺžka vzdelávania a vzdelávanie spočíva v nadmernom vlievaní informácií do hláv študentov a súčasná pedagogika iba málo napomáha k rozvoju osobnosti. Je pravdepodobné, že väčšina vzdelávacích inštitúcií funguje na tzv. bankovom systéme vzdelávania: založenom na informáciách zameranom na skúšky a disciplína iba sama pre seba. Postmoderna doba nás preto pozýva k prijatiu založenom na dialógu, pozýva nás viac sa orientovať na svedomie a v konečnom dôsledku spomením nepríjemnú záležitosť aj na disciplínu a askézu na seba oslobodzujúci prostriedok človeka. Čiže sa musíme vrátiť k náročnosti. V liberálnom vzdelávaní hrá kultúra dôležitú úlohu. Musíme brať dôraz na manuálnu zručnosť, vrátiť dôstojnosť kultúre, ponížovaniu človeka a vedeniu k hlbokým ľudským hodnotám. Ďalšie, čo sa musí zmeniť od mechanického pohľadu na svet, ktorý vidí všetko iba v problémoch, dnešný vychovávateľ a učiteľ mladých nesmie sa pohrúžiť len do organizovania aktivít a riešenia problémov. Lebo vychovávateľ a učiteľ si nesmie vytvoriť nezdravú závislosť nad vychovávaným. Znovu treba objaviť utrpenie, kríž ako miesto tajomstva a výchovy na utrpenie a bolesť treba reagovať rozumne, konkrétne na danú situáciu, nepoužívať urýchlené závery. Učiteľ, vychovávateľ a kňaz musí zostať pokorným žiakom, priateľom a bratom, ktorý sprevádza mladých. Od piety alebo kresťanskej spirituality, ktorá sa definuje ako postoj, presvedčenie a konanie, ktoré naplňujú život človeka a pomáhajú sa mu dotknúť najvyššej reality. Spiritualita neznamena len vnútorný život, alebo vnútorné ja, ale rovnako zasahuje telo ako aj dušu a zameriava sa na realizovanie hlavného prikázania: Milovať Boha a bližneho. Učiť realite a pravde. Tak isto treba učiť o hriechu a tiež treba označiť posadnutosť originalitou, relativizmom a prehnanou toleranciou. My musíme s mladými spolu hľadať a spolu riešiť čo je v

postmoderne dobré. Viest' ich k serióznemu možno aj netradičnému zamysleniu, byť otvorení k dialógu so zameraním aj k riešeniu netradičných foriem. Dnes sa už zdá, že vnútorná štruktúra motivačných síl správania sa človeka má úplne inú štruktúru a skladbu, ide o náhodné nahromadenie, ktoré máme rozlíšiť a viesť k reálnemu ja. Naše ja sa nedá chytiť, lebo nám stále uniká. Stále cítime jeho prítomnosť, krúžime okolo neho, obnažuje sa. Psychologicky sa nám stáva ako reálne, ale toto ego je fenomenálne. Preto prírodovedecké, filozofické a konečné riešenia nám nepomôžu ale iba teologicko-biblické poňatie integrálneho človeka.

Záver

Ako som v úvode spomenul niekoľko príkladov zo života, musím na záver konštatovať, že ani inú odpoveď od dotýčaných som nemohol očakávať. Celý ich výchovný a sociálny vývoj je spochybňovaný, bez lásky, bez vzťahu k sebe samému, bez solidarity, bez orientácie, bez Krista. Musím uznať, že bez Boha a bez Krista sa to skutočne nedá. Po dlhšom rozhovore mi naznačili, aj sám som bol svedkom, že im úplne chýba pohľad na človeka ako telesno-duchovno-duševnú bytosť, že sa na človeka pozerajú ako len na produkt. Taktiež im chýba životná múdrosť. Nemal im ju kto odovzdať a ani ich nikto nevedol k človečenstvu a už vôbec nemajú kresťanskú múdrosť, ktorá vychádza z tradície cirkvi. Mnohosť životnej múdrosti a zmysluplného výkladu života tkvie v sociálnej múdrosti spoločenstva, ktoré si navzájom pomáha a nie konkuruje. Človek musí znovu nájsť človeka, nájsť seba, musí vidieť spoločnosť a svet ako dobrý a všetko čo Boh stvoril bolo dobré.⁴¹

Použitá literatúra:

- ALLPORT, Q.W. 1973. Psychologia della personallita. PAS – VERLAG. ZURIGO
- ALTRICHTER, M., AMBROS, P., HOFÍREK, P. 2002: Fórum pastorálnik teologù II., 1. vyd. Olomouc: Velehrad, 2002, ISBN 8086045-81-1.
- DURĎIAK, E. 2001. Psychológia mladého človeka. 1. vyd. Nitra: Enigma, 2001. ISBN 80-85471841.
- FFORDE, M. 2010 Desocializácia Kríza postmodernity. 1.vyd. Bratislava: LÚČ, 148 s. ISBN 978-807114-806-7.
- GREGOR, N. De hominis opificio, 16 / PG 44
- HANOBIK, F. 2011. Úvod do sociálnej politiky. 1. vyd. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva, 2011. ISBN 978-80-8132-019-4.
- HANUS, L. 1997. Človek a kultúra. 1. vyd. Bratislava: Lúč, 1997. ISBN 80-7114-180-1.

⁴¹SCHMIDTCHEN, G.: Zwischen Kirche und Geschäft Freiburg 1972, 143. s.

- JÁN PAVOL II., WOJTYLA, K. 1995. Encyklika Evangelium vitae. 1. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha. ISBN 8071620971.
- JOEGER, K. 1976. Einführung in die Lernpsychologie, Freiburg – Basel – Wien, 1976
- KOVAČIKOVÁ, D. 2004. Základy pedagogiky pre sociálnych a misijných pracovníkov. 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2004. ISBN 80-8055-934-1.
- KUDLÁČOVÁ, B. 2007. Človek a výchova. 1. vyd. Trnava: IRIS, 2007. ISBN 978-80-8082-120-3
- MRÁZ, M. 2007. Antické ašpirácie. 1. vyd. Trnava: IRIS, 2007, séria D
- NOVOTNÝ, J. 1959: Bazil Veľký a jeho doba. 1. vyd. Olomouc: Centrum aletti, 1959, ISBN 8086045-390.
- ONDOK, P. Studium pro demokraci. Přírodní vědy a teologie
- PELCOVÁ, N. 2000. Filozofická a pedagogická antropológia. 1. Vyd. Praha: Karolinum, 200. 120 s. ISBN 80-246-0076-5.
- PUPALA, B. 2004. Narcis vo výchove. 1. vyd. Trnava: Trnavská univerzita, 2004. ISBN 80-224-0824-7.
- ROZINAIOVÁ, H. 1992. Matrimoniagonika, pedagogika rodinného života pre učiteľov. 1. vyd. Bratislava: GERTHOFHER 2004, ISBN 80-08-0168-6
- SELVAM, S, G. 2009. Vedecká konferencia v seminári Tomáša Móra. Londýn: Príspevok Postmoderný kaz
- SCHMIDTCHEN, G. 1972. Zwischen Kirche und Geschäft Freiburg 1972, 143. s.
- WELSCH, WOLFGANG. 1994. Naša postmoderna, 1. vyd. Praha: ZVON, 1994. ISBN 807113-104-0
- WOJTYLA, K. 1998. Evangelium vitae, 1. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha., 1998. ISBN 80-7162-091-1.
- WOJTYLA, K. 1976. Znak, ktorému sprzeciwiás sie beda je to Waršawa. 1976.

Sociálny rozmer mladých ľudí v súčasnom svete

JÁN GURSKÝ

VŠZaSP sv. Alžbety, n.o., v Bratislave, pedagóg v študijnom odbore sociálna práca

Úvod: Mladí ľudia boli v každej dobe vystavení tlakom a vplyvom svojho okolia a zároveň pociťovali potrebu sebarealizácie. Sociálnu hodnotu mladých ľudí musíme vnímať z ich vlastného pohľadu a z pohľadu ich okolia.

Jadro práce: Vplyvy spoločenského prostredia môžu byť všeobecnejšie, špecifickejšie alebo všestrannejšie. Istý vplyv na vlastnosti osobnosti môže mať príslušnosť k istému národu, spoločenskej vrstve a podobne.

Veľký vplyv na utváranie osobnosti majú malé spoločenské skupiny, v ktorých sa osobnosť nachádza v častej a blízkej interakcii s ostatnými. Ide najmä o rodinu, školské kolektívy, priateľské skupiny, pracovné kolektívy a podobne. Ľudia pôsobia na seba navzájom a aj zámerne, priamo pri utváraní osobnosti (rodič na dieťa, učiteľ na žiaka, rovesníci navzájom na seba).

Súčasná doba poznačená prudkým rozvojom elektronických komunikačných zariadení prináša so sebou aj stratu osobných kontaktov a zároveň mení a redukuje citovú a výrazovú oblasť mládeže. Prejavujú sa u nich nové fenomény: precitlivosť, pretváрка, falošné očakávania, beznádej. Výsledkom mnohých negatívnych emócií je syndróm vyhorenia, nízke sebavedomie, sebadôvera a nízky spoločenský status.

Záver: Mladí ľudia, ktorí vedia rozoznať pravé hodnoty v sebe i vo svete, môžu tento svet zmeniť tým, že zmenia svoj názor na seba samých, na svojich rovesníkov, na svoj najbližší sociálny kolektív.

Literatúra:

MATOUŠEK, O. 2003. Slovník sociální práce. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.

MÜHLPACHR, P. 2008. Sociopatologie pro sociální pracovníky. Brno : Masarykova univerzita, 2008. 194 s. ISBN 978-80-7392-069-2.

Kontakt právoho autora: Ing. Ján Gurský, PhD., Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Detašované pracovisko Kráľovnej Pokoja z Medžugorja Bardejov, e mail.: Gursky.Jan@slposta.sk

The social dimension of young people in today's world

JOHN GURSKY

St. Elizabeth University of Health and Social Work in Bratislava, teacher in the study of social work

Introduction: Young people were in every period exposed to pressures and influences of their surroundings and also they experienced a need of self-realization. A social value of young people we must perceive from their own sight and from the sight of their surroundings.

Main part: Influences of social surroundings could be more general, more specific or more multilateral. Some influence to a qualities of a personality could be a nationality, some sort of social class and that sort of things.

A big influence of forming a personality have small social groups, in which the personality occurs in a frequent and intimate interaction with others. It is particularly a family, a school group, a friendship group, working groups and that sort of things. People affect each other and even purposely, directly at a forming of a personality (a parent to a child, a teacher to a pupil, peers to each other).

The current age marked by rapid progress of electronic communication devices brings along a loss of personal touches too and also changes and reduces the emotional and expressional sphere of a youth. A new phenomena are showing in the youth: over-sensitivity, a posing, an false expectations, a despair.

Conclusion: Young people that can recognize the right values in selves and in the world can change this world by changing their perspectives of themselves, of their peers, of their closest social group.

Literature:

MATOUSEK, O. The 2003rd Dictionary of Social Work. First ed. New York : Portal, 2003. 288 p. ISBN 80-7178-549-0.

MUHLPACHR, P. The 2008th Sociopatologie for social workers. Brno : Masaryk University, 2008. 194 p. ISBN 978-80-7392-069-2.

The first author contact: Ing. John Gursky, PhD., St. Elizabeth University of Health and Social Work, n. o., Detached office of The Queen of Peace from Medjugorje Bardejov, e mail.: Gursky.Jan@slposta.sk

ÚVOD

V súčasnom ponímaní je človek chápaný ako bytosť „bio-psycho-sociálna“. Aspekt „sociálny“ vyjadruje skutočnosť, že spoločnosť má zásadný význam pre jeho vývoj ako spoločenskej bytosti. Bez ľudskej spoločnosti by sa človek nevyvinul ako osobnosť. Aspekt „psychický“ vyjadruje podiel jeho vlastnej aktivity a regulácie vlastného správania a sebaformovania. Pojem „osobnosť“ vyjadruje najmä sociálny rozmer človeka. Človek sa stáva osobnosťou vďaka svojej účasti v procese činnosti na spoločenských vzťahoch, prostredníctvom procesu socializácie. Osobnosť je teda v sociologickom ponímaní „výsledným produktom procesu socializácie“.¹

Hodnota človeka

Človek ako osoba má svoju nedotknuteľnú dôstojnosť, ktorú treba rešpektovať, chrániť a zveľaďovať. Už pápež Pius XII. sa vyjadril v podobnom zmysle. V rozhlasovom posolstve r. 1944 povedal, že človek bol dlho v sociálnom živote pasívnou zložkou, musí sa však stať v spoločnosti subjektom, základom a cieľom.²

Človek ako ľudská osoba nie je časťou iného, existuje v samom sebe, je autonómny. Vlastní dušu i telo, pričom tvorí ako osoba jeden telesný a súčasne duchovný celok. Typickým znakom človeka je intelekt.

Ľudská osobnosť značí slobodu. Sloboda chcenia, slobodná vôľa, ktorá vyviera z duchovného jadra ľudskej osobnosti, je schopnosť samostatne sa rozhodnúť tým alebo oným spôsobom, ak stojíme pred viacerými možnosťami.

Slobodná vôľa robí z človeka pána samého seba. Bez osobnej slobody ľudskej vôle by nejestvovala mravná zodpovednosť. To však nevyklučuje možnosť, že človek vo svojich rozhodnutiach nemôže byť ovplyvnený rozličným spôsobom (fyzicky, dedične alebo spoločensky) a vystavený manipulácii.

Charakteristickou známkou ľudskej osobnosti je zodpovednosť za slobodné rozhodnutie. Človek nesie zodpovednosť, ktorú nemožno preniesť na iné individuum. Slobodné rozhodnutie a zodpovednosť zaň môžu tiež vyústiť aj do nebezpečenstva alebo katastrofy.

Sociálny rozmer človeka

S bytostnou situáciou človeka súvisí aj jeho sociologické položenie. Východiskom vzťahu jednotlivého človeka a spoločnosti je sám človek ako osoba a nositeľ práv a povinností. Človek je už svojou prirodzenosťou predurčený žiť spolu s inými. Človek sám osebe nieje sebestačný, ale svoj

¹Sociologický slovník, 1970

²Combi, E., Monti E.: *Fedecristiana e agiresociale*, s. 109-110.

plný rozvoj dosiahne iba v spoločenstve s inými. Človek je svojou povahou spoločenské bytie, spoločenský tvor. Človek je sociálne bytie a je stredobodom všetkých sociálnych úsilí. Je závislý od druhých, od spoločnosti tak vo sfére telesnej, materiálnej, ako aj duchovno-kultúrnej a morálnej.

Jednota indivíduí vytvára spoločnosť, jej základom je sociálna spojitosť jednotlivých členov. Spoločnosť sama osebe nevlastní osobitné bytie, ale sa konštituuje na základe vzájomného vzťahu jej členov. Spoločenské normy pramenia v indivíduu ako nositeľovi a cieľi všetkých spoločenských inštitúcií. Ľudská osoba vždy zostáva stredobodom spoločnosti. Spoločnosť možno chápať ako výraz prirodzeného poriadku slobodných ľudí. Spoločnosť je skupina ľudí, čo sa vzájomne podporuje a pomáha si, aby dosiahla ciele, ktoré sprevádzajú ľudský život. Spoločnosť nie je sama pre seba, ale jestvuje iba vo vzťahu k jednotlivcovi.³

Spoločenský rozmer človeka

Pri globálnom pohľade na svet musíme vidieť veľa nespravodlivosti. Boháči a politici utláčajú jednoduchých ľudí, veľké koncerny nedovolia dýchať malým podnikom a aj bohaté krajiny sa snažia zo všetkých síl vyťažiť čo najviac z chudobných krajín. Skoro každý sa snaží uchytiť pre seba čo najväčší balík peňazí a na tom, ako žije druhý, mu vôbec nezáleží. Príčinou je to, že sa zabudlo na to, že svet patrí všetkým bez rozdielu a všetkým patrí i jeho bohatstvo. Tomuto princípu sa hovorí solidarita. Každodenné životné starosti nás však vedú k myšlienke, že vlády chcú od občanov v podstate len tri veci: aby ich volili, aby platili dane a aby nakupovali. Z týchto činností plynú vysoké zisky malým skupinám. Od bežných ľudí sa viac neočakáva. Nie je od nich očakávané, aby prišli s nejakými problémami, aby predostierali, že nemajú z čoho žiť, že nemôžu dosiahnuť primeranú sociálnu úroveň, atď. V takýchto prípadoch dostávajú nálepku rebelov a nežiaducich živlov.

Dôležitým prvkom sociálneho spolužitia je solidarita. Je to uvedomenie si, že medzi ľuďmi panuje vzájomná závislosť. Problém jedného človeka sa musí stať aj problémom druhého, problém jedného národa problémom všetkých. Znamená to, že ak zateká do susednej kajuty, musí to trápiť aj mňa, lebo sa potápa celá loď.

Vo svete nesmú byť prvoradé mocenské záujmy a ekonomické súperenie, ale človek. Nerastné bohatstvá sveta stačia bez problémov na to, aby ľudia celej planéty mohli žiť ľudsky, dôstojne a aj v určitom blahobyte. Dosiahnutie počtu obyvateľov zeme sedem miliárd vôbec neznamená jej preľudnenie alebo neschopnosť Zeme užiť všetkých obyvateľov. Problémom sú priority postavené mocnosťami, ktoré priamo alebo nepriamo riadia nie len svoje krajiny, ale všetky ekonomicky na nich závislé štáty a národy.

³Vragaš, Š.: Princíp personality. [online]. [citované 2011-11-13]. s. 1. Dostupné na internete: <http://ksn.frcth.uniba.sk/personalita.htm>

Štát musí mať také zákony, ktoré by v prvom rade pozerali na dôstojnosť človeka, a nie na sebecké záujmy horných 10 000. Ak sú v niektorom spoločenstve problémy, tak je to často len preto, že človek sa stal otrokom peňazi a moci.

Cirkev v sociálnej náuke upozorňuje na pravé hodnoty, ktoré musia stať nad ekonomickými záujmami. Pripomína základné práva človeka:

Človek má právo žiť dôstojne a slobodne - on je stredom a vrcholom všetkého na zemi.

Vláda sa má usilovať o spoločné dobro všetkých.

Aj právo na súkromné vlastníctvo je podriadené právu na všeobecné používanie majetkov (spravodlivé dane!).

Bohaté štáty majú povinnosť pomáhať zaostalým národom časťou produkcie, školením odborníkov... (Pavol VI. Populorumprogresio).

Väčšinou sa to robí naopak. Bohaté štáty nechajú rozvojové podniky skrachovať a potom tam majú lacnú pracovnú silu a podnik si kúpi za pár korún...

Ak vykorisťujú kapitalisti, ale aj komunisti, potom správnu cestou je sociálna demokracia, teda vláda ľudu, ktorá má záujem na dobre všetkých ľudí a na dôstojnosti človeka. Hlavné piliere systému majú byť pravda, sloboda, spravodlivosť, láska, zodpovednosť, solidarita a mier. (Ján Pavol II. Laboremexercens)⁴

Pomoc nespočíva v dodávkach potravín, ale v tom, že sa ľudom dá právo a možnosť ľudskejšie žiť. Materiálna podpora musí byť v korelácii s pozdvihnutím sociálnej hodnoty každého jednotlivca ktoréhokoľvek národa na Zemi.

Hodnota človeka v súčasnom svete

Človek je integrálnou súčasťou vesmíru. Obklopujú ho zmyslovo vnímateľné veci, príroda, vesmír. V tomto zmysle je svet objektívnou skutočnosťou. Zo sociologického hľadiska chápeme svet ako svet ľudí, spoločenstva, v ktorom prebiehajú interakcie, verejný život, prejavuje sa v ňom určité správanie jedincov, malých skupín, komunit, národov. Ide teda o ľudský priestor po stránke sociálnej, kultúrnej a politickej. Z globálneho hľadiska je svet chápaný ako celok konkrétneho životného priestoru a horizontu chápania.

Svet je zároveň časová skúsenosť získaná v priestore. V rámci vnímania a prežívania má človek aj svoj vnútorný svet, ktorý je len jeho, na ktorý však vplýva svet vonkajší. Vo všeobecnosti teda svet môžeme chápať ako prostredie, v ktorom je človek v danom čase súčasne s prežívaním svojho vnútorného sveta.

⁴Červeň, J.: Spoločenský rozmer človeka. [online]. [citované 2011-11-13]. Dostupné na internete: <http://cerven.blog.sme.sk/c/27435/Spolocensky-rozmer-cloveka.html>

V každom období môžeme hovoriť o modernom svete. Každý vek priniesol nové objavy, spoločenské zriadenia, štandardy správania sa, intenzity vzájomných vzťahov. V súčasnosti hovoríme o období informačnej komunikácie. Informácia má cenu vyššiu ako technika, pomocou ktorej sa táto informácia uchováva, spracováva, využíva alebo zneužíva. Kľúčovým problémom sa stáva prístup k informáciám, ich utajovanie, zabezpečenie proti ich úniku.

Po poľnohospodárstve, ktoré živilo ľudstvo tisícročia, po priemysle, ktorý ovplyvňoval vývoj ľudskej spoločnosti uplynulých približne 250 rokov, sa informatizovaná spoločnosť stáva najdôležitejším faktorom rozvoja. Počítačová gramotnosť sa postupne stáva nevyhnutnosťou vzdelávania človeka.⁵

S tým súvisí aj zrýchlený rozvoj vzájomnej komunikácie. Komunikácia je predmetom záujmu mnohých odvetví vedy: psychológie, sociológie, biológie, lingvistiky, kybernetiky. Práve zásluhou kybernetiky, ktorá komunikáciu chápe predovšetkým ako problém odovzdávania a sprostredkovania informácii medzi autorom a príjemcom, sa stáva stredobodom pozornosti. Informácie sú chápané ako súhrn signálov, ktoré vstupujú do samoregulačného systému, uchovávajú sa v pamäti, spracovávajú sa a následne využívajú. Vo všeobecnosti sa termín komunikácia používa vo význame informácii a to nie len medzi ľuďmi, ale aj medzi ľuďmi a strojmi, medzi technickými systémami a prístrojmi, ale tiež medzi jednotlivými blokmi jedného stroja.⁶

V dnešnom svete sú vzájomné interpersonálne styky čoraz intenzívnejšie, ale zároveň nadobúdajú často utilitárnu a pragmatickú podobu, čo vyvoláva svojráznu krízu „intímnosti“, Urýchľuje sa celkový rytmus, dynamika medziľudských vzťahov, tá však vedie k strate ich hĺbky a bezprostrednosti.⁷

Človek sa stáva čím ďalej, tým viac zameraný len na určitú činnosť. Jeho práca je stále viac organizovaná a sofistikovaná v súčinnosti s technikou. Iba málo sa vyžaduje a využíva špecializovaná zručnosť. Nadmerná zamestnanosť moderného človeka zameraná predovšetkým na výkon s dodržaním kvality, mu často spôsobuje preťaženie organizmu. Zamestnanci, hlavne vo veľkých podnikoch, sa stávajú akoby súčiastkou veľkého stroja. Medzi pracujúcimi sa vytrácajú osobné, priateľské vzťahy.

Problémy z práce sa prenášajú do domácnosti, kde sú často hlavnou témou komunikácie medzi členmi rodiny. Z komunikácie sa vytráca cit, vyjadrenie pocitov v tom najužšom význame. Komentáre, kritika, zväčša negatívne emócie majú spoločný pôvod aj cieľ: práca.

⁵Bocková, A. et al.: Náuka o spoločnosti, str. 180 - 181

⁶Briška, F.: Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii, str.: 96

⁷Rankov, P.: Informačná spoločnosť, str.: 17

V ľuďoch sa odráža tlak hospodárskeho systému, ktorý nepripúšťa nijakú chvíľu oddychu a úniku. Masa jednotlivcov sa musí programovo prispôbiť: jednotlivec musí vynaložiť všetku svoju energiu, aby v zmysle pragmatickej definície bol neustále pri tom, aby bol súčasťou procesu a patril k nemu.⁸

Sťažilo sa normálne správanie človeka k človeku. V dôsledku každodenného zhonu, narastajúceho ruchu a v dôsledku spolupráce a spoločného života v stále užšom priestore sa ľudia neprestajne stretávajú ako cudzinec s cudzincom.⁹

Pracujúci rodičia sú príliš zaneprázdnení. Svojim deťom venujú stále menej a menej času. Svoj pocit previnenia voči nim sa snažia eliminovať nákupom stále drahších hračiek, notebookov, počítačových hier, mobilných telefónov, značkového oblečenia, prípadne povolením dlhších a častejších neprítomností doma z rôznych dôvodov. Pomaly sa roztáča špirála, ktorá vzájomne vzťahy posúva smerom nadol. Osobné kontakty sú zredukované na minimum. Pozornosť detí už od malička je zameriavaná na materiálnu stránku života na úkor ich duševného rozvoja. Vzájomná komunikácia medzi členmi rodiny, čas venovaný deťom alebo dospelým členom rodiny navzájom však obohacuje všetkých, prináša do vzťahov nie len kvantitu, intenzitu, ale aj kvalitu.

Pohľad adolescentov

Zmeny v emocionálnej a kognitívnej oblasti a pohlavné dozrievanie adolescentov prispievajú k zmenám v oblasti vzťahovej. Nový spôsob myslenia vedie k novým úsudkom a hodnoteniu a tým ku zmene postojov a vzťahov k sebe samému (sebahodnotenie), ale aj k ostatným ľuďom a okolitému svetu. Objavenie tzv. „sily vlastného rozumu“ vedie k prehĺbenému sebauvedomeniu. Mnoho adolescentov dospieva k presvedčeniu, že čokoľvek by sa dalo vyriešiť, pokiaľ budú ľudia o všetkom naozaj premýšľať. Takýto záver môže polarizovať (neraz až extrémne) vzťah k sebe a k druhým, resp. vzťah k prítomnosti a budúcnosti. Často napríklad nedokážu pochopiť, prečo si každý človek nemôže, nevie uvedomiť, koľko zla je na svete, alebo nechápu, prečo ich rodičia robia toľko chýb a kompromisov, keď riešenie istých vecí vidia ako „jasné“ a „jednoduché.“¹⁰

Mladý človek chce poznať svoje vnútro. Pre adolescenciu je typický rast sebareflexie, zvýšenie záujmu o seba, o svoju osobnosť. Častou metódou sebapoznávania adolescenta je introspekcia, seba pozorovanie. Hĺbka a intenzita sebareflexie adolescentov závisí od mnohých sociálnych (sociálny pôvod a prostredie, úroveň vzdelania), individuálne typologických (stupeň

⁸Furstová, M., Trinks, J.: Filozofia, str.: 233

⁹Schweitzer, A.: Kultúra a etika, str.: 25

¹⁰Macek, P. 2003. Adolescence.

introverzie a extravenzie) a biografických (rodinná výchova, vzťahy s rovesníkmi) faktorov, ktorých vzájomný vzťah zatiaľ nie je dostatočne preskúmaný.

Sebahodnotenie je spojené s osobným uspokojením alebo neuspokojením, t.j. s určitým stupňom úcty k vlastnej osobnosti. Sebaúcta (alebo sebavedomie) je zovšeobecnené sebahodnotenie, stupeň schválenia alebo neschválenia seba samého ako osobnosti.¹¹

Rodina je prirodzený a prvý výchovný prostriedok, ktorý má osobitný význam pri výchove mladej generácie. Rodinné prostredie je významným činiteľom, ktorý ovplyvňuje vývin a správanie dieťaťa. Všetko to čo sa v rodine odohráva, ako rodina funguje, sa odzrkadľuje v správaní dieťaťa.¹²

Pocit narastajúcej samostatnosti a „dospeláckej voľnosti“ mladých ľudí opája, láka. Adolescenti sa už necítia byť deťmi, nemajú však ešte potrebnú istotu v styku s dospelými. Je preto prirodzené, že sa najmä vo svojom voľnom čase spájajú predovšetkým s rovesníkmi. Preto si mladí ľudia vytvárajú rozličné rovesnícke skupiny, ktoré sa môžu na istý čas stať hlavnou autoritou pre všetkých svojich členov. Život v takejto skupine poskytuje dospievajúcim akýsi miniatúrny model spoločnosti, kde majú možnosť skúšať si dospelé spôsoby správania.¹³

Násilie, vrátane násilia páchaného mládežou možno súčasne označiť i ako špecifické ľudské správanie, smerujúce k vynucovaniu splnenia prianí, záujmov, zákonov, príkazov apod., najčastejšie spájané s mocou, prípadne nadvládou. Násilie je súčasne neobyčajne komplexný fenomén. Najmä v období posledných desaťročí volí čoraz väčšie percento mládeže cestu násilia za vlastným akceptovaním, v boji za uznanie, za skupinovým alebo spoločenským vzostupom, prípadne na ceste za zaujatím určitej statusovej pozície.¹⁴

Mladý človek v súčasnom svete

Milióny ľudí na celom svete vysedávajú pred televízormi alebo pred počítačmi. Sú vedľa seba, a predsa vzdialení. Komunikácia založená na izolácii vedie k nihilizácii ľudí. Kultúrny priemysel prezentujúci rôzne celebrity, hviezdy a hviezdičky, poskytuje z morálneho hľadiska pochybné modely života. Idoly, vnucované masmédiami, sa prezentujú honosnými svadbami a o nejaký čas ešte populárnejšími rozvodmi, bývaním alebo dopravným prostriedkom, na zakúpenie ktorých nepostačuje celoživotný príjem celej priemernej rodiny, ignorovaním zákonov a práv hocikoho.

Produkty kultúrneho priemyslu zaplavujú svojich konzumentov obrazmi, informáciami, nespočetným množstvom reklám. Výsledkom je manipulácia ľudského myslenia. Najväčší vplyv má

¹¹KONČEKOVÁ, E. Psychológia puberty a adolescencie, str.: 82 - 83.

¹²MAJCHEROVÁ, K. 2008. Úloha sociálnej práce pri riešení šikanovania v základných a stredných školách, s. 24.

¹³MATULA, Š. Dobrodružná cesta výchovy, str.:15.

¹⁴ONDREJKOVIČ, P. et al. Sociálna patológia.

televízia a internet. Dennodenné masírovania mozgov bráni utváraniu samostatne mysliacich a vedome konajúcich indivíduí. Ľuďom je vnucovaný určitý životný štýl, často a väčšinou diametrálne vzdialený kultúrnym, etickým, ľudským hodnotám národa.

U mladých ľudí badať v poslednom období niektoré zvláštne formy sociálneho správania sa, napríklad:

- vzťahovačnosť, precitlivosť;
- pretváрка,
- „dar-nedar“.

Vzťahovačnosť, precitlivosť

Mladý človek často bezdôvodne nevhodne reaguje na kritiku alebo menej priaznivé hodnotenie, ktoré ani nie je smerované na neho. Sám sa stavia do pozície urazeného, ukrivdeného. V podstate ide o určitú formu citového vydierania kritizujúceho, ale aj jeho spoludiskutujúceho. Vo svojom podvedomí sa cíti zaznávaný, nedocenený, je mimo centra pozornosti. Predpokladáme, že týmto spôsobom sa celkom nevedomky a nie tým najvhodnejším spôsobom doslovne vtiera do kolektívu.

Unikajú mu všetky jeho pozitívne vlastnosti, jeho vlastné schopnosti, nadania. Sám seba vidí niekde na okraji; jeho najbližší ho však vidia v úplne inom svetle. Často je pre nich doslovne vzorom. Problémom dospelých je, že toto mu nikto nepovie, nikto ho nepochváli, a na strane druhej mladý človek sa bráni takýmto prejavom. Sám seba vidí na spodných priečkach sociálneho rebríčka.

Pretváрка

Mladí ľudia sa často a podvedome, bez vedľajších úmyslov, uchylujú k pretváрке. Dá sa to pozorovať pri ich bežnom stretnutí. Na otázku kamaráta „Ako sa máš?“ odpovedajú v superlatívoch. „Výborne, je to O.K., všetko klape, svet je gombička“. V tomto štýle sa nesie celý krátky rozhovor. Potom prídu domov, sadnú k počítaču a na internetových sociálnych sieťach verejne prezentujú, ako sa im nedarí, že sa nudia, že ich nikto nechápe, rodičia im nerozumejú. Na stránkach, ktoré si môže hocikto pozrieť, vyznávajú svoju opustenosť, svoje problémy, svoj (z ich pohľadu) zničený a daromný život.

Za týmto ich konaním je zvláštna túžba ostať v určitej „anonymite“, v anonymite vzťahov. Je ťažko v osobnej komunikácii povedať, že mám nejaký osobný problém. Mladí ľudia si nechcú do svojho osobného priestoru pustiť nikoho. Je zamysleniahodné, že na jednej strane neprejavia svoje pravé city pred rodičmi, kňazom alebo kamarátmi, na strane druhej o nich bez okolkov komunikujú v podstate s každým. Paradoxom je, že pol hodiny po tom, čo najlepšiemu kamarátovi pri osobnom

stretnutí hovorili, že sa majú fajn, tomu istému kamarátovi prostredníctvom internetu vyjadrujú svoju beznádej, svoju nešťastnú situáciu.

Z psychologického hľadiska je ťažko hovoriť o sebe pri osobnom rozhovore. Podstatne ľahšie je tak urobiť prostredníctvom neživého stroja. Ak by adresát neskôr chcel osobne o probléme hovoriť s jeho autorom, dá sa celá nepríjemná vec totálne zľahčiť. Dá sa povedať: „vieš, vtedy bola taká situácia, to bolo len tak, aby reč nestála. Nejaké problémy snáď sú, mňa sa však až tak veľmi netýkajú, ja som nad nimi, mám to pod kontrolou.“ Je to tak preto, lebo nikto nechce pripustiť, aby si o ňom mysleli, že je slabý, že niečo nezvláda, že ho niečo rozhádzalo. Že je človek.

Takéto správanie sa nie je záležitosťou tejto doby. Ak by sme len zbežne nazreli do doby dávnej alebo len nedávno minulej, videli by sme, že neosobné vyznanie citov sa vždy dialo. V minulosti si mladí vyrývali do stromov srdcia so svojimi iniciálkami, prípadne na jarmoku zakúpili medovník alebo vystrelili papierovú ružu. Žili s prírodou, viac využívali prírodné zdroje. Nebol internet, nemali mobilné telefóny, tak využívali dostupné prostriedky menej osobnej komunikácie. V dnešnej dobe e-mail alebo sms, zvlášť ešte s využitím smajlíkov alebo piktogramov túto neosobnú komunikáciu značne uľahčuje a podporuje.

Ak by sme zostavili rebríček komunikácie podľa jej využívania a porovnali by sme osobný rozhovor, ručne písaný list alebo pozdrav a elektronickú správu, zistili by sme, že mladí ľudia najviac využívajú elektronické komunikačné prostriedky a to práve pre ich neosobnosť.

Túto skutočnosť potvrdzujú napríklad aj štatistiky zasielania pozdravov na Vianoce. Vo svete je viac ako 150-ročná tradícia zasielania vianočných pohľadníc. Pred pár rokmi bol tento spôsob tak rozšírený, že pošta v predvianočnom období upravovala svoju pracovnú dobu, posilňovala prevádzky, v ktorých sa tieto pozdravy spracovávali. Nástupom mobilných telefónov a internetových sietí došlo k radikálnemu poklesu využívania tohto druhu komunikácie. Napriek tomu však zánik zasielania vianočných pohľadníc zatiaľ nehrozí. Svedčí o tom napríklad aj počet predaných pohľadníc v predajniach na slovenských poštách. Kým v prvých jedenástich mesiacoch sa v nich predá v priemere len 20-tisíc pohľadníc, počas sviatkov ich predajú viac ako milión.

Hoci pošta zďaleka nie je jediným predajcom vianočných pohľadníc, štatistiky naznačujú, že papierové pozdravy síce nevymierajú, no s elektronickými krok už držať nevedia. Oproti miliónu predaných pohľadníc, len v sieti najväčšieho operátora vlni na Štedrý deň zákazníci odoslali viac ako 18 miliónov správ. Dá sa predpokladať, že väčšinu z nich tvorili práve vianočné pozdravy.

Ak hodnotíme prechod z klasických, ručne písaných pohľadníc, na elektronickú formu ako postupné odosobňovanie sa, musíme zároveň zobrať na vedomie, že predchodcom vianočných pohľadníc bolo osobné koledovanie, návštevy známych na dedinách, spievanie pod oknami.

V dôsledku postupnej migrácie sa rodiny od seba vzdiaľovali, nemohli už byť spolu, preto využili vtedajší najvhodnejší spôsob, ako sa na Vianoce pripomenúť blízkym. Teda aj rozšírenie písomného styku znamenalo určité odcudzenie sa, stratu na kvalite a intenzite vzťahov.

Nové technológie oslovujú vždy čoraz viac ľudí. Elektronické pozdravy však nemajú tú pridanú hodnotu. Pri liste adresát vie, že ten, kto ho poslal, ho musel ručne napísať, vložiť do obálky alebo musel vybrať a kúpiť pohľadnicu, napísať adresu, musel ísť na poštu. Teda myslel na adresáta, možno aj spomínal. Vykonal nejakú prácu, namáhal sa, aby adresát jeho pozdrav poslal.¹⁵ V elektronickej komunikácii sa sociálny rozmer adresáta premieňa na údaj, heslo, položku. Jeden pozdrav sa dá naraz odoslať viacerým adresátom alebo skupinovo, pričom v správe už nie sú ani mená príbuzných, známych.

„*Dar-nedar*“

Tento fenomén je zložitý na vysvetlenie. Jeho problém spočíva v tom, že s akýmkoľvek darom venovaným komukoľvek ľudia majú očakávanie, že darovaný bude s týmto darom zaobchádzať presne tak, ako si to darujúci predstavuje. Ak to tak nie je, darca sa cíti sklamaný, ba až podvedený.

Na druhej strane, aj obdarovaný sa cíti darcovi zaviazaný a má problém dar užívať, lebo je si vedomý vyššie uvedeného očakávania darcu. Takto dar sa stáva skôr príťažou a určitým citovým bremenom pre obidvoch.

Pri malých daroch by to však nebol až taký problém. Avšak takéto správanie sa prenáša aj do iných, životne dôležitých oblastí. Keď sa dvaja mladí pri sobáši venujú jeden druhému, každý z nich sa cíti ako dar, ktorý sám dal tomu druhému. A očakáva, že partner s týmto darom bude zaobchádzať podľa jeho predstáv. Potom nastáva sklamanie, prichádzajú nedorozumenia, hádky bez rozumného dôvodu. Konflikty príčiny neriešia, naopak, problémy graduujú.

Štatistický úrad SR uvádza, že Slováci v roku 2009 uzavreli 26 356 manželstiev, počet rozvodov dosiahol číslo 12671. Na 100 manželstiev uzavretých na Slovensku tak pripadlo 48 rozvodov. Tieto hrozivé čísla potvrdzujú aj vyššie uvedenú úvahu. Signalizujú, že sebedôvera mladých ľudí je v tejto oblasti príliš nízke. Ich sebadôvera efektívne riešiť každodenné problémy a ochota skutočne sa oddať partnerovi ako pravý dar bola poznačená falošnou predstavou a neoprávnenými očakávaniami.

¹⁵Čupka, M. Pohľadnice drží pri živote tradícia. [online].

Mladí ľudia a trh práce

Hodnotový význam komunikácie, jej aktérov a jej prostriedkov sa oproti minulosti významne posunul. Kultúra človeka sa neobvyklým spôsobom rozvinula, avšak na úkor duchovnej. Moderný človek ako konzument sa úplne stotožňuje s rovnicou: „ja som = čo mám a čo skonzumujem“.¹⁶

Človek ako jednotlivec často vníma aj sám seba ako tovar, stáva sa vecou na trhu osobnosti. Na rozdiel od tovaru ponúka seba, svoje schopnosti, vedomosti a zručnosti. Namiesto sústredenia sa na svoj život alebo hľadanie a budovanie šťastia, sústreďuje sa iba na svoju predajnosť. Stráca tým svoju autenticitu, zabúda na svoju vnútornú hodnotu. Život človeka sa vo všeobecnosti orientuje na mať, orientácia na bytie sa vytráca. Tým stráca jeho „ja“ svoju skutočnú hodnotu, ktorá človeku ako takému patrí.

Následkom kultúry konzumu narastá v mnohých ľuďoch pocit bezcennosti, neschopnosti, človek sa stane pesimistom. Jeho organizmus je príliš zaťažený stresom, čoho následkom je strata schopnosti tešiť sa zo života.

Mladí ľudia sú v priebehu štúdia pripravovaní do pracovného života v rovine teoretickej. Po úspešnom zvládnutí štúdia majú predstavy o svojom budúcom pracovnom zaradení a zapojení sa do pracovného procesu na základe svojich doterajších praktických skúseností, ktoré sú často minimálne. Po odbornej stránke sú zdatní, avšak pri hľadaní práce sú veľmi často neúspešní.

Motívy k práci môžu byť rôzne a majú individuálno-rozmanitý, relatívny význam:

1. Peniaze – cieľom je spotreba a uspokojovanie potrieb prostredníctvom hodnôt a pôžitkov, ktoré si môže človek prostredníctvom peňazí zaobstarat'. Opakom je chudoba a obmedzenie spotreby.
2. Aktivita – človek má potrebu zmysluplnej aktivity, ktorú mu do značnej miery napĺňa pracovná činnosť. Pokiaľ tak nie je, prítomná je nuda, apatia a nenaplnené životné potreby.
3. Seberealizácia – cieľom je úspech, získanie žiadúcej sociálnej pozície, pocit užitočnosti a sebaoprotvrdenie. Pre niektorých ľudí je práca zmyslom života. Druhá, odvrátená tvár tohto motívu je pocit zbytočnosti, neúspechu, nálepkovania a vytlačanie zo skupiny zamestnaných.
4. Sociálny kontakt – človek v práci nadväzuje množstvo kontaktov, stretáva sa s novými ľuďmi. Opakom je osamelosť, sociálna izolácia.
5. Samostatnosť a nezávislosť – človek, ktorý pracuje sa snaží byť ekonomicky samostatný a nezávislý na spoločnosti alebo rodine. V prípade mnohých mladých ľudí to znamená aj potvrdenie dospelosti. Na druhej strane je to závislosť, pasivita, prípadne syndróm naučenej bezmocnosti.¹⁷

¹⁶FROMM, E.: Mít nebo být? str.: 29

¹⁷VÁGNEROVÁ, M. Psychologiepropomáhajícíprofese.

Je značne zarážajúce, že mladí ľudia už na stredných školách predpokladajú a kalkulujú s tým, že po skončení štúdia budú nezamestnaní. Príliš veľa negatívnych skúseností z hľadania práce alebo z prepúšťania zo zamestnania v ich okolí aj podvedomie navádza na to, že si prácu nenájdu. Štatistiky nezamestnanosti zverejňované v masmédiách ich v tom utvrdzujú. Takéto vyhliadky sú však príčinou ich nezájmu o vzdelávanie. Často ignorujú vyučovací proces, na hodinách sú len prítomní. Nemajú dôvod na iniciatívu. Už v tomto veku a v tejto činnosti sa u nich prejavuje Burnov syndróm: z prostriedku sa stáva cieľ. Ich cieľom nie je prostredníctvom štúdia dosiahnuť vzdelanie a svoje vedomosti uplatniť v pracovnom procese, pri profesionálnom raste. Ich cieľom sa stáva iba štúdium. Chodia do školy, lebo musia, lebo čo by doma robili, lebo je to štandard.

Ak si však predsa hľadajú zamestnanie, stretávajú sa mnohými prekážkami. Najdôležitejšou je nedostatok pracovných skúseností, žiadna prax. Absolventovi školy len málokto dá príležitosť akúkoľvek pracovnú skúsenosť získať. Mladí ľudia pri hľadaní zamestnania majú niekoľko výhod oproti starším:

- majú novšie poznatky získané v škole;
- zamestnávateľi radšej investujú do vzdelávania mladších zamestnancov, lebo je predpoklad, že majú pred sebou viac rokov pracovného života, teda investícia na vzdelanie sa vráti;
- mladší ľudia majú spravidla nižšie mzdové ohodnotenie;
- ľahšie sa prispôbujú zmenám a ľahšie si osvojujú novinky;
- mladého zamestnanca si môže zamestnávateľ vychovať podľa svojich predstáv.

Práve posledná uvedená výhoda skrýva v sebe veľké nebezpečenstvo pre mladého človeka. Veľa podnikateľov doslovne zneužíva mladých ľudí a zaťahuje ich do svojej nie vždy čistej a čestnej praxe. Mladý človek je šťastný, že si našiel prácu, nevie však odhaliť riziká, ktorým sa vystavuje. Tzv. podnikateľ, ktorému starší zamestnanci začínajú vidieť jeho nekalú činnosť, si nájde zámienku skončiť s nimi pracovný pomer a prijať mladých. Tých si spočiatku zaviazne rôznymi benefitmi, neskôr ich zneužíva napríklad tým, že im neskoro vypláca mzdu alebo vôbec im ju nevypláca aj niekoľko mesiacov, čo je často príčinou ukončenia pracovného pomeru. Ešte horšie je, ak ich zatahne do svojich špekulácií a núti ich vedome alebo nevedome porušovať zákon a princípy čestnosti, zodpovednosti a podobne.

Takíto mladí ľudia strácajú sebadôveru, zakoreňuje sa v nich pocit viny, s čím ich zamestnávateľ kalkuluje a často ich týmto aj vydiera. Hodnota tohto mladého človeka v jeho vlastných očiach klesá, sklzá do skepticizmu a určitej apatie. Je v neustálom strese z dilemy, či udržať si zamestnanie aj za cenu straty morálnych hodnôt alebo sa rozlúčiť s nečestným zamestnávateľom, zároveň však prísť o sociálne istoty, ktoré mu odmena za prácu prinášala. Často je

zložité nájsť hranicu osobnej zodpovednosti, ktorá delí povinnosť, nutnosť od dobrovoľného podielu na nečestnom konaní zamestnávateľa.

Je zarážajúce, ale zároveň aj pochopiteľné, že mladí ľudia v dôsledku hlbokých životných rozporov sú neustále v strese. Na jednej strane ich tlačí zamestnávateľ konať prácu priechiacu sa ich vnútornému presvedčeniu, na strane druhej predsa žijú so svojimi rovesníkmi, žijú v rodinách, v komunitách, kde si potrebujú vybudovať určitý sociálny status. Povest' pochybnej, nečestnej práce ohrozuje zaradenie sa jednotlivca v hodnotovom rebríčku skupiny. Zároveň však táto práca je zdrojom príjmu a prínosom pre rodinu. Uľahčuje aj kultúrny a sociálny život mladého človeka, čo je tiež jedným z meradiel sociálneho statusu jedinca.

O nič lepšie nie sú na tom ani študenti, ktorí sú bez perspektívy uplatnenia sa v pracovnom procese na ich kvalifikácii prináležiacom poste. Ich beznádej a poznanie negatívnych príkladov z rodiny alebo z príbuzenstva v rozpore s ich prirodzenou túžbou dosiahnuť spoločenské uplatnenie, byť prínosom pre rodinu, ktorá doteraz má na nich len náklady, nie je pre nich motivačným faktorom a ovplyvňuje to aj ich študijný prospech. Tým si zapríčiňujú problémy v rodine, kde namiesto pochvaly, uznania, pozitívnej motivácie sú často citovo vydieraní rodičmi alebo rodinnými príslušníkmi. Táto metóda je v mnohých prípadoch jedinou formou, ako donútiť svojho potomka aspoň k priemernej príprave na štúdium.

V konečnom dôsledku však takýto život, či už študujúceho alebo na nevhodnom pracovnom mieste fungujúceho mladého človeka vedie k jeho postupnému vyhoreniu.

Vyhorenie mladého človeka

Presná definícia syndrómu vyhorenia neexistuje. Opisuje sa však ako stav úplného fyzického a mentálneho vyčerpania spojený so stratou motivácie, ktoré je dôsledkom dlhodobého pôsobenia stresu a nevhodného vysporiadania sa s psychickou záťažou. Zapríčiňuje únavu, inaktivitu, depresie a negatívny postoj k pracovnému prostrediu, kolegom, ako aj k sebe samému. Syndróm vyhorenia je vždy spájaný s výkonom určitého povolania. Zo skúseností s mladými ľuďmi však sme dospeli k poznaniu, že aj nepriaznivé vyhliadky na uplatnenie sa na trhu práce po úspešnom štúdiu, taktiež nevhodné pracovné pozície v konfrontácii s cieľmi týchto ľudí, až príliš často vedie k určitej apatii a psychickému vyhoreniu, ktoré sa prejavuje určitým vzdorom, spoločensky nevhodným správaním, uzavretosťou, v ich vlastných očiach nízkou hodnotou ich života. Najhorším prejavom sú náznaky suisčidného zmýšľania. Príznaky sa vyskytujú u inak psychicky celkom zdravých ľudí. Znížená výkonnosť úzko súvisí s negatívnymi postojmi a z nich vyplývajúceho správania, a nie s nižšou kompetenciou, či nižšou pracovnou schopnosťou alebo zručnosťou.

Ak berieme do úvahy, že osobnosť je súhrnom vzťahov k mnohým skutočnostiam vonkajšieho sveta a vlastnosti osobnosti sa formujú prostredníctvom týchto vzťahov, v žiadnom prípade nemôžeme vynechať vzťahy, ktoré vznikajú v záťažových situáciách. Sú nevyhnutnou súčasťou života každého z nás, dodávajú mu osobitý kolorit, typický pre daného jednotlivca.

Ako tvrdí Bratská „nahromadením záťažových situácií a tým záťaže s privysokými požiadavkami, ktoré prekračujú individuálnu hranicu odolnosti proti záťaži, môže dôjsť k upevneniu neprimeraných reakcií, k utváraniu takých povahových črt, ako je ľahostajnosť, skleslosť, otupenosť, apatia, prípadne závislosť, agresivita, zlosť, závisť. Tieto neprispievajú k optimálnemu rozvoju celej osobnosti.¹⁸

Z hľadiska utvárania osobnosti človeka je najdôležitejšou sociálnou skupinou rodina. V detstve sa proces socializácie a formovania jeho osobnosti realizuje prostredníctvom skupín rovesníkov v predškolských zariadeniach, v škole i mimo nej. Neskôr ich vystriedajú študijné, záujmové a pracovné skupiny. Pre dieťa môžu byť zdrojom neprimeraných záťaží rôzne situácie v rodine i v žiackom kolektíve. Objavujú sa predovšetkým tam, kde prevažujú dominantné vzťahy. Pramení z nich vzájomné odmietanie a nezdravá rivalita. Potom sa nemožno čudovať, že odmietané deti prenášajú frustráciu na celý školský život, na správanie i učenie. Štruktúra osobnosti týchto detí môže byť veľmi poškodená vplyvom povrchného sociálneho postoja vnútri triedy. Následne tým vzniká sklon k nebezpečným neurotickým symptómom, ktoré zapríčiňujú nielen poruchy učenia, ale aj poruchy emocionality a všeobecne poruchy správania.

Ako píše Bratská „na utváraní osobnosti sa podieľa veľa činiteľov, ktoré sú vo vzájomnom vzťahu. Z dejín psychológie a pedagogiky sú známe prípady, že sa preceňovali určité čiastkové faktory, rozhodujúca úloha pri formovaní osobnosti sa pripisovala buď dedičným vplyvom alebo vplyvom prostredia – najmä rodine, prípadne ekonomickým podmienkam. Stretávame sa aj s názormi, keď sa za hlavné hybné sily formujúce osobnosť pokladajú sexuálne konflikty, konflikty v sebauplatnení, prekonávanie citu osobnej menejcennosti, túžba po moci a podobne.“¹⁹

Východiská

Pápež Ján XXIII. v encyklike *Mater et magistra*, ktorá bola vydaná 15.5.1961 a ktorá je považovaná za jednu z najvýznamnejších sociálnych encyklík 20. storočia, mimo iného, upozorňuje na nové výzvy stojace pred cirkvou a spoločnosťou, s ktorými sa súčasný svet stretáva. Pápež navrhuje tiež riešenia týchto problémov založené na úcte ku každému človeku, jeho životu a rozvoji s

¹⁸BRATSKÁ, M. Vieme riešiť závažové situácie, str. 137.

¹⁹BRATSKÁ, M. Vieme riešiť závažové situácie, str. 135.

prihliadnutím k všeobecnému blahu. Konštatuje, že cieľom každého spoločenského poriadku musí byť človek a jeho všestranný rozvoj.

Pri uvádzaní sociálnych princípov a smerníc do konkrétnej reality sa zvyčajne postupuje tromi krokmi: zistenie situácií; zhodnotenie situácií vo svetle týchto princípov a smerníc; vyhľadávanie a určovanie toho, čo je možné a nutné urobiť na uplatnenie týchto princípov a smerníc v situáciách, tým spôsobom a do takej miery, ako to dané situácie umožňujú a vyžadujú. Sú to tri kroky, ktoré sa zvyčajne vyjadrujú tromi slovami: vidieť, zhodnotiť, konať.

Je mimoriadne vhodné viesť mládež k tomu, aby uvažovala o týchto troch krokoch a, pokiaľ je to možné, ich aj praktizovala. Takto nadobudnuté a prijaté poznatky pre nich neostanú na úrovni abstraktných pojmov, ale ich prakticky uschopnia uvádzať sociálne princípy a smernice do konkrétnej reality.

Pri týchto aplikáciách môžu vzniknúť nezhody aj medzi správne a úprimne uvažujúcimi katolíkmi. Keď sa tak stane, nech to nikdy nevedie k strate vzájomného uznania, vzájomnej úcty a dobrej vôle hľadať styčné body, ktoré by mohli viesť ku včasnému a účinnému konaniu. Netreba sa vyčerpávať v nekonečných diskusiách a nech sa pod zámienkou hľadania toho, čo je lepšie a najlepšie, nezanedbáva konanie toho, čo je dobré a možné, a preto i povinné.²⁰

Len človek so zdravým sebedomím, ktorý si uvedomuje svoju skutočnú cenu, má svoj stred, svoje „ja“, vie slobodne voliť postoj. Má svoj zmysel a cieľ života vidí v „bytí“, nie v „mať“. Konflikt medzi dobrom a zlom môže človek riešiť len vďaka návratu k uvedomeniu samého seba a k sebaláske.²¹

Človek musí nájsť taký spôsob života, ktorý mu zabezpečí duševnú vyrovnanosť, nevyhnutnú na to, aby sa mohol radowať, a potom sa musí naučiť rozlišovať medzi tým, čo samo osebe dáva radosť, a tým, čo je iba prostriedkom na to, aby si radosť mohol kúpiť.²²

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BOCKOVÁ, A. et al. 2006. Náuka o spoločnosti. Bratislava: SPN, 2006. 377 s. ISBN 80-10-00873-7.
- BRATSKÁ, M. 1992. Vieme riešiť závažové situácie? Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1992. 152 s. ISBN 80-08-01592-6.
- BRIŠKA, F. 2000. Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii. Bratislava: IRIS, 2000. 145 s. ISBN: 80-88778-97-2.

²⁰Mater et magistra, čl. 217 - 219

²¹GLUCHMAN, V.: Človek a morálka, str. 12

²²SELYE, H.: Život a stres, str. 376

- COMBI, E., MONTI, E. 1994. Fedecristiana e agiresociale, Miláno. 1994.304 s. ISBN 88-80-25023X.
- ČERVENĚ, J. 2011. Spoločenský rozmer človeka. [online]. [citované 2011-11-13]. Dostupné na internete: <http://cerven.blog.sme.sk/c/27435/Spolocensky-rozmer-cloveka.html>.
- ČUPKA, M. 2009. Pohľadnice drží pri živote tradícia. [online]. [citované 2011-11-13]. s. 1. Dostupné na internete: http://spravy.pravda.sk/pohladnice-drzi-pri-zivote-tradicia-db5-/sk_domace.asp?c=A091220_104505_sk_domace_p29#ixzz1da37paET. ISSN 1335-4051..
- FROMM, E. 2001. Mít nebo být? Praha:Aurora, 2001.242 s. ISBN 80-72-99036-5.
- FURSTOVÁ, M. - TRINKS, J. 2006. Filozofia. Tretie vydanie. Bratislava: Martinus, 2006. 322 s.ISBN: 801001138X.
- GLUCHMAN, V. 2005. Človek a morálka. Prešov: Lim, 2005.191 s. ISBN 80-89-01203-5.
- JANDOUREK, J. 2001. Sociologický slovník –1. vyd. – Praha: Portál, s.r.o., 2001. 288 s.ISBN 8-7178-535-0.
- KONČEKOVÁ, Ľ. 2002. Psychológia puberty a adolescencie. 2. vyd. Prešov: PU, 2002. 113 s. ISBN 80-8068-088-4.
- MACEK, P. 2003. Adolescence. 2.upr. vyd. Praha : Portál, 2003. 142 s. ISBN 80-71787-47-7.
- MAJCHEROVÁ, K. 2008. Úloha sociálnej práce pri riešení šikanovania v základných a stredných školách. In: Prevencia ako účinná metóda predchádzania asociálneho správania mládeže v rámci SR a tvorba multimedialných programov pre vyučovací proces. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie v rámci projektu KEGA 3/4107/06. Ružomberok : KU, Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka Spišská Kapitula, 2008. ISBN 978-80-8084-321-2. s. 23-31.
- JÁN XXIII. 1961. Mater et magistra, 1961, čl. 217 - 219
- MATOUŠEK, O. 2003. Slovník sociální práce. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.
- MATULA, Š. 2001. Dobrodružná cesta výchovy. 2. vyd. Bratislava : MŠ SR a Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie. 2001. 42 s. ISBN 80-967423-3-7.
- MÜHLPACHR, P. 2008. Sociopatologie pro sociální pracovníky. Brno : Masarykova univerzita, 2008. 194 s. ISBN 978-80-7392-069-2.
- ONDREJKOVIČ, P. et al. 2009. Sociálna patológia. 3. doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : VEDA, 2009. 580 s. ISBN 978-80-224-1074-8.
- RANKOV, P. 2006. Informačná spoločnosť. Levice: Koloman KertészBagala, 2006. 254 s. ISBN 80-89129-91-9.
- SELYE, H. 1996. Život a stres. Bratislava: Obzor, 1966. 460 s. ISBN 65-093-66-

- SCHWEITZER, A. 1986. Kultúra a etika. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1986.359 s. ISBN 80-7021-010-9.
- VÁGNEROVÁ, M. 1999. Psychopatologiepropomáhajícíprofese. Variabilita a patologielidské psychiky.1. vyd., Praha : Portál, 1999. 448 s. ISBN 80-7178-214-9
- VRAGAŠ, Š.: Princíp personality. [online]. [citované 2011-11-13]. s. 1. Dostupné na internete: <http://ksn.frcth.uniba.sk/personalita.htm>

Rozmer sociálnej práce s nezamestnanými osobami a osobami nachádzajúcimi sa v hmotnej núdzi

EVA HALUŠKOVÁ, ŠTEFÁNIA DEREVJANÍKOVÁ

*Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava, Detašované pracovisko,
Michalovce, pedagóg v študijnom odbore sociálna práca.*

Úvod: Autorky sa v príspevku zaoberajú dôležitosťou stratégií v sústave opatrení politiky na trhu práce v rámci sociálnej práce s nezamestnanými. Ťažiskom článku je podanie stručného prehľadu o podmienkach nároku na dávku hmotnej núdzi, ako aj pohľad na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb ako forma udržania pracovných návykov pre dlhodobo nezamestnaných.

Súbor a metodika: Analýzou troch prípadových štúdií z praxe je názorne ukázaný výpočet dávky v hmotnej núdzi príspevkov v hmotnej núdzi v závislosti od spoločne posudzovaných osôb v nadväznosti na ostatné právne predpisy. Komparáciou týchto prípadových štúdií sú viditeľne rozdielne výsledky pri skúmaní konkrétneho žiadateľa či celej jeho rodiny.

Výsledky: Komparácia jednotlivých príkladov z praxe ukázala, že pri posudzovaní nároku na dávku a príspevky v hmotnej núdzi sa vychádza z rôznych kritérií, ktoré v konečnom dôsledku ovplyvňujú výšku dávky, ako aj možnosť vykonávať aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb.

Záver: Filozofiou inštitútu dávky hmotnej núdzi je jej krátkodobé využitie na preklenie nepriaznivej aktuálnej životnej situácie v dôsledku straty zamestnania. Prax však ukazuje, že je veľa rodín, ktoré sú v dôsledku dlhodobej nezamestnanosti na dávky odkázané už roky.

Literatúra:

MATOUŠEK, O. 2005. Sociálni práce v praxi. Praha : Portál, 2005.

VINCÚR, P. a kol. 2001. Teória a prax hospodárskej politiky. Bratislava : Sprint, 2001.

Kontakty autorov: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava, Ústav bl. M. D. Trčku, Partizánska 23, 071 01 Michalovce, e mail.: evah.haluskova@gmail.com, stefania.derevjanikova@gmail.com

Field of social work with unemployed people and with people in maternal need

EVA HALUSKOVA, STEFANIA DEREVJANIKOVA

*St. Elizabeth University of Health and Social Work in Bratislava. Detached office, Michalovce,
teacher in the study of social work.*

Introduction: The article deals the most important policy system of measures within the labour market and with social work with unemployed people. In the substantial part of an article, there is given a short outline of legal claim of maternal need. In this part there is given also a view to activation measure for village as a form to acquire and keep habit of working for long-term unemployed people. The end of the article is aimed to analyse some specific examples how could be provided this benefits.

Target group and methods: Analysis of three practical cases is shown calculation of maternal need and other allowance of maternal need depending on persons who are considered jointly with this person and other rules. There is the comparison of these cases where are visible differences between person who apply for maternal need and whole family as well.

Results: The comparison of individual cases are shown that , there are different criteria of legal claim of maternal need and other allowance of maternal need. The amount of maternal need is influenced of this criteria ultimately or opportunity to claim activation measure and do have some activation work for municipalities.

Conclusion: Philosophy of maternal need is its short term using for people in need to go through their adverse life conditions due to losing their job. Common practice is shown there these families are in receipt of maternal need long term because of long term unemployment.

Literature:

MATOUSEK, O.: Social work in practice. New York : Portal, 2005.

VINCUR, P. et al.: Theory and practice of economic policy. Bratislava : Sprint, 2001.

Contact authors:: St. Elizabeth University of Health and Social Work in Bratislava. Department of bl. M. D. Trcka, Michalovce, e mail.: evah.haluskova@gmail.com, stefania.derevjanikova@gmail.com

ÚVOD

V súčasnosti otriasa trhom práce svetová finančná kríza, ktorá má za následok nezamestnanosť a ohrozenie znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie. Stúpajúci trend nezamestnanosti v priebehu roku 2009 a hromadné prepúšťania mali za následok vznik skupiny dlhodobo nezamestnaných uchádzačov o zamestnanie, ktorí s postupujúcim časom majú čoraz väčší problém s uplatnením sa na trhu práce. Problém nezamestnanosti a jej miera je jedným z hlavných ukazovateľov efektivity ekonomiky štátu. Podstatnú úlohu pri zabezpečovaní súčasnej politiky zamestnanosti zohrávajú Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré realizujú štátnu politiku zamestnanosti na regionálnej úrovni a flexibilne ju tak adaptujú lokálnym potrebám. Rozdiely medzi regiónmi majú za dôsledok modifikácie štátnych aktívnych zásahov na trhu práce a politiky zamestnanosti.

Politika zamestnanosti je súčasťou hospodárskej politiky, pomocou jednotlivých nástrojov hospodárskej politiky zabezpečuje rovnováhu na trhu práce.

1 OPATRENIA POLITIKY TRHU PRÁCE

Programy zamestnanosti možno chápať ako súhrn opatrení v organizačnej, výrobnjej a sociálnej oblasti, ktorých cieľom je riešiť sociálne problémy spojené so štrukturálnymi zmenami v makro i v mikroekonomike, zmenami výrobných programov hospodárskych subjektov, či problémov vyvolaných racionalizačnými opatreniami. Opatrenia, ktoré bude možné prijímať z vrcholnej úrovne štátu, by mali mať prevažne systémový charakter, sledovať príhodnú ekonomickú klímu zmierňovania negatívnych sociálnych dopadov vyplývajúcich z týchto zmien.

Pri spracovaní týchto programov je potrebné vychádzať z :

- makroekonomickej analýzy štruktúry zamestnanosti problémových situáciách,
- makroekonomickej analýzy efektívnosti zamestnanosti v určitých odvetviach s medzinárodným porovnaním,
- analýzy budúcich potrieb pracovníkov podľa národohospodárskych sektorov, odvetví, kvalifikačnej náročnosti.¹

Prejavy globálnej finančnej a hospodárskej krízy vyúsťujú logicky do stavu, v rámci ktorého je štát nútený hľadať všetky dostupné nástroje hospodárskej politiky a jej súčastí, politiky zamestnanosti a politiky trhu práce, na zabránenie devastačných dopadov ekonomickej krízy na všetky oblasti hospodárskeho a sociálneho života spoločnosti.

¹STANEK, V., a kol.: Sociálna politika. Bratislava : Sprint, 2006.

Aktuálna ekonomická situácia si vyžaduje okamžité a účinné riešenia, ktoré majú prispieť k udržaniu zamestnanosti na existujúcich pracovných miestach a na podporu vytvorenia nových pracovných miest, a to jednak pre prepúšťaných zamestnancov, ale aj pre uchádzačov o zamestnanie vedených v evidencii úradov práce, sociálnych vecí a rodiny.

1.1 Aktívne nástroje politiky trhu práce

Podpora zamestnateľnosti a zamestnanosti uchádzačov o zamestnanie s dôrazom na znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie je upravená prostredníctvom aktívnych opatrení na trhu práce (ďalej v texte len „AOTP“) v platnom zákone č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti v znení neskorších predpisov (ďalej v texte len „ZoSZ“). Ide o poskytovanie nasledujúcich príspevkov:²

- príspevok na vzdelávanie a prípravu pre trh práce uchádzača o zamestnanie, záujemcu o zamestnanie a zamestnanca,
- príspevky na služby pre rodinu s deťmi uchádzačovi o zamestnanie a záujemcovi o zamestnanie,
- príspevok na samostatnú zárobkovú činnosť,
- príspevok na zapracovanie znevýhodneného uchádzača o zamestnanie,
- príspevok na podporu zamestnávania znevýhodneného uchádzača o zamestnanie,
- príspevok na podporu udržania v zamestnaní zamestnancov s nízkymi mzdami,
- príspevok na podporu vytvárania a udržania pracovných miest v sociálnom podniku,
- príspevok na vykonávanie absolventskej praxe,
- príspevok na podporu zamestnávania absolventov vzdelávania a prípravy pre trh práce,
- príspevok na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb pre obec,
- príspevok na aktivačnú činnosť formou dobrovoľníckej služby,
- príspevok na dochádzku za prácou,
- príspevok na presťahovanie za prácou,
- príspevok na dopravu do zamestnania,
- príspevok na vytvorenie nového pracovného miesta (investičná pomoc),
- príspevok na zriadenie chránenej dielne alebo chráneného pracoviska,
- príspevok na udržanie občana so zdravotným postihnutím v zamestnaní,
- príspevok občanovi so zdravotným postihnutím na prevádzkovanie alebo vykonávanie samostatnej zárobkovej činnosti,

²Zákon NR SR 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti v znení neskorších zmien a predpisov

- príspevok na obnovu alebo technické zhodnotenie hmotného majetku chránenej dielne alebo chráneného pracoviska,
- príspevok na činnosť pracovného asistenta,
- príspevok na úhradu prevádzkových nákladov chránenej dielne alebo chráneného pracoviska a na úhradu nákladov na dopravu zamestnancov.

1.2 Pasívne nástroje politiky trhu práce

Pasívna politika trhu práce predstavuje súhrn programov zameraných na udržanie príjmu nezamestnaných osôb. Spočíva v dočasnom zabezpečení náhrady príjmu nezamestnaného na základe poistenia v nezamestnanosti. Vysoká nezamestnanosť je prejavom nízkej flexibility fungovania trhu práce. Osobitnú pozornosť treba venovať regulácii príjmov vo forme dávky v nezamestnanosti a dávok hmotnej núdze vo vzťahu k pracovným príjmom tak, aby úroveň týchto dávok nútila zvyšovať záujem o pracovné zapojenie sa občanov do pracovného procesu.³

Medzi nástroje pasívnej politiky trhu práce patrí:

- dávka v nezamestnanosti
- dávka v hmotnej núdzi
- vyplácanie predčasného starobného dôchodku osobám pred dôchodkového veku prepúšťaných z dôvodu nadbytočnosti.⁴

2 SOCIÁLNA PRÁVCA S NEZAMESTNANÝMI

Sociálna práca ako praktická činnosť je profesionálna aktivita, ktorá umožňuje jednotlivcovi, skupinám a komunitám predchádzať, resp. pri ich vzniku identifikovať, eliminovať a riešiť, alebo aspoň zmierniť osobné, skupinové a komunitné sociálne problémy alebo vplyvy prostredia, ktoré na nich negatívne pôsobia.

Sociálna práca s nezamestnanými predstavuje jeden z druhov sociálnej práce, ktorá sa dotýka rôznych skupín a to podľa:

- veku – deti, mládež a dospelí
- charakteru sociálneho problému – napr. nezamestnanosť, drogová závislosť.⁵

Cieľom sociálnej práce s nezamestnanými je zníženie rizika sociálneho vylúčenia v rovine ekonomickej, psychologickej a sociálnej. Situácia každého je špecifická a veľmi dôležitá je

³SIHELSKÝ, J.: Posunúť sa smerom k občanom. In: Sociálna politika a zamestnanosť, 2006, č. 11.

⁴VINCÚR, P. a kol.: Teória a prax hospodárskej politiky. Bratislava : Sprint, 2001.

⁵RUSNÁKOVÁ, M.: Rodina v slovenskej spoločnosti v kontexte sociálnej práce Ružomberok : Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity, 2007.

spolupráca s ďalšími odborníkmi a znalosť využiteľných zdrojov, ktoré sú pre klienta a jeho rodinu vhodné a dostupné. Sociálna práca s nezamestnanými plní dve základné funkcie:

- zvládanie bezprostredných dôsledkov nezamestnanosti jednotlivcov a ich rodín,
- pomoc pri návrate nezamestnaných na trh práce.

Vylúčenie na trhu práce je možno aj dôsledkom už predtým existujúcich problémov sociálnych a individuálnych. Práve preto je dôležité, aby sa riešenie problémov opieralo o individuálnu, skupinovú a komunitnú prácu s nezamestnanými. Na jednej strane v rámci pracovného a profesijného poradenstva a na strane druhej sociálnej práce, ktorá je zameraná na zvládanie životných situácií nezamestnaného a jeho rodiny.

Všetky služby by mali byť zosúladené a medzi nimi nezastupiteľné miesto by mala mať práve sociálna práca. Tento komplex služieb by mal mať tieto prvky:

- sociálna práca v lokalitách – vyhľadávanie sociálne vylúčených na trhu práce, ich motivácia a vtiahnutie do rôznych aktivít a projektov,
- poradenstvo skupinové a individuálne,
- príprava pre zamestnanie – orientácia na pracovnom trhu, výcvik zručnosti, komunikácie, pracovný výcvik.⁶

3 DÁVKA A PRÍSPEVKY V HMOTNEJ NÚDZI

Napriek zvyšujúcej sa úrovni ekonomického a sociálneho rozvoja v Slovenskej republike existujú jednotlivci i rodiny, ktorých životné podmienky sa nachádzajú pod úrovňou životného minima. Podľa súčasných spoločenských noriem žijú títo ľudia v chudobe. Od roku 2004 bol na Slovensku zlúčený výkon kompetencií v oblasti sociálnych vecí a trhu práce. Na základe zákona o pomoci v hmotnej núdzi sa hmotná núdza začala riešiť samostatne. Právna úprava vychádza z filozofie motivácie a poskytnutia pomoci a perspektívy jednotlivcovi a jeho rodine.

V roku 2003 bolo riešenie hmotnej núdze vyňaté zo zákona číslo 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci a legislatívne upravené samostatným zákonom číslo 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi. Prechod do systému pomoci v hmotnej núdzi sa uskutočnil z dôvodu uplatnenia novej filozofie v prístupe k riešeniu hmotnej núdze postavenej na motivácií občanov v hmotnej núdzi aktívne sa podieľať na riešení svojej nepriaznivej sociálnej situácie.⁷

To, či sa ľudia nachádzajú v hmotnej núdzi, závisí od ich príjmov. Ak sú príjmy spoločne posudzovaných osôb (domácnosti alebo rodiny) vyššie ako je zákonom stanovená suma životného minima, osoby alebo rodina nie je v hmotnej núdzi a nemá nárok na dávku a príspevky. Ak sú príjmy

⁶MATOUŠEK, O.: Sociální práce v praxi. Praha : Portál, 2005.

⁷STANEK, V., a kol.: Sociální politika. 2006.

domácnosti nižšie ako je suma životného minima, domácnosť či jednotlivец sa nachádzajú v hmotnej núdzi, ale to ešte neznamená, že má automaticky nárok aj na pomoc v hmotnej núdzi. Tá sa poskytuje formou dávky a príspevkov, pričom ich výška je pevne stanovená v zákone č. 599/2003 Z.z o pomoci v hmotnej núdzi.

Z praktických skúseností chceme poukázať na neznalosť významu životného minima v širokom spektre žiadateľov o dávku v hmotnej núdzi, a to z dôvodu, že častokrát prichádzajú na Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny požiadať o výplatu životného minima. Preto zdôrazňujeme, že v zmysle zákona č. 601/2003 Z.z o životnom minime je životné minimum ustanovené ako spoločensky uznaná minimálna hranica príjmov fyzickej osoby, pod ktorou nastáva stav hmotnej núdze. Tento zákon nadobudol účinnosť k 1.1.2004. Životné minimum fyzickej osoby alebo fyzických osôb, ktorých príjmy sa spoločne posudzujú je od 01.07.2011 vo výške:

- 189,83 Eur mesačne pre jednu plnoletú fyzickú osobu,
- 132,42 Eur mesačne pre ďalšiu spoločne posudzovanú plnoletú fyzickú osobu,
- 86,65 Eur mesačne pre nezaopatrené dieťa alebo pre zaopatrené nepplnoleté dieťa.

Pre zjednotenie pohľadu na životné minimum chceme zdôrazniť, že výška životného minima sa nevypláca, je to spoločensky uznaná hranica minimálnych príjmov od ktorých sa odvíja výška sociálnych dávok, teda aj dávka v hmotnej núdzi a príspevky.⁸

Ľudia v hmotnej núdzi môžu požiadať oddelenie pomoci v hmotnej núdzi na ÚPSVaR o dávky a príspevky k dávke v hmotnej núdzi. Malo by však ísť len o preklopenie nepriaznivej životnej situácie.

Hmotná núdza je stav, keď príjem občana a fyzických osôb, ktoré sa s občanom spoločne posudzujú nedosahuje životné minimum stanovené zákonom číslo 601/2003 Z. z. o životnom minime a občan a fyzické osoby, ktoré sa s ním spoločne posudzujú, si príjem nemôžu zabezpečiť alebo zvýšiť vlastným pričinením. Zákon v takomto prípade umožňuje získať dávku, príspevok na zdravotnú starostlivosť, aktivačný príspevok, príspevok na bývanie, ochranný príspevok. Občanovi v hmotnej núdzi a občanom s ním spoločne posudzovanými sa na účely zabezpečenia základných životných podmienok poskytuje dávka v hmotnej núdzi (do 1.1.2004 dávka sociálnej pomoci).⁹

3.1 Posudzovanie hmotnej núdze a uplatnenie zákonných nárokov

Fyzické osoby, ktoré sa spoločne posudzujú na účely posudzovania hmotnej núdze, zabezpečenia základných životných podmienok a pomoci v hmotnej núdzi sú manžel a manželka,

⁸Zákon č. 601/2003 Z. z o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁹Zákon č. 599/2003 Z.z o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých predpisov, §2.

rodičia a nezaopatrené deti žijúce s nimi v domácnosti, rodičia a ich deti do 25 rokov veku, ktoré nemajú príjem alebo majú príjem najviac vo výške minimálnej mzdy, žijúce s rodičmi v domácnosti, okrem detí, ktorým v čase evidencie uchádzačov o zamestnanie vznikol nárok na dávku v nezamestnanosti. Pri posudzovaní hmotnej núdze, zabezpečení základných životných podmienok a pomoci v hmotnej núdzi sa na účely zisťovania príjmu započítavajú u posudzovaného občana jeho príjem, príjem jeho manžela (manželky), príjem nezaopatrených detí žijúcich s nimi v domácnosti a príjem detí do 25 rokov.¹⁰

Za príjem sa na účely tohto zákona nepovažuje 25% z príjmu zo závislej činnosti osôb, 25 % zo starobného dôchodku; dôchodcovi, ktorý získal obdobie dôchodkového poistenia viac ako 25 rokov, sa táto suma zvyšuje o 1 % priznaného starobného dôchodku za každý ďalší rok dôchodkového poistenia získaného po 25. roku dôchodkového poistenia, 25 % z materského, 25 % z invalidného dôchodku, 25 % zo sociálneho dôchodku, 25 % zo sirotského dôchodku, 25% vdovského alebo vdoveckého dôchodku, ak vdova alebo vdovec dovŕšil dôchodkový vek, prídavok na dieťa, nevyhnutná okamžitá pomoc poskytnutá obcou, príjem z príležitostných činností, náhodné a jednorazové príjmy do výšky dvojnásobku životného minima, príjem žiaka strednej školy a príjem študenta vysokej školy, ktorý študuje dennou formou štúdia, ak tento príjem neprevyšuje 1,2-násobok sumy životného minima na plnoletú fyzickú osobu, štipendium, náhrada časti cestovných výdavkov a náhrada cestovných výdavkov uchádzača o zamestnanie, príspevok na náhradu cestovných výdavkov na konanie aktivít vymedzených v individuálnom akčnom pláne, úhrada výdavkov na stravovanie, ubytovanie a výdavky na cestovné uchádzačovi o zamestnanie, ktorému sa zabezpečuje vzdelávanie a príprava pre trh práce, príspevok na služby pre rodinu s deťmi uchádzačovi o zamestnanie, ktorý sa stará o dieťa pred začatím povinnej školskej dochádzky, príspevok na vykonávanie absolventskej praxe, daňový bonus.

Príjem na účely posudzovania hmotnej núdze, zabezpečenia základných životných podmienok a pomoci v hmotnej núdzi sa zisťuje za kalendárny mesiac, v ktorom bola podaná žiadosť o posúdenie hmotnej núdze, zabezpečenie základných životných potrieb.¹¹

Ak si občan v hmotnej núdzi a fyzické osoby, ktoré sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzujú, neuplatnia svoje zákonné nároky (výživné, dávky nemocenského poistenia, dôchodkové poistenie, poistenia v nezamestnanosti, náhrada príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca, opakované štátnej sociálnej dávky), ktorými si môžu zabezpečiť základné životné podmienky a pomôcť si v hmotnej núdzi, nepovažujú sa za občanov v hmotnej núdzi. Dávka a príspevky k dávke v hmotnej núdzi

¹⁰Zákon č.599/2003 Z.z., §4.

¹¹Zákon č.599/2003 Z.z. § 6.

Žiadosť o posúdenie hmotnej núdze, zabezpečenie základných životných podmienok a pomoc v hmotnej núdzi sa podáva, podľa § 25 zákona, na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny alebo v obci podľa miesta trvalého pobytu občana.

Zákon rozlišuje dávku, príspevok na zdravotnú starostlivosť, aktivačný príspevok, príspevok na bývanie, ochranný príspevok.

Výška dávky a príspevkov sa určí ako rozdiel medzi sumami hore uvedených dávok a príjmom. Ak výška dávky a príspevkov je nižšia ako 1 Euro, dávka a príspevky sa nevyplácajú. Sumy dávky a príspevkov sa môžu upraviť k 1.septembru kalendárneho roka nariadením Vlády Slovenskej republiky. Poskytujú sa poskytujú v peňažnej forme, vecnej forme alebo v kombinovanej forme. Aktivačný príspevok sa poskytuje len v peňažnej forme. Dávka vo vecnej forme je jedno teplé jedlo denne, nevyhnutné ošatenie a prístrešie. Dávku a príspevky poskytuje úrad, ak tento zákon neustanovuje inak.

Dávka patrí občanovi, ktorý je v hmotnej núdzi a fyzickým osobám, ktoré sa s ním spoločne posudzujú, na zabezpečenie základných životných podmienok. Dávka je:

- u jednotlivca 60,50 Eur mesačne,
- u jednotlivca s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi 115,10 Eur mesačne,
- u dvojice bez detí 105,20 Eur mesačne,
- u dvojice s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi 157,60 Eur mesačne,
- u jednotlivca s viac ako štyrmi deťmi 168,20 Eur mesačne,
- u dvojice s viac ako štyrmi deťmi 212,30 Eur mesačne.¹²

Uvedená dávka sa zvyšuje o 13,50 Eur mesačne, ak je občan alebo spoločne posudzovaná osoba tehotná žena od štvrtého mesiaca tehotenstva a preukáže, že počas tehotenstva navštevuje pravidelne tehotenské poradne. Dávkou na účely tohto zákona je za podmienok určených týmto zákonom aj 13,50 Eur mesačne u občana alebo fyzickej osoby, ak je rodičom dieťaťa do jedného roku veku a preukáže, že sa s dieťaťom zúčastňuje pravidelných prehliadok u pediatra a dávka pre dieťa povinnej školskej dochádzky v sume 17,20 Eur mesačne, aj počas školských prázdnin, ktorá sa vypláca ako súčasť dávky v hmotnej núdzi od 1.1.2009.

K základnej dávke v hmotnej núdzi možno za predpokladu splnenia zákonom vymedzených podmienok získať príspevok na zdravotnú starostlivosť v sume 2,00 Eur, aktivačný príspevok vo výške 63,07 Eur, ochranný príspevok v sume 63,07 Eur a príspevok na bývanie v sume 55,80 Eur pre jednotlivca a 89,20 Eur pre rodinu.

¹²Zákon č.599/2003 Z.z., §7.

Aktivačný príspevok patrí občanovi v hmotnej núdzi a každej fyzickej osobe, ktorá sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzuje, na podporu získania, udržania alebo zvýšenia vedomostí, odborných zručností alebo pracovných návykov na účely pracovného uplatnenia počas pomoci v hmotnej núdzi, ak sa splnili podmienky nároku na dávku.

Ochranný príspevok patrí občanovi v hmotnej núdzi a každej fyzickej osobe, ktorá sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzuje, ak splní podmienky pre vznik nároku na dávku a nemôže si zabezpečiť základné životné podmienky a má nepriaznivý zdravotný stav, za ktorý sa na účely tohto zákona považuje choroba, porucha zdravia uznaná príslušným ošetrojúcim lekárom trvajúca nepretržite viac ako 30 dní.

Príspevok na bývanie patrí občanovi v hmotnej núdzi, ak splní podmienky vlastníctva, alebo nájmu a pravidelne uhradza nájomné.¹³

3.2 Spoločne posudzované osoby

Na účely posudzovania hmotnej núdze, zabezpečenia základných životných podmienok a pomoci v hmotnej núdzi sa spoločne posudzujú tieto fyzické osoby:

- manžel a manželka,
- rodičia a ich detí do 25 rokov veku, ktoré nemajú príjem alebo majú príjem najviac vo výške minimálnej mzdy, žijúce s rodičmi v domácnosti, okrem detí, ktorým vznikol nárok na dávku v nezamestnanosti a detí, ktorým sa vypláca invalidný dôchodok,
- fyzické osoby sa neposudzujú spoločne, ak nežijú v domácnosti z dôvodu, že im je poskytnutá odborná pomoc v krízovej životnej situácii a bývanie v krízovom stredisku.¹⁴

3.3 Jednorazová dávka v hmotnej núdzi

Obec pri výkone svojej samosprávnej pôsobnosti rozhoduje o jednorazovej dávke v hmotnej núdzi. Jednorazová dávka sa poskytuje na úhradu mimoriadnych výdavkov na nevyhnutné ošatenie, základne vybavenie domácnosti, zakúpenie školských potrieb pre nezaopatrené dieťa a na mimoriadne liečebné náklady, najviac do výšky trojnásobku životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu a vykonáva poradenstvo pri zabezpečovaní základných životných podmienok a pri pomoci v hmotnej núdzi.¹⁵

¹³Zákon č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

¹⁴Zákon č.599/2003 Z.z.§ 8

¹⁵MIŠTINOVÁ, D. In: Zamestnanosť a sociálna politika, č. 7, 2009.

3.4 Povinnosti a zodpovednosť občana v hmotnej núdzi

Občan v hmotnej núdzi, ktorému sa vypláca dávka a príspevky v hmotnej núdzi je povinný:

- ohlásiť úradu písomne do ôsmich dní zmeny vo všetkých skutočnostiach rozhodujúcich na trvanie nároku na dávku a príspevky a na ich výplatu,
- na výzvu úradu preukázať skutočnosť rozhodujúce na poskytovanie dávky a príspevkov, ich výšku alebo výplatu v lehote do ôsmich dní odo dňa doručenia výzvy, ak úrad neurčil dlhšiu lehotu,
- úradu, ktorý vo veci konal, v lehote do ôsmich dní oznámiť výšku svojich príjmov a hodnotu majetku, ohlásiť zmeny v ich výške, ako aj zmeny v rodinných pomeroch a majetkových pomeroch, ktoré sú rozhodujúce na určenie výšky dávky a príspevkov,
- vrátiť dávku a príspevky alebo ich časť zvýšené o 10% odo dňa, od ktorého nepatrili, vôbec alebo vo výške, v akej sa vyplácali, ak si nesplnil niektorú jemu uloženú povinnosť a prijímal dávku a príspevky alebo ich časť, hoci vedel a musel z okolností predpokladať, že sa vyplácajú neprávom alebo vo vyššej sume, než patrili, úmyselne spôsobil, že dávka a príspevky alebo ich časť sa vyplatili neprávom alebo vo vyššej sume, ako patrili.

Ak si občan v hmotnej núdzi nesplnil svoje povinnosti ustanovené týmto zákonom, úrad rozhodne o zastavení príspevkov v trvaní 12 mesiacov.¹⁶

Príspevok na aktivačnú činnosť

Príspevok na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb pre obec alebo formou menších služieb pre samosprávny kraj, v laickej, ale aj odbornej verejnosti známom ako inštitút aktivačnej činnosti.

Aktivačnú činnosť uchádzačov o zamestnanie nemožno chápať ako nástroj na zamestnanie znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie. Naopak, je potrebné ju ponímať ako nástroj na sprostredkovanie zmysluplnej činnosti pre dlhodobo nezamestnaných uchádzačov o zamestnanie, s cieľom aktivizácie ich vlastných síl na riešenie vlastnej sociálnej situácie a poskytnutie možnosti získania praktických skúseností potrebných na uplatnenie na trhu práce. Toto opatrenie v rámci APTP je dôležité hlavne z toho dôvodu, že prevažná časť dlhodobo nezamestnaných uchádzačov o zamestnanie patrí k poberateľom dávok v hmotnej núdzi a príspevkov k dávkam v hmotnej núdzi. Čím dlhšia je doba ich nezamestnanosti, tým nižšia je ich miera motivácie zamestnať sa. Dlhodobo zostávajú v záchranej sociálnej sieti bez intervencie, ktorá by im opätovne napomohla začleniť sa na trh práce a strácajú tak motiváciu podieľať sa na riešení svojej sociálnej situácie. Aktivačné práce sú

¹⁶Zákon č. 599/2003 Z.z., §10

v súčasnosti veľmi aktuálnou témou, keďže sú nástrojom na obnovenie, prípadne získanie pracovných návykov práve spomínaných dlhodobo nezamestnaných uchádzačov o zamestnanie.¹⁷

Brutovská uvádza hlavnú myšlienku aktivačnej činnosti: „... akákoľvek práca je lepšia ako nečinnosť“ a zdôrazňuje, že úlohou aktivačných prác nie je vytváranie nových pracovných miest, ale udržanie pracovných návykov. V roku 2004 bola aktivačná činnosť jedným z najviac realizovaných opatrení trhu práce u nás. Štatistické údaje Ústredia úradu práce, sociálnych vecí a rodiny z rokov 2007 – 2010 potvrdzujú dlhodobý trend, podľa ktorého aktivačná činnosť patrí k najviac využívaným opatreniam trhu práce.¹⁸

Hmotnoprávne podmienky aktivačného príspevku

Vychádzajúc z § 52 ods.1) zákona č.5/2004 Z.z. predstavuje aktivačná činnosť formu menších obecných služieb alebo formu menších služieb pre samosprávny kraj, ktorou je podpora udržiavania pracovných návykov dlhodobo nezamestnaného občana, ktorý je poberateľom dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke v hmotnej núdzi.¹⁹

Na účely tohto zákona sa za dlhodobo nezamestnaného občana považuje ten, ktorý je poberateľom dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke v hmotnej núdzi, je uchádzačom o zamestnanie, ktorý ku dňu zaradenia na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb spĺňa podmienku znevýhodnenia podľa § 8 ods. 1 písmeno c) Zákona o službách zamestnanosti a súčasne je na základe právoplatného rozhodnutia Úradu práce sociálnych vecí a rodiny posúdený ako občan v hmotnej núdzi v zmysle z. č. 599/2003 z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Za menšie obecné služby pre obec organizované obcou alebo rozpočtovou organizáciou alebo príspevkovou organizáciou, ktorej zriaďovateľom je obec, na účely tohto zákona je forma aktivačnej činnosti dlhodobo nezamestnaného občana vykonávaním prác, ktoré sú určené na zlepšenie ekonomických podmienok, sociálnych podmienok, kultúrnych podmienok, tvorbu, ochranu, udržiavanie a zlepšovanie životného prostredia obyvateľov obce, starostlivosť o ochranu a zachovanie kultúrneho dedičstva, podporu vzdelávania, rozvoj a poskytovanie sociálnych služieb a ďalších činností v sociálnej oblasti, rozvoj a ochranu duchovných a kultúrnych hodnôt, doplnkové vzdelávanie detí a mládeže a na rozvoj a podporu komunitnej činnosti.

Za menšie služby pre samosprávny kraj organizované samosprávnym krajom alebo rozpočtovou organizáciou alebo príspevkovou organizáciou, ktorej zakladateľom alebo

¹⁷Zákon č. 599/2003 Z.z., §11

¹⁸Brutovská BRUTOVSKÁ, G. 2008. *Zmena aktívnej politiky trhu práce v Slovenskej republike po roku 2004 a jej vplyv na dlhodobú nezamestnanosť*. In Sociálne a politické analýzy. [online]. II.roč. č. 1/2008. [citované 2009-11-05]. Dostupné na internete: <http://sapa.fvs.upjs.sk/casopis/3_prve_cislo_2008/20_Brutovska.pdf>. ISSN 1887 5555.

¹⁹Zákon č. 5/2004 Z. z. §52 ods.1

zriaďovateľom je samosprávny kraj, na účely tohto zákona je forma aktivačnej činnosti dlhodobo nezamestnaného občana vykonávaním prác, ktoré sú určené na tvorbu, ochranu, udržiavanie a zlepšovanie životného prostredia a na pomoc pri mimoriadnych udalostiach a odstraňovaní ich následkov. Účasť dlhodobo nezamestnaného občana na vykonávaní menších služieb je dobrovoľná.

Na účely organizovania menších obecných služieb poskytuje úrad obci raz za mesiac údaje o uchádzačoch o zamestnanie, ktorí majú v obci trvalý pobyt. Rovnako sa pre účely zariadenia na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb pre obec za poberateľov dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke v hmotnej núdzi považujú aj fyzické osoby, ktoré sa s poberateľom spoločne posudzujú na účely posudzovania hmotnej núdze podľa § 4 ods. 1, vo väzbe na 10 ods. 1 zákona o pomoci v hmotnej núdzi. Menšie obecné služby pre obec vykonáva dlhodobo nezamestnaný občan najviac počas šiestich kalendárnych mesiacov, v rozsahu najviac 20 hodín týždenne, s možnosťou jej opakovaného vykonávania najviac počas ďalších šiestich kalendárnych mesiacov. Príspevok na aktivačnú činnosť je dvojzložkový, pozostáva z príspevku na úhradu časti nákladov, ktoré súvisia s vykonávaním menších obecných služieb pre obec (osobné ochranné pracovné prostriedky, úrazové poistenie dlhodobo nezamestnaných občanov, časti nákladov na pracovné náradie a časti ďalších nákladov) a z príspevku na úhradu časti celkovej ceny práce zamestnanca, ktorý organizuje menšie obecné služby.²⁰

Opis konkrétnych príkladov z praxe:

Príklad z praxe 1:

Popis situácie:

Šesťčlenná rodina sa náhle ocitla v hmotnej núdzi. Otec prišiel o prácu z dôvodu hromadného prepúšťania a matka pracuje s čistou mzdou mesačne v sume 235,00 Eur. Príjem v rodine tvoria prídavky na štyri nezaopatrené deti spolu v sume 88,04 Eur (výška prídavku na dieťa 22,01 Eur vyplácaná mesačne od 1.1.2011) Rodina má uhradené náklady spojené s bývaním za posledných šesť po sebe nasledujúcich mesiacov.

Riešenie problému :

Otec rodiny požiada úrad práce o zaradenie do evidencie uchádzačov o zamestnanie na odbore služieb zamestnanosti. Zároveň si uplatnil nárok na dávku v nezamestnanosti na príslušnej regionálnej sociálnej poisťovni. Keďže za posledné tri roky nemá odpracované dva roky, nárok na dávku v nezamestnanosti mu nevznikol. Zostáva mu požiadať o dávku v hmotnej núdzi. V mieste

²⁰Zákon č. 599/2003 Z.z., §12

trvalého pobytu požiada obecný úrad o zapojenie do aktivačnej činnosti formou menších obecných služieb, čím sa dávka pre rodinu môže zvýšiť o aktivačný príspevok, ktorý predstavuje sumu 63,07 Eur mesačne. Rodina spĺňa podmienky nároku na príspevok na bývanie, ktorý v súčasnom období predstavuje sumu 89,20 Eur mesačne, nakoľko má uhradené náklady spojené s bývaním za posledných šesť po sebe nasledujúcich mesiacov. Vzhľadom k tomu, že rodine vznikne nárok na dávku v hmotnej núdzi, deti budú mať nárok na príspevok na stravu, školské pomôcky a štipendium, nakoľko si ešte plnia povinnú školskú dochádzku. Finančná situácia sa v rodine vylepší, avšak dávka v hmotnej núdzi by mala byť len prelomovým riešením tejto nepriaznivej situácie rodiny, kým sa otec nezamestnaná, alebo nebude mať sprostredkovanú prácu cez úrad práce. Dávka v hmotnej núdzi musí byť len dočasným riešením, nakoľko je vzorom pre svoje deti a dlhodobá nezamestnanosť bude mať nepriaznivý vplyv aj na jeho zdravotný stav – jedná sa o psychiku, ktorá v ňom bude vyvolávať pocit menejcennosti.

Výpočet dávky:

Dávka pre dvojicu s jedným alebo najviac štyrmi deťmi:	157,60 Eur
Príspevky k dávke tvoria:	
zdravotný príspevok v sume:	12,00 Eur
aktivačný príspevok v sume:	63,07 Eur
príspevok na bývanie v sume:	89,20 Eur
<i>Dávka a príspevky spolu v sume:</i>	321,87 Eur
Príjem manželky (75% z 235,00 Eur):	176,25 Eur
Dávka a príspevky- príjem:	145,62 Eur
Dávka pre deti plniace si dochádzku	68,80 Eur
<i>Dávka a príspevky spolu:</i>	214,42 Eur

Príklad z praxe 2:

Popis situácie:

Päťčlenná rodina, t.j. rodičia a tri nezaopatrené deti sa ocitli v hmotnej núdzi. Otec detí stratil zamestnanie, je dlhodobo v evidencii uchádzačov o zamestnanie na úrade práce, bez nároku na dávku v nezamestnanosti, nakoľko za posledné štyri roky nemá odpracované tri roky. Matka nie je v evidencii uchádzačov o zamestnanie, nakoľko má šesť mesačné dieťa, na ktoré poberá rodičovský príspevok, prídavky na tri deti a pravidelne sa zúčastňuje s najmladším dieťaťom prehliadok u pediatra. Príjem matky nestačí na pokrytie nákladov na domácnosť a na vybavenie detí do školy.

Riešenie problému :

Rodina môže požiadať o dávku v hmotnej núdzi do doby, kým sa ich finančná situácia nevyrieši, t.j. kým si otec rodiny nenájde vhodné zamestnanie. Po zistení z rozhovoru, príjem rodiny tvoria prídavky na deti v sume 66,03 Eur a rodičovský príspevok matky v sume 190,10 Eur. Rodina nevlastní žiadne auto vyššej hodnoty, je vlastníkom bytu, čo vie dokladovať listom vlastníctva z katastra nehnuteľností nie starším ako tri mesiace, trvalým pobytom, a potvrdenými dokladmi o úhrade nákladov spojených s bývaním a uhradení nájomného za posledných šesť mesiacov. Po doložení žiadosti a doložení potrebných dokladov sa rodine prepočíta nárok na dávku a príspevky v hmotnej núdzi. Od priznania dávky a príspevkov v hmotnej núdzi majú dve školopovinné deti nárok na dotácie na stravu a školské potreby v škole. Pokiaľ si plnia povinnú školskú dochádzku, súčasťou dávky je aj štipendium pre deti a to v sume 17,20 Eur mesačne na každé školopovinné dieťa a to aj počas školských prázdnin. Situácia v rodine sa tým vylepší.

Výpočet dávky:

Dávka pre dvojicu s jedným alebo najviac štyrmi deťmi:	157,60 Eur
Príspevky k dávke tvoria:	
zdravotný príspevok v sume:	10,00 Eur
príspevok na bývanie v sume:	89,20 Eur
<i>Dávka a príspevky spolu v sume:</i>	<i>256,80 Eur</i>
Príjem z rodičovského príspevku:	190,10 Eur
Dávka a príspevky- príjem:	92,58 Eur
Dávka pre rodiča dieťaťa do 1 roka:	13,50 Eur
Dávka pre deti plniace si dochádzku	34,40 Eur
<i>Dávka a príspevky spolu: 140,48 Eur</i>	

Príklad z praxe 3:

Popis situácie:

Rozvedená matka dvoch nezaopatrených detí je v evidencii nezamestnaných na úrade práce. Rozsudkom súdu deti boli zverené matke do osobnej starostlivosti a súd otca týchto maloletých detí zaviazal prispievať na ich výživu. Matke príjem z výživného a prídavkov na dve nezaopatrené deti nepostačuje na to, aby mohla zabezpečiť plynulý chod domácnosti – pokrytie bežných výdavkov a zabezpečenie základných školských potrieb, nakoľko už obe deti sú školopovinné. Matka je dlhodobo práceneschopná na základe doloženého lekárskeho potvrdenia. Po ukončení pracovného pomeru jej vznikol nárok na výplatu nemocenských dávok zo sociálnej poisťovne, nakoľko jej práceneschopnosť vznikla v ochrannnej lehote. Nárok na nemocenské dávky zanikol vyčerpaním podporného obdobia. Matka je toho času práceneschopná naďalej, ale už bez nároku na nemocenské

dávky a jej zdravotný stav jej nedovoľuje sa zamestnať, čím by si zvýšila príjem v rodine. Ostáva požiadať príslušný úrad práce o poskytnutie dávky v hmotnej núdzi.

Riešenie problému:

Dočasným riešením je požiadať preddavkovo o dávku v hmotnej núdzi, kým matke detí nebude priznaný sociálnou poisťovňou invalidný dôchodok, ktorý závisí od posúdenia jej zdravotného stavu podľa lekárskeho nálezov. Po zistení z rozhovoru jej príjem tvoria prídavky na deti v sume 44,02 Eur a výživné na deti v sume po 24,00 Eur mesačne na každé dieťa. Otec detí výživné pravidelne platí. Je vlastníčkou bytu, ale za posledných šesť mesiacov je vznikol dlh na nájomnom, nakoľko nebola schopná splácať všetky úhrady spojené s chodom domácnosti. K tomu, aby si aj napriek nevyplatenému nájomnému mohla požiadať o príspevok na bývanie bolo jej odporúčané požiadať príslušné spoločenstvo bytov o možnosť splátkového kalendára, čím by sa jej zvýšila dávka o príspevok na bývanie. Keďže je dlhodobo práceneschopná má nárok na ochranný príspevok, ktorý tvorí súčasť dávky v hmotnej núdzi. Priznaním oboch príspevkoch sa matke detí zvýši príjem z dávky v hmotnej núdzi.

Výpočet dávky:

Dávka pre jednotlivca s jedným alebo najviac štyrmi deťmi:	115,10 Eur
Príspevky k dávke tvoria:	
zdravotný príspevok v sume:	6,00 Eur
príspevok na bývanie v sume:	89,20 Eur
ochranný príspevok v sume:	63,07 Eur
<i>Dávka a príspevky spolu v sume:</i>	<i>273,37 Eur</i>
Príjem z výživného na deti:	48,00 Eur
Dávka a príspevky- príjem:	225,37 Eur
Dávka pre deti plniace si dochádzku	34,40 Eur
<i>Dávka a príspevky spolu:</i>	<i>259,77 Eur</i>

Komparácia konkrétnych príkladov z praxe

Tabuľka 1 Komparácia príkladov z praxe 1-3

		Príklady z praxe		
		Príklad 1	Príklad 2	Príklad 3
Rodina	typ rodiny	úplná	úplná	neúplná
	počet detí/počet detí plniace si povinnú školskú dochádzku	4/4	3/2	2/2

	počet členov v rodine	6	5	3
Bytové pomery	vlastník bytu	áno	áno	áno
	uhradené nájomné za byt	áno	áno	nie
Nezamestnaný člen rodiny		otec	otec	matka
Typ nezamestnanosti člena rodiny		krátkodobá	dlhodobá	strednodobá
Vykonávanie aktivačnej činnosti formou menších obecných služieb		otec	-	-
Dlhodobá práceneschopnosť v rodine		-	-	matka
Príjmy	pracovný pomer	235,00 Eur	-	-
	výživné na deti	-	-	48,00 Eur
	prídavky na deti	88,04 Eur	66,03 Eur	44,02 Eur
	rodičovský príspevok	-	190,10 Eur	-
	dávka a príspevky v hmotnej núdzi	214,42 Eur	140,48 Eur	259,77 Eur
Príjmy v rodine spolu		537,46 Eur	396,61 Eur	351,79 Eur

Cieľom bolo poukázať na jednotlivé príklady z praxe a porovnať tieto rodiny, ktoré sa nie vlastnou vinou dostali v dôsledku nezamestnanosti jej členov do nepriaznivej sociálnej a finančnej situácie. Túto zlú situáciu bolo potrebné dočasne riešiť a to konkrétnym doplatením finančných prostriedkov do výšky nároku na dávku v hmotnej núdzi a to do času, kým si ich členovia nájdu vhodné pracovné miesto. Na to, aby sme mohli vypočítať výšku dávky a príspevkov v hmotnej núdzi bolo potrebné formou rozhovoru a doložených potvrdení zistiť potrebné údaje o ich bytových, majetkových a príjmových pomeroch v rodine. V prvom a druhom príklade ide o nezamestnanosť otcov rodín a v treťom príklade o nezamestnanosť matky, ktorá sa sama stará o dve nezaopatrené deti. V každom príklade ide o iný typ nezamestnanosti nezamestnaných členov v rodine. Vo všetkých príkladoch vznikol nárok na príspevok na bývanie, nakoľko sú vlastníkami bytu a školopovinné deti si v týchto rodinách plnia povinnú školskú dochádzku. O aktivačnú činnosť sa uchádzal len nezamestnaný otec rodiny v príklade 1, ktorý si takto zvýšil príjem rodiny o aktivačný príspevok. Nezamestnaný otec v rodine z príkladu 2 nemal záujem o takúto činnosť. V treťom príklade nezamestnaná matka je dlhodobo práceneschopná, preto si nemôže hľadať prácu a ani vykonávať aktivačnú činnosť. Ak by sme chceli porovnať príjmy v jednotlivých rodinách, tak úplná šesť členná rodina z príkladu 1 má najvyšší celkový príjem v rodine a najnižší celkový príjem v rodine má neúplná trojčlenná rodina z príkladu 3. Príjem v rodinách z dávky v hmotnej núdzi sa dá zvýšiť

len v príklade 2 a to účasťou otca na aktivačnej činnosti. Vo všetkých troch príkladoch sa môže zvýšiť príjem rodiny len tým, že nezamestnaný člen rodiny si nájde vhodné pracovné miesto, či už v mieste bydliska, alebo vycestuje za prácou mimo trvalého bydliska, príp. do zahraničia. Vznikom nároku na dávku a príspevky v hmotnej núdzi budú deti, ktoré chodia na základnú školu začlenené do zoznamu detí, ktorým sa budú poskytovať dotácie na stravu a školské potreby.

Cieľom praktickej časti práce bolo poukázať na riešenie nezamestnanosti dávkou v hmotnej núdzi. Takýto spôsob riešenia je iba dočasným riešením nepriaznivej finančnej situácie týchto troch rodín, ktoré sa v nej náhle ocitli. Dávka v hmotnej núdzi má slúžiť na krátkodobé preklenutie životnej situácie vtedy, keď sa občan a s ním spoločne posudzované osoby ocitli bez príjmu. Je to určité finančné zabezpečenie na preklenutie času, kým si členovia rodiny nenájdu vhodné zamestnanie, aby sa mohli o svoje rodiny postarať. Dávka v hmotnej núdzi predstavuje čiastku, ktorá je pod úrovňou životného minima. V žiadnom prípade by nemala byť trvalým alebo dlhodobým riešením finančného zabezpečenia rodiny. Aj keď sa dá z praxe potvrdiť, že je veľa rodín, ktoré sú na dávky odkázané už roky. Ide najmä o dlhodobo nezamestnaných a ľudí z marginalizovaných skupín, ktorí už rezignovali pri hľadaní práce a zvykli si na takýto štýl života. Je potrebné takýchto ľudí neustále aktivizovať, zabezpečiť vhodné poradenstvo, ponúkať a posilať na rekvalifikačné kurzy. Ak sú vzdelávateľní, tak ich vzdelávať a zapájať do rôznych aktivít a pracovných procesov. Pokiaľ nie je možné im zabezpečiť vhodné pracovné miesto, aktivizovať ich napr. formou aktivačných činností, menších obecných služieb, či dobrovoľníckych služieb, aby nestratili svoje pracovné návyky, obnovili si ich, alebo získali znovu. Rodičia musia byť predsa vzorom pre svoje deti, viac mobilní, aktívni, aby mohli zabezpečiť svoje rodiny a zdravý fyzický a psychický vývin svojich detí a seba samých. Dlhodobá nezamestnanosť spôsobuje ujmu nielen na psychickom, ale aj na fyzickom zdraví celej rodiny a spôsobuje krízu a rozpady rodín, na čo doplácajú nielen dospelí, ale v prvom rade deti. Úlohou je pomôcť týmto rodinám, aby sa sami snažili riešiť svoje problémy, teda viesť ich k svojpomoci.

Zoznam bibliografických odkazov

- BRUTOVSKÁ, G. 2008. Zmena aktívnej politiky trhu práce v Slovenskej republike po roku 2004 a jej vplyv na dlhodobú nezamestnanosť. In Sociálne a politické analýzy. [online]. II.roč. č. 1/2008. [citované 2009-11-05]. Dostupné na internete: <http://sapa.fvs.upjs.sk/casopis/3_prve_cislo_2008/20_Brutovska.pdf>. ISSN 1887 5555.
- MATOUŠEK, O. a kol. 2003. Metódy a řízení sociální práce. Praha : Portál, 2003.
- MATOUŠEK, O. 2005. Sociální práce v praxi. Praha : Portál, 2005.

- MIŠTINOVÁ, D. 2009. Pomoc v hmotnej núdzi In : Zamestnanosť a sociálna politika, 2009, č. 7, s.17.
- RUSNÁKOVÁ, M. 2007. Rodina v slovenskej spoločnosti v kontexte sociálnej práce Ružomberok : Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity, 2007.
- SIHELSKÝ, J.2006. Posunúť sa smerom k občanom. In: Sociálna politika a zamestnanosť, 2006, č. 11.
- STANEK, V. a kol. 2006. Sociálna politika. Bratislava : Sprint, 2006.
- VINCÚR, P. a kol. 2001. Teória a prax hospodárskej politiky. Bratislava : Sprint, 2001.
- ZÁKON NR SR č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých predpisov.
- ZÁKON NR SR č. 601/2003 Z.z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých predpisov.
- ZÁKON NR SR č.5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých predpisov.

Človek a etické princípy

FRANTIŠEK HANOBIK

*VŠZaSP sv. Alžbety, n. o., v Bratislave, Detašované pracovisko Kráľovnej Pokoja z Medžugorja
v Bardejove, pedagóg v študijnom odbore sociálna práca.*

Úvod: Človek - svojím životom zaujíma svoje miesto v univerze, ale duchovnou zložkou prekonáva reálne hranice času a priestoru. Pre človeka nijaká prítomnosť nie je absolútna. Je rozumné a slobodné bytie, ktoré vedome tvorí dejiny. Jeho život je stálym putovaním a svojou duchovnou činnosťou prerastá až do večnosti.

Jadro: Človek je za svoje konanie zodpovedný vlastnému svedomiu a autorite. Vnútorň hlas svedomia je nepodplatiteľný a neomylný, ktorý za mravne dobrý skutok chváli, ale za mravne zlý skutok haní a znepokojuje, až do vyrovnania krivdy, nespravodlivosti alebo urážky. Spoločenská zodpovednosť sa vzťahuje ľuď a authority, ktorých zodpovednosť sa zakladá na uzneseniach, štátnych zákonoch, usmerňujúcich činnosť jednotlivcov a menších spoločenstiev, a na povinnostiach vyplývajúcich zo solidarity a z prirodzenej morálnej viazanosti.

Záver: Len ak budeme hlásať nemennú pravdu meniacemu sa svetu, len tak Boh spôsobí v tomto svete plnom problémov a zla explóziu - explóziu pravdy, lásky a spásy, ktorá zasiahne každú čistú otvorenú myseľ a každé pre lásku odkryté srdce.

Literatúra:

ŠOKA, S. 1985. Stručný úvod do filozofie. Bratislava: ETIKA, 1985. SÚKK č. 1977/ I-83.

VRAGAŠ, Š. 1996. Základné otázky sociálneho učenia Cirkvi. Bratislava: Rímskokatolícka Cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 1996. 173 s. ISBN 80-88696-13-5.

POPKIN, R. H., STROLL, A. 2005. Filozofie pro každého. Praha: Ivo Železný, 2005.

CORETH, E. 1996. Co je člověk ? Praha: Zvon-České katolícké nakladateľství, 1996. ISBN 80-7113-170-9.

Kontakt prvého autora: doc. PhDr. František Hanobik, PhD., Mičkova 36, 085 01 Bardejov, hanobikf@stonline.sk

A man and ethical principles

FRANTISEK HANOBIK

St. Elizabeth University of Health and Social Work in Bratislava. *Detached office of The Queen of Peace from Medjugorje, Bardejov, teacher in the study of social work.*

Introduction: A man – requires some place in the universe with his/her life, but a man overcomes both real time and space borders by his/her spiritual part. No present time is absolute for a man. He/she is a sensible and free being who consciously creates history. His/her life is a constant pilgrimage and by its spiritual activity it outgrows up to the eternity.

Main part: A man is responsible for his deeds to his own conscience and an authority. The inner voice of conscience is incorruptible and infallible. It praises for a morally good deed but it blames and unsettles for a morally bad deed until the smoothing a wrongdoing, injustice or offence. Social responsibility refers to people and authorities whose responsibility is based on resolutions and state laws directing activities of individuals and smaller communities as well as on duties emerging from solidarity and natural moral duty.

Conclusion: Only in case we spread unchanging truth in the changing world the God will cause here, in the world full of problems and evil, an explosion – the explosion of truth, love and salvation; it will affect every innocent and open mind and every heart opened to love.

Literature:

SOKA, S. 1985. Brief Introduction to Philosophy. Bratislava: ETIKA, 1985.

VRAGAS, S. 1996. Key questions the social teachings of the Church. Bratislava: Roman Catholic Theological Faculty of Comenius University, 1996. 173 s. ISBN 80-88696-13-5.

POPKIN, R. H., STROLL, A. 2005. Philosophy for everyone, Praha: Ivo Železný, 2005.

CORETH, E. 1996. What is man? Praha: The bell-Czech Catholic Publishing, 1996. ISBN 80-7113-170-9.

The first author contact: doc. PhDr. František Hanobik, PhD., Mickova 38, 085 01 Bardejov, hanobikf@stonline.sk

Úvod

Proces formovania ľudského života a jeho vzťahu k duchovnej tradícii sa prelína celými dejinami a štruktúrou spoločenských procesov. V súvislosti s tradíciou potrebujeme pre svoje zachovanie a rozvoj neustály dialóg pri výmene myšlienok, ideí, foriem a hodnôt pri zachovaní vlastnej duchovnej identity. Pre uchovanie tradície je veľmi dôležité hľadisko, ktoré zabezpečuje komunikáciu vo vnútri spoločenstva na základe prirodzeného zákona a odovzdáva duchovné bohatstvo ďalším generáciám. Od úrovne odovzdávania duchovného bohatstva a vzťahu k prirodzeným hodnotám, sa odvíja kontinuita vývoja ďalších generácií a teda aj spoločnosti. Tento proces napojenia na kresťanské tradície a hodnoty, zabezpečuje životaschopnosť ďalšej generácie.

Kontinuita vývoja duchovných tradícií a kresťanskej identity, to je problém hľadania budúcnosti v pochopení prítomnosti a minulosti. Je to permanentný proces prebiehajúci z minulosti do prítomnosti, sledujúci perspektívu budúcnosti. Teda nepretržitý dialóg prítomnosti s minulosťou a budúcnosťou. Pri výskume jednotlivých spoločenských procesov je potrebné rozpoznať, akým spôsobom duchovná identita prestupuje horizont prítomnosti a zároveň zasahuje do dialógu s minulosťou. Zabezpečenie kontinuity vývoja duchovnej tradície a spoločenskej identity sa uskutočňuje predovšetkým odovzďávaním vzťahu k duchovným hodnotám. Generačný problém je jedným z kľúčových, má veľa dimenzií a väčšinou ho spájame s problémom ekonomického ohodnotenia.

V dnešnej hektickej dobe človek vyvíja tvorivú činnosť, ktorá prevyšuje rámec vlastnej existencie, zaujíma stanovisko k spoločenským hodnotám a slobodne volí ciele svojej činnosti do budúcnosti. Je pevne zakotvený v materiálnom svete, ale svojimi spirituálnymi schopnosťami môže ovládať svoje telo a s praktickým zameraním sleduje to, čo je pre neho užitočné. Sloboda vôľovej činnosti človeka spočíva v rozhodovaní a slobodnej voľbe rozhodnutia a plnej zodpovednosti za vlastné rozhodnutie.

1 CIEĽ ČLOVEKA

Človek - svojím životom zaujíma miesto po určitý čas v univerze - materiálnou zložkou zapadá do zákonitostí fyzických bytí, ale duchovnou zložkou, prekonáva reálne hranice času a priestoru. Človek vedome naväzuje na minulosť a siaha po budúcnosti. Pracuje pre budúcnosť ako jej tvorca alebo spolutvorca. Človek sa ničím v materiálnom svete dokonale neuspokojuje. Je stále na ceste a smeruje k budúcnosti. Vyvíja tvorivú činnosť, ktorá prevyšuje rámec vlastnej existencie zaujíma stanovisko k spoločenským hodnotám a slobodne volí ciele svojej činnosti. Je pevne

zakotvený v materiálnom svete, ale svojimi spirituálnymi schopnosťami môže ovládať svoje telo a s praktickým zameraním sleduje to, čo je pre neho užitočné.

Sloboda vôľovej činnosti človeka spočíva v rozhodovaní a slobodnej voľbe rozhodnutia a plnej zodpovednosti za vlastné rozhodnutie.

Etika správne usporiadať ľudské skutky zhodne s požiadavkami a potrebami zdravého, prirodzeného ľudského rozumu. Zmysel mravného dobra je v usporadaní ľudských skutkov z hľadiska ich mravnej hodnoty a z hľadiska všeobecného dobra.¹

Mnohé vedecké disciplíny majú priamu súvislosť s etikou, preberajú od etiky hlavné princípy a rozvíjajú ich pri spravovaní spoločných a spoločenských dobier so zameraním na finálny cieľ ľudského života.

Človek patrí do univerza, ale svojou prirodzenosťou sa odlišuje od všetkých ostatných bytí, s ktorými spolu tvorí jeden vesmír. Len človek má spirituálnu dušu, ktorá svojimi schopnosťami prekonáva hranice časnosti a ústi do večnosti.

Na základe ľudskej prirodzenosti a slobody jeho vôľového rozhodnutia sa môže človek rozhodnúť aj pre zlo, proti vlastnej prirodzenosti. Každý človek má určité poznanie a v každej historickej epoche sa ľudia bez rozdielu, proti nemu ľudia vzpierajú, aj keď vedia, že keď všetko iné padne, tento zákon tu zostane.

Morálny problém je v dennom zápase o jasný pojem morálnej povinnosti konať dobro, a chrániť sa zla a človek je priamo zainteresovaný na priebehu celého procesu pri hodnotení povahy ľudských skutkov. Pred i po vykonanom, mravne ohodnotiteľnom ľudskom skutku sa uplatňuje racionálna schopnosť človeka - svedomie.

Hlas svedomia je špecifikujúci hlas, ktorý pozitívne ľudský skutok schvaľuje, ale po mravne závadnom vykonanom skutku sa svedomie búri, ozývajú vnútorné výčitky a pocit hanby. Táto skutočnosť však nezabráni, aby človek nemohol slobodne konať aj proti vlastnému dobru, proti vlastnej prirodzenosti, ba nemohol klesnúť až do amorálnosti.²

Človek môže zaujať rôzne postoje k etickým riešeniam - lebo sám je tvorcom filozofie a môže si ju stvárňovať podľa svojej vôle. Povaha riešenia morálnych otázok nutne vyplýva zo základne, do ktorej filozof zakotvuje základné princípy svojej doktríny. To je dôvod veľkej roztrieštenosti medzi rozmanitými koncepciami morálneho problému. Cez tisícročia sa z vždy otvorenej problematiky morálneho hodnotenia a morálnych kritérií ľudských činov vyvinulo hotové bludisko neistôt a tápaní.

¹ŠOKA, S.: Stručný úvod do filozofie ETIKA, Bratislava 1985, str. 3-8

²ŠOKA, S.: Stručný úvod do filozofie ETIKA, Bratislava 1985, s. 22-26

Východiskom z tohoto trápneho labyrintu je hľadanie najvyššej etickej normy a pozitívny návrat k objektívnej skutočnosti existencie a života.

Najvyššia etická norma alebo najvyšší etický zákon ako najvyššie pravidlo mravnosti má bezprostredný základ v samotnej ľudskej prirodzenosti a tak je v súlade so zdravým ľudským rozumom. Všetky ostatné zákony majú svoju silu len v náväznosti na tento prvý zákon.

Človek najlepšie pozná charakter svojho vôľového úkonu, cieľ svojho skutku a sám sa preň rozhoduje, ale miera zodpovednosti je úmerná slobode pri rozhodovaní vôle, ktorá predchádzala samotný úkon.

Tu platí axióma "neslobodno konať zlo, aby z neho vzišlo dobro". Preto nie je napríklad prípustné kraďnúť peniaze na nakupovanie liekov pre chorých.

Pri voľbe a rozhodovaní, vôľu človeka môže ovplyvniť vlastná povaha človeka. Povahou sa rozumie súhrn vlastností, konštituujuúcich individualitu v prístupe k charakteristickými črtami stálosti a pevnosti, ktorá zasahuje do aktivity vôle človeka a vplyva na intelekt aj vôľu. V mimoriadnych prípadoch tento vplyv môže dosiahnuť taký stupeň intenzity, že spôsobuje až nepričetnosť a tým vylučuje možnosť vôľového úkonu, ale to sa stáva len v súčinnosti s inými faktormi. Preto pod ich vplyvom náklonnosť k určitým aktivitám sa zvyšuje, vplyv na vôľový úkon sa zosilňuje a úmerne tomuto zosilňovaniu klesá stupeň slobody rozhodovania. Napr. notorický alkoholik prejavuje čoraz intenzívnejšiu tendenciu k pitiu a aby dosiahol uspokojenie.

Samotný vplyv povahy a predsudkov s jasne patologickými fenoménmi, zbavujú človeka možnosti racionálnej slobody vôle a tým čiastočne morálnej, zodpovednosti za skutky a dôsledky týchto skutkov. Tieto psychopatologické stavy pôsobiace na duševné stavy vo všeobecnosti znižujú slobodu vlastného rozhodovania a tým aj zodpovednosť za ľudský skutok, pretože niekedy aj podstatným spôsobom menia funkciu intelektu; vnášajú zmätok do vôľovej činnosti a ochromujú funkcie rôznych kontrolných orgánov a v týchto stavoch uskutočnené skutky menia aj pohľad na subjekt, za čo by mohol byť, alebo by mal byť zodpovedný.

Človek chce uspokojovať svoje túžby po objektívnom dobre, a preto materiálne dobrá nemôžu byť posledným cieľom ľudskej aktivity. Materiálnymi dobrami sú dobrá síce užitočné, sú iba prostriedkami k dosiahnutiu ďalších cieľov. Samy, svojou prirodzenosťou sú natoľko obmedzené, že nikdy nemôžu uspokojiť duchovné potreby človeka, a preto sa nimi človek nemôže zasýtiť, a nie sú rovnako dostupné všetkým ľuďom. Ani telesné dobrá nedokážu uspokojiť túžby človeka po šťastí a blaženosti. Sú síce o stupeň dokonalejšie od dobier materiálnych, ale nemôžu byť cieľom posledným, iba sprostredkujúcim. Všetky tieto dobrá sú nestále a nijako nemôžu poskytnúť upokojenie ľudskej

duši. Uspokojit' môžu len ľudské telo. Aj telesné dobrá môžu byť užitočné, pretože môžu vytvárať predpoklady pre vyššiu dokonalosť človeka a jeho vôľové schopnosti.

Spirituálne dobrá sú ušľachtilé vo svojom základe, ale aj pri všetkej svojej dokonalosti sú nedokonalé a preto sa v umení pracuje na dobrách prinášajúcich väčšie uspokojenie.

Aj láska k pravde, ku kráse, k dobru a účinky týchto činností ľudského ducha trvale neuspokojujú a preto nijako nemôžu byť posledným cieľom človeka. Je zrejme, že zo všetkých dober mravné dobrá najviac vyhovujú potrebám spirituálnej ľudskej duše. Po dosiahnutí mravných čností, určitého stupňa dokonalosti - spokojnosť a radosť nie je stála ani dokonalá a preto nemôžu byť čnosti posledným cieľom ľudského života. Človek je svojou prirodzenosťou spoločenský tvor, lenže nie spoločnosť tvorí človeka, ale ľudia tvoria spoločnosť.

A dobrá spoločnosti môžu mať len takú povahu, akú povahu majú dobrá jednotlivcov. Ani humanistickú evolúciu, považovanú za vrcholné dobro v ľudskom konaní, nemožno považovať za uspokojujúce dobro a za cieľ človeka ako jedinca. Spoločenské dobro tohoto druhu nemôže človekovi poskytnúť blaženosť, po ktorej túži, neuspokojuje ho trvale vo všetkých formách občianskeho spolunažívania. Evolučný proces nikdy dokonale nesplýva s dobrom človeka a človek sa nikdy nestáva len jeho anonymným článkom.

Ľudská vôľa svojou prirodzenosťou smeruje k dobru, ktoré je posledným cieľom človeka - najvyššie dobro. Ak človek stratil mieru pre veci a kritérium pre posúdenie pravdy a vyhlási svoju vôľu za zákon, vôľa človeka sa stane labilným zákonom v mene ktorého možno posúdiť alebo dokonca odsúdiť pravdu.

Človek chce byť šťastný a preto koná tak, aby dosiahol a aby si zachoval to, čo považuje za svoje dobro, za svoje šťastie. Pojem dobra nie je jednoznačný, pretože dobro nie je niečo spoločné podľa jednej idey. Čím je dobro stabilnejšie, tým sa cíti človek šťastnejší, ak sa ho zmocní.

Je evidentné, že racionálne a slobodné pridržanie sa zákona, je zdrojom spokojnosti a prameňom istoty mravných hodnôt. Hodnota skutku je v skutku samom, v jeho vnútri, cieľ je však mimo skutku. Mravným je teda to, čo má voľajaký vzťah - kladný alebo záporný - k mravnosti.

Mravnosť je realita a nie iba fikcia rozumu. Morálnosť je forma, ktorou ľudský skutok nadobúda hodnotu a má vzťah k mravnosti. Mravnosť sa zakladá na transcendentálnom vzťahu závislosti ľudského konania na morálnej norme. To znamená, že mravnosť je tam, kde je na prvom mieste ľudský skutok. Mravné dobro a mravné zlo ľudského skutku - sú dva najvyššie protipóly mravnosti.

Zo skúsenosti vieme, že ľudské skutky sú vnútorne mravne dobré alebo mravne zlé a zároveň ľudskej prirodzenosti vyhovujúce alebo nevyhovujúce. Súd o mravnej hodnote týchto skutkov je všeobecný, stabilný a nemenlivý, nezávislý na akomkoľvek ľudskom zákone.

Morálnosť ľudských skutkov je objektívna. Objektívnosť charakteru morálnosti ľudského konania je v podstate vlastnosť ľudských skutkov, je to vzťah zhodnosti alebo nezhdnosti týchto skutkov s posledným cieľom človeka.

Mravnú hodnotu ľudský skutok získava bezprostredne z mravného poriadku, vyžadovaného slobodnou a racionálnou ľudskou prirodzenosťou. Základom tohoto poriadku je norma, alebo zákon či pravidlo mravnosti. Dôkazom absolútnej univerzality mravnej normy, ktorá je v ľudskom rozume, je skutočnosť, že všetky pozitívne zákony sa odvolávajú priamo alebo nepriamo na ľudský rozum. Rozsah mravnej normy, ktorou je ľudský rozum, účinne zasahuje všetky oblasti, ktoré sú dostupné pre ľudskú aktivitu.³

Pretože človek - ako najdokonalejšie bytie - je podľa Platóna podobný Bohu lebo miera jeho participácie na božej podobnosti je najväčšia zo všetkých bytí na zemi, tak aj rozum a vôľa človeka sú odrazom, podobou božieho rozumu a božej vôle.

2 ČLOVEK A ZLO

Pri skúmaní problému zla, musíme najprv zadefinovať „čo je zlo“, a zamyslieť sa nad problematikou spoločenských noriem a pohľadov, ktoré tento aspekt a hodnotu definujú, alebo relativizujú. Každá spoločnosť na základe platných spoločenských noriem rôzne hodnoty definuje v kontexte vzťahov, ktoré regulujú správanie a konanie spoločenských subjektov vzhľadom na iných ľudí, ale aj na sám konajúci subjekt. V spoločnosti existujú vždy jedinci a skupiny, ktoré pohľad na zlo môžu relativizovať, alebo dokonca obhajovať.

Dobro - základná a najvšeobecnejšia hodnota morálky, je všetko, čo svojimi úžitkovými vlastnosťami uspokojuje ľudské potreby a podieľa sa na rozvoji života.

Zlo je jeho protiklad - vedomé porušovanie miery individuálneho dobra, pričom sa individuálne potreby uprednostňujú na úkor spoločenských, kde vedomé činy sú proti rozvoju individua a spoločnosti.

Svedomie - systém morálnych noriem a hodnôt, ktoré si subjekt v procese individuálneho vývoja osvojil, zvnútornil a premenil na nevyhnutné subjektívne podmienky svojej praktickej činnosti. Morálna hodnota konajúceho subjektu je daná vzťahom medzi svedomím subjektu, obsahujúcim osvojené morálne hodnoty a normy a jeho praktickým činom. Ak je praktický čin

³ŠOKA, S.: Stručný úvod do filozofie ETIKA, Bratislava 1985, str. 55-59

v súlade so svedomím konajúceho subjektu, tak je čin morálny a ak je v rozpore s jeho svedomím, tak je praktický čin nemorálny.

Zo spoločenského hľadiska je morálna hodnota daná mierou rešpektovania mravov spoločnosti, takže či je praktický čin morálny alebo nemorálny závisí od toho, či je v zhode alebo v rozpore s existujúcimi mravmi spoločnosti. Všeobecne platné hodnoty a normy v spoločnosti sa odzrkadľujú v mravoch spoločnosti, ktoré sa prezentujú rôznymi spôsobmi. Subjekt zobjektívňuje svoje presvedčenie a nárokuje si jeho uznanie spoločnosťou. Základom morálky je príslušnosť k určitej komunite a vplyv spoločnosti.

Praktickou stránkou hodnotenia dobra a zla, alebo odrazom morálnej kvality spoločnosti je jej prístup k princípu spravodlivosti – ktorý má základ v spravodlivom usporiadaní spoločnosti a rozdeľovaní ekonomických, sociálnych a kultúrnych hodnôt medzi subjekty spoločnosti. Druhou formou spravodlivosti je tzv. vyrovnávacía spravodlivosť uplatňujúca sa vo vzájomných vzťahoch medzi občanmi.

Kresťanská sociálna náuka učí, že spravodlivosť je kardinálna čnosť, prostredníctvom ktorej každý poskytuje druhému právo na to, čo mu patrí, pričom musí byť dodržaný princíp individuálnej slobody, pretože sloboda je nevyhnutnou podmienkou realizácie individuálneho aj spoločného dobra a spravodlivosti. Sloboda je viazaná na rešpektovanie morálnych hodnôt.⁴

Zlo dokáže vždy presvedčiť slabého človeka. Našepkáva mu, že práve dnes by sa mal opiť, alebo mu ponúkne niečo iné. Povie mu, že môže zväčšiť svoje podlžnosti, napriek tomu, že nemá šancu na ich vrátenie. Zlo dokáže vysvetliť nerozumnému otcovi rodiny, aby kúpil svojmu synovi drahú hračku, lebo sa nemá čas svojmu dieťaťu dostatočne nevenovať. Manželovi, ktorý je na liečení dokáže našepkávať až dovtedy, pokiaľ neuverí, že manželská vernosť v sanatóriu nezaväzuje.

Beda tomu, kto začne viesť dialóg so zlom. Akékoľvek ponuky zla je potrebné oddiaľovať už v samom začiatku. Múdry človek nekomunikuje so zlom, pretože to ho postupne dokáže ovplyvniť a podmaniť. V tom je sila múdrosti a svedomia, že už počiatočné ponuky zla odmietam a vtedy je individuálne zlo porazené.

Ak však budem so zlom komunikovať, hľadať formu dialógu, ono vtrhne ako niekto cudzí do môjho vnútra a zrazu tam bude prebývať a postupne ma presvedčovať podobne ako prvých ľudí, že dobre je zjesť ovocie zo stromu poznania dobra a zla, lebo toto ovocie je krásne, chutné a Boh svojim zákazom chce obmedziť moju slobodu.

Človek vníma svet, ktorý ho obklopuje, vníma svoju vlastnú podstatu, vníma dobro a zlo a posudzuje ho meradlom individuálneho svedomia. Ľudia rôznych kultúr majú rôzne morálne

⁴HANOBIK, F. 2011. Základy filozofie, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2008, str. 92-93

zásady. Niet človeka, ktorému by celkom chýbali. To sa týka aj vrahov, zločincov a maniakov. Každý bez výnimky má určitú mieru svedomia. Z hľadiska morálky nás svedomie posudzuje aj podľa morálneho štandardu, ktorý sme si sami vytvorili - človek totiž neustále a svojvoľne porušuje aj svoje morálne pravidlá, aj keď sú akokoľvek benevolentné.

Každý cíti dvojakú príťažlivosť - príťažlivosť reálneho sveta a príťažlivosť logiky svojho svetonázorového systému. Môže sa prikláňať sem a tam, ale nemôže byť na oboch miestach súčasne, vždy bude len niekde medzi. Záleží na sile tej či onej príťažlivosti v danej chvíli. Vybrať si jedno alebo druhé znamená pre človeka 21. storočia niekedy určitú neistotu a zúfalstvo. Čím chce byť človek väčší racionalista a voči svojej vnútornej filozofii logickejší, tým viac sa vzdiaľuje reálnemu svetu, a čím bližšie je reálnemu svetu, tým viac je voči svojej filozofii nelogický. Práve to je dilema moderného človeka.

Prvým krokom našej komunikácie je snaha nájsť pravdu vo vzťahu k sebe a problému dobra a zla. Zistíme, že to nie je vôbec jednoduché, pretože človek svoje slabosti nikdy dôkladne neanalyzoval. Pádom je človek rozpoltený, oddelený od samého seba. Je veľmi zložitý a má tendenciu byť ponorený sám do seba. Objaviť svoj vnútorný rozpor vyžaduje nielen čas, ale aj obeť a pokoru. S každým človekom môžeme hovoriť, s každým môžeme nadviazať racionálnu konverzáciu. Nikto totiž nie je taký dôsledný, aby svoju filozofiu dotiahol až k jej logickému záveru a súčasne s týmto záverom aj žil. Tým, ktorí hovoria "Boh neexistuje" alebo "existuje, ale nie je definovaný", musí byť predsa jasné, že nemôžu existovať ani žiadne absolútne a transcendentné morálne hodnoty. To znamená, že v dôsledku toho nemožno rozlíšiť klad a zápor, pravdu a lož, ľavé a pravé, dobro a zlo atď. Existencia - realita sama - nie je schopná súdu. K morálnym hodnotám sa nevyjadruje. Mlčí. Čo je, to je. To je logický záver filozofie každého, kto popiera existenciu Absolútneho, alebo Ho odsúva mimo našej reality. Buď existuje nekonečný, transcendentný Boh, ktorý seba a svoj charakter (morálku) pevne definoval, alebo neexistuje a my sme stratené a nezmyselné bytosti tohto vesmíru.

A práve s týmto vedomím (logickým záverom svojej filozofie) nie je ateista, naturalista či mystik schopný žiť. Nielen že volá po akejsi spravodlivosti a morálke, ale domáha sa aj určitého poriadku a organizácie, pretože bez nich nemôže existovať. Volá po tom a žije v tom, čo mohol dať iba nekonečný a osobný Boh a pritom tohto Boha popiera či nahrádza "bôžikmi" alebo abstraktnou predstavou "niečoho hore". V tomto zmysle teda môžeme povedať, že každý človek vo svojom vnútri túži po Bohu. Tí, ktorí sa vzdali nádeje na spravodlivejšie usporiadanie sveta, odmietli morálne

hodnoty aj sám život človeka ako nezmyselnú existenciu, boli voči svojej filozofii logickí a zžili sa s realitou bez Boha.⁵

Žiadny človek však nie je schopný žiť v totálnej iracionalite, či v absolútnom nihilizme. Každý myslí i koná podľa Bohom danej "schémy" ak je dobro, potom opakom dobra je zlo; ak je pravda, potom protikladom je nejaká lož.... Ak to tak nie je (ak nie je protikladom pravdy - lož, dobra - zlo,...), potom vlastne dobro a zlo, pravda a lož, prestávajú existovať. Tieto pojmy celkom strácajú význam. Dokážeme si predstaviť, čo by sa stalo, keby človek na túto prax v živote pristúpil? A predsa niektorí tvrdia, že pravda je relatívna, že etické princípy sú relatívne,.... To nás zavádza k onému mýtu neutrality. Filozofické postoje nie sú nikdy neutrálne. Filozoficky neutrálna môže byť iba neživá hmota. Je tu ešte jeden oveľa závažnejší fakt - kresťanstvo, ktoré je filozoficky jasne definované, nekompromisné, ktoré deklaruje absolútnu pravdu a absolútnu morálku a ktoré je jediné vnútorne konzistentné (bez rozporu) a logické. Ak existuje takýto systém, filozofická neutralita je absurdná. Žiadny človek, žiadny novinár ani médiá nie sú neutrálne. To by sme si mali uvedomiť.

Vo Vyznaniach sa Augustín priznáva k neresti, ktorá sa bežne vyskytuje v detskom veku, ale keď sa zavčasu neodstráni, môže viesť k vážnemu pokriveniu charakteru. Augustín hovorí: "Kradol som z komory a z rodičovského stola, jednak z maškrtnosti, jednak preto, aby som mal čo ponúknuť chlapcom, ktorí si za svoju hru so mnou dali zaplatiť... Aj v tej hre som často dosiahol víťazstvo len klamstvom, a to iba z márnej túžby po vyniknutí. Pritom som však sám nemohol strpieť a nemilosrdne som karhal, keď som niekoho prichytil pri tom, čo som sám iným rád vykonal. A keď mňa prichytili pri klamstve, radšej som zúril, ako by som sa mal priznať."⁶

Na inom mieste hovorí o krádežiach, ktorých sa dopúšťal spolu s inými už ako 16-ročný: "Kradol som, nie z núdze a nedostatku, ale z odporu proti spravodlivosti a z túžby po nespravodlivosti. Kradol som totiž také veci, ktorých som mal dost, a lepších! Lebo mi išlo vždy len o to, aby som robil to, čo nie je dovolené." Augustín si neskôr uvedomoval, aký veľký vplyv na jeho nerozumné počínanie mali kamaráti: "A predsa, keď si na to spomínam, som si celkom istý, že sám by som to nebol nikdy urobil. Pri krádeži som mal rád spoločníkov, s ktorými som kradol .."⁷

S rokmi mladosti prešla nepekná náklonnosť ku krádeži. No objavila sa iná - sexuálna zmyselnosť, ktorá pričinením kamarátov a nepriamo aj rodičov spútala Augustína až do 33. roku jeho života. Kritický bol preňho 16. rok života, keď pre nedostatok peňazí prerušil štúdium rečníctva. On sám o tom vo Vyznaniach píše: "Keď som v šestnástom roku pre nedostatok prostriedkov nechodil

⁵HALÍK, T. :Stromu zbíva nádeje, Praha Lidové noviny, 2009, str. 56-59

⁶AUGUSTIN, : Vyznania, Bratislava, Luč 2007, str.39

⁷AUGUSTIN, : Vyznania, Bratislava, Luč 2007, str.40

do školy a žil som za čas so svojimi rodičmi, bodľač rozkoší mi prerástla hlavu a nebolo nikoho, kto by ju vytrhol."⁸

Ako sa vtedy zachovali rodičia? - Otec bol dokonca pyšný na to, že syn je už pohlavne vyspelý. Matka jasnejšie videla hroziace zlo, a preto napomínala "medzi štyrmi očami" syna a prosila ho, aby sa neoddával zmyselnosti. On pokladal jej napomenutia za veľmi ženské a hanbil sa ich poslúchnuť. Pri uvažovaní o tomto období Augustín myslí, že azda by preňho bolo bývalo najlepšie riadne sa oženiť, čím by sa jeho neskrotná zmyselnosť usmernila prirodzeným spôsobom. Ale rodičia mysleli na jeho kariéru. On sám o tom píše: "Moji príbuzní sa nestarali o to, aby mňa, rútiaceho sa do záhuby, zachránili manželstvom. Starali sa väčšmi o to, aby som sa naučil čo najlepšie rečniť..." Na konto rodičov mal Augustín ešte jednu obžalobu: "Na divadelné hry mi dovoľovali chodiť tiež viac, ako pripúšťa miera prísnosti, takže sa vo mne vzťahovali všelijaké chůtky."⁹

Pravda, svoje tu vykonala aj spoločnosť zlých kamarátov. Augustín o nej píše: "Voslep som kráčal ďalej, ba bol som až natoľko zaslepený, že som sa hanbil za svoje menšie nemravné výčiny, keď som počul svojich vrstovníkov chváliť sa svojimi väčšími hanebnosťami, ktoré pokladali za slávnejšie, čím boli hnusnejšie. A tak som teda smilnil i ja nielen pre rozkoš samu, ale aj pre slávu."¹⁰

Následky konania zla sa prejavujú v prvom rade v samom človeku, v oslabovaní jeho vôle a zatemňovaní rozumu.

Spoločenský dopad zla má jasne analogický zmysel - možno hovoriť v trojakom význame. Po prvé: v dôsledku ľudskej solidarity zlo každého jednotlivca sa nejakým spôsobom odráža na ostatných. Človek, ktorý sa dvíha, i ktorý pod vplyvom zla klesá, strhuje so sebou spoločenstvo i svet.

Druhý význam: každé zlo proti láske k blížnemu má sociálny rozmer. Sú to previnenia proti právam ľudskej osoby, proti právu na život, proti slobode, zvlášť proti najvyššej slobode veriť v Absolútne, proti dôstojnosti a cti iného, proti spoločnému dobru. Tohto priestupku sa môžu dopustiť politici, hospodárski a odborárski vedúci, ak podnikajú niečo zlé alebo zanedbávajú dobrá pre zdokonalenie spoločnosti. Ba môžu sa ho dopustiť i robotníci a otcovia rodín, ak si neplnia svoje povinnosti, čím škodia sebe, svojim rodinám i spoločnosti.

Tretí sociálny rozmer zla, to sú zlé vzťahy medzi spoločenstvami. Je to triedny boj, z ktorého sa dokonca robí systém, tvrdošijné protikladné stanoviská medzi národmi, blokmi národov, rôznymi skupinami vnútri národa. Povinnosťou každého je usilovať sa s odvahou zmeniť nespravodlivé skutočnosti a situácie.

⁸AUGUSTIN, : Vyznania, Bratislava, SSV Bratislava 1942, str.45

⁹AUGUSTIN, : Vyznania, Bratislava, SSV Bratislava 1942, str.46

¹⁰AUGUSTIN, : Vyznania, Bratislava, SSV Bratislava 1942, str.47

Sociálne zlo nemožno klásť ako protiklad zla osobného a vinu za takéto zlo nemožno pripísať kolektívu, akými sú napríklad systém, spoločnosť, situácia, štruktúra či inštitúcia. Žiadna situácia, inštitúcia, štruktúra či spoločnosť nie je subjektom mravných skutkov a preto nemôže byť sama v sebe dobrá alebo zlá. Pri jej koreni sú vždy osoby. Sociálne zlá sú „ovocím, nahromadením a sústredením mnohých osobných zlyhaní. Zodpovednosť majú vždy jednotlivé osoby, ktoré sa previňujú, či už z dôvodu dohodnutého mlčania, ľahostajnosti, zo strachu, alebo že sú maskovanými spoluvinníkmi. Ak nezmenia svoje správanie osoby zodpovedné za takúto situáciu, zákon, sila zla spôsobí trvalú zmenu a bude potrebná obrovská energia a obeta, aby sa takýto negatívny stav zvrátil.¹¹

3 ČLOVEK A INDIFERENTNÉ SKUTKY

Je zrejmé, že podľa úsudku, založenom na čisto rozumovom uvažovaní a na poznatkoch zo skúsenosti, ľudské skutky môžu byť mravne dobré alebo mravne zlé a teoreticky aj mravne indiferentné. Otázka mravnej indiferentnosti ľudských skutkov je aktuálna predovšetkým pri posudzovaní činov, ktoré koná človek pre svoju zábavu a najmä pri posudzovaní mravnej hodnoty rôznych hier.

Človek má prirodzené schopnosti aj prirodzené potreby senzitívne, aj spirituálne. Aj potešenia môžu byť zmyslové, aj duchovné. To znamená, že aj radovánky, sú mravne dobré, ak ich vyhľadáva človek s dobrým úmyslom a nie sú v rozpore s mravnými pravidlami a s požiadavkami zdravého ľudského rozumu. Preto aj telesné pohodlie, potešenie ducha, rekreačné oddychovania a podujatia, ak v nich nie je nič škodlivé sú mravne dobré.

Ak by tieto podujatia boli v rozpore s normou mravnosti, nebolo by ich možno považovať za mravne dobré, ani za mravne indiferentné - bolo by ich treba kvalifikovať ako mravne zlé. Z tohoto dôvodu ani konkrétne umelecké prejavy -hudobné skladby, diela výtvarného umenia, divadelné hry, filmy, ale ani vedecké objavy v medicíne,..., nikdy nemožno považovať za absolútne mravne indiferentné. Všetky umelecké i vedecké diela a činy majú svoju nezanedbateľnú mravnú kvalitu, z morálneho hľadiska sú mravne dobré alebo sú z mravne zlé a preto aj škodlivé.

Zodpovednosť vyplýva z mravnosti ľudských skutkov a jeho všeobecná povinnosť vziať na seba dôsledky za svoje činy a aj za ich následky, čiže vydať počet za svoje konanie. Spoločenská zodpovednosť sa vzťahuje na členov prirodzených spoločenských zoskupení, napríklad rodiny, ako aj umele vytvorených, akými sú napríklad rôzne spolky alebo združenia.

¹¹VAJDA,J. : Úvod do etiky , Enigma Nitra 2004, str.148-149

Sociálna zodpovednosť sa zakladá na pozitívnych a schválených stanovách, uzneseniach a vnútorných poriadkoch týchto societ, prípadne aj na pozitívnych cirkevných alebo štátnych zákonoch, usmerňujúcich činnosť týchto menších spoločenstiev, a potom tiež na povinnosti vyplývajúcej zo solidarity a z prirodzenej morálnej zodpovednosti.

Stupeň spoločenskej zodpovednosti býva spravidla determinovaný pomerom povinností a práv podľa legitímnych alebo prirodzených daností a zvyklostí. Vo všeobecnosti stupeň zodpovednosti - morálnej i právnej - býva úmerný stupňu slobody, čiže maximum zodpovednosti sa viaže na maximum slobody.¹²

4 ČLOVEK A ZÁKON

Zo vzťahu zhodnosti alebo rozpornosti ľudského skutku s mravnou normou vyplýva morálna špecifikácia ľudského konania. Niektoré skutky sú mravne dobré a iné ľudské skutky sú mravne zlé. Evidentné je aj to, že mravne dobré skutky je dovolené konať, môžu sa konať, alebo sa musia konať, zlé skutky sa však konať nemajú, nesmú sa konať, nie je dovolené ich konať.

Na základné stanovenie a potom na presné odlišenie toho, čo sa smie a čo sa nesmie, musí byť voľajaké pravidlo, ktoré by rozumne riadilo ľudskú aktivitu s kodifikovaným poriadkom a tak zhodné skutky oprávnené prikazovala a nesprávne, rozporné skutky oprávnené zakazovala. Takouto pozitívne riadiacou, reálnou smernicou je zákon.

Podľa etymologického významu termín "zákon" vyjadruje vlastne podstatu ním vyjadreného pojmu - to, čo niečo zakazuje alebo to, čo niečo prikazuje, čiže to, čo ukladá človekovi voľajakú povinnosť, voľajakú úlohu.

Podobne aj latinský termín "lex" sa odvodzuje zo slova ligare - zväzovať, zaväzovať k plneniu povinnosti, alebo zo slova legare - úlohou poveriť, odkázať.

V nevlastnom zmysle zákonmi sa nazývajú aj rôzne poučky, zásady a pravdy, vyjadrené vo vetách, najmä ak ide o zdôraznenie ich stabilnej platnosti. Takými sú aj ľudové úslovie, ako napríklad "bližšia košeľa ako kabát", "lepší vrabec v hrsti, ako zajac v chrasti", "nijaký strom do neba nerastie", ale aj matematické pravdy a poznatky prírodných vied, takzvané prírodné zákony a zákony prírody, presne nedefinované. Všeobecne zákonom sa nazýva záväzné pravidlo, ktoré usmerňuje činnosť tak, aby dosiahla svoj určený cieľ.

Vo vlastnom zmysle zákonom sa rozumie pravidlo, zásada, to, čo ukazuje právo a správnosť či poriadok v konaní - napríklad presne definované biologické, psychologické, fyziologické zákony a podobne.

¹²ŠOKA, S.: Stručný úvod do filozofie ETIKA, Bratislava 1985, str. 63-65

V presnom zmysle zákon je špecifické pravidlo, usmerňujúce, prikazujúce alebo zakazujúce určité ľudské skutky z hľadiska dosiahnutia posledného cieľa človeka. Zákomom v presnom význame je prirodzený mravný zákon.¹³

Cieľom ľudských skutkov je dobro, konečným cieľom ľudského konania je najvyššie dobro. Zákon vedie ľudské skutky k dosiahnutiu všeobecného dobra. Týmito slovami sa vyjadruje cieľ ľudskej, aktivity a v tomto zároveň tiež spočíva finálna podstata zákona. Cieľom každého ľudského skutku, je dobro a spoločným cieľom človeka, je spoločné dobro celého univerza.¹⁴

Zákon je vyhlásené nariadenie.

Vo vyhlásení zákona - promulgácii - je nevyhnutná podmienka platnosti a záväznosti zákona. Vyhlásenie sa deje spôsobom, ktorý primerane zaručuje, aby tí, ktorým sa ukladá povinné plnenie zákona, mohli zákon dostatočne poznať, alebo aby sa mohli s nim náležite oboznámiť. K platnosti zákona nie je potrebné, aby ho skutočne poznali všetci, na ktorých sa vzťahuje - stačí, keď ho môžu poznať. Neznalosť zákona neoslobodzuje od povinnosti, ktorá zo zákona vyplýva. Zákon vyhlasuje zákonodárca, ten, kto je v spoločnosti oprávnený prijímať zákony. Starosť zákonodarcu a promulgátora smeruje k tomu, aby členovia spoločnosti dosiahli im prirodzene patriace dobrá.

Z vlastnej podstaty zákona vyplývajú základné jeho vlastnosti.

- Zákon musí pochádzať od legitimného zákonodarcu.
- Zákon musí byť užitočný, spravodlivý, stály a zachovávanie zákona musí byť možné.

Základnou vlastnosťou zákona je jeho spôsobilosť k realizácii, je jeho schopnosť, aby mohol byť zachovávaný, aby nebol proti rozumu, aby neobsahoval ustanovenia, ktoré sa nedajú reálne zachovať. Zákon má byť užitočný, má prispievať k dosiahnutiu všeobecného dobra. Podstatným charakterom zákona je spravodlivosť založená na rozumovom poznaní, lebo to je základná podmienka existencie zákona.

Záväznosť zákona je nutná podmienka, bez ktorej zákon by nebol zákomom. Človek nemôže byť sám sebe zákonodarcom, ale môže sa z vlastnej slobodnej vôle podriaďiť záväznosti existujúceho zákona, alebo sa môže proti nej aj vzoprieť - ale nikdy ju nemôže zrušiť.¹⁵

Konečným účinkom zákona je príprava človeka, aby v zhode s vôľou zákonodarcu smeroval k dosiahnutiu finálneho cieľa.

Nad slobodnými a rozumnými bytiami, akými sú ľudia, vládne prirodzený mravný zákon. Prirodzený mravný zákon sa promulguje svetlom prirodzeného ľudského rozumu, existujúceho mravného poriadku v univerze. Pozitívny ľudský zákon musí mať určitú, relatívnu stálosť. Každý

¹³ŠOKA, S.: Stručný úvod do filozofie ETIKA, Bratislava 1985, str.70-76

¹⁴ŠOKA, S.: Stručný úvod do filozofie ETIKA, Bratislava 1985, str.76-79

¹⁵ŠOKA, S.: Stručný úvod do filozofie ETIKA, Bratislava 1985, str.80-85

pozitívny ľudský zákon vznikol totiž v čase a v čase môže zaniknúť, a zásadne a v nijakom zmysle nemá charakter univerzality. Všetky pozitívne ľudské zákony sa majú odvodzovať z prirodzeného zákona, ktorý je základným pravidlom. Ľudský zákon, ktorý bol by v rozpore s prirodzeným zákonom, s dobrom a s cieľom človeka, bol by proti rozumu, nebol by zákonom a ani by z neho nevyplývala žiadna záväznosť.¹⁶

Prirodzený morálny zákon je skutočným zákonom so všetkými znakmi zákona ako takého - má vnútornú spôsobilosť, aby mohol byť zachovávaný, je užitočný pre subjekt ktorému je určený, je spravodlivý podľa svojho pôvodu, podľa svojho cieľa a aj podľa svojho určenia, a je stabilný, pretože sa viaže na nemeniteľnú podstatu ľudského bytia.

Tento morálny zákon je prirodzený, vložený do ľudskej prirodzenosti a jeho poslaním je, aby viedol človeka k finálnemu cieľu. Pre všetkých ľudí platí len jeden jediný prirodzený zákon.

Všetky uznávané mravné smernice možno zhrnúť a vyjadriť v jedinej formule mravného zákona: konaj dobro, chraň sa zla! Človek nikdy nemôže zmeniť prirodzený mravný zákon. Človek teda prirodzený mravný zákon netvorí. Človek prirodzený mravný zákon v sebe nachádza a poznáva.

Konať dobro a chrániť sa zla je logickým dôsledkom rozumového pochopenia záväznosti zákona a zároveň konkretizáciou vôľového rozhodnutia plniť si povinnosť.

Cieľom človeka je dobro; ak človek nezachová poriadok, ktorý je ustanovený, sám sa vylučuje z dobra. Človek nežije svoj život osamotene, oddelene od ostatných bytí, ale vždy v súlade so svojou prirodzenosťou v ľudských societách. Cieľom každej society je spoločné dobro všetkých jej členov a poriadok každej spoločnosti smeruje k zabezpečeniu dosiahnutia všetkých týchto dobier, čiže týchto individuálnych cieľov. Preto hodnota každého ľudského skutku je nesmierna - presahuje až do večnosti.

Vytváranie a udržiavanie ľudského spoločenstva sa riadi základnými princípmi, rešpektovanie ktorých umožňuje prežitie spoločenstva, jeho stabilitu a rozvoj.

1. Princíp úcty k životu

Život vo svojej mnohorakej podobe zaujíma popredné miesto vo všetkých hodnotových systémoch. Človek nieje ani nemôže byť chápaný ako suverénny vládca nad existujúcim svetom, ale ako subjekt, prostredníctvom ktorého je možné svet a život v ňom poznávať a pretvárať v jednote poznania a lásky.

V tomto ponímaní, vďaka ľudskej kreativite pokračuje proces humanizácie človeka a sveta, v ktorom je každý život vnímaný vo svojej hodnote ako jedinečný.

¹⁶ŠOKA, S.: Stručný úvod do filozofie ETIKA, Bratislava 1985, str.85-87

Náš postoj úcty k životu je základnou otázkou nášho bytia. Čo je to život a čo je život človeka? Každý zrod nového života je zázrak, zasluhujúci si úctu a rešpekt.

2. Princíp dôstojnosti a jedinečnosti každej ľudskej osoby

Život predstavuje základnú a podstatnú hodnotu, ako prejav slobodného bytia. Poznáme veľa prístupov k ľudskému životu. Všetky prístupy musia rešpektovať najdôležitejšie východisko - princíp dôstojnosti ľudskej osoby, podľa ktorej cieľom mravného a eticky oprávneného konania má byť rešpektovanie a ochrana ľudskej dôstojnosti ako osobnej, neodňateľnej hodnoty.

Podľa tohto princípu každý ľudský život má jedinečnú, neopakovateľnú a neodňateľnú hodnotu a dôstojnosť, ktorá vyplýva zo samej podstaty človeka. Človek je vo svojej podstate spoločenským tvorom, a bez stykov s inými osobami nemôže žiť, ani rozvíjať svoje schopnosti.

Etická zásada dôstojnosti ľudskej osoby chráni každý ľudský život bez ohľadu na jeho užitočnosť, kvalitu, krehkosť či slabosť. Preto etickej zásade dôstojnosti ľudskej osoby odporuje každé konanie, ktoré ohrozuje život, zdravie a existenciu konkrétneho človeka.

3. Princíp zodpovednosti

Zodpovednosť - je schopnosť človeka slobodne sa rozhodnúť pre dobro, aj keď sa mu ponúka opačná výhodná možnosť plynúca z jeho egoistických záujmov, ale on v rámci svojej zodpovednosti sa rozhodne pre konanie dobra.

Byť človekom znamená mať možnosť byť dobrým alebo zlým, priblížiť sa k jednému či druhému pólu. Ku ktorému sa priblíži, to záleží na ňom, na jeho osobnosti.

Akým budem ja, to závisí do značnej miery na mne samom, ako na sebe pracujem a prečo sa rozhodujem. Ale zmeniť môže človek seba samého vždy.

S týmto princípom veľmi úzko súvisí aj princíp zodpovednosti za život a zdravie. Človek je teda zodpovedný aj za svoj život i zdravie a túto zodpovednosť navonok prejavuje v prijatom a uskutočňovanom životnom štýle!¹⁷

4. Princíp solidarity

Slovo „solidarita“, pochádza z latinského slova solidum, ktoré označuje to, čo je silne zviazané, zahustené, solidare - znamená zahusťovať, spájať. Vyjadruje úroveň bezprostredného vzťahu medzi jednotlivcom a ostatnými členmi spoločnosti, mieru sociálnej kvality jednotlivca.

Jednotlivec ako sociálna bytosť má v sebe „zakódovanú“ kolektívnu spolupatričnosť. Náš úspech je závislý od úspechu iných, náš osud je časťou osudu celej skupiny. Jednotlivec vedome akceptuje, užíva spoločensky zabezpečenú solidaritu, ako napríklad poistenie. Jeho existencia vyjadruje

¹⁷HANOBIK, F. 2008. Základy filozofie, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2008, str.91-93

solidaritu medzi zdravými a chorými, podpora v nezamestnanosti je solidaritou medzi tými, ktorí prácu majú a tými, ktorí ju hľadajú alebo sa rekvalifikujú.

5. Princíp spoločného dobra

Základná idea obsiahnutá v princípe spoločného dobra, je zahrnutá v podstate osoby v individuálnom a sociálnom rozmere. Väčšina hodnôt, rozhodujúcich o rozvoji našej ľudskosti, sme schopní vytvoriť iba spoločne. Preto sa spoločenské vzťahy neohraničujú iba na konflikty záujmov, "ale určujú aj základ pre spoločné konanie.

Spoločné dobro - je spojené so stálou úlohou formovania vôle všetkých občanov a ich predstaviteľov. Spoločné dobro - vyjadruje poriadok nejakého spoločenstva, pravidiel, inštitúcie i orgány, ktoré sú nevyhnutné, aby toto spoločné dobro – mohlo existovať.

Vo svojom plnom význame predstavuje základ tých hodnôt, ktoré sa dajú uskutočňovať iba spoločne, pričom sa berú do úvahy podmienky a predpoklady, ktoré musia byť, aby ľudia mohli v spoločnosti žiť zmysluplne.¹⁸

6. Princíp subsidiarity

Princíp subsidiarity - je pravidlom, ktoré ma určovať kompetencie pri uskutočňovaní spoločného dobra.

Princíp predstavuje - ochranu slobodnej iniciatívy v spoločnosti, zasadzuje sa za právo na realizáciu určitých hodnôt v oblasti spoločenského života. Predstavuje - pomoc na ceste osobného rozvoja človeka v spolužití s druhými.

Subsidiárnosť - znamená aj povinnosť rešpektovania nižšieho, menšieho, zabezpečujúca primát ľudskej osoby človeka -jednotlivca.¹⁹

Je to pravidlo - ktoré ochraňuje jednotlivca, jeho slobodu, práva pri rozvíjaní života. Možno ju charakterizovať ako „pomoc k svojpomoci“. Spočíva v poskytovaní pomoci tam, kde je to nevyhnutné.

5 ČLOVEK A PRÁCA

„Práca je vedomá činnosť človeka s jeho telesnými a duševnými schopnosťami, ktorá vytvára hodnoty, slúžiace na zdokonalenie samého človeka, ako aj na úžitok ľudskej spoločnosti a na Božiu slávu.“²⁰

Prácu ako ľudská činnosť, zabezpečuje človeku dobrá potrebné k uspokojeniu životných potrieb a hlavne k udržaniu života. Slovom „práca“ sa označuje každá činnosť, ktorú koná bez

¹⁸HANOBIK, F.: 2011. Úvod do sociálnej politiky. VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava , str.39-42

¹⁹HANOBIK, F.: 2011. Úvod do sociálnej politiky. VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava , str. 39-42

²⁰VRAGAŠ, Základné otázky sociálneho učenia Cirkvi, 1996, s. 91

ohľadu na jej charakter a okolnosti, je to každá ľudská činnosť, ktorú možno uznať ako prácu uprostred celého bohatstva činností, na aké je človek schopný a vďaka svojej ľudskej podstate disponovaný samou svojou prirodzenosťou. Iba človek je schopný pracovať a len človek vykonávaním práce naplňa svoje poslanie na zemi. Práca je osobná činnosť, lebo je:

- uvedomelá, to jest vykonávaná ľudskou osobou obdarenou rozumom a vôľou,
- slobodná, lebo jej prameňom je vôľa,
- zodpovedná, lebo jej zdrojom je slobodná vôľa a každý akt slobodnej vôle nesie so sebou morálnu zodpovednosť.

Práca je duchovná činnosť a nemôže byť stotožňovaná s činnosťou stroja ani s tovarom, lebo má v sebe charakter dôstojnosti ľudskej osoby. Hodnota a dôstojnosť práce má svoje základy v človeku a nie naopak. Nie práca robí človeka dôstojným, ale človek vtlača do hmoty svojou prácou niečo zo seba samého, zo svojej duchovnosti.

Práca je pre človeka nevyhnutná, prácou si človek zadovážuje veci potrebné k životu, bez nej by si človek nemohol zachovať život. Normálny človek, ktorý je duševne i telesne zdravý potrebuje pracovať, a vytvárať hodnoty.²¹

Človek má povinnosť pracovať a má zároveň aj prirodzené právo na prácu. Každý je povinný zarábať si na živobytie a pracovať pre vlastné zdokonaľovanie aj pre dobro spoločnosti. Právo na prácu zahŕňa v sebe slobodu voliť povolanie zodpovedajúce vlastným schopnostiam a vykonávať svoje remeslo, svoju prácu. Úlohou štátu je vytvárať všeobecné, hospodárske a spoločenské podmienky, v ktorých si každý človek môže nájsť prácu.²²

Problém ľudskej práce je má oporu vo Svätom písme a ľudská práca je kľúčom k celej sociálnej otázke, ak sleduje dobro človeka. Človek si má podmaňovať zem, má nad ňou vládnuť a rozumne konať, aby práca predstavovala ľudské seberealizovanie. Teda človek ako osoba je subjektom práce.

Starovek roztriedil ľudí na stavy, kde otroci vykonávali prácu, ktorá sa považovala za nedôstojnú pre slobodných ľudí, kresťanstvo uskutočnilo zásadnú zmenu zmýšľania, vychádzajúc z evanjeliového posolstva, že ten, kto ju vykonáva je osobou, až v druhom rade druh vykonávanej činnosti.

Aj keď sa človek narodil a je povolaný, aby pracoval, rôzne práce vykonávané ľuďmi môžu mať väčšiu alebo menšiu objektívnu hodnotu. Bez ohľadu na prácu, akú človek vykonáva,

²¹VRAGAŠ, Š.: Základné otázky sociálneho učenia Cirkvi, 1996, s. 92

²²BYSTRICKÝ, F. 1970. Základy katolíckej sociálnej náuky. Rím: Slovenský Ústav sv. Cyrila a Metoda, 1970, str. 162-164

posledným cieľom práce človeka je sám človek, aj vtedy, ak by išlo o prácu najmonotónnejšiu, najponižujúcejšiu.

V 19. storočí nastala veľká vlna solidárnosti medzi pracujúcimi ľuďmi, predovšetkým medzi priemyselnými robotníkmi, ktorú vyvolala robotnícka otázka i s ňou spojené problémy. Robotníci sa postavili proti pasovej, monotónnej, odosobňujúcej práci v priemyselných komplexoch, kde stroj ovládal človeka a reagovali takto proti degradácii človeka, ktorý je subjektom práce, vykorisťovaniu v oblasti mzdy, pracovných podmienok a starostlivosti o osobu pracovníka. Solidárnosť medzi pracujúcimi ľuďmi, ako aj uvedomovanie si práv robotníkov, spôsobili zmeny. Pracujúci sa môžu zúčastňovať na kontrole a riadení podnikov, prostredníctvom odborov vplývať na pracovné podmienky, odmeňovanie a na sociálne zákonodarstvo.

Nemožno zabúdať, že angažovanosť hnutí v oblasti ľudskej práce môže byť aktuálna v ktoromkoľvek dejinnom období a dotýkať sa ktorejkoľvek skupiny pracujúcich.²³

Pomoc potrebujú aj tie vrstvy, ktoré ju predtým vôbec nepotrebovali, napríklad aj inteligencia, ktorá sa v nepriaznivej situácii ocitla v súvislosti so zmenou spoločenských a životných podmienok. K takejto situácii dochádza vtedy, keď je práca nedostatočne ocenená, ak je nadmerný počet odborníkov danej oblasti a to nezodpovedá skutočným potrebám spoločnosti.

V krajinách, kde sa rozmáha bieda, hlad, je priestor pre našu solidárnosť. Dospelí i deti nemajú čo jesť, piť, obliecť si a práve tu je potrebná naša spolupatričnosť a pomoc.

S dôstojnosťou práce i subjektu práce je spojená aj ťažká námaha, ktorá sprevádza ľudskú prácu. Táto námaha je všeobecne známym faktom, vzťahuje sa na každý druh práce. Poznajú ju aj tí, ktorí pracujú v kanceláriách, vedci, lekári, tí ktorí nesú zodpovednosť za rozhodnutia dôležitého spoločenského významu. Poznajú ju aj ženy a matky, ktoré nesú námahu a zodpovednosť za svoje deti, rodiny, a domácnosť. Poznajú ju aj otcovia, ktorí vychovávajú svoje deti a sú zodpovední za svoje rodiny.

Napriek tomu práca s celou svojou námahou je dobrom človeka. Je dobrom zodpovedajúcim dôstojnosti človeka, je to dobro, ktoré vyjadruje a zveľaďuje túto dôstojnosť. Prácou človek nielen pretvára prírodu, prispôsobuje ju svojim potrebám, ale sa aj realizuje ako človek, ba v istom zmysle „sa stáva viac človekom.“²⁴ Pre každého človeka je prvou súkromnou školou práce rodina a rodina je spoločenstvom, ktoré existuje vďaka práci. Tretí okruh hodnôt sa vzťahuje na veľké spoločenstvo, na národ, ktorý je veľkým, aj keď nepriamym vychovávateľom človeka. Každý dostáva v rodine výchovu podľa tých hodnôt a tradícií, ktoré tvoria kultúru daného národa.

²³HANOBIK, F. 2011. Úvod do sociálnej politiky. VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava, str.56-58

²⁴Ján Pavol II., Laborem exercens, In: Sociálne encykliky, 1997, s. 440-441

Človek svoju prácu chápe aj ako zveľaďovanie spoločného dobra, na vytváraní ktorého sa podieľajú aj jeho spoluobčania a uvedomuje si, že práca slúži na rozmnožovanie bohatstva všetkých ľudí na svete.²⁵

„Pápeži v encyklikách dokazujú, že súkromné vlastníctvo je prirodzeným právom, lebo len ono umožní pokojné a usporiadané využitie hmotných dobier.“²⁶

Lev XIII. v encyklike *Rerum novarum* obraňoval zásadu súkromného vlastníctva ako zásadu prirodzeného práva človeka. Súkromné vlastníctvo, aj výrobných prostriedkov, je prirodzeným právom a štát ho nemôže zrušiť. Toto vlastníctvo má v sebe zahrnutú určitú sociálnu funkciu, je to však právo, ktoré sa užíva v prospech seba a pre dobro druhých. Súkromné vlastníctvo je potrebné, ale je zároveň obmedzené, vzhľadom na spoločenské určenie bohatstiev. Z toho vyplýva sociálny charakter súkromného vlastníctva.²⁷ Encyklika uvádza aj iné formy vlastníctva, ako sú vlastníctvo poznania, vedy a techniky. Toto vlastníctvo má práve taký význam ako vlastníctvo zeme a je typické pre priemyselne vyspelé krajiny.

Záver

Ľudské práva sú konkretizáciou ľudskej dôstojnosti. V katolíckej sociálnej náuke sú etické normy, vyplývajúce z prirodzenosti človeka často formulované ako ľudské práva. Encykliky ponímajú ľudské práva ako prirodzené práva a zároveň ich spájajú s odpovedajúcimi povinnosťami. Človek má právo na život, na prácu a povinnosť pracovať²⁸ a práca v mnohorakom zmysle tohto slova povinnosťou, čiže záväzkom, je zároveň aj zdrojom práv pracujúceho človeka. Ľudské práva vyplývajúce z práce patria do širokého kontextu práve týchto základných práv osoby.

Človek má povinnosť pracovať a z ohľadu na svoje vlastné človečenstvo, ktorého udržanie a rozvoj si vyžaduje prácu. Človek pracuje z ohľadu na bližných, zvlášť z ohľadu na svoju rodinu, ale aj z ohľadu na spoločnosť, do ktorej patrí, na národ, ktorého je synom alebo dcérou, z ohľadu na celú ľudskú rodinu, ktorej je členom, pretože je dedičom práce predchádzajúcich generácií a zároveň spolutvorcom budúcnosti tých, čo prídu po ňom v priebehu dejín. To všetko vytvára široko poňatú morálnu povinnosť pracovať. Skúsenosť dosvedčuje, že najväčší rozmach dosiahli vždy tí ľudia a tie národy a štáty, v ktorých sa trvalé a pevne udomácnili čnosti spravodlivosť, láska, opatrnosť, statočnosť, umiernenosť, pracovitosť, usilovnosť, úcta k autorite a všetky ostatné čnosti, ktoré zušľachtľujú človeka, upevňujú vôľu a vnášajú svetlo do jeho poznania.

²⁵Ján Pavol II., *Laborem exercens*, In: Sociálne encykliky, 1997, s. 440-441

²⁶BYSTRICKÝ, F. 1970. *Základy katolíckej sociálnej náuky*. Rím: Slovenský Ústav sv. Cyrila a Metoda, 1970, str. 141

²⁷Ján Pavol II. *Centesimus annus*, In: Sociálne encykliky, 1997, s. 613-614

²⁸OCKENFELS, W. 1994. *Katolícká sociálna nauka*. Praha: České katolícké nakladateľství, 1994. str. 59-60

Moderný človek si často uvedomuje svoju bezvýznamnosť. Často uznáva rozporupnosť medzi skutočným svetom a logikou svojej filozofie. Často cíti svoju zúfalú pozíciu - "život je nezmyselný, a predsa žijem". Príčinu tejto neutešenej situácie však nie je schopný definovať. Mali by sme mu oznámiť, že jeho pocit odcudzenia má morálny charakter pričom nejde "metafyzickú stratenosť" a predložiť mu nádejné riešenie. Úlohou človeka je hovoriť s človekom v jazyku, ktorému okolitý svet, súčasná generácia rozumie. Len tak budeme hlásať nemennú pravdu meniacemu sa svetu. Len tak Láska spôsobí v tomto chaotickom svete explóziu - explóziu pravdy, lásky a spásy, ktorá zasiahne každú otvorenú myseľ, každé otvorené srdce.

Použitá literatúra:

- AUGUSTIN, A. 1942. Vyznania. Bratislava: SSV 1942, s. 463, SK č.2596/941.
- HALÍK, T. 2009. Stromu zbíva naděje. Praha: Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-989-8.
- HANOBİK, F. 2008. Základy filozofie. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2008. s. 99, ISBN978-80-89271-38-2.
- HANOBİK, F. 2011. Úvod do sociálnej politiky. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2011. s. 163. ISBN978-80-8132-019-4.
- JÁN PAVOL II. 1991. Centesimus annus. Praha: ZVON, 1991. 76 s. ISBN 80-7113-050-8.
- KOVÁČ, Š. 1998. Pro homine: Prehľad sociálnej náuky Cirkvi. Topoľčany: PRIMA-PRINT. 1998. 204 s. ISBN 80-967762-4-X.
- OCKENFELS, W. 1994. Katolícká sociální nauka. Praha: České katolícké nakladatelství, 1994. 125 s. ISBN 80-7113-081-8.
- PIWOWARSKI, W. a kol. 1996. Slovník katolíckej sociálnej náuky. Trnava: DOBRÁ KNIHA TRNAVA, 1996. 214 s. ISBN 80-7141-129-9.
- POPKIN R. H., STROLL A. 2005 Filozofie pro každého. Praha: Ivo Železný 2005. Sriptá Etika, Študijná pomôcka, FZaSP Bratislava
- SOCIÁLNE ENCYKLIKY. 1997. Trnava: Spolok sv. vojtecha, 1997. 676 s. ISBN 80-7162-203-6.
- SALATŇAY, M. 1941. Sociálne encykliky Rerum novarum. a Quadragesimo anno. In: Sborník sociálnej práce I. Bratislava: Svaz sociálnych a sociálne zdravotných spolkov, 1941.
- SCHOOYANS, M. 1993. Úvod do sociálneho učenia Cirkvi. Bratislava: Spes, 1993. 90 s. ISBN 80-966991-0-5.
- ŠOKA, S. 1985. Stručný úvod do filozofie. Bratislava: Etika, 1985. SÚKK č. 1977/ I-83.
- VAJDA, J. 2004. Úvod do etiky. Nitra: Enigma, 2004. s. 251. ISBN 80-89132-12-X.

VRAGAŠ, Š. 1996. Základné otázky sociálneho učenia Cirkvi. Bratislava: Rímskokatolícka Cyrilometodská Bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 1996. 173 s. ISBN 80-88696-13-5.

Duch Svätý ako inšpirátor konania dobra človeka

MÁRIA HARDY

*VŠZaSP sv. Alžbety v Bratislave, Ústav sociálnej práce Božieho Milosrdenstva, Žilina,
pedagóg v študijnom odbore sociálna práca.*

Úvod: Duch Svätý originálne pôsobí pri odstraňovaní duchovnej i každej núdze človeka. Rozvíja v človeku ochotu robiť dobro, mať záujem o každého jednotlivca. Príspevok poukazuje na osobu Ducha Svätého ako inšpirátora konania dobra v človeku bez ohľadu na vierovyznanie, na ochranu pred syndrómom vyhorenia, na duchovnú núdzu človeka a na dôstojnosť ľudskej bytosti.

Súbor a metodiky: Prieskumnú vzorku tvorilo 108 respondentov. Použili sme techniku náhodného výberu. Cieľový výber bol uskutočnený prostredníctvom vybraných zariadení sociálnych služieb a charity. K zberu dát sme použili metódu dotazníkového zisťovania. Nosnou metódou spracovania získaných údajov bola analýza a syntéza.

Výsledky: Cieľom prieskumu bolo získať názory respondentov na pôsobenie Ducha Svätého v živote človeka pracujúceho v sociálnej sfére. Zistili sme, že až 86% respondentom súhlasí s tvrdením, že Duch Svätý inšpiruje konať dobro každého človeka bez ohľadu na náboženskú príslušnosť. Tvrdenie, že človek, ktorý je odkázaný na hmotnú a sociálnu pomoc potrebuje súčasne duchovnú pomoc, aby sa mu skutočne pomohlo, podporilo 64% opýtaných. 19% účastníkov nesúhlasí s týmto vyjadrením a 17% sa nevie rozhodnúť. 84% respondentov si myslí, že človek pracujúci pod vedením Ducha Svätého má ľudskejší prístup ku klientovi. 43% opýtaných zastáva názor, že veriaci človek nie je viac chránený pred syndrómom vyhorenia. Je zaujímavé, že negatívny postoj zaujali respondenti vo všetkých zariadeniach sociálnych služieb a charity.

Záver: Popri hmotnej a sociálnej núdzi treba odstrániť aj duchovnú núdzu, ktorá je koreňom problémov človeka. Chceli sme naznačiť možnosti rozšírenia foriem pomoci sociálnej práce, ponúknuť klientovi možnosť riešenia duchovnej núdze. Syndróm vyhorenia sprevádza všetky pomáhajúce profesie. Sme presvedčení, že Duch Svätý môže človeka viesť konať dobro pre druhých a učiť ho odpočinku a obnoveniu síl.

Literatúra:

BUČKO, L. 2003. Na ceste k oslobodeniu. Bratislava: Spoločnosť Božieho Slova, 2003.

DOMINUM ET VIVIFICANTEM. 1994. Encyklika svätého otca Jána Pavla II. o Duchu Svätom v živote Cirkvi a sveta. Trnava: SSV, 1994.

Kontakt autora: e mail.: hardy@sopza.sk

The Holy Spirit inspires doing good in man

MARIA HARDY

*University of St. Elizabeth in Bratislava, Department of Social Work of Divine Mercy, Zilina,
teacher in the study of social work.*

Introduction: The Holy Spirit is active in removing the spiritual and every human distress. The Holy Spirit develops the goodwill in humans to do good, to have an interest in each person. This paper is pointing on The Holy Spirit as a inspirator of doing good in man regardless of religion, on the protection against burn out syndrome, on the spiritual distress of man and on the dignity of human beings.

Methods: Survey sample consisted of 108 respondents. We used a random sampling technique. Targeted selection was made through selected social service and charity. We used a questionnaire survey as the data collection method.

Results: The survey was to obtain respondents' opinions on the action of the Holy Spirit in the lives of people working in the social sphere. We found that 86% of respondents agree with the statement that the Holy Spirit inspires everyone to do good, regardless of religious affiliation. The claim that a person who is dependent on the material and social support needs at the same time the spiritual help to be helped really, supported 64% of respondents. 19% of participants disagree with this expression, and 17% can not decide. 84% of respondents think that a person working under the guidance of the Holy Spirit has a humane approach to the client. 43% believes that the believer is no longer protected from burnout syndrome. It is interesting that the respondents take a negative attitude in all social services and charities.

Conclusion: In addition to material and social distress should be eliminated spiritual distress that it is the root of human problems. We wanted to indicate the possibility of extending the forms of assistance to social work, serving clients for the possibility of spiritual distress. Burn out syndrome is accompanied by all the helping professions. We believe that the Holy Spirit can lead a man to do good for others and to teach a man to rest and to restore the power.

Literature:

BUCKO, L. The 2003rd On the way to liberation. Bratislava : Divine Word Society, 2003.

DOMINUM ET VIVIFICANTEM. The 1994th Encyclical of the Holy Father John Paul II. the Holy Spirit in the life of the Church and the world. Trnava : SSV, 1994.

The first author contact: hardy@sopza.sk

ÚVOD

Boh si dal s nami schôdzku uprostred nášho života. *Otec* preto, aby nás každodenne vyzýval, aby sme s ním stále tvorili človeka, ľudstvo, svet. *Syn* preto, aby nás vytiahol z problémov a vo svojej Láske nám dal nový smer. *Duch Svätý* preto, aby nám pomohol vybudovať svet spravodlivosti a pokoja a zo všetkých ľudí urobiť jednu bratskú rodinu. Sme ochotní zaplatiť akúkoľvek cenu a prijať pozvanie na toto stretnutie?

Každý prehľad dňa, každý denník prináša nové správy o veľkej biede na celom svete. Možno si kladieme otázku, či sa vôbec oplatí, aby sme sa niekde angažovali? Určite áno, pomoc zmení hlavne nás. Keď niekde pomôžeme, vnútorne sa zmeníme, premieňaní neustálou prítomnosťou Ducha Svätého v našich srdciach. Kvapka urobí v skale priehlbinku nie svojou silou, ale tým, že neprestajne kvapká. Sám Boh nezasahuje vždy dosť viditeľne do svojho sveta, ktorý zveril nám ľuďom. Stvoril nás, aby sme niečo podnikali proti beznádeji, potrebuje mňa i teba.

Za každou biedou človeka stojí duchovný problém a keďže človek je kompaktná bytosť, je dôležité, aby sa súčasne s hmotnou a sociálnou núdzou človeka riešila aj duchovná núdza. Práve duchovná núdza človeka zapríčiňuje tvrdosť a ľahostajnosť ľudského srdca, neschopnosť podeliť sa, stratou úcty a dôstojnosti k človeku. Sociálna pomoc a všetky jej formy sú postupným kráčaním do svätyne svedomia, kde má prístup Duch Svätý, ktorý jediný môže priviesť človeka k stretnutiu živého a pravého Boha. Lebo všetci sme povolaní žiť dôstojný život Božieho dieťaťa stvoreného na Boží obraz, povolaní milovať a slúžiť.

1 DUCH SVÄTÝ SI VANIE KAM CHCE

Pôsobenie Ducha Svätého je univerzálne. Nie je možné ho odhadnúť, zoschematizovať ani spútať, pretože „...*veje kam chce, ale nevieš odkiaľ prichádza a kam ide.*“ (Jn 3,8)

Je všade a prebýva v srdci každého človeka. Každý človek by mal zistiť, kam v jeho živote vanie, lebo až vtedy nájde skutočné šťastie. A toto objavené vlastné šťastie môže potom rozšíriť na ostatných okolo seba, na celý svet. Pomáhať iným, aby našli skutočný zmysel a cieľ svojho života, ktorým môžu prispieť k obnoveniu, uzdraveniu, oslobodeniu nášho sveta trpiaceho chorobou nedostatku lásky.

Boh nám dáva život, činnosť. Duch oživuje celého človeka, jeho srdce, jeho myseľ, jeho sily. Božia láska sa musí stretnúť s činnou láskou zo strany človeka. Dôverné spojenie s Bohom v Duchu Svätom spôsobuje, že človek novým spôsobom chápe aj seba samého, svoje človečenstvo. Vnútornú pravdu ľudského bytia, prečo človek nemôže nájsť v plnej miere sám seba, iba ak v nezištnom darovaní sa spolu s druhými, môže nájsť a pochopiť jedine pôsobením Ducha Svätého. Človek je

jediný tvor na zemi, ktorého Boh chcel kvôli nemu samému v jeho dôstojnosti osoby, ale otvorenej spojení a spoločenstvu s ním a inými.

Ján Pavol II. hovorí, že Duch Svätý je „otcom chudobných, darcom darov, svetlom srdce“. Stáva sa „najsladším hosťom duše“, ktorého Cirkev neprestajne pozdravuje na prahu vnútra každého človeka.¹

Špidlík nám ponúka svoju osobnú skúsenosť a o Duchu Svätom píše, že je akoby „duša našej duše“, spája sa s naším „ja“ a dáva silu všetkému, čo je v nás ľudské.²

K preukazu totožnosti Ducha Svätého, uvádzame laický pohľad mladej ženy, ktorá vo svojom živote prešla od sexuálnej revolúcie hippies cez drogovú závislosť až ku stretnutiu s Kristom. Tá, ktorá sa v súčasnosti venuje mladým závislým dievčatám na droge, napísala: „Duch Svätý je Božia láska, ktorá neustále pôsobí v každom z nás. Je to večná láska, ktorá sa nikdy neunaví v dávaní. Je krásna, ktorá sa skláňa nad ľudskú bytosť a pokorne žiada o spoluprácu v slobode. Duch nás miluje prvý a naďalej nás miluje, i keď neodpovedáme na jeho lásku. Je ako plamienok, ktorý odrazu vyšľahne a vzbudí teplo a trocha lásky aj v ľadovom srdci, ktoré si zvolilo nemilovať. Je ako záblesk svetla, ktoré na chvíľu osvieti tmu toho, kto si zvolil život v tmách. Duch Svätý je neúnavný, je to dobro, ktoré presvitá aj v úplne pomýlenom živote. Duch Svätý je láska, ktorá vie trpieť. Vlastní kľúče od nášho otroctva, neustále nám ich nesie, neunavuje sa pri našom usmerňovaní, získavaní, povzbudzovaní, ale bez nášho „áno“ si nedovolí otvoriť celý nášho žalára, lebo láska sa nenatíska, je to láska, ktorá rešpektuje milovaného.“³

1.1 Dary Ducha Svätého

Dary Ducha Svätého sú stále dispozície, ktoré robia človeka ochotným riadiť sa vnuknutiami Ducha Svätého. Je sedem darov Ducha Svätého: dar múdrosti, dar rozumu, dar rady, dar sily, dar poznania, dar nábožnosti a dar bázne voči Bohu. Ovocím Ducha sú dokonalosti, ktoré v nás Duch Svätý utvára ako prvotiny večnej slávy. Tradícia Cirkvi ich vymenúva dvanásť: „láska, radosť, pokoj, trpezlivosť, zhovievavosť, dobrota, láskavosť, vľúdnosť, vernosť, skromnosť, zdržanlivosť, čistota“ (porov. Gal 5,22-23).⁴

Apoštol Pavol hovorí, že dary Ducha sú rozličné a Duch Svätý ich rozdeľuje ako chce a komu chce (porov. 1 Kor 12,11). Pokúsime sa popísať niektoré z nich, o ktorých predpokladáme, že sprevádzajú človeka pri konaní dobra pre druhých:

¹Ján Pavol II. Encyklika *Dominum et vivificantem*, č. 67.

²Porov. Špidlík, T. *Znáš Ducha Svätého?* s. 15.

³Gasparin, A. *Od drogy ku Kristovi. História dievčaťa Hippie*, s. 67.

⁴Katechizmus Katolíckej cirkvi 1830-1832.

Milosrdenstvo – schopnosť cítiť skutočný súcit a zľutovanie s tými, ktorí trpia fyzickými, duševnými alebo citovými problémami a schopnosť uskutočniť zľutovanie v radostných skutkoch, ktoré sú odrazom lásky Kristovej a zmierňujú utrpenie (porov. Rim 12,8; Mk 9,41; Sk 16,33-34).

Pohostinnosť – schopnosť rozdeliť sa so svojím majetkom, nadbytkom, ochotne pomôcť tým, ktorí potrebujú stravu a ubytovanie (porov. 1 Pt 4,9; Rim 12,9-13; Sk 16,14-15).

Svedectvo lásky – ide o sociálnu službu, ktorá je svedectvom Božieho záujmu o ľudí podľa prvotného kresťanského spoločenstva (porov. Sk 4,32-35).

Ohlasovanie Božieho slova – súvisí s prvým prejavom misijnej činnosti, ktorá je vedená Duchom Svätým (porov. Rim 12,7; Sk 4,8.31; 20,20-21). So službou slova súvisí aj *dar prorokovania* (porov. Sk 13,1; 19,6), ktorý má predovšetkým „budovať, povzbudzovať a potešovať“ (porov. 1 Kor 12,10.28).

Uzdravovanie – spôsobuje predovšetkým fyzické uzdravovanie, ale tiež, aj duchovné obnovenie integrity tela, duše a ducha (porov. 1 Kor 12,9; Sk 3,1-10; 5,12-16).

Rozlišovanie – umožňuje spoznávať Božiu vôľu, s istotou poznať, či určité správanie alebo prejav pochádza od Boha (porov. 1 Kor 12,10; Sk 5,1-11; Mt 16,21-23).

Znamená a divy – Kristus zveril apoštolom poslanie hlásať evanjelium, ktoré je potvrdzované Božou mocou, aby tí, čo počúvajú uverili. (porov. Sk 2,43; 9,36-42; Rim 15,18-19)

Viera – je nezaslúžený dar, ktorý Boh dáva človeku (porov. 1 Tim 1,18-19; 4,14), nevyhnutne potrebný na spásu (porov. Mk 16,16). Predovšetkým je osobným primknutím sa človeka k Bohu. Zahŕňa v sebe slobodný súhlas s celou pravdou, ktorú Boh o sebe zjavil slovami a činmi.⁵

O láske, ktorá je podstatou všetkých darov Ducha Svätého, Špidlík píše: „*Keby som hovoril jazykmi ľudskými i anjelskými, ale lásky by som nemal, som len duniaci kov a zvučiaci zvon. Keby som mal dar prorockta, rozumel všetkým tajomstvám a obsiahol všetko poznanie, áno keby som mal tak veľkú vieru, že by som hory prenášal, ale lásku by som nemal, nič nie som.*“ (porov. 1 Kor 13,1-2) Všetci nemôžu mať mimoriadne dary, ale každý kresťan je povolaný uskutočniť dokonalú lásku. Tá je teda najbezpečnejším znamením prítomnosti Ducha Svätého v jeho srdci.⁶

1.2 Pôsobenie Ducha Svätého v živote človeka

Podobne ako oheň premieňa na seba všetko, čoho sa dotkne, tak Duch Svätý premieňa na Boží život to, čo sa podriaďuje jeho sile. Život každého človeka je ovplyvňovaný milosťou a pôsobením Ducha Svätého.

⁵Katechizmus Katolíckej cirkvi 176.

⁶Špidlík, T. Znáš Ducha Svätého? s. 60.

Ján Pavol II. opisuje činnosť Ducha Svätého nasledovne: „on prináša „občerstvenie“ a „ovlaženie“ uprostred námah, práce rúk a práce ľudského ducha. Prináša „ovlaženie“ a „poľahčenie“ v páľave dňa, uprostred nepokoja, zápasov a nebezpečenstiev každej doby. Prináša napokon „útechu“, keď ľudské srdce plače a cíti pokušenie zúfať si.“⁷

Vo Svätom písme, najmä v Novom zákone a v listoch apoštolov nachádzame rozmanité pôsobenie Ducha Svätého v živote človeka:

Duch Svätý nám ukazuje, akú máme hodnotu a cenu v Božích očiach. Učí nás pravdivému seba hodnoteniu a správne mu vzťahu k sebe (porov. 1 Jn 3,1; Mk 12,31). Potešuje nás, povzbudzuje, napomína, dáva nám chuť k životu. Pripomína nám prisľúbenia zaznamenané v Písme a učí nás dívať sa pozitívne na Boha a na život okolo nás (porov. Jn 14,26). Pomáha nám v slabostiach a predkladá naše modlitby Bohu (porov. Rim 8,15).

Duch Svätý nás vedie ku Kristovi. Ukazuje nám, že potrebujeme Kristovu spravodlivosť (porov. Jn 16,8-11; 15,26), prehlbuje naše priateľstvo s ním. Vyvoláva v nás smäd, túžbu po Bohu, pravde, spravodlivosti, Božom slove. Uvádza nás do pravdy (porov. Jn 16,13; 14,17), vyučuje nás pravde v súlade so Svätým Písmom. Pomáha nám správne pochopiť zmysel Biblie, osvecuje našu myseľ.

Duch Svätý nás usvedčuje z hriechu, presvedčuje nás, že sme hriešnici (porov. Jn 16,8). Vzbudzuje v nás odpor voči hriechu. Vďaka nemu sme schopní nenávidieť hriech a zlo. Uistuje nás o Božom odpustení, privádza nás k prijatiu záchrany v Kristovi ako Božieho daru milosti. Ubezpečuje nás, že sme sa stali Božími synmi a dcérami (porov. Rim 8,15-17) a prináša do nášho srdca radosť a pokoj.

Duch Svätý nás vedie, je naším sprievodcom (porov. Rim 8,14). Dáva nám schopnosti k ochotnej svedeckej službe (porov. Sk 1,8; 4,31-33). Potom sa nemusíme báť žiadnej situácie, i keby bola seba prekvapivejšia i seba náročnejšia (porov. Mt 10,19-20).

Duch Svätý nás privádza k pokániu, podieľa sa na obrátení človeka a spôsobuje jeho znovuzrodenie (porov. Jn 3,5-8; Sk 9,17). Dáva silu k novému životu. Premieňa náš charakter (porov. 2 Kor 3,18), posväcuje nás a zdokonaľuje našu povahu. Dáva nám víťazstvo nad hriechom. Spôsobuje, že môžeme Boha počúvať, pritom vždy rešpektuje slobodu a vôľu človeka. Pomáha nám zachovávať Božie prikázania, Boží zákon. Prebýva v nás (porov. Jn 14,17), naplňuje v nás požiadavky evanjelia, pomáha nám žiť Ježišovým štýlom lásky a ochotnej služby.

⁷Ján Pavol II. Encyklika *Dominum et vivificantem*, č. 67.

Vlastným a prvoradým cieľom kresťanského života, jeho zmyslom je nadobudnúť, privlastniť si Ducha Svätého. Byť ním naplnený, nechať sa ním viesť. Apoštol Jakub to potvrdzuje slovami: „*Takmer žiarlivo túži po nás Duch, ktorý v nás prebýva.*“ (Jak 4,5)

Vždy, keď pocítíme ten všetko objímajúci súciteľ celého sveta, ktorý nás vyburcuje ihneď pomôcť a neskôr nás inšpiruje vybudovať konkrétne dielo služby, v takých chvíľach nechajme priestor Duchu Svätému a povedzme: „Nože, pust' sa do toho zo všetkých síl!“

2 DOBRO KONAJÚ AJ NEVERIACI

Tomáš Akvinský hovorí, že Boh vložil do človeka prirodzený zákon, ktorý nie je nič iné ako svetlo rozumu, pomocou ktorého poznávame, čo treba robiť a čomu sa vyhýbať. Toto svetlo a tento zákon dal Boh človeku pri stvorení.⁸

Prirodzený zákon je teda prítomný v srdci každého človeka. Je nemenný a normy, ktoré ho vyjadrujú zostávajú v podstate stále platné. Aj keď sa jeho princípy popierajú, nemožno ho zničiť ani odstrániť z ľudského srdca. Duch Svätý pôsobí v srdci človeka cez tento prirodzený zákon a nabáda ho konať dobro a skutky spravodlivosti.⁹

Duch Svätý, ktorý vanie kam chce, pôsobil vo svete ešte skôr, ako bol Kristus oslávený, naplňuje svet a vie o všetkom, čo sa hovorí. Vedie nás k tomu, aby sme rozšírili svoj pohľad a všimli si v každom čase a na každom mieste jeho pôsobenie a uvažovali o ňom.

Prítomnosť a pôsobenie Ducha Svätého sa dotýka nielen jednotlivcov, ale tiež spoločnosti a dejín, národov, kultúr a náboženstiev. Práve tak stojí Duch pri vzniku vzácnych ideálov a dobrých iniciatív ľudstva na jeho ceste. Podivuhodnou prozreteľnosťou riadi dráhu časov a obnovuje tvárnosť zeme. Zmŕtvychvstalý Kristus pôsobí silou svojho Ducha v srdciach ľudí, nielen tým, že prebúda túžbu po budúcom svete, ale tiež tým, že inšpiruje tie veľkolepé myšlienky, čistí a upevňuje ich, a tak veľká ľudská rodina stvára svoj život a podriaďuje celý svet tomuto cieľu.¹⁰

Ducha Svätého poznávame tiež v Písmach, ktoré inšpiroval; v Tradícii, ktorej stále aktuálnymi svedkami sú cirkevní Otcovia; v Učiteľskom úrade Cirkvi, ktorý sprevádza svojou pomocou; vo sviatostnej liturgii prostredníctvom slov a symbolov, ktorými nás Duch Svätý uvádza do spoločenstva s Kristom; v modlitbe, v ktorej sa prihovára za nás; v charizmách a službách, ktorými sa buduje Cirkev; v prejavoch apoštolského a misionárskeho života; vo svedectve svätých, v ktorom prejavuje svoju svätosť a pokračuje v diele spásy; v srdci každého človeka dobrej vôle.¹¹

⁸Porov. Katechizmus Katolíckej cirkvi 1955.

⁹Porov. Katechizmus Katolíckej cirkvi 1958.

¹⁰Porov. Ján Pavol II. Encyklika *Redemptoris missio*, č. 28.

¹¹Porov. Katechizmus Katolíckej cirkvi 688.

Vo svete sa deje mnoho zázrakov a uskutočňuje sa mnoho veľkolepých diel pre pomoc človeku v núdzi aj mimo veľkých náboženstiev. Veľa dobra a záslužných diel sa zrodí v srdci a zároveň uskutoční pôsobením Ducha Svätého aj v životoch neveriacich. Konajú v nádeji lepšej budúcnosti pre celé ľudstvo, ktorá je usmerňovaná ich svedomím a dobrom, ktoré je Bohom dané do prirodzenosti človeka.

V hĺbinách svojho vnútra človek odкрýva zákon, ktorý si on sám nedáva, ale je povinný ho poslúchať. Tento hlas, ktorý ho neprestajne vyzýva, aby miloval a konal dobro, mu zaznieva v hĺbke srdca. Každý človek má v srdci Bohom vpísaný prirodzený zákon: konaj dobro a vyhýbaj sa zlu. Duch Svätý nám pomáha vnímať a porozumieť tomuto zákonu Božej starostlivosti.¹²

Bez pôsobenia Ducha Svätého by ľudia nezbadali chodník lásky k Bohu a k blížnemu. Láska je najväčším sociálnym príkazom. Rešpektuje človeka a jeho práva. Vyžaduje konať spravodlivo a nabáda k životu, ktorý sa dáva. Ovocím lásky je radosť, pokoj a milosrdenstvo. Láska vyžaduje dobročinnosť a bratské napomínanie; je dobrotivá, vzbudzuje vzájomnosť; je vždy nezištná a štedrá; je priateľstvom a spoločenstvom. Čím väčší človek koná dobro, tým sa stáva slobodnejším. Určite každý človek raz pozná, že nie je nič lepšie, ako sa radovať a konať v živote dobro.

2.1 Zákon lásky

Nový evanjeliový zákon sa volá zákon lásky, lebo pobáda konať skôr z lásky, ktorú vylieva Duch Svätý, ako zo strachu. Volá sa aj zákon milosti, lebo prostredníctvom viery a sviatostí udeľuje silu milosti, aby sme mohli konať. Volá sa i zákon slobody (porov. Jak 1,25; 2,12), lebo nás oslobodzuje od zachovávanía rituálnych a právnych predpisov Starého zákona. Pobáda nás konať dobrovoľne z podnetu lásky a napokon nám umožňuje prejsť z postavenia sluhu, ktorý „nevie, čo robí jeho pán“, do postavenia Kristovho priateľa, lebo on nám „oznámil všetko, čo počul od svojho Otca“ (Jn 15,15), alebo aj do postavenia syna dediča (porov. Gal 4,1-7.21-31; Rim 8,15-17).¹³

Zákon lásky je obsiahnutý v Ježišovom „novom prikázaní“ (Jn 13,34-35), *aby sme sa navzájom milovali, ako on miloval nás* (porov. Jn 15,12).

Ježiš Kristus nám ako prvý vydal svedectvo o zákone lásky, lebo nás miloval až „do krajnosti“ (Jn 13,1) a dal za nás svoj život. Žiada od nás, aby sme milovali ako on aj svojich nepriateľov (porov. Mt 5,44), aby sme sa stali blížnymi aj tých najvzdialenejších (porov. Lk 10,27-37), aby sme milovali deti (porov. Mk 9,37) a chudobných ako jeho samého (porov. Mt 25,41.45).¹⁴

¹²Porov. Katechizmus Katolíckej cirkvi 1706.

¹³Katechizmus Katolíckej cirkvi 1972.

¹⁴Porov. Katechizmus Katolíckej cirkvi 1825.

Apoštol Pavol podal neporovnateľný opis lásky: „*Láska je trpezlivá, láska je dobrotivá; nezávidí, nevypína sa, nevystatuje sa, nie je nehanebná, nie je sebecká, nerozčuľuje sa, nemyslí na zlé, neteší sa z nepravosti, ale raduje sa z pravdy. Všetko znáša, všetko verí, všetko dúfa, všetko vydrží.*“ (1 Kor 13,4-7)

Ján Pavol II. hovorí, že evanjeliový zákon lásky nepozná hraníc, vzťahuje sa aj na nepriateľov a prenasledovateľov. Súcitná láska, ktorá sa venuje službe lásky k bližnému, odstraňuje predsudky, ktoré stavajú národnostné alebo spoločenské skupiny jedny proti druhým. Evanjeliová láska a povolanie Božích detí, ku ktorej sú pozvaní všetci ľudia, majú za následok priamu a dôraznú požiadavku úcty voči každej ľudskej bytosti s jej právami na život a dôstojnosť.¹⁵

Cirkevný učiteľ svätý Augustín vyznáva, že láska je zavŕšením všetkých činov. Ona je cieľ kvôli ktorému bežíme, k nemu bežíme a keď ho dosiahneme, nájdeme odpočinok.¹⁶

Apoštol Ján doplnil Kristov zákon lásky „povinnosťou“ milovať, ktorú sme schopní uskutočniť len milosťou Ducha Svätého: „*Milovaní, milujme sa navzájom, lebo láska je z Boha a každý, kto miluje, narodil sa z Boha a pozná Boha. Kto nemiluje, nepoznal Boha, lebo Boh je láska. A Božia láska k nám sa prejavila v tom, že Boh poslal svojho jednorodeného Syna na svet, aby sme skrze neho mali život. Láska je v tom, že nie my sme milovali Boha, ale že on miloval nás a poslal svojho Syna ako zmiernu obeť za naše hriechy. Milovaní, keď nás Boh tak miluje, aj my sme povinní milovať jeden druhého.*“ (1 Jn 4,7-11)

2.2 Ochrana pred syndrómom vyhorenia

Vyhorenie (burn out) je odborný termín, ktorý sa objavil v psychológii a psychoterapii v sedemdesiatych rokoch 20. storočia.

Stav vyhorenia môžeme definovať ako druh stresu a emocionálnej únavy, frustrácie a vyčerpania, ku ktorým dochádza v dôsledku toho, že sled (alebo súhrn) určitých udalostí týkajúcich sa vzťahu, poslania, životného štýlu alebo zamestnania dotyčného jedinca neprinesie očakávané výsledky. Keď zapálite oba konce sviečky, získate tým dvakrát viac svetla. Sviečka však zároveň dvakrát rýchlejšie zhorí.

Pre zaujímavosť uvádzame laický opis vyhorenia človeka, ktorý sám prešiel stavom syndrómu vyhorenia: vždy som bol optimista, muž zameraný na úspech a oplýval som motiváciou, moja sebadôvera bola preč, moje ciele sa rozplynuli, moja láska a starosť o ľudí, ktorú som kedysi cítil, sa premenila na záťaž a namrzenosť a kedysi tak silná láska k Bohu sa zmenila v absolútnu apatiu.

¹⁵Porov. Piwowarski, W. Slovník katolíckej sociálnej náuky, s. 154.

¹⁶Porov. Katechizmus Katolíckej cirkvi 1829.

Vyhorenie môže stretnúť kohokoľvek. Nastáva u ľudí najrôznejšieho povolania, nech už ide o lekára, učiteľa, vodiča autobusu, poradcu, kňaza, osoby v domácnosti alebo študenta. Nevyhýba sa mladým ani starým a nezávisí ani na spoločenskom alebo finančnom postavení. Všetci tí, ktorí vyhorením trpia, prežívajú určitú emocionálnu, duševnú a obvykle i duchovnú bolesť.

Rush popisuje najbežnejšie príčiny syndrómu vyhorenia nasledovne:

- *pocit nutkania namiesto povolania* - ľudia, ktorí majú nutkanie splniť určenú úlohu, obvykle zaujímajú postoj: Urobím tú prácu, i keby ma to malo zabiť! Svoju prácu vykonávajú preto, aby bola hotová a nie preto, aby ich tešila. Akonáhle prestaneme vnímať cieľ danej činnosti, ale pritom aj naďalej cítime nutkanie ju vykonávať, stávame sa hlavnými kandidátmi na vyhorenie.
- *neschopnosť pribrzdiť* - ľudia často nie sú zvyknutí udržovať v živote rovnováhu. Väčšinou im hovoríme "workoholici". Schopnosť zmierniť tempo a udržovať rovnováhu medzi svojou prácou, duchovným životom a voľným časom je najlepšou poistkou proti vyhoreniu.
- *snaha urobiť všetko sám* - výkonní ľudia majú veľkú potrebu byť uznávaní. Neuvedomujú si, že majú obmedzenia, nechajú sa nepretržite zavalovať prácou, potreba úspechu ich ženie do ďalšej práce.
- *prehnaná pozornosť cudzím problémom* - kandidáti na vyhorenie sa v značnej miere zaoberajú druhými ľuďmi a ich problémami. Ak často narážajú na sklamanie, môžu podľahnúť pocitu zlyhania z neschopnosti pomôcť.
- *sústredenosť na detaily* - ak sa ľudia príliš sústreďujú na detaily, dopustia, že čas a energiu pohltnú práca a problémy, ktoré majú prenechať iným. Následkom je emocionálna sklúčenosť, ktorá ich prinúti opustiť prácu.
- *nereálne očakávania* - ľudia, ktorí pred seba neustále stavajú nereálne alebo nedosiahnuteľné ciele, nakoniec bývajú na seba veľmi nahnevaní. Čím viac sa snažia, tým sa cítia zničenejší. Pozerajú sa na seba ako na strokotancov.
- *príliš veľká rutina* - ľudia, ktorí dajú vo svojom živote rutinným postupom príliš veľa priestoru, urobili prvý krok k vyhoreniu. Namiesto toho, aby sami niečo uvádzali do pohybu, pasívne sa podvoľujú okolitému daniu.
- *nesprávny pohľad na Božie priority v našom živote* - ľudia, ktorí konajú nejaké dielo pre Boha, sa pod ich nesprávnym pohľadom stáva ich vlastným dielom. Neslúžia tak Bohu, ale sami sebe. Ich život je nevyvážený, je len otázkou času, kedy sa ocitnú v stave duševného, emocionálneho, fyzického - a dokonca i duchovného - vyčerpania.

- *zlý zdravotný stav* - výkonní jedinci ľahko prekračujú hranice svojich telesných možností. Oplývajú množstvom elánu a energie, musia sa udržiavať vo fyzickej kondícii, aby ich telo s ich intelektuálnym a emocionálnym zápalom dokázalo udržať krok.
- *neustále odmietanie zo strany druhých* - kandidátmi na vyhorenie sú ľudia, ktorí sú vystavení neustálemu odmietaniu. Príliš časté odmietanie spôsobuje, že ľudia si vypestujú negatívny postoj k druhým ľuďom, ku svojmu zamestnaniu i k sebe samým.¹⁷

Hlavné dôsledky vyhorenia môžeme popísať ako strata zmyslu života; strata pozitívneho vnímania seba; pocit osamelosti v dnešnom svete; pocit nenávisťi a horkosti; pocit, že je všetko beznádejné.

Nasledovné princípy môžu byť návodom, ako ľudia trpiaci syndrómom vyhorenia môžu vrátiť životu rovnováhu, pretože vyrovnaný život je kľúčom k predchádzaniu vyhorenia:

- *pamätajte na svoje obmedzenia* - musíme poznať a brať do úvahy svoje obmedzenia. Každý je schopný robiť len niečo a len po určitú dobu. Svojich ľudských obmedzení si bol vedomý i Ježiš Kristus (porov. Mt 14,23). Pán Ježiš bol veľmi zaneprázdnený, pociťoval obrovský tlak zo všetkých strán. Neustále niekto po ňom chcel, aby uzdravoval chorých, sýtil hladných, tešil smutných a jednal s politickými a duchovnými vodcami tej doby. Pravidelne si robil čas, aby si odpočinul, modlil sa a bol sám.
- *správny pohľad na prácu* - Ježiš Kristus si zachovával správny pohľad na svoju prácu. Stiahol sa do úzadia, aby mohol naplniť potreby chudobných, chorých a zranených zástupcov. Nikdy nebol poháňaný dopredu tým, aby naplnil každú potrebu všetkých ľudí, s ktorými sa stretol. Bol schopný vzdialiť sa od potrieb ľudí, aj keď sa dožadovali jeho pozornosti (porov. Mk 1,32-35; Mt 26,11). Nenechal sa svojou službou premôcť - vždy mal nad ňou kontrolu.
- *pravidelné prehodnocovanie cieľov a priorít* - pravidelne si vezmite (každého pol roka) deň voľna a odíďte niekam, kde by ste mohli osamote prehodnotiť svoje životné ciele a plány. Zamyslite sa nad tým, ako trávite čas v každej oblasti života. Venujte čas modlitbe a proste Boha o smer a vedenie. Svoje voľno využite k premýšľaniu, či nepotrebuje zmeniť svoje priority, plány.
- *čas na vychutnávanie života* - vysoko výkonní ľudia sú tak zaneprázdnení honbou za svojimi cieľmi, že zabudnú vychutnať si cestu, ktorá k nim vedie. Je dôležité naučiť sa "vychutnať vôňu ruží popri ceste". Život obnáša viac ako len dodržiavanie termínov a plnenie plánov.

¹⁷Rush, M. D. Syndrom vyhoření, s. 18-29.

- *hodnotný čas voľna* – je potrebné zabávať sa rovnako dobre, ako vedieť pracovať. Pre akýkoľvek vek a fyzickú zdatnosť človeka existuje veľa záujmových a športových činností, ktoré pomôžu hodnotne stráviť čas voľna.¹⁸
- *postavte svoj vzťah s Bohom na prvé miesto* – čím viac bol Ježiš Kristus zaneprázdnenejší, tým viac času strávil s Bohom. Odchádzal na pustatinu, aby sa modlil a zmysluplne strávil čas so svojim Otcom (porov. Lk 5,15-16). Náboženské aktivity často nedovolia, aby sme mali čas na osobný vzťah s Ježišom Kristom. Ak tak neurobíme, výsledkom je duchovná podvýživa, ktorá v konečnom dôsledku vedie k fyzickej a emocionálnej vyčerpanosti.
- *Božie slovo* – nás učí ako máme načerpať nové sily a získať zdravie pre ducha, dušu i telo: „*Podťe ku mne všetci, ktorí sa namáhate a ste preťažení, a ja vás posilním. Vezmite na seba moje jarmo a učte sa odo mňa, lebo som tichý a pokorný srdcom; a nájdete odpočinok pre svoju dušu.*“ (Mt 11,28-30) V Biblii nájdeme veľa prisľúbení Božej ochrany pre tých, ktorí uverili (porov. Mk 16,17).

Možno si poviete, že sa tomu nedá uveriť, ale dôkazom sú tisíce kresťanov, ktorí sa celý život venovali človeku. Neúnavne sa obetovali, spolupracovali s Božou milosťou na spásu sveta. Či už misionári, kňazi, rehoľníci, laici, všetci, ktorí sa usilovali a usilujú na pozdvihnutí a oslobodení človeka z ľudskej biedy. Bol to práve Duch Svätý, ktorý ich inšpiroval k novým možnostiam, k neustálej láske obety, proste vydržať až do konca a neustále si obnovovať svoje sily v dôvernom vnútornom vzťahu s Bohom.

2.3 Dôstojnosť človeka

Človek dnes žije pod ťarchou sociálnych, ekonomických, politických, kultúrnych, psychických, náboženských, dejinných a iných tlakov. Táto skutočnosť spôsobuje, že sa často nespráva ako ten, ktorý je „utvorený na Boží obraz“. Človek trpí rozdvojenosťou, ktorá je pôvodom i mnohých spoločenských napätí. Túži vymaniť sa z úzkosti a tlakov, ktoré naň doliehajú – túži po oslobodení.¹⁹

Oslobodenie nespočíva len v dočasnom, materiálnom a historickom oslobodení, ale má predovšetkým svoj duchovný rozmer, ktorý spočíva v oslobodení človeka od hriechu s jeho osobnou i spoločenskou dimenziou. Človek ako osoba má svoju nedotknuteľnú dôstojnosť, ktorú treba rešpektovať, chrániť a zveľaďovať. Človek je nositeľom tvorcom a cieľom všetkých sociálnych snáh.

Dôstojnosť ľudskej osoby má svoj hlboký základ v tom, že Boh stvoril človeka na svoj obraz (porov. Gen 1,26-27) a povolal ho k nadprirodzenému životu, ktorý prevyšuje pozemský život.

¹⁸Porov. Rush, M. D. Syndrom vyhoření, s. 114-123.

¹⁹Bučko, L. Na ceste k oslobodeniu, s. 457.

Človek ako osoba predstavuje jedinečnosť, čiže je sám sebou: s dušou i telom, odlišný a oddelený od každého iného bytia, nikdy sa neopakujúci. Zrodil sa ako originálny. Krása dôstojnosti človeka sa plne prejavuje, keď uvážime pôvod a jeho cieľové zameranie: stvorený Bohom na Boží obraz a podobu, vykúpený drahocennou Kristovou Krvou je človek povolaný, aby bol „Božím dieťaťom v Synovi“ a živým chrámom Ducha Svätého.

Vždy vtedy, keď nie je človek uznaný a milovaný vo svojej dôstojnosti ako živý obraz Boží, je vydaný napospas najponižujúcejším a najabsurdnejším formám zneužitia, ktoré ho nemilosrdne robia otrokom silnejšieho. Tento silnejší môže niest' rozličné mená: ideológia, hospodárska moc, neľudské politické systémy, vedecká teokracia, záplava masovokomunikačnými prostriedkami. Tu opäť stojíme pred zástupmi našich bratov a sestier, ktorých základné práva sa porušujú aj následkom prehnanej tolerancie a dokonca zjavnej nespravodlivosti istého občianskeho zákonodarstva. Kto by mohol menovať počet tých detí, ktoré sa nenarodili, lebo ich zabili v lone ich matiek, mená detí, ktoré sú opustené, zneužívané a týrané svojimi rodičmi, detí ktoré vyrastajú bez lásky a výchovy? V niektorých krajinách sa musia celé národy zriekať bytu a práce. Nedisponujú ani potrebnými prostriedkami, aby mohli viesť život dôstojný človeka a nepatrí im ani to nevyhnutné a potrebné pre život. V hrozných rozmeroch sa udomácnili na perifériách veľkých metropolí prejavy morálnej biedy a chudoby. A celé skupiny ľudí sú nimi smrteľne zasiahnuté. I keď sa ešte pričasto pohádza posvätnosťou osoby a uráža sa, zničiť ju nemožno. Jej nezničiteľný základ spočíva v Bohu, Stvoriteľovi a Otcovi, preto sa bude vždy nanovo presadzovať sakrálnosť osoby.²⁰

Je dôležité, aby sme dovolili Duchu Svätému navštevovať svätyňu svedomia, aby ju premieňal a ukazoval nám možnosti návratu, povzbudenia pretvárať tento svet láskou a službou iným. Jediným zodpovedným postojom ku každému ľudskému životu je bezhraničná svedomitosť a nekonečná úcta.

2.4 Najt'ažšia núdza je duchovná

Najpravdivejšie zvolanie sv. Augustína: „Stvoril si nás pre seba, Pane, a naše srdce nenájde pokoj, kým nespočinie v tebe,“ môžeme počuť celými ľudskými dejinami. Aj dnešný svet svedčí stále mnohorakejším a živším spôsobom o otvorenosti ľudí voči duchovnému a transcendentnému chápaniu života, o novom hľadaní náboženských hodnôt, o návrate k tomu, čo je sväté a k modlitbe, o túžbe slobodne vzývať meno Pánovo.²¹ Ak dnešný svet spočinie v Bohu, nájde následné uzdravenie vo všetkých sférach života.

²⁰Porov. Ján Pavol II. Exhortácia *Christifideles laici*, č. 5.

²¹Ján Pavol II. Exhortácia *Christifideles laici*, č. 4.

Najhlbšou traumou bohatých krajín je plytkosť ducha, scestnosť v myslení, cítení, hovorení; skaza v samotných základoch každej ľudskej činnosti. Ubitosť ducha súvisí s najhlbším vnútrom človeka. Spôsobuje najväčšie škody a je príčinou všeobecnej nespokojnosti, ochladnutia sociálnych vzťahov a u mnohých ľudí je príčinou sklúčenosti, zúfalstva a samovraždy.

Privátny mikrosvet úzko súvisí s makrosvetom a zmena jednotlivca, najmä pokiaľ ide o odstránenie predsudkov, nepriateľstva, ale i ľahostajnosti voči tým druhým, je nutným predpokladom dosiahnutia zmeny spoločenského zmýšľania a v konečnom dôsledku i zlepšenia medziľudských vzťahov medzi národmi, ich vzájomného zmierenia a budovania skutočnej jednoty. Dôležitou úlohou pre každého kresťana, laika alebo kňaza, je pomôcť bližným prekonať pocit zbytočnosti, ktorý prežívajú vtedy, keď z rozličných dôvodov nedokážu splňať kritéria úspešnosti uznávané v dnešnej spoločnosti (pracovné postavenie, nákupy, zážitky, vzdelanie, správne gény...). Ten ich potom vedie k úniku života pomocou alkoholu, drog, siekt, kriminality, či dokonca samovraždy. Postupná sekularizácia života paradoxne vedie k zvýšenému záujmu o duchovno a mystiku, ktorá často privádza ľudí do náručia siekt a rôznych nových duchovných prúdov (new age). Práve preto by sa záujem a služba kňazov v budúcnosti nemala zameriavať iba na „obrátenejších“, ale mala by vychádzať v ústrety aj hľadajúcim a tápajúcim. Potrebujeme svätých mužov a ženy s milujúcim srdcom pre všetkých, ktorí budú žiť ponorení do Božej školy pod vedením Ducha Svätého.

Dnes je dvojnásobne dôležité a naliehavé vybudovať ľudskejšie a spravodlivejšie štruktúry, ktoré by viac rešpektovali práva človeka a menej by ho utláčali a donucovali. No, ani tie najlepšie štruktúry a najlepšie myslené systémy sa rýchlo nestanú ľudskými, ak sa nevyliedia zlé náklonnosti v ľudskom srdci.²²

Naozaj len Duch Svätý ukazuje, čo je hriech, s tým cieľom, aby znovu nastolil dobro v človekovi a v ľudskom svete, aby „obnovil tvárnosť zeme“. Preto očisťuje od všetkého, čo „znetvoruje“ človeka, od toho, „čo je skalené“. Lieči aj najhlbšie rany ľudskej existencie. Mení vnútornú vyprahnutosť duše na úrodné pole milosti a svätosti. „Ohýňa, čo je strpnuté“, „zohrieva, čo je skrehnuté“, „napráva, čo zblúdilo“ z cesty spásy.²³

Lev Nikolajevič Tolstoj podáva silné svedectvo o svojej viere, ktorá je jediným riešením duchovnej núdze človeka: „Nech viera dáva odpovede akékoľvek a komukoľvek, nech je to akákoľvek viera, každá odpoveď viery dáva konečnému bytiu človeka zmysel nekonečného, zmysel, ktorý nemožno zničiť utrpením, núdzou a smrťou. Teda iba vo viere je možné nájsť zmysel a možnosť života. Čo je táto viera? Pochopil som, že viera nie je len dokazovaním vecí

²²Porov. Pavol VI. Exhortácia Evangelii nuntiandi, č. 36.

²³Ján Pavol II.: Encyklika Dominum et vivificantem, č. 67.

neviditeľných, nie je zjavením, nie je pomerom človeka k Bohu, nie je len súhlasom s tým, čo sa človeku zvestovalo, ako sa najčastejšie viera chápe, - ale viera je znalosť zmyslu ľudského života a je príčinou, že človek neusmrcuje, ale žije. Viera je silou života. Ak žije človek, teda v niečo verí. Keby neveril, že treba pre niečo, nežil by. Ak nevidí a ak nechápe, že konečnosť je zdanlivá, verí v toto konečné; ak chápe, že konečnosť je zdanlivá, musí veriť v nekonečnosť. Bez viery nemôžeme žiť.²⁴

To, čo dnešný svet potrebuje je pomocná ruka, ktorá by mu umožnila vyjsť von z duchovnej tmy, v ktorej sa topí. A tou rukou je každý človek, ktorý je ochotný pod vedením Ducha Svätého byť prameňom života pre iných, to znamená dávať im novú nádej, nový zmysel života. Ukázať iným ich podstatnú krásu, hodnotu, dôležité miesto vo vesmíre, ich schopnosť milovať, rásť, robiť krásne veci a stretnúť sa s Bohom; dávať im novú nádej a väčšiu vnútornú slobodu; otvoriť bránu ich bytosti, aby z nej mohol prúdiť nový život; snímať z ich pliec bremeno strachu a viny, ktoré ich deptá.

Dávať druhým život znamená ukazovať im, že Boh ich miluje takých aký sú; s tou zmesou dobra a zla, svetla a tmy, ktorá je v nich. Znamená to povedať im, že balvan, ktorý bol privalený na vrchole do hrobu, a tak ukrýva všetky tienisté stránky ich života, sa môže odvaliť, že je im odpustené a môžu slobodne žiť.

2.5 Záujem o druhých ako životné poslanie

Človek je spoločenský tvor. Nebol stvorený pre samotu. Chce k niekomu patriť, navzájom sa zdieľať, aby tak potvrdil zmysel svojho jestvovania. Každý náš čin – či už správny alebo pomýlený – stáva sa niťou, tvoriacou dejiny. Vzniká tak silné spojenie, ktoré nám predkladá pravidlá správania v našich vzťahoch. Nestačí len formálne, suché prijatie toho druhého, prevažne to často znamená malý záujem či naopak priveľkú poddajnosť alebo odmietanie zodpovednosti. Správne sa zachovať v hustej spleti každodenného života, prekonať žiarlivosť, predsudky či agresivitu si od nás žiada múdrosť. Nečakajme, že druhého zmeníme na svoj vlastný obraz. Aby sme spolu dobre vychádzali, treba predovšetkým rešpektovať – najlepšie s humorom – odlišnosť druhých a nezabúdať na neustále formovanie seba samého.²⁵

V službe človeku možno objaviť vlastnú dôstojnosť a dôstojnosť tých druhých. V srdci každého človeka sa nachádzajú prirodzené predpoklady, aby sa otvorilo pre druhých, najmä pre najbiednejších. To robí potom človeka obetavým, schopným empatie, ochotného zabúdať na seba a podriaďiť svoje záujmy záujmom iných.

²⁴Modlitby, meditácie a spevy sveta, s. 89.

²⁵Scalera, G. 10 krokov ku šťastiu, s. 3.

Powell²⁶ hovorí o človeku nasledovne: „Osoby sú Božie dary pre mňa. Už sú zabalené, niektoré krásne, iné menej atraktívne. S niektorými na pošte zle zaobchádzali, iné prichádzajú ako „osobitná zásielka“. Niektoré sú nedbalo previazané, iné veľmi pevne uzavreté. Ale obal nie je dar, a je dôležité uvedomiť si to. Veľmi ľahko môžeme urobiť chybu, keď posudzujeme obsah podľa obalu. Dar sa niekedy otvorí veľmi ľahko, niekedy potrebujeme pomoc iných. Možno je to preto, že sa boja. Možno boli predtým zranení a nechcú byť zranení znovu. Možno už raz boli otvorení, ale potom odhodení. A teraz sa možno cítia skôr ako „veci“ než „ľudské bytosti“. Ja som človek: ako každý iný, aj ja som dar. Boh ma naplnil dobrotou, ktorá je iba moja. A predsa, niekedy sa bojím nazrieť do vnútra svojho balenia. Možno mám strach, že by som bol sklamaný. Možno nedôverujem vlastnému obsahu. Alebo je možné, že som nikdy naozaj neprijal dar, že som. Každé stretnutie a zdieľanie sa ľudí je výmenou darov. Môj dar som ja, tvoj dar si ty. Sme darom jeden pre druhého.“

Keď sú medziľudské vzťahy inšpirované vzájomnou láskou, buduje sa nový svet a v ňom sa rozvíja pravá kultúra života, o čom svedčí aj tento krátky príbeh: „Žena, už dávno po období stredných rokov, s láskavým pohľadom a vráskami rokmi vytvorenými z tisícok milých úsmevov venovaných vždy tým, ktorí na ne hoci aj nevedomky, čakali. Zasvätila svoj život druhým. Nezáležalo na tom, či mala pomôcť navariť bezvládnej priateľke, či hodiny počúvať deti na ulici, alebo navštíviť večne „uhundraného“ pána v nemocnici. Bola vždy tam, kde niekto potreboval porozumenie a akúkoľvek pomoc. S obdivom som žasla nad tým, ako vedela citlivo vytušiť, čo kto v konkrétnej chvíli potrebuje. Napriek tomu, že sa jej často nedostalo vďaky, bola naplnená láskou, ktorá nepočítala s odmenením. Stačilo, ako hovorievala, že niekto bol aspoň šťastnejší. Ktovie, kto túto ženu raz zastúpi...Ktovie, koľko takýchto ľudí by sme potrebovali, aby sa naše životy obohatili o to najcennejšie? Ktovie, či máme na tieto osoby iba čakať, alebo ich radšej nasledovať vo vznešenom poslaní.“²⁷

Všetko to dostaneš zadarmo, ak sa dokážeš ovládnuť, ak budeš vždy milý, ak nebudeš očakávať od druhých veľa; ak uprostred nesmiernej biedy dokážeme veriť, že sa dá niečo zmeniť. Vždy musíme začať odznova. Nie brať a vyžadovať, ale dať, pomáhať, utešovať, zabúdať na seba kvôli druhým. A to všetko nás bude fascinovať za tichej asistencie Ducha Svätého.

Chceli by sme poukázať na Ducha Svätého, ktorý nám do hĺbky ukazuje dôstojnosť všetkých ľudí. Ak mu dovolíme, povedie nás k budovaniu sveta, ktorý odzrkadľuje lásku, milosrdenstvo a spravodlivosť. Inšpiruje nás k odstráneniu každej nespravodlivosti, ktorá drží ľudí v zajatí beznádeje. Je dôležité oslobodzovať utláčaných, podeliť sa o jedlo s hladnými, poskytovať prístrešie bezdomovcom a odievať chudobných.

²⁶Powell, J. Kto prvý hodí kameňom? s. 33.

²⁷Novotná, I. In: Katolícke noviny, s. 11.

Tam, kde hriech nakazil spoločenské ovzdušie, láska vyliata do srdca človeka skrze Ducha Svätého, nabáda k správnym reformám. Mimo evanjelia nejestvuje opravdivé riešenie sociálnej otázky.²⁸

3 PRIESKUM PÔSOBENIA DUCHA SVÄTÉHO V SOCIÁLNEJ SFÉRE

Cieľom prieskumu bolo získať názory respondentov na pôsobenie Ducha Svätého v živote človeka pracujúceho v sociálnej sfére. Stanovili sme si overiť nasledovné úlohy:

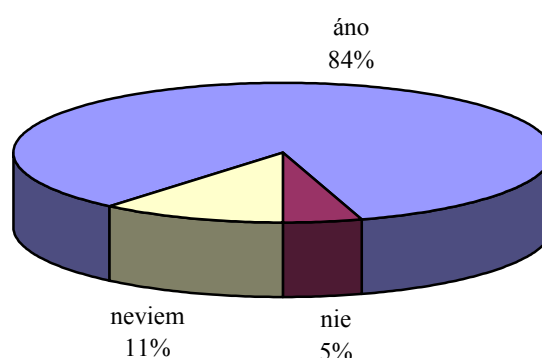
- Duch Svätý inšpiruje konať dobro každého človeka bez ohľadu na náboženskú príslušnosť,
- popri hmotnej a sociálnej núdzi treba odstrániť súčasne aj duchovnú núdzu,
- človek, ktorý žije pod vedením Ducha Svätého má ľudskejší prístup ku klientovi,
- veriaci človek je viac chránený pred syndrómom vyhorenia.

Výskumnú vzorku tvorilo 108 respondentov. Použili sme techniku náhodného výberu. Cieleny výber bol uskutočnený prostredníctvom vybraných zariadení sociálnych služieb a charity. Nosnou metódou spracovania získaných údajov bola analýza a syntéza.

Výskumnú vzorku tvorili respondenti rozdelení do 4 skupín:

- charita 17 (16%)
- štátne zariadenie 19 (18%)
- mimovládne organizácie 33 (31%)
- ostatní 39 (35%)

1 Človek pracujúci pod vedením Ducha Svätého má ľudskejší prístup k tým, ktorí sú odkázaní na jeho pomoc.

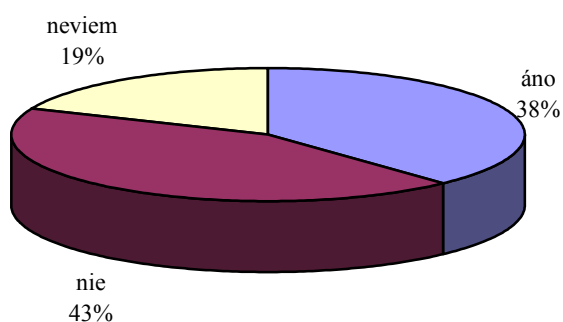

Graf 1 *Ľudskejší prístup k človeku pod vedením Ducha Svätého*

²⁸Porov. Katechizmus Katolíckej cirkvi 1896; Ján Pavol II.: Encyklika Centesimus annus, č. 5.

91 (84%) respondentov si myslí, že človek pracujúci pod vedením Ducha Svätého má ľudskejší prístup k problémom klienta, 12 (11%) opýtaných sa nevedelo vyjadriť k otázke a 5 (5%) opýtaných odpovedalo záporne. Väčšina účastníkov prieskumu sa vyjadrilo pozitívne o vplyve viery na ľudskejší prístup k človeku, ktorý je odkázaný na pomoc druhých. Z uvedeného sa môžeme domnievať, že existuje prepojenie zodpovednosti medzi vierovyznaním človeka a jeho vzťahu k práci, hlavne v povolaniach, kde sa pracuje a pomáha ľuďom.

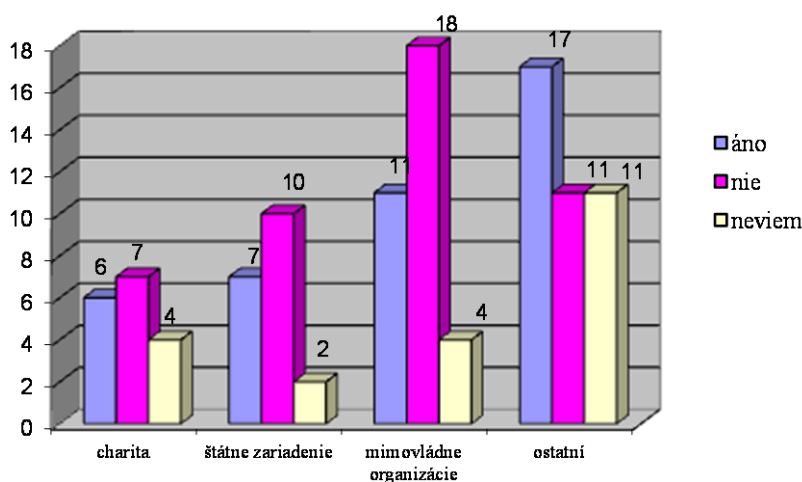
2. Ľudia, ktorí veria v Boha sú viac chránení pred syndrómom vyhorenia (vyčerpanosť, strata záujmu o prácu, strata zmyslu života).

Graf 2 Viera v Boha chráni pred syndrómom vyhorenia

Z celkového počtu opýtaných 47 (43%) sa vyjadrilo, že viera v Boha nechráni pred syndrómom vyhorenia, 41 (38%) si myslí, že áno a 20 (19%) respondentov sa nevedelo vyjadriť.

Na lepšie porovnanie uvádzame výsledky z hľadiska skupiny:

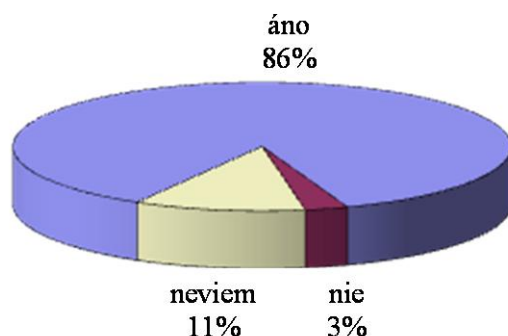

Graf 3 Porovnanie syndrómu vyhorenia z hľadiska skupiny

Z celkového počtu 17 opýtaných zo skupiny Charita, 6 ľudí odpovedalo áno, 7 nie a 4 neviem. Z 19 respondentov skupiny štátne zariadenie 7 potvrdili kladnú odpoveď, 10 dali zápornú odpoveď a 2 odpovedali neviem. Z 33 pracovníkov skupiny mimovládne organizácie väčšina počtom 18 respondentov mala záporný postoj, 11 respondenti mali kladný postoj a 4 sa nevedeli vyjadriť. Skupina ostatní z celkového počtu 39 sa ako jediná počtom 17 vyjadrila kladne, 11 opýtaní sa vyjadrili záporne a tiež 11 odpovedali neviem.

Je dôležité si všimnúť, že v profesiách náchylných na syndróm vyhorenia, všetky skupiny uviedli zápornú odpoveď, a teda, nesúhlasia s tvrdením, že viera v Boha chráni človeka pred syndrómom vyhorenia. Myslíme si, že ak sa by človek riadil piatym Božím prikázaním, odpovede respondentov by boli pozitívne. Práca je však pre nás ľudí často dôležitejšia ako vlastné zdravie. Prepínanie síl a chýbajúci tvorivý odpočinok je prvým symptómom syndrómu vyhorenia.

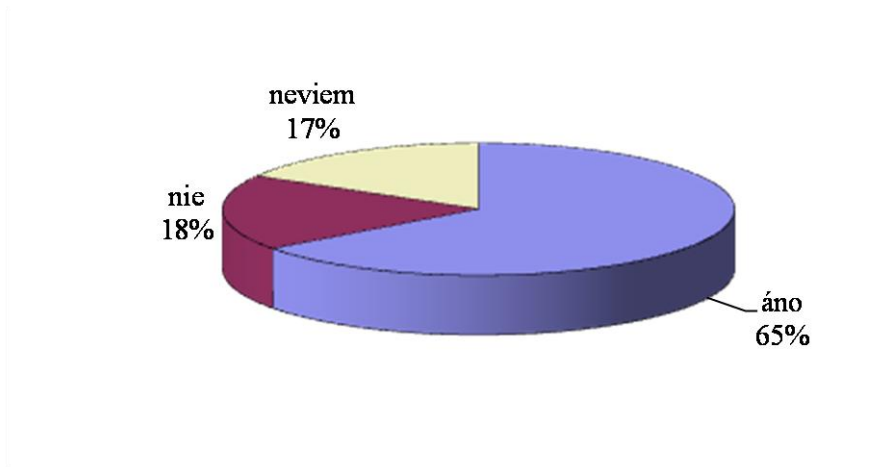
3. Duch Svätý nabáda konať dobro každého človeka bez ohľadu na jeho náboženskú príslušnosť.

Graf 4 *Duch Svätý nabáda človeka konať dobro bez ohľadu na náboženskú príslušnosť*

Najväčší počet účastníkov 93 (86%) súhlasí s tvrdením, že Duch Svätý nabáda človeka konať dobro bez ohľadu na jeho náboženskú príslušnosť. 3 (3%) opýtaní nesúhlasili s týmto tvrdením a 12 (11%) respondentov uviedlo odpoveď neviem. Z uvedeného vyplýva, že Duch Svätý vane kam chce a nemôžeme predurčiť Jeho cesty ani poznať Jeho zmýšľanie. Pôsobí v srdciach veriacich aj v srdciach ľudí bez vyznania.

4. Človek, ktorý je odkázaný na hmotnú a sociálnu pomoc, potrebuje súčasne aj duchovnú pomoc, aby sa mu skutočne pomohlo.

Graf 5 Človek, ktorý je odkázaný na hmotnú a sociálnu pomoc potrebuje súčasne aj duchovnú pomoc

70 (64%) opýtaných si myslí, že človek, ktorý je odkázaný na hmotnú a sociálnu pomoc potrebuje súčasne aj duchovnú pomoc, aby sa mu skutočne pomohlo. 20 (19%) účastníkov nesúhlasí s týmto vyjadrením a 18 (17%) sa nevie rozhodnúť či má dané tvrdenie podporiť alebo vyvrátiť. Prostredníctvom uvedených výsledkov môžeme vyjadriť záver, že sociálni pracovníci vo svojej praxi identifikujú aj duchovnú núdzu klienta. Myslíme si, že je dôležité, aby bol klient sprevádzaný nielen na ceste pomoci zo sociálnej núdze, ale rovnako dôležité je pomáhať človeku ako komplexnej bio-psycho-sociálno-sprirituálnej bytosti so všetkými problémami, ktoré život prináša.

Z pohľadu našej práce a zistených výsledkov prieskumu by sme si dovolili poukázať na nasledovné odporúčania všetkým, ktorí pracujú s ľuďmi v akejkoľvek profesii:

- dovoľme Duchu Svätému, aby mohol s nami spolupracovať a premeniť tento svet na spravodlivejší a solidárnejší;
- osvojme si ľudskejší prístup k človeku, ktorý uzdravuje v prvom rade nás samých a pomáhajme tak zmenšovať ľahostajnosť a nevšímavosť okolia;
- nehanbime sa povedať ľuďom na okraji spoločnosti, že riešením ich situácie je návrat k milosrdnému Otcovi;
- sociálni pracovníci by sa mali venovať svojim klientom aj v oblasti duchovnej pomoci, vedieť poradiť, všimnúť si koreň ich problému a odporučiť kontakt na odborníka v duchovnej oblasti.

Záver

Duch Svätý má originálne spôsoby konania, ktoré nemôžeme chcieť meniť podľa svojich názorov a meradiel. Nemôžeme ovplyvniť Ducha Svätého, aby obnovil svet, aby opakoval Turíce a potom bol taký láskavý a nechcel nič zvláštneho. Niekedy Duch vedie človeka po cestách, ktoré môžeme poznať pod názvom „sväté bláznovstvá“. Triezve opojenie Duchom Svätým sa dosahuje odumieraním sebe samému. Cesty Božie a jeho spôsoby konania môžu vyzerat' ako najjednoduchšie a najobyčajnejšie na svete, alebo naopak môžu mať formy na pohľad neobyčajné a originálne. Dôležité je, aby sme dovolili Duchu Svätému, aby cez nás mohol uzdravovať svet, ktorý trpí nedostatkom lásky, nepokojom, stratou úcty a dôstojnosti k človeku.

Najt'ažšia núdza je duchovná, lebo vytvára v ľudstve „civilizáciu smrti“, rozbíja rodiny, zneužíva deti, robí z človeka citového mrzáka, zabíja starých, nepotrebných, narúša základné ľudské hodnoty, nevie sa podeliť. Chceli by sme naznačiť možnosti rozšírenia foriem pomoci sociálnej práce. Ponúknuť klientovi možnosť riešenia duchovnej núdze, ktorá zasahuje a má vplyv na všetky oblasti v živote človeka.

Vieme, že ľudia sú malí, úbohí, opustení, slabí a zraniteľní. Pre niektorých ľudí sa život stal neznesiteľnou bolesťou. Pokúsme sa vstúpiť do ich utrpenia, do ich samoty. Nechajme sa zasiahnúť Božou láskou, ktorá je rozliata v našich srdciach pôsobením Ducha Svätého. Dovoľme mu, aby skrze nás mohol podať pomocnú ruku každému človeku, ktorý potrebuje našu pomoc.

Zoznam bibliografických odkazov:

- BUČKO, L. 2003. Na ceste k oslobodeniu. Bratislava: Spoločnosť Božieho Slova, 2003.
- CENTESIMUS ANNUS. 1992. Encyklika svätého otca Jána Pavla II. k stému výročiu encykliky *Rerum novarum*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1992.
- DOMINUM ET VIVIFICANTEM. 1994. Encyklika svätého otca Jána Pavla II. o Duchu Svätom v živote Cirkvi a sveta. Trnava: SSV, 1994.
- EVANGELII NUNTIANDI. 1992. Apoštolské povzbudenie pápeža Pavla VI. o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete. 1. vyd. Zvolen: Jas, 1992.
- GASPARIN, A. 1998. Od drogy ku Kristovi. Bratislava: Don Bosco, 1998.
- CHRISTIFIDELES LAICI*. 1990. Psynodálny apoštolský list pápeža Jána Pavla II. o povolání a poslaní laikov v Cirkvi a vo svete. Bratislava: Lúč, 1990.
- KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. 1998. Trnava: SSV, 1998.
- MODLITBY, MEDITÁCIE A SPEVY SVETA. 1990. 1. vyd. Bratislava: Dar, 1990.
- NOVOTNÁ, I. 2003. Silná a predsa nežná...Láska. In *Katolícke noviny*, 118, 2003, č. 48, s. 11.

- PIWOWARSKI, W. 1996. Slovník katolíckej sociálnej náuky. Trnava: Dobrá kniha, 1996.
- POWELL, J. 1997. Kto prvý hodí kameňom? Trnava: Dobrá kniha, 1997.
- REDEMPTORIS MISSIO. 1994. Encyklika Jana Pavla II. o stále platnosti misijného poslání ze 7. prosince 1990. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994.
- RUSH, M. D. 2003. Syndrom vyhoření. Praha: Návrat domů, 2003.
- SCALERA, G. 2003. 10 kroků ku štěstí. 1. vyd. Bratislava: Lúč, 2003.
- SVĚTÉ PÍSMO. 1996. 1. vyd. Trnava: SSV, 1996.
- ŠPIDLÍK, T. 1998. Znáš Ducha Svätého? 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 1998.

Kontakt

PhDr. Mária Hardy, PhD.

Vysoká škola ZaSP sv. Alžbety

Ústav sociálnej práce Božieho Milosrdenstva

Legionárska 2

010 01 Žilina

hardy@sopza.sk

Sociálna (ne)zodpovednosť zoči-voči prípadom sexuálneho zneužívania detí

SLÁVKA KARKOŠKOVÁ

*VŠ medzinárodného podnikania ISM Slovakia v Prešove,
pedagóg v študijnom odbore sociálna práca.*

Úvod: Podľa výskumov sa asi dvadsať percent žien a päť až desať percent mužov na celom svete stalo obeťami sexuálneho zneužívania detí (CSA). CSA je vo väčšine legislatív sveta chápané ako závažný zločin. Tento zločin ťažko napáda ľudské práva a v rôznych oblastiach života obetí zanecháva dlhodobý negatívny dopad. Dalo by sa predpokladať, že ľudia zaujímajú k CSA jednoznačne negatívny postoj, ktorý sa prejaví aj v ich praktickom správaní sa v situáciách, keď sa stretnú s konkrétnym prípadom: teda, že podniknú kroky na ochranu, podporu a rehabilitáciu obetí CSA a páchatel'a nejakým spôsobom sankcionujú za porušenie noriem. V skutočnosti je však takýto scenár skôr výnimočný.

Jadro práce: Príspevok poukazuje na niektoré poznatky sociálnej psychológie, vysvetľujúce prečo ľudia niekedy pomáhajú a inokedy nie; predstavuje stručný prierez vývojom celospoločenského postoja k problematike sexuálneho zneužívania detí (CSA), a prostredníctvom analýzy základných etických dilem ohľadne prípadov CSA odhaľuje individuálne hodnoty a motívy, z ktorých rôznorodé postoje voči CSA pramenia.

Záver: Príspevok predstavuje vybrané komponenty sociálnej nezodpovednosti v problematike CSA a podnecuje čitateľa k preskúmaniu svojej vlastnej postojovej pozície k tomuto závažnému fenoménu.

Literatúra:

- BATSON, C. D - FULTZ, J. - SCHOENRADE, P. A. 1987. Distress and empathy: Two qualitatively distinct vicarious emotions with different motivational consequences. In: *Journal of Personality*, 55(1), 19-39.
- BERKOWITZ L. - DANIELS L. R. 1964. Affecting the salience of the social responsibility norm: effects of past help on the response to dependency relationships. In: *Journal of Abnormal and Social Psychology* Volume 68, Issue 3, March 1964, Pages 275-281

Kontakt na autorku: ThDr. Mgr. Slávka Karkošková, PhD. Vysoká škola medzinárodného podnikania ISM Slovakia v Prešove, Duchnovičovo námestie 1, 080 01 Prešov, e-mail: karkoskova@ismpo.sk; ascend@azet.sk

Social (ir)responsibility face-to-face the cases of child sexual abuse

SLAVKA KARKOSKOVA

International school of management ISM Slovakia in Presov, teacher in the study of social work.

Introduction: Research reveals that about twenty percent of women and five to ten percent of men worldwide were victims of child sexual abuse (CSA). CSA is understood as a serious crime in the majority of legislations all over the world. This crime represents massive violation of human rights and generates long-term negative impact in various aspects of victims' lives. One could suppose that people have clearly negative attitude toward CSA which is manifested in practical actions in situations when people face to a particular case: so that they take steps to protect, support and rehabilitate the victims and somehow punish the perpetrator due to his trespass of the norms. However in reality such scenario is rather unique.

Main part: The paper points at some of the findings of social psychology that are explaining why people sometimes help and sometimes not; it introduces a brief overview of the development of social approach to the issue of child sexual abuse (CSA); and through the analysis of ethical dilemmas regarding the CSA cases it reveals individual values and motives from which diverse attitudes towards CSA spring.

Conclusion: The paper describes selected components of social irresponsibility in dealing with cases of CSA and inspires the reader to have a closer look on his/her attitude position toward such serious phenomenon.

Literature:

BATSON, C. D., FULTZ, J., SCHOENRADE, P. A. 1987. Distress and empathy: Two qualitatively distinct vicarious emotions with different motivational consequences. In: *Journal of Personality*, 55(1), p. 19-39.

BERKOWITZ, L., DANIELS, L. R. 1964. Affecting the salience of the social responsibility norm: effects of past help on the response to dependency relationships. In: *Journal of Abnormal and Social Psychology* Volume 68, Issue 3, March 1964, p. 275-281.

The first author contact: ThDr. Mgr. Slavka Karkoskova, PhD., International school of management ISM Slovakia in Presov, Duchnovicovo namestie 1, 080 01 Presov, karkoskova@ismpo.sk; ascend@azet.sk

Úvod

Sexuálne zneužívanie detí (ďalej len CSA, z ang. *child sexual abuse*) možno stručne definovať ako zatahnutie dieťaťa do sexuálnej aktivity, ktorej plne nerozumie a preto ani nie je schopné dať k tejto aktivite informovaný súhlas. Takéto zaobchádzanie s dieťaťom je nielen závažným porušením noriem (teda zločinom) ale i psychickou traumou.

Dalo by sa predpokladať, že ľudia zaujímajú k CSA jednoznačne negatívny postoj, ktorý sa prejaví aj v ich praktickom správaní sa v situáciách, keď sa stretnú s konkrétnym prípadom: teda, že podniknú kroky na ochranu, podporu a rehabilitáciu obeti CSA a páchateľa nejakým spôsobom sankcionujú za porušenie noriem. V skutočnosti je však takýto scenár skôr výnimočný. Podľa výskumov sa asi dvadsať percent žien a päť až desať percent mužov na svete stalo v detstve obeťou tohto zločinu; no takmer deväťdesiat percent prípadov zostáva utajených¹. A namiesto adekvátnej intervencie sa objavujú mnohoraké spôsoby sekundárnej viktimizácie obetí CSA.

Prečo je tomu tak? Možných vysvetlení je niekoľko. Zámerom tohto príspevku je bližšie predstaviť komponenty sociálnej nezodpovednosti v problematike CSA a podnietiť čitateľa k preskúmaniu svojej vlastnej postojovej pozície k tomuto závažnému fenoménu.

1 (NE)POMÁHANIE OPTIKOU SOCIÁLNEJ PSYCHOLÓGIE

Tvrdenie, že človek je tvor spoločenský zahŕňa aj to, že nie je sebestačný. Mnoho individuálnych potrieb uspokojujeme aj vďaka príspevku či úsiliu iných ľudí a spolupráci s nimi. A vyskytujú sa aj situácie núdze, kedy je človek vyslovene odkázaný na pomoc iných. V miere pomáhania sa ľudia líšia, niektorí pomáhajú viac a azda pohotovejšie, iní menej a možno s väčším váhaním. Sociálna psychológia ponúka na vysvetlenie fenoménu pomáhania tri základné teórie: 1) teóriu sociálnej výmeny, 2) teóriu noriem sociálneho správania a 3) teóriu empatiu.

Teória sociálnej výmeny vychádza z toho, že v sociálnej interakcii si ľudia vymieňajú (okrem iného aj) pomoc na základe kalkulácie možných nákladov a ziskov. Ak sa náklady javia ako vyššie než zisk, potom je takáto situácia považovaná za nevýhodnú, a zvyšuje sa pravdepodobnosť, že pomáhanie sa nedostaví. Pri zvažovaní, či poskytnúť pomoc človek kalkuluje nielen náklady spojené s pomocou (napr. energia, prekážky, čas, znalosti, nepríjemný zážitok), ale i náklady pri neposkytnutí pomoci (napr. sebaobviňovanie, riziko kritiky od iných ľudí). Zároveň sa človek zamýšľa nad prípadnou odmenou, ktorú by mohol získať vďaka poskytnutiu pomoci (napr. dobrý pocit z vykonaného skutku, sebaocenenie, ocenenie od človeka, ktorému pomohol či ocenenie od druhých

¹Porov. CHEIT RE, FREYD JJ. Let's have an honest fight against child sex abuse. *Brown University Child & Adolescent Behavior Letter*, 2005, 21(6), s. 8.

ľudí), či odmenou, ktorú by si užíval pri neposkytnutí pomoci (napr. prospech z vykonávania práve prebiehajúcej činnosti).²

Teória sociálnych noriem tvrdí, že ľudia sa správajú prosociálne preto, lebo ich k tomu zaväzujú sociálne normy. Norma sa môže stať veľmi intenzívnou hnacou silou prosociálneho správania, zvlášť ak je zvnútornená, teda ak sa stala presvedčením, zásadou. V prípade hlbokého zvnútornenia normy, človek pociťuje pri správaní v súlade s ňou uspokojenie, zvýšené sebaocenenie a pozitívne emócie, zatiaľ čo pri správaní v rozpore s normou zažíva negatívne sebahodnotenie, sebaobviňovanie a negatívne emócie. U väčšiny ľudí sa však osvojuje iba vedomie toho, čo sa má či nemá, a sú schopní porušovať normy pokiaľ predpokladajú, že nebudú pristihnutí alebo potrestaní. U ľudí, u ktorých nie je norma zvnútornená, nie je jej nedodržanie spojené s negatívnym prežívaním. Najčastejšie sa uvádzajú dve normy, ktoré výrazne motivujú prosociálne správanie: 1) reciprocita a 2) sociálna zodpovednosť. Norma reciprocit hovorí, že máme pomôcť tým, ktorí pomohli nám; vyjadruje očakávanie, že ľudia splatia dobro dobrom a že nepomôžu tým, ktorí ich nejakým spôsobom poškodili. Norma sociálnej zodpovednosti predpokladá, že ľudia pomôžu tým, ktorí pomoc potrebujú, a to bez ohľadu na opätovanie pomoci.³ Pri rozhodovaní o poskytnutí pomoci na základe sociálnej zodpovednosti však má dôležitú rolu posúdenie príčiny toho, čo spôsobilo situáciu či stav núdze. Ak je príčinou vlastná nebalosť, lenivosť, nedostatok predvídavosti a pod., potom ochota pomôcť nie je veľká. Ak sa však niekto stane obeťou živej pohromy, choroby, nešťastnej nehody, potom naopak tendencia zachovať sa prosociálne je vysoká.⁴

Teória empatie predpokladá, že ak sa dokážeme vžiť do situácie druhého človeka, môžeme lepšie rozpoznať situáciu, vyžadujúcu pomoc. Schopnosť empatie avšak nie je zárukou toho, že pomoc poskytneme. Výskumy ukázali, že prežívanie ťaživej situácie niekoho iného vyvoláva dvojakú reakciu: egoistickú alebo altruistickú. Pri prvej reakcii empatický človek zažíva nepríjemné emocionálne stavy (ako je úzkosť, znepokojenie, zmätenie) a má tendenciu z ťaživej situácie uniknúť; zatiaľ čo pri druhej reakcii empatizujúceho človeka vedie súcít k tomu, aby zmiernil ťaživý stav druhého.⁵

²Porov. PILIAVIN, I.M.; PILIAVIN, J.A.; RODIN, J: Costs, diffusion, and the stigmatized victim. In: Journal of Personality and Social Psychology, Vol 32(3), Sep 1975, s.429-443

³Porov. BERKOWITZ, L, DANIELS, L.R. Affecting the salience of the social responsibility norm: effects of past help on the response to dependency relationships. In: Journal of Abnormal and Social Psychology Volume 68, Issue 3, March 1964, s. 275-281

⁴Porov. WEINER, B. A cognitive (attribution)–emotion–action model of behavior. An analysis of judgment of helping. In: Journal of Personality and Social Psychology, 1980, 39, s. 186-200.

⁵Porov. BATSON, C.D., FULTZ, J.; SCHOENRADE, P.A. (1987). Distress and empathy: Two qualitatively distinct vicarious emotions with different motivational consequences. In: Journal of Personality, 55(1), 19-39.

Podľa sociálnej psychológie avšak k rozhodovaniu sa o poskytnutí alebo neposkytnutí pomoci pristupujú ešte aj ďalšie faktory. Zmienime sa o tých, ktoré pravdepodobne zohrávajú nemalú rolu aj v kontexte problematiky CSA.

Ľudia napr. neposkytnú pomoc núdznemu, pretože v okolí núdzneho sa nachádzajú ďalšie osoby, ktoré sa len nečinne prizierajú. Dochádza k akémusi rozptýleniu zodpovednosti na všetkých zainteresovaných a každý očakáva, že chopiť sa iniciatívy má niekto druhý, prípadne sa predpokladá, že niekto už zaiste niečo podnikol. Taktiež ľudia môžu otáľať s poskytnutím pomoci preto, lebo situácia núdze sa javí nejednoznačne – nie je jasné, či daný človek (naliehavo) potrebuje pomoc. Morálna povinnosť pomôcť môže byť brzdená aj strachom z nevhodného zásahu (teda obavou jedinca, že pri snahe pomôcť narobí viac zla než úžitku a navyše sa pred ostatnými stráni). Podobne, potenciálni pomáhajúci môžu váhať s poskytnutím pomoci, pretože zvažujú svoju kompetentnosť pomôcť (predpokladajú, že v okolí núdzneho je niekto lepšie kvalifikovaný alebo zdatnejší, a ten by mal zasiahnuť).⁶

Okrem toho, fakt známosti človeka, ktorému je poskytovaná pomoc, môže výrazne modifikovať správanie pomáhajúceho v zmysle rýchlosti („bez dlhého premýšľania“) a objemu či miery pomoci („radšej viac než menej“). Vedomie, že správanie pomáhajúceho môže ovplyvniť jeho obraz v očiach toho, na koho mienke nám záleží, pôsobí vysoko motivačne v smere pomáhania. U veľmi dobrých známych je pomoc považovaná za samozrejmu, pretože je to proste dobrý priateľ či príbuzný, alebo preto, že človek verí, že v prípade núdze, tiesne, potreby je možné očakávať rovnakú reakciu druhej strany kedykoľvek v budúcnosti.⁷

2 VŠEOBECNÁ NEVEDOMOSŤ, POPIERENIE A PROCES DOZRIEVANIA

Ľudia mali a stále majú tendenciu reagovať na prípady CSA popieraním reality, minimalizovaním traumatických následkov a racionalizáciou (ospravedlňovaním) páchatel'a. Tieto reakcie možno zaradiť medzi psychické obranné mechanizmy, ktorými sa človek bráni pred tým, čo je pre jeho psychiku „nestráviteľné“. Tieto mechanizmy sú u jedincov aktivované v rôznej miere, vždy však platí, že majú obmedzené pôsobenie (čo znamená, že po istom čase stratia svoju funkčnosť a človek bude nútený vysporiadať sa s realitou takou aká je).

Keď sa obzrieme do minulosti, môžeme si všimnúť, že spoločnosť ako celok nebola schopná vysporiadať sa s krutou pravdou o CSA naraz. Akceptácia pravdy prichádzala (a prichádza)

⁶Porov. LATANÉ B., DARLEY J. The unresponsive bystander. Why doesn't he help? New York: Appleton-Century-Crofts, 1970.

⁷Porov. ORAVCOVÁ, J.: Sociálna psychológia. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2004. s. 192-194; SOLLÁROVÁ, E. et al.: Vybrané kapitoly zo sociálnej psychológie. Nitra, VA PRINT, 1992.

postupne. Zdá sa, že ide o proces, pozostávajúci z niekoľkých štádií, ktoré možno pomenovať nasledovne: (1) vyhýbanie sa; (2) uvedomovanie; (3) akceptácia a (4) integrácia⁸.

Štádium vyhýbania charakterizuje hlboké sociálne popretie toho, že problém CSA existuje, a že je dosť rozšírený. Postoje ľudí sú ovplyvnené všeobecnými mýtmi o CSA (ide napr. o presvedčenie, že CSA je zriedkavým javom, že páchatelmi sú cudzinci – teda osoby, ktoré obeť nepozná, že ide o jednorazový čin, ktorý zahŕňa násilie a že sa to vyskytuje v nižších spoločenských vrstvách). Tieto mýty samozrejme podporujú pretrvávajúce popieranie. V tomto štádiu všetky podskupiny v spoločnosti popierajú existenciu CSA vo svojich radoch. Odborníci, ktorí sa snažia hovoriť o probléme sú odmietnutí zvyškom odbornej verejnosti. Všeobecné profesionálne postoje charakterizuje nedostatok vedomostí o CSA, nezáujem, udržiavanie citového odstupu a popretie. Nešťastným výsledkom takéhoto prístupu je ignorovanie príznakov CSA, čo následne umožňuje pokračovanie zneužívania. Obete sú vnímané ako osoby s bujnou fantáziou, alebo sú obviňované zo zvädzania páchatel'a. Profesionáli sa obetiam nevenujú a obeť trpia nedostatkom podpory. Ľudí natoľko poburuje a desí fenomén CSA, že ho po celé stáročia vytesňovali z vedomia.⁹ Prvé uznanie vysokého výskytu CSA a jeho škodlivých následkov sa objavilo v diele Sigmunda Freuda „Etiológia hystérie“ v roku 1896. Na Freudove zistenia však odborná verejnosť zareagovala s takým odmietnutím, že svoje tvrdenia hneď nasledujúci rok odvolal. Niekoľko nasledujúcich desaťročí sa percento výskytu CSA ako aj dopad traumy ohromne podceňovali.¹⁰

Suzanne M. Sgroi, americká priekopníčka v štúdiu problematiky CSA uvádza, že v roku 1975 sa v USA konala prvá národná konferencia o zneužívaní detí (sponzorovaná novovzniknutým Národným centrom pre zneužívanie a zanedbávanie detí). Nikto z prednášajúcich na tejto konferencii sa však o CSA ani len nezmienil. O rok neskôr ponúkla workshop na tému CSA, no narazila na silné sociálne bariéry: poslucháči sa hanbili vstúpiť do miestnosti, a keď tam už boli, neboli ochotní klásť otázky alebo diskutovať. Podľa Sgroi je jednou z najväčších prekážok efektívneho odhaľovania a vyšetrovania prípadov CSA akási sociálna stigma, tvorená tabuizáciou – všeobecným vyhýbaním sa tejto téme a prežívaním hanby a strachu pri pokuse o nej hovoriť.¹¹

Nedostatok vedomostí poznačil (a stále poznačuje) ľudské reakcie na problém CSA. Ešte pred štyrmi desaťročiami bola úroveň vedomostí o CSA u odbornej verejnosti extrémne nízka. Veľmi

⁸Porov. COHEN, T. Child sexual abuse: social attitudes and professional questions. Paper presented at the IXth ISPCAN European Conference on CAN: Promoting Interdisciplinary Approaches to Child Protection, Warsaw – Poland, August 29-31, 2003.

⁹Porov. ROSSETTI, S.J. *Slayer of the Soul.. Mystic, Connecticut* : Twenty-Third Publications, 1990, s. 9.

¹⁰Porov. MILLER, A.. *Thou Shalt Not Be Aware*. New York: Meridian Books, 1986, p. 308.; ROSSETTI, S.J. *A Tragic Grace*. Collegeville, Minnesota : The Liturgical Press, 1996, s. 2-3.

¹¹Porov. SGROI, S.M. Discovery, reporting, investigation, and prosecution of child sexual abuse. *Sciecus Report*; Oct/Nov 2000; Vol. 29, No.1; s.5-6.

málo sa vedelo o rôznych typoch CSA; predpokladalo sa, že CSA vždy zahŕňa preniknutie pohlavným údom do vagíny alebo análneho otvoru a že takto dôjde k fyzickým zraneniam, ktoré možno ľahko odhaliť pri lekárskom vyšetrení¹². Ak medicínsky dôkaz chýbal, podozrenie sa považovalo za neodôvodnené. Dnes už vieme, že najčastejším typom sexuálneho správania pri CSA je láskanie, ktoré zvyčajne nezanecháva žiadne fyzické zranenia a že i keď dôjde k penetrácii, medicínsky dôkaz môže chýbať. U viac než 80% obetí je lekársky nález v norme. V ére nevedomosti boli lekári vnímaní ako najkvalifikovanejší pre posúdenie dôveryhodnosti výpovede obeť¹³, a súčasne sociálni pracovníci, psychológovia ani policajní vyšetrovatelia nevedeli ako efektívne vypočúvať dieťa a robili bežné chyby (napr. komunikovanie vlastnej úzkosti, vypočúvanie dieťaťa a rodiča spolu nie osobitne, používanie profesionálneho žargónu, kladenie obviňujúcich otázok).¹⁴

Druhé štádium, označované ako štádium uvedomovania charakterizuje proces postupného zvyšovania verejného povedomia o problematike. V západnom svete sa postoj silného popierania začal meniť koncom 70-tych rokov minulého storočia. V USA vzrástol počet obvinení z CSA a médiá začali tejto téme venovať zvýšenú pozornosť.¹⁵ Čoraz častejšie sa objavovali nielen správy, ale aj odborné články, knihy, a filmy o CSA. Úsilie overiť validitu obvinenia sa sústredilo na vypočúvanie obeť, ale adekvátna metodika vypočúvania stále chýbala.¹⁶ Advokáti obeť začali vyvíjať tlak na zmenu existujúcich zákonov, žiadali zavedenie oznamovacej povinnosti pre profesionálov a tvrdšie tresty pre páchatel'ov, zatiaľ čo obhajcovia páchatel'ov a niektorí novinári mali tendenciu obviňovať obeť (z toho že sa nebránila, že zvädzala a pod.). V tomto štádiu sa objavuje aj požiadavka zvýšenia dotácií pre vzdelávanie profesionálov o problematike CSA. Súvisí to aj s tým, že postoje pracovníkov rôznych profesií sú často protichodné: jedni naďalej nekonajú a zotrávajú v popieraní alebo vyhýbaní, druhí reagujú až prehnane (požadujú okamžité riešenia a obviňujú iné profesie, že si nekonajú svoju prácu). Postupne si profesionáli začínajú uvedomovať, že odhalenie a oznámenie prípadu CSA môže byť pre rodinu obeť ďalšou traumou.¹⁷

Pre štádium akceptácie je príznačné všeobecné sústredenie sa na sociálnu funkciu prevencie, detekcie, oznámenia a počiatočnej intervencie. Hnev verejnosti vedie k tendencii sústrediť sa na páchatel'ov a nie na potreby obeť. Odzrkadľuje sa to na verejnej diskusii o otázke prísnejšieho verzus miernejšieho trestu pre páchatel'ov, alebo v hľadaní alternatív nahradzujúcich ich uväznenie.

¹²Porov. BAYS, J., CHADWICK, D. Medical diagnosis of the sexually abused child. In: Child abuse and neglect, Vol 17, s.91-110.

¹³Porov. SGROI, S.M. Discovery..., s .6.

¹⁴Porov. GIARDINO, A. FINKEL, M., GIARDINO, E. (Eds.) A practical guide to the evaluation of sexual abuse in prepubertal child, Newbury Park, CA: Sage Publications, 1992, pp. ix-xi.

¹⁵Porov. ROSSETTI, S.J. A Tragic Grace..., s. 4.

¹⁶Porov. SGROI, S.M. Discovery..., s .5-10.

¹⁷Porov. COHEN, T. Child sexual abuse..., 2003.

Profesionáli spoznávajú, že proces odhalenia a vyšetrovania prípadu je pre obeť traumatizujúci, uvedomujú si rôzne formy CSA, vrátane zneužívania chlapcov alebo veľmi malých detí, zoznamujú sa s realitou toho, že páchatelmi môžu byť aj ženy, súrodenci obete či rovesníci detskej obete, a začínajú hovoriť o rôznych dilemách, ktorým čelia v súvislosti s oznamovacou povinnosťou. Obetiam je podpora poskytovaná len počas procesu vyšetrovania prípadu, potom už adekvátna starostlivosť chýba.¹⁸

Štádium integrácie prináša so sebou uvedomenie, že okamžitá kriminalizácia CSA nie je vždy najlepším spôsobom intervencie. Objavuje sa tu úsilie o zníženie verejnej stigmatizácie obetí a snaha o koordinovaný postup zainteresovaných inštitúcií (vytvárajú sa multidisciplinárne intervenčné tímy). V tomto štádiu sa tiež rozvíjajú rôzne terapeutické modely pre obeť a ich príbuzných, zároveň sa prehĺbuje výskum rôznych aspektov CSA a dôraz sa kladie na potrebu kontinuálneho vzdelávania profesionálov. Prevencia CSA na školách sa stáva bežnou. Úroveň verejného povedomia o problematike CSA je stále zlepšuje vďaka osvetovým kampaniam podporovaným rôznymi organizáciami bojujúcimi za práva žien a detí.¹⁹

Hoci za posledné desaťročia došlo v oblasti postojov k CSA k rozsiahlej sociálnej zmene, neznamená to, že sa nepotrebuje ďalej zlepšovať. Musíme mať na pamäti, že táto pozitívna sociálna zmena sa automaticky nepreniesla do praxe vo všetkých kútoch sveta. Nemôžeme tvrdiť, že k posunu zo štádia vyhýbania, cez uvedomovanie a akceptáciu až po štádium integrácie došlo na globálnej úrovni. Stále existujú národy, regióny, komunity a jednotlivci, ktorí uviazli na úrovni popierania, čiastočného uvedomenia alebo akceptácie.²⁰

K preskúmaniu toho, na akej úrovni sa asi nachádzame, môže poslúžiť analýza rôznych postojov, ktoré k prípadom CSA zaujímame. Niektorí jedinci zaujímajú k problematike CSA rýchle a jednoznačné postoje a to i bez toho, aby sa hlbšie zamysleli nad tým, o čo vlastne svoj postoj opierajú. Iní sa boria s neistotou ohľadne toho, aký postoj by mali zaujať a hľadajú nejaké usmernenia, ktoré by im pomohli rozriešiť ich dilemy. V ďalšej časti príspevku preto predstavíme šesť základných etických dilem vzťahujúcich sa na prípady CSA, s ktorými sa môžu trápiť nielen laici ale i profesionáli.

3 ANALÝZA ETICKÝCH DILEM TÝKAJÚCICH SA PROBLEMATIKY CSA

Zoči-voči konkrétnym prípadom CSA, ktoré vyžadujú zaujatie nejakého postoja, sú ľudia neraz zmätení – nevedia, čo je a čo nie je dobré či správne urobiť, resp. nevedia, ktorá možnosť

¹⁸Porov. COHEN, T. Child sexual abuse..., 2003.

¹⁹Porov. FINKELHOR, D. Sexual abuse: A sociological perspective. In: Child Abuse and Neglect 6, 1982, s.95.

²⁰Porov. CHEIT, R.E., FREYD J.J. Let's have an honest figh..., s.8.

z palety možných postojových pozícií je vhodnejšia než iná. Každý má samozrejme slobodu rozhodnúť sa. Je však dôležité aby si ľudia uvedomovali, že ich rozhodnutie, nech je akékoľvek, nie je čisto súkromnou záležitosťou, ale má dopad na životy iných ľudí, ktorých sa problém CSA dotýka²¹. Problémom je, že väčšina našich skutkov nemá racionálnu povahu ani nevychádza z hodnôt. Pomerne málo pozornosti venujeme etickej reflexii. Možno je to pre nás spôsob ako sa vyhnúť pocitu zodpovednosti. Vzhľadom na závažnosť zločinu CSA je ale etická reflexia a uvedomenie si vlastného podielu zodpovednosti pre každého jedinca permanentnou výzvou.

Ponúkaný model etickej reflexie pozostáva z piatich krokov: (1) formulácia dilemy – t.j. presné definovanie možností, medzi ktorými sa rozhodujeme (A verus B); (2) vytvorenie zoznamu zainteresovaných osôb, ktorých naše rozhodnutie ovplyvní, a zamyslenie sa nad tým, ktorú možnosť by preferovali; (3) hľadanie hodnôt, ktoré podporujú jednotlivé možnosti riešenia; (4) odhalenie skrytých hodnôt, teda tých motívov, popudov či emócií, ku ktorým sa ľudia nie vždy spontánne priznávajú, pretože sa za ne väčšiu hanbia; (5) doplnenie relevantných odborných poznatkov, ktoré by mohli byť nápomocné k riešeniu dilemy.

Jednou z najčastejších etických dilem pri konkrétnych prípadoch CSA, je dilema, týkajúca sa toho, či zdieľať vedomosť o CSA s kompetentnými autoritami, ktoré môžu zasiahnuť alebo radšej mlčať. Táto dilema môže samozrejme trápiť samotnú detskú obeť, ale tá vzhľadom na svoj vek nie je zodpovedná za odhalenie alebo utajenie zločinu. Takáto etická zodpovednosť leží na dospelých. Ide tu predovšetkým o tých dospelých, ktorí majú informáciu o konkrétnom prípade CSA: možno boli svedkami podozrivého správania páchatel'a, možno si všimli podozrivé symptómy u obeť, možno sa im dotknuté dieťa zverilo, alebo sa tretia osoba s nimi podelila o svoje podozrenie. Taktiež dospelá obeť, u ktorej k zneužívaniu dochádzalo azda aj pred niekoľkými rokmi či desaťročiami, môže riešiť túto dilemu. Predmetná dilema môže byť sformulovaná do jednoduchej otázky „*Povedať alebo mlčať?*“

Za možnosť povedať by sa pravdepodobne prihovárala spoločnosť ako celok, orgány činné v trestnom konaní, potenciálne obeť a taktiež autentický hlas súčasných obeť. Na druhej strane, mlčanie by preferoval konkrétny páchatel', ostatní páchatelia (dosiaľ neznámi), a tiež tí, ktorí majú blízky a dôverný vzťah s páchatel'om. Prehľad hodnôt a motívov, na ktorých môžu byť postavené tieto protichodné tendencie, prináša tabuľka 1:

²¹Porov. AADLAND E. Contextual Ethics: Three Models of Practical Ethical Reflection. Lecture at University of Prešov in Prešov (as a part of teacher mobility within International Project NIL-II-022-d „Professional ethics as a part of professional competence of supporting professions“), 2010 Nov 25.

Tabuľka 1: Hodnoty a motívy súperiace v dileme „Povedať alebo mlčať?“

Alternatíva „povedať“	Alternatíva „mlčať“
<ul style="list-style-type: none"> • Právo na vyslovenie pravdy • Vnímanie zákona, ktorý definuje CSA ako zločin) ako záväznej normy, vyzývajúcej každého zastaviť násilie a chrániť obeť (inak by mohol byť vnímaný ako spolupáchateľ) • Prikázanie lásky k bližnému spojené s cnosťou spravodlivosti, ktorá rozoznáva ľudskú dôstojnosť a chráni práva bližného • Spôsob, akým Ježiš pristupoval k deťom, implikujúci špeciálny morálny záväzok k ochrane a solidarite s tými, ktorí sú najviac zraniteľní (Mt 25,40). • Strach z výčitiek, ak by sa neskôr ukázalo, že podozrenie bolo založené na realite, a že neoznámenie umožnilo páchatelovi pokračovať v trestnej činnosti 	<ul style="list-style-type: none"> • Neistota ohľadne validity informácie (zneistenie otázkami typu: Čo ak sa mýlim? Čo ak to nie je zneužívanie? Čo ak iba zveličujem? Čo ak dieťa klame? Čo ak niekto iba zlomyseľne ohovára nevinného?) • Právo na dobré meno a ochranu súkromia (vo vzťahu k podozrivému) • Lojalita (ak podozrivým je niekto, s kým má človek blízky vzťah) • Neschopnosť pripustiť, že niekto koho poznám a komu dôverujem môže byť páchatel • Presvedčenie typu „nie je to môj problém, ... nech si ho riešia tí, ktorých sa to týka“ • Nechuť komunikovať s políciou • Neochota byť súčasťou trestno-právneho procesu (a musieť napr. svedčiť na súde) • Obavy o osobnú či profesionálnu bezpečnosť (strach z pomsty zo strany páchatel'a) • Vyhýbanie sa hrozbe publicity • Strach z verejného škandálu • Prežívanie pocitov hanby pri téme sexuality (vo všeobecnosti) • Strach z toho, že ostatní ľudia neuveria • Nedôvera v orgány činné v trestnom konaní • Obavy o dôsledky oznámenia pre obeť, páchatel'a a ich rodiny

Je potrebné zdôrazniť, že ak sa pri rozhodovaní o tom, aký postoj zaujať k tak závažnej problematike ako je CSA, riadime len našimi momentálnymi pohnútkami, môžeme sa ľahko odkloniť od toho, čo je správne. Etická kvalita nášho rozhodnutia môže byť často podmienená úrovňou vedomostí o predmetnej problematike. K náležitému vyriešeniu dilemy môžu napomôcť niektoré kľúčové fakty, o ktorých sa teraz zmienime:

Dôležité je vedieť, že existuje mnoho foriem CSA, dotykových i nedotykových. Teda páchatel sa nemusí obeť ani len dotknúť (napr. pred dieťaťom „len masturbuje“, alebo ho

zmanipuluje k tomu, aby nahé pózovalo pri fotografovaní, alebo vedome realizuje sexuálny styk s dospelým jedincom, avšak pred očami dieťaťa) a predsa jeho konanie môže mať charakter zločinu a môže byť pre dieťa silne traumatizujúce. Ak jedinec vymedzuje CSA len ako priamy pohlavný styk medzi dospelým a dieťaťom, k ostatným formám zneužívania môže mať benevolentný postoj, teda nebude považovať za dôležité, aby sa vec prešetrila.

Neistotu ohľadne toho, či konkrétne zaobchádzanie s dieťaťom, je alebo nie je zneužívaním, by nám mali pomôcť vyjasniť štyri rozlišovacie faktory: (1) rozdiel moci – teda skutočnosť, že jedna strana (páchateľ) ovláda druhú (obeť), a to prostredníctvom rôznych zdrojov a nástrojov moci (prirodzená autorita, manipulácia, násilie, atď.); (2) rozdiel poznania – páchatel' má dokonalejšie porozumenie významu a dôsledkov sexuálneho stretnutia, čo zahŕňa, že páchatel' je tiež starší, vývinovo dokonalejší alebo inteligentnejší ako obeť; (3) rozdiel uspokojenia – primárnym cieľom páchatel'a je sexuálne uspokojiť seba samého (skutočnosť, že páchatelia sa často postarajú o to, aby aj u obetí vyvolali sexuálne vzrušenie, je len súčasťou ich zákernej manipulácie); (4) potreba utajovania – páchatel' sa dôkladným utajovaním svojho konania chráni pred odhalením a jeho následkami (to, že obeť často dlho uchováva tajomstvo, je následkom traumy, nie jej slobodnou voľbou).²² Mnohí odborníci pripisujú prvým dvom faktorom osobitný význam. Rozdiel moci a poznania totiž spôsobuje, že ak aj dieťa spolupracovalo, ak aj dalo k sexuálnej aktivite nejaký súhlas, v nijakom prípade to nemohol byť súhlas slobodný a informovaný, a teda ani platný. Súhlas neznamená nič, je bezpredmetný, ak sa „nie“ nenachádza medzi možnosťami volieb.²³

Taktiež treba poznamenať, že niektoré deti, môžu byť obeťou CSA napriek tomu, že nevykazujú nijaké vonkajšie príznaky CSA.²⁴ Zistilo sa, že takéto asymptomatické obeť tvoria až štyridsať percent spomedzi všetkých prípadov CSA; ďalších tridsať percent obetí vykazuje len málo symptómov.²⁵ Teda ak sa k nám dostane informácia o konkrétnom prípade CSA, a my poznáme „údajnú“ obeť, nemôžeme informáciu brať na ľahkú váhu len preto, že sa dané dieťa v našich očiach zdá byť v pohode a my usúdime, že istotne nemohlo byť takto traumatizované.

Veľmi užitočné je tiež vedieť, že hoci si deti vymýšľajú rôzne príbehy, len zriedka vedome klamú o CSA. Prípady falošných obvinení sú extrémne zriedkavé (od niekoľkých promile až po maximálne päť percent všetkých ohlásených prípadov), preto každá výpoveď o CSA musí byť braná

²²Porov. FALLER, K. C. Child Sexual Abuse..., 1993; VAN DAM, C. Identifying..., 2002, s. 50; HEGGEN, C. H. Sexual Abuse..., 1993, s. 20-21.

²³Porov. VAN DAM, C. Identifying..., 2002, s. 70-71; BENTOVIM, A. Týraní a sexuálni..., 1998, s. 29; FORTUNE, M. M. Sexual Violence..., 1983, s. 99, 102, 104, 110; HINDMAN, J. Just Before..., 1989, s. 9-10; WIRTZ, U. Vražda duše..., 2005, s. 15-16.

²⁴Porov. DOMINGUEZ, R. Z. et al. Sexual Abuse..., 2001; FALLER, K. C. Child Sexual Abuse..., 1993, s. 20.

²⁵Porov. FRIEDRICH, W. Developmental Perspectives..., 2003, s. 9, 22; KENDALL-TACKETT, K. A. et al. Impact of sexual..., 1993, s. 164-180.

vážne. Hoci sa prípad zdá byť neuveriteľným, neznamená to, že sa nestal. Ľudia majú ťažkosti uveriť obetiam najmä preto, že väčšina páchatel'ov sa javí tak akoby boli nevinní. Z diagnostického hľadiska je najznepokojujúcejšou charakteristikou páchatel'ov ich zjavná normalita. Výskumy potvrdzujú, že mnoho páchatel'ov nemá žiadnu patológiu rozlíšiteľnú na základe psychologických testov alebo klinického interview. Pokiaľ máme určitú mýtickú predstavu o páchatel'ovi (napr. že je to čudný, násilný či starý muž, homosexuál, retardovaný alebo bláznivý človek²⁶) a zároveň tendenciu miešať charakterové črty so sexuálnou orientáciou alebo sexuálnymi záujmami jedinca, mylne predpokladáme, že môžeme rozlíšiť či niekto je alebo nie je páchatel'om CSA. Navyše páchatelia CSA majú často veľmi pozitívny sociálny imidž (sú obľúbení, považovaní za dôveryhodných, spoľahlivých, čestných, milých, a pod.). Teda môže sa stať, že páchatel'om je niekto, kto sa ním v našich očiach vôbec nezdá byť.²⁷ No osoba, ktorá zvažuje, či prípad oznámiť nepotrebuje mať stopercentnú istotu, že došlo k zločinu (je na profesionáloch, aby preskúmali, čo sa vskutku stalo²⁸).

Niekedy človek, ktorý má vedomosť o CSA, mlčí a svoje mlčanie si zdôvodňuje hodnotou lojality voči osobe podozrivej zo spáchania CSA. Podozrivého ospravedlňuje a nechce urobiť nič, čo by podozrivému spôsobilo nepríjemnosti. Jeho lojalitou možno otrasie až to, keď sa dozvie, že sexuálne delikventné správanie nie je otázkou nejakého jednorazového zlyhania, ale je naopak vysoko kompulzívne a repetitívne, čo znamená, že páchatel' sa nevie ovládať a jeho „prešlapy“ sa opakujú. Jeho konanie je zacyklené, a každý krok deviantného cyklu je dobre naplánovaný. Deviantný cyklus sa zvyčajne naštartuje nejakým nepríjemným pocitom, narušeným vzorcom sexuálneho vzrušenia alebo antisociálnym postojom. Následne páchatel' sa páchatel' snaží dostať do pozície, z ktorej by mal prístup a moc nad potenciálnymi obeťami (zvolí si takéto povolanie alebo sa len pohybuje sa v miestach, kde sa zdržiavajú aj deti, a snaží sa nadviazať s potenciálnou obeťou vzťah). Keď si už obeť vytypuje, dôsledne plánuje postup manipulácie daného dieťaťa, ktorý potom realizuje. Popri tom ako dieťa zneužíva, robí celý rad opatrení, ktorých účelom je, aby jeho konanie ostalo utajené a nemusel čeliť právnym a sociálnym sankciám. Do momentu odhalenia môže mať páchatel' na svojom „konte“ viacero obetí. Prípadné pocity viny neutralizuje tým, že redefinuje realitu – teda poprie, prípadne prekrúti všetko tak, aby vyzeral pred sebou samým i pred inými ako nevinný.²⁹ Človek, ktorý dôveruje tomu, kto je podozrivý zo spáchania CSA, by mal mať na pamäti, že za nikoho nemôžeme dať „ruku do ohňa“, nevieme totiž, čo dotýčny robí vtedy, keď ho nevidíme.

²⁶Porov. MICHANČOVÁ, Slávka. Postoj kresťana..., 2002. s. 6

²⁷Porov. VAN DAM, C. Identifying Child Molesters..., 2001. s. 81; SALTER, A.C. Transforming Trauma..., 1995. s. 29, 32; KINNEY, J.F.: Restoring Trust..., 2002.

²⁸Porov. BECKER, J.V. – QUINSEY, V.L. Assessing suspected ..., 1993. s. 169

²⁹Porov. VAN DAM, C. Identifying Child Molesters..., 2001. s. 92; SALTER, A.C. Transforming Trauma..., 1995. s. 51-92,189,100.

V súvislosti s právom každej osoby na dobré meno³⁰ a súkromie³¹ – vznikajú niekedy otázky a pochybnosti ohľadne udania páchatel'a CSA, či dokonca zverejnenia jeho totožnosti. Na prvý pohľad sa zdá, že oproti sebe stoja dve konkurenčné práva: právo na dobré meno a súkromie – a právo na vyslovenie pravdy. Treba si však uvedomiť, že ani jedno z týchto práv nie je absolútne – vždy sa totiž musí zachovávať správny vzťah medzi požiadavkami verejného blaha a rešpektovaním osobných práv. Jestvuje aj také narušenie dobrého mena a súkromia, ktoré je v súlade so zákonom a je uznané za vhodné, ba povinné. Vážnym a primeraným dôvodom pre odhalenie a dokonca odsúdenie zlej vlastnosti alebo priestupku niekoho iného je situácia, kedy je otvorená komunikácia pravdy v záujme verejného dobra, vyššieho súkromného dobra alebo dobra ohováraného. V prípade, že utajenie určitej zlej vlastnosti či priestupku má škodlivejšie následky, než jeho odhalenie, potom ochrana hodnôt a práv ohrozených konaním daného jedinca, má väčšiu váhu než ochrana jeho cti a súkromia. Takáto situácia nepochybne nastáva práve pri CSA.³² Je zrejmé, že v prípade CSA, dobro verejnosti a obetí prevyšuje individuálne právo páchatel'a na zachovanie dobrého mena a súkromia. Je v záujme dobra danej komunity a v záujme ochrany a uzdravenia obetí, aby sa prípady CSA zverejnili. Takéto odhalenie nie je nezákonným poškodzovaním povesti a súkromia. Ten, kto sa dopustil nemorálneho a zločinného konania, akým je CSA, samotným previnením znížil svoje právo na dobré meno a súkromie.³³ Okrem toho, nutná potreba aktivovania mechanizmov kontroly pre zabránenie ďalšiemu zlu je dostatočným dôvodom pre odhalenie..

Treba mať na pamäti, že utajovanie je živnou pôdou pre CSA. Ak chceme redukovat' výskyt CSA a jeho dopad na obeť a celé komunity, musíme sa prípadmi CSA zapodievať otvorenejšie. Výskumy upozorňujú, že odhalené prípady sú len vrcholom ľadovca, CSA je len zriedka izolovanou udalosťou. Oznámenie páchatel'a teda môže pomôcť objaviť obeť, o ktorých sa nevedelo a mnohých ďalších uchrániť pred potenciálnym zneužívaním. Pridržiavať sa mýtu – že uchovávanie tajomstva chráni iných (pred nepríjemnosťami, vnímanými ako väčšie zlo) – je v prípadoch CSA obzvlášť nebezpečné. Odhalenie nie je zradou lojality voči rodine (ak je páchatel'om príbuzný) – v skutočnosti k zrade už dávno došlo práve zločinom CSA a naše mlčanie je len podporovaním zločinu. Takýmto postojom chránime páchatel'ov CSA a vysielame im signál, že môžu pokojne pokračovať vo svojom

³⁰Pojem dobré meno (alebo dobrá povest' či česť) vyjadruje všeobecnú úctu patriacu každému človeku na základe jeho prirodzenej dôstojnosti. Vonkajšia úcta je potrebná človekovi, aby sa mohol vyvíjať a realizovať svoje povolanie žijúc v spoločnosti. Porušovanie dobrého mena niekoho označujeme ako potupu (pohrdanie niekým priamymi alebo nepriamymi slovami či gestami), ohováranie (prisudzovanie chýb druhému, s vedomím že sú nepravdivé), nactiutňhanie (nespravodlivé poškodenie dobrej povesti druhého, vyzrazením jeho skutočných, ale skrytých prehrškov).

³¹Nikto nemá nárok na odhaľovanie osobného života druhej osoby, ak by to malo zapríčiniť nejakú škodu na dobrej povesti, prekážať v realizácii osobných cieľov, alebo zbaviť život osobného rozmeru.

³²Porov. PAWLUK, T. Prawo Kanoniczne..., 2002. s. 42-43; PESCHKE, K.H. Křesťanská etika, 2004. s. 313-315; KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, 1998. čl. 2477-2492

³³Porov. ROSSETTI, S.J. A Tragic Grace..., 1996. s. 58-60; PESCHKE, K.H. Křesťanská etika, 2004. s. 313-314.

delikventnom konaní, pretože im aj tak nič nehrozí. Nezodpovedne sa prikláňame k obavám, že by mohlo ísť o falošné obvinenie, alebo že by sme udaním mohli ublížiť páchateľovi, ktorý sa už azda medzičasom zmenil, alebo že by konfrontácia páchateľa mohla spôsobiť rozvrat v jeho rodine. Neadekvátne na tomto postoji je, že záujem sa sústreďuje na nesprávnu osobu. Niet žiadneho rozumného dôvodu pre podstúpenie rizika dôvery páchateľovi, ak tento postoj ohrozuje obeť. Bývalé obeť majú priamu skúsenosť s tým, že sa daný človek dopúšťal CSA, a nikto nemôže s istotou tvrdiť, že to už nerobí alebo nebude robiť znova. Nemáme etické právo chrániť páchateľa pred dôsledkami jeho vlastného konania. Nie je krutosťou nechať ho aby sa zodpovedal za svoje skutky – naozaj krutým je nechávať páchateľa nedotknutého v nič netušiacej komunite, a tak vystavovať deti riziku.³⁴

Ďalšia dilema, ktorá nadväzuje na predchádzajúcu dilemu, môže byť formulovaná v otázke „Povedať viac či menej?“ I keď si ľudia uvedomujú, že nenechať si informácie o prípade CSA pre seba je tou správnejšou voľbou než mlčanie, môžu ich miasť ďalšie otázky ako napr.: *Komu to mám povedať – každému naokolo alebo iba vybraným osobám. A koľko informácii mám s nimi zdieľať – všetky detaily, alebo iba všeobecné fakty?*

K možnosti zdieľať podozrenie s viacerými ľuďmi by sa pravdepodobne priklonila všeobecná verejnosť, masmédiá a potenciálne obeť. Rovnaký okruh ľudí plus vyšetrovatelia a výskumníci by zrejme preferovali to, aby sa zdieľalo čo najviac detailov prípadu. Na druhej strane možnosť zdieľať podozrenie s menším okruhom ľudí a prezradiť len všeobecné fakty o prípade by azda bola akceptovateľnejšia pre obeť, ich rodiny a azda aj pre páchateľov, ktorí si uvedomujú, že odhaleniu sa už nevyhnú. Hodnoty a motívy, na ktorých by zainteresované osoby stavali svoje postoje by mohli vyzerať nasledovne:

Tabuľka 2: Hodnoty a motívy súperiace v dileme „Povedať viac alebo menej?“

Alternatíva „povedať viacerým“ / „aj detaily“	Alternatíva „povedať menšiemu okruhu ľudí“ / „len všeobecné fakty“
<ul style="list-style-type: none"> • Hovorenie pravdy (úprimnosť) • Právo na informácie nevyhnutné pre korektné rozhodnutia (dôležitosť poznania povahy nebezpečenstva, resp. nepriateľa ako predpoklad efektívnej ochrany) • Senzácie-čtivosť (fascinácia zlom, z ktorej profitujú masmédiá) 	<ul style="list-style-type: none"> • Rešpektovanie súkromia dotknutých osôb • Ich ochrana pred sociálnou stigmatizáciou • Prezumpcia neviny

³⁴Porov. ROSSETTI, S. J. A Tragic Grace..., 1996. s. 58-60; ROSSETTI, S. J.: Slayer..., 1990. s. 3; VAN DAM, C. Identifying Child Molesters..., 2001. s. 48-49.

Skúsenosti a poznatky expertov v tejto oblasti nám ponúkajú určité vodítko v riešení tejto dilemy. Hoci má každý človek právo na informácie, ktoré sú nevyhnutné pre to, aby sa vysporiadal s násilím – okruh ľudí, ktorí by mali byť upovedomení o konkrétnom prípade záleží od situácie: zvyčajne všetky potenciálne dotknuté osoby, vrátane detí, by mali byť informované o CSA. Teda, ak napríklad strýko zneužíval neter, každý v širšej rodine by sa to mal dozvedieť. Účelom je uistiť sa, že boli identifikované všetky obeť a umožniť každému, aby urobil predbežné opatrenia, ktoré považuje za nevyhnutné v záujme vlastného bezpečia a bezpečia svojich detí. Ak je páchatelom verejná osoba (napr. lekár, kňaz, rehoľník), každý v jeho obvode, farnosti, kongregácii by mal byť o CSA upovedomený.³⁵ Medzi osoby, ktoré by mali byť informované o sexuálne delikventnej histórii páchatel'a patrí aj jeho snúbenica (resp. snúbenec, ak páchatelom je žena) a sobášiaci autorita. Kódex kanonického práva (platný v katolíckej cirkvi) rozoznáva situácie, ktoré môžu ohroziť platnosť manželstva a zaväzuje veriacich, aby prípadné prekážky platného slávenia manželstva oznámili kompetentným ešte pred sobášom (a to i vtedy, keby pre takéto prekážky nemali dôkaz).

Pravda, tak ako treba zavrhnúť utajovanie, treba sa vyhýbať aj tendenciám ku škandalizácii. Zatiaľ čo morálne rozhorčenie je dôležitým znakom citlivosti voči zlu, znakom hlbšieho spojenia s dobrom a hájenia dôležitých hodnôt – škandalizácia je nežiadúcim extrémom.³⁶ Je dôležité uviesť fakty, ale zachovať diskretnosť ohľadne detailov CSA.

Tretiu dilema možno zjednodušene naformulovať do otázky „Milovať alebo nenávidieť?“ Mnoho ľudí cíti zmätok pri otázke postoja voči konkrétnemu páchatel'ovi. Berúc do úvahy závažnosť zločinu a zároveň aj iné aspekty osobnosti páchatel'a (ktoré dovtedy poznali), zrazu nevedia, čo má v ich postoji prevážiť: láska alebo nenávisť? Skupina ľudí, ktorí by sa prikláňali k láskavému postojovi voči páchatel'ovi by zrejme pozostávala z blízkych príbuzných a priateľov páchatel'a a samozrejme by takýto postoj voči svojej osobe uvítali aj samotní páchatelia (ktorých mimochodom asi jedinou spoločnou črtou je tendencia popierať, ospravedlňovať a racionalizovať svoje kriminálne konanie).³⁷ Taktiež niektorí nadšení veriaci, ktorí vo svojej viere kladú dôraz na lásku (dokonca aj k nepriateľom) a odpustenie budú inklinovať k láskavému postojovi voči páchatel'ovi. Na druhej strane samotné obeť, rozhorčení príbuzní obetí, ich blízki priatelia a taktiež rozhorčená verejnosť by pravdepodobne spontánne volili skôr tvrdsí (teda rozhodne nie láskavý) postoj voči páchatel'ovi. Koreňom týchto protichodných postojov by mohli byť rozličné hodnoty a motívy.

³⁵Porov. YANTZI, M. Sexual Offending ..., 1998. s. 140-142

³⁶Porov. DILLEN, A. Moral Sensitivity Beyond Scandalisation..., 2003.

³⁷Porov. SALTER, A.C. Transforming Trauma..., 1995, s. 51-92,189,100.

Tabuľka 3: Hodnoty a motívy súperiace v dileme „Milovať alebo nenávidieť?“

Alternatíva „láskavý postoj“	Alternatíva „tvrdý postoj“
<ul style="list-style-type: none"> • Ľudská dôstojnosť ako hodnota, ktorá prináleží každému človeku, bez ohľadu na jeho rasu, kultúru, vek, pohlavie, sexuálnu orientáciu, vyznanie, spoločenský status – a dokonca aj bez ohľadu na jeho skutky • Cnosť pokory, v rámci ktorej si uvedomujeme, že aj my sami môžeme zlyhať, porušiť zákon • Láska k blížnemu • Milosrdenstvo a odpustenie • Popieranie reality (zatváranie očí pred vážnosťou situácie) • Prehnaná zhovievavosť • Ospravedlňovanie páchatel'a • Obviňovanie obete 	<ul style="list-style-type: none"> • Spravodlivosť • Spravodlivý hnev • zmyslupnosť zahanbenia a potrestania páchatel'a • súcit voči obetiam • pocit zhnusenja nad zločinom CSA • túžba po pomste

Ak chceme dospieť k etickému rozhodnutiu ohľadne nášho postoja k páchatel'ovi, je potrebné ujasniť si niektoré z vyššie spomenutých hodnôt. Významnú kresťanskú hodnotu lásky k blížnemu majú mnohí veriaci tendenciu nahrádzať naivitou a láskavosťou, ktorá je chápaná ako vyhýbanie sa všetkému, čo by blížnemu spôsobilo discomfort. Preto sa vzdajú konfrontácie páchatel'a a nepodniknú kroky k ochrane obetí. Neuvedomujú si, že takáto stratégia podporuje páchatel'ov deviantný cyklus a prehľbuje dôsledky u obetí.³⁸ Katechizmus Katolíckej cirkvi (§ 2266) učí, že „ochrana všeobecného blaha spoločnosti vyžaduje (...) zneškodnenie útočníka, aby nemohol škodiť“. Láska teda nie je synonymom permanentného úsmevu, absolútnej tolerancie alebo “bezbolestného” prístupu. Podobne aj (kresťanská) hodnota odpúšťania je často mylne chápaná. Objavuje sa tu silná tendencia nahrádzať odpustenie prepáčením. Prepáčiť možno každodenné drobnosti, ktoré sú morálne indiferentné. Avšak prepáčiť zločin by znamenalo tváriť sa, že sa nič nestalo, respektíve nič až tak zlé. Takéto prepáčenie by vyjadrovalo, že nemorálny skutok nie je nemorálny, že zneužívanie vlastne nie je zneužívaním. Prepáčenie vedie k tolerovaniu alebo k akceptácii morálneho zla, k ignorovaniu nespravodlivosti a minimalizácii spôsobenej škody. Naproti tomu skutočné odpustenie jasne rozoznáva a pomenováva zlo, vážnosť ublíženia a šírku spôsobenej škody.³⁹ Navyše odpustenie nevyklučuje potrestanie páchatel'a. Vskutku neexistuje žiadny rozpor medzi odpustením a nechaním páchatel'a aby niesom zodpovednosť za svoje skutky. Spravodlivý trest nie je v rozpore s rešpektovaním ľudskej dôstojnosti, pretože tá zahŕňa nielen ľudské práva ale i povinnosti. Okrem

³⁸Porov. Brock R.N, Parker R.A. Proverbs of Ashes: Violence, Redemptive Suffering, and The Search for What Saves Us. Boston, Massachusetts: Beacon Press, 2001. s.39.

³⁹Porov. Fortune MM. Preaching Forgiveness? In: McClure JS, Ramsay NJ, editors. Telling the Truth: Preaching About Sexual and Domestic Violence. Cleveland, Ohio: United Church Press, 1998. s.49-57.

toho treba pamätať aj na dôstojnosť obeť a na ochranu jej legitímnych práv. Potrestaním páchatel'a spoločnosť vyjadruje, že násilie a zneužívanie nemožno tolerovať. Trest zároveň slúži ako varovanie (aby sa už zločin neopakoval) a zo spirituálneho hľadiska ho možno vnímať ako výzvu k pokániu, ba dokonca ako formu milosrdenstva, pretože vychádza zo záujmu o dobro páchatel'ovej duše.⁴⁰ Podľa správneho kresťanského učenia sú odpustenie a výzva k pokániu vzájomne prepojené; tendencia separovať ich sa prejavuje v ponúkaní tzv. "ľacnej milosti"⁴¹, ktorá je síce príťažlivá a pohodlná pre hriešnika ale nebezpečná pre jeho okolie.

Ak je v pozadí zhovievavého postoja voči páchatel'ovi obviňovanie obeť (napr. z toho, že provokovala, nebránila sa, ba že spolupracovala pri čine) je potrebné zdôrazniť, že vina či zodpovednosť za sexuálne zneužívanie nikdy neprislúcha dieťaťu, lež páchatel'ovi, a to v plnej miere. Dieťa nie je zodpovedné za správanie dospelého. Obviňovaním obeť neoprávnene ospravedľujeme páchatel'a a zastierame fakt, že konal vedome, zámerne, s premyslenou manipuláciou, proti ktorej je dieťa bezmocné. Navyše nedostatok vonkajších prejavov obrany neznamená, že obrana neprebíha vo vnútri organizmu obeť. I keď by samotní páchatelia našli mnoho ospravedľení pre nelegálne konanie (napr. stres, alkohol, vlastnú traumu z detstva), tieto výhovorky ich nezbavujú zodpovednosti. Laická verejnosť na adresu páchatel'ov CSA zväčša konštatuje: *Ten človek nemôže byť normálny...*, no z pohľadu odborníka je páchatel' zodpovedný za svoje činy. Až deväťdesiatdeväť percent páchatel'ov sú svojprávní, trestne-zodpovední ľudia.⁴² Odborníci sú dokonca presvedčení, že aj masoví sadistickí vrahovia sú morálne kompetentní a nemožno ich pozbaviť trestnej zodpovednosti.⁴³ Adekvátne potrestanie páchatel'a adresuje vinu tam, kam patrí a oslobodzuje obeť od ich vlastných neopodstatnených pocitov viny (ktoré sú výsledkom manipulácie zo strany páchatel'a).

Štvrtú dilemu vystihuje otázka: *Priblížiť sa alebo si držať odstup?* Táto dilema môže trápiť ľudí, ktorí sa dostanú do kontaktu s obeťou (napr. ako príbuzní, priatelia, kolegovia, či partneri) a nie sú si istí, či sa k nej majú priblížiť, teda vyjadriť záujem či súcitiť, alebo sa radšej majú držať stranou. Pri tejto dileme je obzvlášť ťažké rozlíšiť, kto by preferoval, ktorú voľbu. Samotná obeť by asi váhala, ak by mala stanoviť, aký prístup by uvítala. Tí, ktorí mali hlboký a úprimný vzťah s obeťou predtým než došlo k odhaleniu CSA by pravdepodobne spočiatku volili priblíženie sa k obeť, zatiaľ čo iní by inklinovali k opačnému postoj. Avšak takéto hrozné odhalenie by rovnako mohlo spustiť aj vzdialenie sa od obeť od momentu odhalenia, dokonca aj zo strany tých najbližších. Tí, ktorí mali

⁴⁰Porov. MICHANČOVÁ S. Social responsibility within thinking about forgiveness. In: E-Theologos. 2010. Vol. 1, No. 2, p. 224-244. [cited 2010 Dec 17]. Available from: <http://versita.metapress.com/content/9p561474594p258j/fulltext.pdf>

⁴¹Porov. BONHOEFFER D. The Cost of Discipleship. London: SCM Press, 1959. s. 30, 45-46, 53, 94.

⁴²Porov. MALÁ, E. Príspevok v panelovej diskusii..., 2003.

⁴³Porov. PALERMO, G.B. Prípád Jeffrey Dahmer..., 2002.

s obeťou povrchný vzťah sa zrejme priklonili k rezervovanému postoju voči obeti, ale určité dôvody by ich mohli viesť aj k tomu, žeby sa snažili prejaviť záujem a ponúknuť pomoc. Výskumníci, ktorých záujmom je získať čo možno najhlbšie porozumenie fenoménu CSA by si prirodzene zvolili postoj približovania sa k obeti, zatiaľ čo páchatelia by preferovali to, aby boli obeť izolované od akejkoľvek pomoci. V pozadí takýchto ambivalentných postojov môžeme nájsť rôzne hodnoty a motívy:

Tabuľka 4: Hodnoty a motívy súperiace v dileme „Priblížiť sa, ale si držať odstup?“

Alternatíva „priblíženia sa“	Alternatíva „odstupu“
<ul style="list-style-type: none"> • solidarita s utrpením obetí • biblická výzva, aby si ľudia vzájomne pomáhali niesť svoje bremená (Gal 6,2) • kompenzácia minulého zanedbávania (živená výčitkami, že ak by sme sa o dotyčné dieťa boli viac starali, viac na neho dávali pozor, nemuselo sa to stať) • obavy o budúcnosť (ak nechám obeť napospas jej osudu, jej stav sa môže zhoršiť, a ja za to budem spoluzodpovedný) 	<ul style="list-style-type: none"> • rešpektovanie súkromia a autonómie obeť (vychádzajúce z predpokladu, že ak obeť stojí o pomoc, môže si o ňu požiadať) • pocit nekompetentnosti • strach z nevhodnej intervencie • všeobecné tabu okolo CSA • tendencie obviňovať obeť a podceňovať vážnosť traumy a jej dôsledky • rezignácia vyplývajúca z nepochopenia rozporuplných reakcií obeť • neochota hľadať relevantné informácie o problematike • ľudská lenivosť a sebeckosť (mám dosť vlastných problémov, načo sa ešte zatŕažovať problémami iných)

Aby sme vyriešili etickú dilemu týkajúcu sa adekvátneho prístupu k obetiam, je užitočné spomenúť niekoľko dôležitých faktov. V prvom rade treba zdôrazniť, že neadekvátna reakcia voči obetiam posilňuje negatívny dopad traumy, zatiaľ čo adekvátna reakcia ho významne znižuje. Za adekvátnu reakciu sa považuje taká reakcia, ktorá obeť prináša podporu, starostlivosť a ochranu. Každý jedinec vystavený násiliu má právo na právnu, sociálnu, psychologickú a lekársku starostlivosť, ktoré nijako nenarušia jeho osobnú dôstojnosť (napr. skrytým obviňovaním). Ak sa obeť nejakým spôsobom vyhýba ponúkanej pomoci, neznamená to, že pomoc nepotrebuje. Skôr ide o to, že v dôsledku CSA, mnoho obetí nedôveruje ľuďom a očakáva zradu a ublíženie v každom vzťahu. Preto sa u obetí môže objavovať vyhýbanie sa, podozrievavosť a pocity ohrozenia v situácii, keď sa niekto snaží priblížiť. Akýkoľvek náznak nepochopenia zo strany okolia ešte viac zväčšuje odcudzenie sa od ľudí a sociálnu izoláciu. No vzhľadom na to, že trauma sa definuje ako skúsenosť presahujúca kapacitu jedinca vysporiadať sa s ňou, zvládnuť ju, od obetí nemožno očakávať, že túto

situáciu zvládnu samé. Podpora iných zohráva kľúčovú rolu v napĺňaní potrieb obetí (medzi ktoré patrí napr. aj zdieľanie traumatického príbehu či emocionálne odreagovanie).

Pre lepšie pochopenie reakcií obetí je nevyhnutné zoznámiť sa so symptómami post-traumatickej stresovej poruchy (PTSD – z ang. *posttraumatic stress disorder*). PTSD charakterizuje striedanie sa období intruzívneho (t.j. vtieravého) pripomínania sa traumy s obdobiami popierania alebo znečitlivenia. V intruzívnej fáze sa môžu vyskytnúť vtieravé a opakujúce sa myšlienky, neočakávané predstavy, desivé sny a návaly nechcených pocitov, ktoré sa nejako vzťahujú k traume. Obet' je v stave predráždenia – ľahko sa ľaká, rozčúli, niekedy vybuchne do agresie. Je neustále pod psychickým tlakom – zdroje stresu sú zdanlivo všade. A to napriek tomu, že je nadmerne ostražitá a usilovne sa snaží vyhýbať spúšťačom. Podnety sú nadmerne zovšeobecňované, akoby sa všetky týkali traumy. Témy, ktoré súvisia s CSA, pohlcujú sústredenosť a obeť nie je schopná sústrediť sa na iné témy. Je zmätená, má pocit, že svoj vnútorný svet nemá pod kontrolou a niekedy strávi celé dni snahou zvládnuť svoje bolestivé emócie alebo aspoň prežiť. Fáza popretia zahŕňa emocionálne znečitlivenie a nadmerné kognitívne potláčanie. Obet' nie je schopná zhodnotiť dôležitosť súčasných podnetov, ktoré sa nejakým spôsobom týkajú CSA (popiera ich význam), na traumy akoby čiastočne či celkom zabudla. Je otupená, stráca realistický pocit patričného spojenia so súčasným svetom.⁴⁴ Striedanie sa týchto odlišných stavov vysvetľuje, prečo obeť niekedy očakáva podporu a inokedy ju odmieta.

Piatu dilemu vyjadruje otázka: *Dôverovať alebo kontrolovať?* Táto dilema vyvstáva vtedy, keď jedinec prichádza do kontaktu s páchatel'om, ktorý bol práve alebo už dávnejšie prepustený z väzenia, alebo ktorý bol obvinený, ale nie usvedčený. Jedinec si nie je istý, či má dotyčnému dôverovať, alebo byť radšej opatrný a dávať si na neho pozor. Samotný páchatel', ako aj tí, ktorí nemajú vedomosť o (kompulzívnej a repetitívnej) povahe sexuálne delikventného správania budú istotne uprednostňovať postoj dôvery, zatiaľ čo tí, ktorí majú relevantné vedomosti budú vo vzťahu k páchatel'ovi viac obozretní. Hodnoty a motívy vysvetľujúce tieto rozporuplné postoje predstavuje nasledujúca tabuľka:

Tabuľka 5: Hodnoty a motívy súperiace v dileme „Dôverovať alebo kontrolovať?“

Alternatíva „dôverovať“	Alternatíva „kontrolovať“
<ul style="list-style-type: none"> • nádej, že páchatel' sa už zmenil • rešpektovanie prezumpcie neviny (pokiaľ sa nedokáže opak) • popieranie reality rizika 	<ul style="list-style-type: none"> • akceptovanie spoluzodpovednosti za prevenciu zločinu • výčitky kvôli nedostatočnej pozornosti venovanej správaniu páchatel'a v minulosti • zhrozenie sa nad dôsledkami CSA pre

⁴⁴Porov. SALTER, A. C. Transforming trauma..., 1995, s. 189-190, 195; HOROWITZ, M. J. Liečba..., 2004, s. 16-19.

<p>recidívy</p> <ul style="list-style-type: none">• naivita plynúca z nedostatku vedomostí• nedbalosť, neopatrnosť	<p>obete</p> <ul style="list-style-type: none">• obava, že páchatel' nebol usvedčený iba kvôli nedostatku dôkazov
---	---

Pri hľadaní etického riešenia tejto dilemy sa môžeme inšpirovať konceptom restoratívnej spravodlivosti, ktorý predpokladá, že vysoká miera kontroly spolu s vysokou mierou podpory je najlepší spôsob na udržanie sociálnej disciplíny⁴⁵. Za ideálnych okolností by mala podpora páchatel'a pozostávať z terapeutickej intervencie, poradenstva a pastorálnej starostlivosti, zatiaľ čo kontrola má byť zaistená cez výkon probácie. Podmienky probácie sexuálnych delikventov zvyčajne zahŕňajú (popri povinnosti absolvovať terapiu) súbor obmedzení, ktorých dodržiavanie je pravidelne monitorované probačným úradníkom. Medzi takéto obmedzenia patrí napr.: zákaz kontaktu s obeťami a vôbec s akýmkoľvek deťmi; zákaz vykonávať prácu alebo sa akokoľvek angažovať v práci, ktorá by umožňovala prístup k deťom; zákaz zaoštarávať si materiály, ktoré môžu byť použité na sexuálnu stimuláciu; zákaz akejkoľvek formy správania, ktorého účelom by bolo prilákať potenciálne obeť⁴⁶. Obsah týchto podmienok načrtáva, kde by mali byť hranice našej dôvery voči páchatel'ovi, ak berieme do úvahy reálne riziko recidívy.

Posledná dilema, na ktorú chceme poukázať, znie: „Uchovať vzťahy, alebo ich prerušiť?“ Ide o dilemu, ktorá trápi obeť a zvyšok rodiny v prípade, že páchatel' pochádza z okruhu príbuzných. Otázkou je, ako zvládnuť túto situáciu s ohľadom na pokrvné putá? Zainteresovaní nevedia, či je lepšie zachovať a živiť vzťah s páchatel'om alebo preťať toto vzťahové puto. Ani v tomto prípade nie je ľahké identifikovať, kto by volil ktorú možnosť. Ale skúsenosť ukazuje, že v mnohých rodinách, kde došlo k incestu, ale tento zločin nebol oznámený orgánom činným v trestnom konaní, rodinní príslušníci zvyčajne vyvíjajú na obeť tlak, aby zachovala vzťah. Ak bol páchatel' odsúdený, rodinné putá sa pravdepodobne skôr popretfhalí. Samotná obeť môže byť veľmi ambivalentná vo svojom postojoch a oscilovať medzi (predstieranou) úctou voči rodinnému putu a jeho viac či menej otvoreným odmietnutím. Avšak páchatel' by istotne preferoval to, aby sa vzťahové puto zachovalo. Jednotlivé postoje môžu byť živené rôznymi hodnotami a motívmi:

⁴⁵Porov. WACHTEL T, McCOLD P. Restorative justice in everyday life. In: Braithwaite J, Strang H, editors. Restorative Justice in Civil Society. New York: Cambridge University Press, 2000. s. 117-125.

⁴⁶Porov. Terms and Conditions of Sex Offender Probation. [cited 2010 Jan 6]. Available from: http://www.co.yamhill.or.us/juvenile/probation/TERMS_SEX_OFFENDER_PROBATION.asp

Tabuľka 6: Hodnoty a motívy súperiace v dileme „Uchovať alebo prerušiť vzťahy?“

Alternatíva „uchovať vzťahy“	Alternatíva „prerušiť vzťahy“
<ul style="list-style-type: none"> • Úcta k rodine a presvedčenie, že rodina má vždy držať spolu • Milosrdenstvo, odpustenie, zmierenie • Neschopnosť pripustiť, že príbuzný spáchal takýto zločin • Popieranie vážnosti CSA • Obviňovanie obete (z neochoty odpustiť, z rozbíjania rodiny) • Uprednostňovanie pokrytectva pred úprimnosťou (simulovaný pokoj na úkor vnútorného napätia zo skrytých konfliktov) 	<ul style="list-style-type: none"> • Presvedčenie, že niektoré zločiny sú neodpušiteľné • Dôraz na prevenciu ďalšieho ublíženia (ak sa riziko zdá príliš vysoké) • Autenticita (ako opak pretváranky) • Snaha zachovať si psychické zdravie

V tomto kontexte je potrebné poznamenať, že dlhodobé silné emočné putá s páchatelom a jeho zástancami (ktoré sú spojené s rôznymi požiadavkami kladenými zo strany príbuzných na obeť – napr. s požiadavkou zúčastňovať sa rodinných stretnutí, na ktorých je prítomný aj páchatel, preukazovať také znaky úcty pri zvitavaní a lúčení sa s ním, ako je bozk, podanie ruky, objatie) zvyšujú traumatický dopad na obeť. Cez takéto “traumatické putá” páchatel stále kontroluje a ovláda obeť⁴⁷. Mimochodom, pre obeť neexistuje silnejší spúšťač flešbekov (t.j. vtieravých spomienok na traumy) než je kontakt s páchatelom.

K riešeniu poslednej etickej dilemy môže poslúžiť aj teologické rozlíšenie medzi odpustením a zmierením. Hoci odpustenie a zmierenie spolu v istom zmysle súvisia, nie sú to obsahovo totožné skutočnosti. Odpúšťanie je aktivitou, ktorá sa odohráva na strane obete ako vnútorný proces, ktorého ovocie sa napokon môže aj navonok deklarovat' a ktorý v podstate nie je závislý od správania páchatel'a (iba ak v tom zmysle, že ho môže uľahčiť alebo sťažiť). Naproti tomu zmierenie vyžaduje aktívnu zaangažovanosť oboch strán – primárne však páchatel'a, pretože od jeho správania je zmierenie podstatne závislé. Páchatel' bez úprimného pokánia nemôže platne a účinne prijať dar odpustenia, ani dosiahnuť zmierenie vo vzťahu s obeťou, a dokonca ani s Bohom.⁴⁸ Dôveru obete, ktorú páchatel' zradil zneužívajúcim konaním, môže opätovne získať iba poctivým pokáním.⁴⁹ Páchatel' by mal spravidla vyznať svoj hriech, teda priznať, že k zneužívaniu došlo, a prijať aj plnú zodpovednosť za zneužívanie bez ospravedlňovania alebo presúvania viny na obeť; ďalej by mal preukázať ľútosť nad ublížením a škodou, ktorú obeti spôsobil; vyhľadať odbornú terapeutickú a duchovnú pomoc; vykonať reštitúciu, ktorou by aktívne podporoval proces zotavenia sa obete

⁴⁷Porov. HINDMAN J. Just Before Dawn. Ontario: AlexAndria Associates, 1989. p. 113-125.

⁴⁸Porov. MICHANČOVÁ S. Social responsibility..., 2010.

⁴⁹Porov. EVINGER, J. S. – YODER, D. L. Sexual Abuse, Forgiveness..., 2002, s. 72-73; BENNER, D. G. Hojenie emocionálnych..., 1992, s. 109-110; BILICH, M. et al. Shared grace..., 2000, s. 104-109; FORTUNE, M. M. Forgiveness: The Last..., 1996, s. 204-205; DRATCH, M. Forgiving the Unforgivable..., 2002, s. 18-19.

z následkov CSA (najmä finančným pokrytím výdavkov, ktoré sú s tým spojené); samozrejme zároveň by sa mal zrieknuť aj akejkolvek súčasnej manipulácie vo vzťahu k obeti; a rešpektovať ďalšie podmienky, ktoré stanoví obeť na ochranu svojej dôstojnosti, zdravia či bezpečia⁵⁰. Prítomnosť alebo absencia znakov pokánia môže navigovať pri rozhodovaní sa tých, ktorí riešia dilemu zameranú na podobu ich vzťahu s páchatelom.

Záver

Nedostatok vedomostí a zanedbávanie etickej reflexie disponuje ľuďmi k mylným postojom, ktoré majú ďalekosiahle následky. Postoje, ktoré sú vnímané ako adekvátne či dokonca cnostné, môžu v skutočnosti prispievať k násiliu a nespravodlivosti. Uvedomovanie si zodpovednosti za vlastné konanie i nekonanie je neustálou výzvou. Povinnosťou občanov je postarať sa o to, aby deti vyrastali v bezpečnom prostredí, v ktorom násilie v žiadnej jeho podobe nie je tolerované. Nikdy nevieme, kedy môžeme prísť do kontaktu s páchatelom alebo s obeťou CSA. Čo ale už vieme je, že keď sa to stane, od našich postojov bude záležať mnoho.

Zoznam literatúry:

- AADLAND Einar. 2010. Contextual Ethics: Three Models of Practical Ethical Reflection. Lecture at University of Prešov in Prešov (as a part of teacher mobility within International Project NIL-II-022-d „Professional ethics as a part of professional competence of supporting professions“), 2010 Nov 25.
- ALLENDER, D. B. 1993. The Wounded Heart : Hope for Adult Victims of Childhood Sexual Abuse. Colorado Springs : NavPress, 1993, 255 s., ISBN 08910-92897.
- BATSON, C. D. - FULTZ, J. - SCHOENRADE, P. A. 1987. Distress and empathy: Two qualitatively distinct vicarious emotions with different motivational consequences. In: Journal of Personality, 55(1), 19-39.
- BAYS, J. CHADWICK D. Medical diagnosis of the sexually abused child. In: Child abuse and neglect, Vol 17, s.91-110.
- BECKER, J.V. – QUINSEY, V.L. 1993. Assessing suspected child molesters. In: Child Abuse & Neglect, 1993 Jan-Feb; 17(1): s. 169-174.
- BENNER, D. G. 1992. Hojenie emocionálnych poranení. Nitra : Vydavateľstvo Nádej, 1992, 127 s., ISBN 80-7120-021-2.

⁵⁰Porov. ALLENDER, D. B. The Wounded..., 1993, s. 242; HEGGEN, C. H. Sexual Abuse..., 1993, s. 122-134; FORTUNE, M. M. Forgiveness: The Last..., 1996, s. 204-205; YANTZI, M. Sexual Offending..., 1998, s. 123-124; TUTU, D. Bez odpustenia..., 2005, s. 280.

- BENTOVIM, A. 1998. Týrání a sexuální zneužívání v rodinách. Praha : Grada Publishing, 1998, 117 s., ISBN 80-7169-629-3.
- BERKOWITZ L. - DANIELS L. R. 1964. Affecting the salience of the social responsibility norm: effects of past help on the response to dependency relationships. In: Journal of Abnormal and Social Psychology Volume 68, Issue 3, March 1964, Pages 275-281
- BILICH, M. – BONFIGLIO, S. – CARLSON, S. 2000. Shared Grace : Therapists & Clergy Working Together. New York : The Haworth Pastoral Press, 2000, 230 s., ISBN 0-7890-1110-7.
- BONHOEFFER, D. 1959. The Cost of Discipleship. London : SCM Press, 1959. 285 s. ISBN 0684815001.
- BROCK, R. N. – PARKER, R. A. 2001. Proverbs of Ashes : Violence, Redemptive Suffering, and The Search for What Saves Us. Boston, Massachusetts : Beacon Press, 2001, 257 s., ISBN 0-8070-6797-0.
- COHEN, T. 2003. Child sexual abuse: social attitudes and professional questions. Paper presented at the IXth ISPCAN European Conference on CAN: Promoting Interdisciplinary Approaches to Child Protection, Warsaw – Poland, August 29-31, 2003.
- DILLEN, A. 2003. Moral Sensitivity Beyond Scandalisation : Ethical Reflections About Family Violence. Paper presented at Exchange Experience In Prague : Solution Sharing To Prevent Family Violence. An International Symposium, June 21-24, 2003.
- DOMINGUEZ, R. Z. – NELKE, C. F. – PERRY, B. D. 2001. Sexual Abuse of Children. In: Encyclopedia of Crime & Punishment. Great Barrington, MA : Berkshire Publishing Group, 2001, [online], [citované 2004-12-07], dostupné na internete: <http://www.childtrauma.org/sexual_abuse.html>.
- DRATCH, M. 2002. Forgiving the Unforgivable? : Jewish Insights into Repentance and Forgiveness. s.7-24 In: FORTUNE, M. M. – MARSHALL, J. L. (Eds.) (2002). Forgiveness and Abuse : Jewish and Christian Reflections. New York : The Haworth Pastoral Press, Inc., 2002, 152 s., ISBN 0-7890-2252-4.
- EVINGER, J. S. – YODER, D. L. 2002. Sexual Abuse, Forgiveness and Justice : A Journey in Faith. 71-88. In: FORTUNE, M. M. – MARSHALL, J. L. (Eds.) 2002. Forgiveness and Abuse : Jewish and Christian Reflections. New York : The Haworth Pastoral Press, Inc., 2002, 152 s., ISBN 0-7890-2252-4.
- FALLER, K. C. 1993. Child Sexual Abuse : Intervention and Treatment Issues. 2001, [online], [citované 2001-11-09], dostupné na internete: <<http://www.calib.com/nccanch/pubs/usermanuals/sexabuse/sexabuse.pdf>>.

- FINKELHOR, D. 1982. Sexual abuse: A sociological perspective. In: *Child Abuse and Neglect* 6, 1982, 95.
- FORTUNE, M. M. 1998. Preaching Forgiveness? s.49-57. In: McCLURE, J. S. – RAMSAY, N. J. (Eds.) 1998. *Telling the Truth : Preaching About Sexual and Domestic Violence*. Cleveland, Ohio : United Church Press, 1998, 162 s., ISBN 0-8298-1282-2.
- FORTUNE, M. M. 1996. Forgiveness : The Last Step. s. 201-206. In: ADAMS, C. J. – FORTUNE, M. M. (Eds.) 1996. *Violence Against Women and Children : A Christian Theological Sourcebook*. New York : Continuum International Publishing Group, 1996, 515 s., ISBN 0826408303.
- FORTUNE, M. M. 1983. Sexual Violence – The Unmentionable Sin : An Ethical and Pastoral Perspective. New York : The Pilgrim Press, 1983, 240 s., ISBN 0-8298-0652-0.
- FRIEDRICH, W. 2003. Developmental Perspectives on Sexual Behavior in Children and Adolescents. Mayo Clinic and Mayo Medical School. Paper presented at 9th ISPCAN European Conference on Child Abuse and Neglect, Warsaw, Poland : 2003.
- GIARDINO, A. - FINKEL, M. - GIARDINO, E. (Eds.). 1992. A practical guide to the evaluation of sexual abuse in prepubertal child, Newbury Park, CA: Sage Publications, 1992, pp. ix-xi.
- HEGGEN, C. H. 1993. *Sexual Abuse in Christian Homes and Churches*. Scottsdale, Pa : Herald Press, 1993, 208 s., ISBN 0-8361-3624-1.
- HINDMAN, J. 1989. *Just Before Dawn : From the Shadows of Tradition to New Reflections in Trauma Assessment and Treatment of Sexual Victimization*. Ontario : AlexAndria Associates, 1989, 462 s., ISBN 0-9611034-4-2.
- HOROWITZ, M. J. 2004. *Liečba syndrémov podmienených stresom*. Trenčín : Vydavateľstvo F, 2004, 111 s., ISBN 80-88952-18-2.
- CHEIT R.E. - FREYD J.J. 2005. Let's have an honest fight against child sex abuse. *Brown University Child & Adolescent Behavior Letter*, 2005, 21(6), 8.
- KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. 1997. (Preklad z latinského originálu *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Vatikán 1997.) Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1998, 918 s., ISBN 80-7162-253-2.
- KENDALL-TACKETT, K. A. – WILLIAMS, L. M. – FINKELHOR, D. 1993. Impact of sexual abuse on children: A review and synthesis of recent empirical studies. In: *Psychological Bulletin*. Washington : Jan 1993, vol. 113, no. 1, p. 164-180, ISSN 00332909.

- KINNEY, J.F. 2002. Restoring Trust : The Response to Sexual Abuse. United States Conference of Catholic Bishops, February 13, 2002. [online], [citované 2002-07-17]. Dostupné na internete: <<http://www.nccbuscc.org/comm/kit5.htm>>
- LATANÉ, B. – DARLEY, J. 1970. The unresponsive bystander. Why doesn't he help? New York: Appleton-Century-Crofts, 1970. ISBN-10: 0139386130
- MALÁ, E. 2003. Posttraumatická stresová porucha. Príspevok na 2. národnej a 1. stredoevropskej konferencii : Násilí na deťoch : „Násilí nezná hranice, ale zanecháva stopy. Praha : 1.-4. jún 2003 (osobné poznámky).
- MICHANČOVÁ, S. 2010. Social responsibility within thinking about forgiveness. In: E-Theologos. 2010. Vol. 1, No. 2, p. 224-244. [cited 2010 Dec 17]. Available from: <http://versita.metapress.com/content/9p561474594p258j/fulltext.pdf>
- MICHANČOVÁ, S. 2002. Postoj kresťana k problematike sexuálneho zneužívania detí. Košice : Univerzita Komenského Rímskokatolícka Cyrilometodská Bohoslovecká Fakulta, 2002. 60 s.
- MILLER, A. 1996. Thou Shalt Not Be Aware: Society's Betrayal of the Child. New York: Meridian Books, 1986, p. 308.;
- ORAVCOVÁ, J. 2004. Sociálna psychológia. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2004.
- PALERMO, G. B. 2002. Prípady Jeffrey Dahmer. Paper presented at 3rd East-West International Conference on Child Sexual Abuse and Sexual Violence, Prague, 15.-18. September 2002. (osobné poznámky).
- PAWLUK, T. 2002. Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Zväzok II : Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie. Olsztyn : Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, 2002. ISBN 83-88348-22-1.
- PESCHKE, K.H. 2004. Kresťanská etika. Praha : Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-718-9.
- PILIAVIN, I.M. - PILIAVIN, J.A - RODIN, J. 1975. Costs, diffusion, and the stigmatized victim. In: Journal of Personality and Social Psychology, Vol 32(3), Sep 1975, 429-43
- ROSSETTI, S.J. 1990. Slayer of the Soul : Child Sexual Abuse and the Catholic Church. Mystic, Connecticut : Twenty-Third Publications, 1990. 206 s. ISBN 0-89622-452-X.
- ROSSETTI, S.J. 1996. A Tragic Grace : The Catholic Church and Child Sexual Abuse. Collegeville, Minnesota : The Liturgical Press, 1996, 126 s., ISBN 0-8146-2434-0.
- SALTER, A.C. 1995. Transforming Trauma : A Guide to Understanding and Treating Adult Survivors of Child Sexual Abuse. Thousand Oaks : Sage Publications, Inc., 1995, 353 s., ISBN 0-8039-5509-X.

- SGROI, S.M. 2000. Discovery, reporting, investigation, and prosecution of child sexual abuse. Sciecus Report; Oct/Nov 2000; Vol. 29, No.1; p.5-6.
- SOLLÁROVÁ, E. et al.1992. Vybrané kapitoly zo sociálnej psychológie. Nitra, VA PRINT, 1992.
- Terms and Conditions of Sex Offender Probation. [cited 2010 Jan 6]. Available from: http://www.co.yamhill.or.us/juvenile/probation/TERMS_SEX_OFFENDER_PROBATION.asp
- TUTU, D. 2005. Bez odpustenia niet budúcnosti. Bratislava : Serafin, 2005, 298 s., ISBN 80-8081-036-2.
- VAN DAM, C. 2002. Identifying Child Molesters : Preventing Child Sexual Abuse by Recognizing the Patterns of the Offenders. Binghamton, NY : The Haworth Maltreatment and Trauma Press, 2002, 229 s., ISBN 0-7890-0743-6.
- WACHTEL, T. – McCOLD, P. 2000. Restorative justice in everyday life. In: Braithwaite J, Strang H, editors. Restorative Justice in Civil Society. New York: Cambridge University Press, 2000. p. 117-125.
- WEINER, B. 1980. A cognitive (attribution) –emotion – action model of behavior. An analysis of judgment of help-giving. In: Journal of Personality and Social Psychology, 1980, 39, p. 186-200.
- WIRTZ, U. 2005. Vražda duše : Incest a jeho terapie. Praha : Portál, 2005, 216 s., ISBN 80-7178-975-5.
- YANTZI, M. 1998. Sexual Offending and Restoration. Waterloo, Ont. : Herald Press, 1998, 254 s., ISBN 0-8361-9081-5.

Ponímanie výchovy a človeka v postmodernej spoločnosti

SLAVOMÍR LACA

VŠZaSP sv. Alžbety, n. o., v Bratislave, pedagóg v študijnom odbore sociálna práca

Úvod: Otázku etických a mravných hodnôt človeka si v rôznych obmenách kládla každá doba, ale až súčasná spoločenská kríza ju nastoľuje s oveľa väčšou naliehavosťou. Celý život človeka sa naplňa v istom mravnom kontexte. V súčasnej dobe si aj masmédiá, predovšetkým televízia, utvárajú vlastný mravný kontext.

Súbor a metodiky: Chceme upriamiť pozornosť na súvislosť medzi výchovou a etickou koreláciou, respektíve poukázať na príčiny postmodernej spoločnosti a jej vplyv a dopad na jednotlivca a societu. Je to zdanlivo začarovaný kruh, problému ľudskej spoločnosti, ktorému sa dá predísť tým, že sa nezameriame na riešenie dôsledku, ale na riešenie existujúcej podstaty a výzvou je hľadanie stimulov a paradigmatických východísk, ktoré vrátia jedinca do reality, ktorú si začne uvedomovať vo svojom vnútri.

Záver: Záverom poukazujeme na nebezpečenstvo násilného vtláčania slobody a kreatívnosti do života, ktoré privádza spoločnosť do krízy. Úlohou celej spoločnosti nie je len poukazovať na rôzne riziká a nebezpečenstvá vplyvu postmoderného myslenia na spoločensko-sociálne oblasti ľudského života, ale je dôležité predkladať riešenia tejto situácie v prospech človeka.

Literatúra

GINDEV, P. 1983. Filozofia a spoločenské poznanie. Bratislava: Pravda, 1983.

KLECZEK, J. 2004. Vesmír a člověk. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-0649-4.

Kontakt na autora: PaedDr. Slavomír Laca, PhD. Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava, Palackého 1, 812 02 Bratislava, e mail.: slavomir.laca@gmail.com

Understanding of education and human in postmodern society

SLAVOMIR LACA

St. Elizabeth University of Health and Social Work in Bratislava, teacher in the study of social work.

Introduction: The ethical and moral values of man to put in different variations each time, but to the present social crisis it poses a much greater urgency. Whole life is filled with the same moral context. Currently, the media and, in particular television, produces its own moral context.

Methods: We want to draw attention to the relationship between education and ethical correlation, respectively. highlight the causes of post-modern society and its impact and its impact on individuals and society. It seems a vicious circle, the problem of human society, avoidable that are not relevant to deal with the consequences, but to address the existing nature and the challenge is to find incentives and paradigmatic assumptions made by the individual to the reality that you will realize within themselves.

Conclusion: Conclusions point to the danger of violent injection of freedom and creativity in life, which brings the company into crisis. The role of society is not only indicate different risks and hazards impact postmodern thinking on socio-social areas of human life, but it is important to present solutions to this situation in favor of human.

Literature:

GINDEV, P. 1983. The philosophy and social knowledge. Bratislava: The Truth, 1983.

KLECZEK, J. 2004. The universe and man. Prague: Academia, 2004. ISBN 80-200-0649-4.

The first author contact: PaedDr. Slavomir Laca, PhD., St. Elizabeth University of Health and Social Work in Bratislava, Palackeho 1, 811 02 Bratislava, e mail: slavomir.laca@gmail.com

Úvod

Súčasná kríza je ťažkou skúškou jednotlivcov ale i mnohých rodín nielen čo sa týka sociálno-ekonomickej ale i morálno-výchovnej stránke. Už v 19. storočí zakladateľ sociológie August Comte nazval rodinu spojovacím mostíkom medzi jedincom a spoločnosťou, v ktorej prebieha sociálno – výchovný systém. Rodina pre jednotlivca je najdôležitejšia forma organizácie súkromného a spoločenského života. Každý človek má v sebe určitú etiku a potrebnú výchovu, ktorú môžeme charakterizovať ako relatívne trvalú, etickú, emocionálnu, intelektuálnu vlastnosť jedinca.

Pod kvalitou života ľudského jedinca v societe si môžeme predstaviť rôzne parametre ľudského života, spôsobu života, životného štýlu, životných podmienok jednotlivca, spoločenských skupín i spoločnosti ako celku do ktorých spadá etika a obzvlášť výchova.

V živote a vývoji ľudskej spoločnosti má nielen etika ale i výchova mimoriadne dôležitú úlohu. Umožňuje, aby sa kultúrne dedičstvo, ktoré vytvorili predchádzajúce pokolenia, uchovalo a ďalej znásobovalo. Výchova spoločne s etikou prispieva k spoločenskému vývoju a pokroku, pretože bez nej by každá generácia vlastne začínala od začiatku a len by opakovala život predchádzajúcej generácie, tak, ako je to u zvierat. Ľudská spoločnosť sa však práve vďaka výchove a etike ustavične vyvíja. Výchova spoločne s etikou je súčasne jedným z podstatných znakov, ktorými sa život v ľudskej spoločnosti odlišuje od života ostatných živých bytostí.

Eticko-výchovná činnosť rozvíja sociálne schopnosti pre účinné začlenenie sa v rodine, škole a hlavne ľudskej spoločnosti. Kládne dôraz na sociálne schopnosti, ktoré uľahčujú život človeka v spoločnosti. Je to dôležitá činnosť k pozitívnemu začleneniu. Etická činnosť je činnosť zameraná na rozvoj sociálno-etických schopností človeka pre účinnú participáciu v societe.

V súčasnej dobe je zaznamenaný zvýšený výskyt negatívnych eticko-výchovných javov, ktoré sú v spoločnosti väčšinou hodnotené ako nežiaduce, alebo dokonca neprijateľné. Ohrozuje sa tým spoločenský „postmoderný“ vývoj z hľadiska etiky a výchovnej mravnosti všetkých ľudí. Preto je prirodzené, že je tak zvýšený záujem odbornej, ale i laickej verejnosti o danú problematiku.

1 PONÍMANIE SOCIÁLNO - EKONOMICKÉHO SYSTÉMY ĽUDSKEJ SPOLOČNOSTI

Spoločnosť prechádza zásadnými spoločenskými zmenami. Usilujeme sa o novú spoločnosť, ktorá má byť demokratická, pluralitná, s trhovou ekonomikou, ktorá má záujem o dôstojný život človeka v rámci určitých etických noriem. Z nových hľadísk tak nastoľuje otázku človeka, jeho existencie, duchovného rozvoja.

V tejto súvislosti si kladieme i otázky, aká má byť výchova konkrétneho človeka, čo má byť jej podstatou, aké si má dávať ciele. Človek nie je nič samozrejmé. Človek je otázka, na ktorú si

ľahko neodpovieme. Ani filozofia nám nepovie posledné slovo, necháva dvere otvorené. „Človek je bytosť, uzatvorená ako idividuum a osoba sociálna. Človek sa vychováva, formuje, tvorí.“¹

Sociálnu - výchovnú oblasť môžeme chápať ako humanizujúci smer normatívnej ekonómie, pričom ich konkrétne ciele vyplývajú z problematiky danej historickej etapy spoločnosti. Súčasne platí, že sociálno - výchovný systém a determinujúce teórie nie sú jednoznačne a trvalo definované a uzavreté programy vývoja ľudskej spoločnosti, ale v každom vývojovom období sú zamerané na konkrétny politický systém a jeho dynamický pokrok. Osobitnú úlohu v tom zohrávajú celospoločenské priority hospodárskej, sociálnej a školskej teda vzdelávaco - výchovnej politiky, participácia subjektov sociálnej ekonomiky, podpora ľudského a sociálneho kapitálu, rozvoj sociálnych partnerstiev a alternatívnych ekonomických modelov s pridanou sociálnou výchovnou hodnotou.

Podľa autorky Korinovej poznáme tri etapy formovanie sociálno- ekonomický systémov v spoločnosti, ktoré sa bytostne dotýkajú výchovnej podstaty každého jedinca aj celých skupín v spoločnosti.

Pre prvú formu je typický „*model priameho riadenia*“, v ktorom sa potenciálny používateľ v našom prípade ľudský jedinec, na základe individuálne vnímanej potreby, obráti na verejnú službu, tá následne analyzuje jeho potrebu, stanoví zodpovedajúcu odpoveď a poskytne legislatívne primeranú službu. Rodina je miestom vzniku života, formácie výchovy a charakteru človeka, osvojenia hodnôt ako najcennejšieho potenciálu človeka. Aby sa tieto a ďalšie predpoklady človeka mohli stať skutočnosťou, aby rodina mohla plniť svoje funkcie voči svojim členom aj voči spoločnosti, potrebuje prostredie, ktoré vytvára priestor pre uspokojovanie jej hmotných, kultúrnych a duchovných potrieb a podporuje jej stabilitu a sociálno - výchovnú kvalitu vzťahov.

Ďalšiu formu môžeme pomenovať „*modelom s vonkajším riadením*“. Jedinec sa na základe vnímania potreby obráti na poskytovateľa verejnej služby (rôzne inštitúcie). Jeho žiadosť sa posúdi, stanoví sa odpoveď, ale na rozdiel od predchádzajúceho modelu nemusí byť nevyhnutne poskytnutá služba.

Poslednú teda tretiu formu sociálno výchovnej akceptácie môžeme označiť ako „*model podpory*“, ktorý od nositeľa verejnej služby a jej používateľa žiada aktívnejšiu úlohu a spoluprácu. Používateľ služby sa definuje ako subjekt schopný nielen zistiť vlastnú nevýhodu, ale aj orientovať sa v systéme služieb, ktoré majú heterogénnu právnu a územnú formu, a vybrať si tú najvhodnejšiu službu. V tomto modeli má verejný subjekt (štátny, regionálny, miestny) za úlohu podporovať používateľa pri výbere služby, keď nie je sám schopný urobiť to automaticky, a garantovať mu

¹ČERNOTOVÁ, M. a kol. : *Kapitoly z pedagogiky pre študentov učiteľstva*. FF PU Prešove : 1997, s. 62.

kvalitu služby poskytovanej ktorýmkoľvek registrovaným pluralitným subjektom verejnej siete služieb.

Pri podpore stability jednotlivca či rodiny nemožno podceňovať, ale ani preceňovať, ekonomické faktory, ktoré ovplyvňujú sociálno výchovne podmienky v societe. Ekonomické zmeny, rozvoj podnikania, reštrukturalizácia a modernizácia sektorovej štruktúry národného hospodárstva a ďalšie skutočnosti sú na jednej strane základom pre zvýšenie sociálnej ekonomickej nezávislosti jednotlivca, na druhej strane zvyšujú riziko nestability.

Nové spoločenské pomery si vyžadujú niektoré korekcie v doterajšej „výchovnej politike“. Socialistický štát si osoboval vykonávať niektoré funkcie, ktoré prislúchajú rodine a v ktorých je rodina nezastupiteľná. Štátne vlastníctvo nebolo optimálnym sociálno výchovným základom pre uplatňovanie sebestačnosti jednotlivcov a realizáciu ich zodpovednosti za seba a svoju rodinu. Podstata nových sociálno výchovných aspektov, konzistentnej s demokratickým, politickým a hospodárskym systémom, spočíva v prístupe k jednotlivcovi a rodine ako k inštitúcii s nezastupiteľnými spoločenskými funkciami, ako k relatívne autonómnej základnej spoločenskej jednotke s vlastnou dynamikou, súdržnosťou vnútorných vzťahov a s vlastným sebaregulačným mechanizmom. Prístup k jednotlivým členom rodiny v rámci novej sociálno - výchovnej politiky, zameraný na vytváranie priestoru pre realizáciu ich životných cieľov, sa musí uskutočňovať primárne cez ich rodinnú zakotvenosť. To sú systémové základy k vytváraniu podmienok pre relatívnu autonómiu jedinca a rodiny, pre zohľadnenie jej potrieb a nárokov na zdravé výchovné podmienky na celospoločenskej úrovni.

Narastajúce sociálno - výchovné problémy jednotlivých ľudí vyvolávajú neustálu potrebu skvalitniť niektoré činnosti v ľudskej spoločnosti. Jednou z možností ako sa podieľať na riešení týchto problémov je naučiť sa týmto problémom predchádzať, prípadne ak sa už prezentujú, zabrániť ich ďalšiemu prehĺbovaniu alebo zamedziť ich opakovaniu, a to dôslednou organizovanou a cieľovou prevenciou vo výchove, ktorá sa musí realizovať v primárnej inštitúcii – rodine prostredníctvom socializácie.

Socializáciou sa „rozumie proces postupnej premeny človeka ako biologickej bytosti v spoločenskú bytosť, teda začleňuje sa do života danej spoločnosti. Priebeh socializácie sa uskutočňuje počas celého života.“² V priebehu života si ľudský jedinec osvojuje špecifické formy správania, noriem, poznatkov danej spoločnosti. Socializácia je proces „včleňovania sa do spoločnosti, počas ktorého sa jedinec naučí poznávať seba a svoje prostredie, osvojí si pravidlá

²LACA, S.: *Základy sociálnej pedagogiky*. Bratislava : BEKI, 2011, s. 63.

spolunažívania a možné očakávané spôsoby správania“.³ Socializácia je spravidla proces vývoja a pretvárania človeka. Tento rozvoj ľudského jedinca je tiež pôsobením sociálnych vplyvov a vlastných činností jedinca, ktorými na tieto vplyvy reaguje, vyrovnáva sa s nimi, mení ich a najmä ovláda. Prostredníctvom socializácie ľudský jedinec získava potrebnú sociálnu výbavu, ktorá ovplyvňuje jeho sociálnu úspešnosť čo sa týka výchovy, ktorá sa môže podieľať na primárnej alebo sekundárnej úrovni.

V rámci **primárnej socializácie** rozhodujúcim faktorom je rodina, ktorá uvádza dieťa do príslušného kultúrneho prostredia, v ktorom ho učí sa orientovať podľa určitých spoločenských pravidiel a noriem, ktoré sa očakávajú. Ďalším činiteľom je škola, ktorá nadväzuje na pôsobenie rodiny.

V druhom **prípade teda sekundárna socializácia** - ide o socializačné procesy v povolání, kultúre, v priebehu zmien v živote. Priebeh procesu socializácie prebieha podľa Ondrejkooviča (1995) v troch vývojových etapách, ktoré sa navzájom prelínajú a nie celkom kryjú s biologickým vývojom človeka. 1. etapa je fázou sociabilizácie a začínajúcej individualizácie, 2. etapa je fázou individualizácie a personalizácie a 3. etapa je fázou enkulturácie a societizácie, kde druhým najvýznamnejším socializačným činiteľom popri rodine je škola.

Socializácia môže prebiehať tiež v rôznych prostrediach a na rôznej úrovni kvality. „Pod takýmito vplyvmi sa začne konanie a správanie odchyľovať a líšiť od štandardných noriem. V tom prípade hovoríme, o deviantnej socializácii alebo o desocializácii. Snaha o nápravu a návrat ľudského jedinca do normálneho spoločenského života sa označuje termínom resocializácia.“⁴

V priebehu života sa socializácia odvíja od životných situácií (Kraus, 2008), **rodinná socializácia** – pre ňu je typické v súčasnom svete neskoršie založenie rodiny, čo sa u veľkej časti populácie spája s profesnou „kariérou“ prípravou, v niektorých prípadoch ide o obavu zodpovednosti, **profesná socializácia** – prináša veľké nároky a požiadavky na zvyšovanie odbornej kvalifikácie a v niektorých prípadoch o potrebu rekvalifikácie, **spoločenská socializácia** – pre ňu je typické, že smeruje k spoločenskej prospešnosti všetkých ľudí a ide o všeobecné blaho a užitočnosť.

Ľudská spoločnosť výrazne zdôrazňuje súvislosti s podmienkami výchovy, v ktorej prebieha socializácia. Výchovu chápeme ako zámerné a cieľavedomé pôsobenie na človeka s dosiahnutím dlhodobých a najmä trvalých pozitívnych zmien. Toto pôsobenie môže mať charakter priamy (bezprostredným cieľom je ovplyvňovať človeka) alebo nepriamy. „Výchovu môžeme nazvať aj procesom, ktorým chceme usmerniť priebeh socializácie tak, aby bol v súlade s jednotlivými

³VIŠŇOVSKÝ, L.: *Základy školskej pedagogiky*. Bratislava : IRIS, 1998, s. 86.

⁴KRAUS, B.: *Základy sociální pedagogiky*. Praha : Portál, 2008, s. 43.

výchovnými cieľmi.“⁵ Takáto socializácia v sebe zahŕňa všetky činnosti, ktoré človeka začleňujú do určitej spoločnosti. Výchova predstavuje dynamický proces vedomého riadenia socializácie a zahŕňa všetky činnosti, ktoré človeka formujú pre život v konkrétnej spoločnosti.

1.1 Kríza výchovy a morálky v súčasnej a spoločnosti

„Idea, norma sama o sebe, nemajú nijakú moc. Majú len platnosť. Pôsobia pokojne a objektívne. Ich zmysel svieti, ale nepôsobí sám od seba. Moc je schopnosť hýbať realitou, a to by idea sama od seba nedokázala. Dokáže to až vtedy – a tým sa stáva mocou – keď si ju osvojí konkrétny živý človek, spojí ju so svojimi snahami a pocitmi, s tendenciami svojho rastu a napätiami svojich vnútorných stavov, so zámermi svojho konania a úlohami svojho tvorenia...“⁶

To čo charakterizuje súčasnosť vo všetkých smeroch je kríza vo výchove a v morálke. Morálka (lat. moralitas – charakter, správne správanie) je „súbor princípov založených a hodnotených na základe dobra a zla, ktoré riadia správanie ľudskej spoločnosti, prípadne súbor takto vytvorených princípov, ktorých dodržiavanie väčšina spoločnosti vyžaduje.“⁷ V užšom zmysle môžeme chápať morálku ako vnútorný mravný kódex, resp. presvedčenie a vieru jedinca.

Otázka morálky bola odjakživa veľmi spornou témou. Rovnako ako na spoločnosť aj na osobnú morálku sa môžeme pozeráť rôznymi spôsobmi. Predovšetkým mnohí filozofovia v minulosti hľadali odpoveď na to čo je „morálne – správne“ a čo „nemorálne – nesprávne“. Nás však bude zaujímať predovšetkým morálny vývin výchovy societe a rôzne vplyvy, ktoré sa vynárajú a obklopujú ľudského jedinca. Morálny vývin tvorí úzky vzťah s vývinom kognitívnym, emocionálnym a taktiež sociálnym v spoločnosti. Ako determinujúce faktory uvádza dedičnosť, prostredie a skúsenosť jedinca. Človek počas svojho života prechádza sériou vývinových etáp, ktoré sa vyznačujú vlastnou kompetenciou.

I keď v minulosti každú dobu viac menej ľudia vnímali ako krízovú, až súčasná doba vystavila ľuďom „*existenčný účet*“. Popri kríze ekologickej, politickej, hospodárskej, kultúrnej, spoločenskej a mravnej je tu kríza hodnôt a právd, bytia a zmyslu, ako aj kríza vo výchove a možnosti človeka ako biologického druhu. Súčasná civilizácia sa nachádza v najhlbšej „morálnej“ kríze od svojho zrodu. Ešte nikdy v dejinách neboli zasiahnuté všetky funkcie spoločnosti takou masívnou vlnou devastácie a spochybňovania ako dnes. Ešte nikdy v dejinách nestálo ľudstvo tak naliehavo pred otázkou svojho ďalšieho bytia či nebytia. Ešte nikdy v dejinách ľudia nemali tak veľa poznatkov o hrozbách, ktorým bude v blízkej budúcnosti čeliť, a tak málo vôle na ich zvládnutie.

⁵LACA, S.: *Základy sociálnej pedagogiky*. Bratislava : BEKI, 2011, s. 61.

⁶GUARDINI, R.: *Moc*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1995, s. 19.

⁷HENDERSONOVÁ, H.: *Za horizontem globalizace*. Praha : Dharma Gaia, 2001, s. 43.

Jedno je ale isté, že súčasné trendy vo vývoji spoločnosti sú z hľadiska šanci na prežitie ľudstva neudržateľné. Chomského odpoveď na otázku: „Aký systém by podľa vás mal nahradiť kapitalizmus?“, o tom hovorí: „...Nuž, myslím si, že to, čo sa pred mnohými storočiami nazývalo mzdovým otroctvom, je neúnosné. Nemyslím si, že ľudia by mali byť nútení predávať sami seba, aby prežili. Systém propagandy je taký úspešný preto, že musíme pracovať.“⁸ Len veľmi málo ľudí má toľko času, energie a zánietenia, aby sa dokázali prebojovať spod vplyvu médií, práce, blízkych a pod. Je to veľmi jednoduché. Prídete domov, ste unavení, mali ste veľmi ťažký deň, nebudete predsa tráviť deň vypracovávaním výskumu, ale zapnete si televízor a poviete si: „Tak a je to.“ Alebo si prečítate novinové titulky, zapnete si šport a tak ďalej. Takto funguje systém indoktrinácie. Samozrejme, že jestvuje aj čosi iné. Len sa treba snažiť, aby ste to objavili. Moderná industriálna civilizácia vyvinula určitý systém vhodných mýtov. Hnacou silou modernej industriálnej civilizácie je individuálny materiálny zisk, ktorý je oficiálne akceptovaný, ak dokonca je chvályhodný, keďže, ako hovorí klasická poučka: „*Súkromné zlo prináša verejné dobro.*“ Je už dávno jasné, že spoločnosť, ktorá je založená na takomto princípe, sa časom sama zničí.

S utrpením a nespravodlivosťou, ktoré spôsobuje, môže pretrvať iba dovedy, kým bude možné predstierať, že ničivé škody, ktoré ľudia vytvárajú, nie sú až také veľké. Že svet je jeden veľký nekonečný zdroj a bezodný kôš na odpadky. V tomto štádiu dejín sú dve možnosti: Buď celé ľudstvo vezme svoj osud do vlastných rúk a začne sa starať o spoločné záujmy v súlade s hodnotami solidarity, súcitu a ochoty pomáhať druhým, alebo v opačnom prípade, už nebudeme mať čo vziať do vlastných rúk. Pokiaľ je určitá trieda vo vládnucom postavení, prispôsobuje politiku svojim záujmom. „Podmienky prežitia, nie to ešte spravodlivosť, však vyžadujú racionálne spoločenské plánovanie v záujme spoločenstva ako celku. Ide o to, či privilegovaná elita má ovládať masovú komunikáciu a či, ako tvrdí, musí túto moc využívať, a to najmä na presadzovanie nevyhnutných ilúzií, podvádzanie hlúpej väčšiny a jej odstránenie z verejnej sféry.“⁹ V krátkosti, ide o to, či sloboda a demokracia sú hodnotami, ktoré treba ochraňovať, alebo či sú hrozbou, ktorej sa treba vyhnúť. V tejto, možno záverečnej fáze existencie sú demokracia, sloboda a výchova viac než len hodnotami, ktoré treba chrániť a rozvíjať.

Súčasné obdobie sa tak dá vnímať ako kríza ľudskej schopnosti vidieť, popísať a pochopiť svet v jeho minulosti, ale najmä prítomnosti a budúcnosti. Je to obdobie narastajúcej priepasti medzi tými, ktorí vládnu a ľuďmi, ako aj zväčšujúcou sa medzerou medzi reálnym očakávaním a skutočnou možnosťou naplnenia. A vo väčšine prípadoch je zanedbaná alebo chýba výchova s pravidlami

⁸VIŠŇOVSKÝ, E.: *Komunita ako autentický domov človeka*. In: *Filozofia*, Roč. 62, 2007, č. 1, s. 44 – 53.

⁹CHOMSKY, N.-FOUCAULT M.-ELDERS F.: *Človek, moc a spravodlivosť*. Praha : Intu, 2005, s. 35.

morálky v societe. Kapitalistický princíp organizácie a výchove spoločnosti obsahoval oddelenie ekonomiky od politického systému, a teda aj od sociálno - výchovných štruktúr, ktoré predtým fungovali v tradičných spoločnostiach, no ktoré sa v súčasnosti stali nadbytočnými, lebo ich jednoducho nahradili ekonomizujúce zdôvodnenia, čím sa umožnilo ekonomike prevziať integračné funkcie v iných hodnotovo orientovaných oblastiach, napríklad: vzdelávania a to prostredníctvom plánovania a finančnej podpory. Keďže ekonomika čoraz viac kontroluje sociálno - výchovnú integráciu, aj krízy ekonomického riadenia sú čoraz ľahším objektom sociálnej reflexie, čoho dôsledkom je, že sociálne, výchovné, morálne konflikty sa manifestujú ako ekonomické krízy.

Hodnota sa v modernej spoločnosti determinovala zákonom trhu, dôsledkom toho sa svet zracionalizoval a podriadil zákonitostiam kapitalizmu. Abstraktné hodnoty ako sú peniaze, kapitál, zmenná hodnota ovládli chod spoločnosti a redukovali každý náznak opozície voči nej. Utópia modernity, je ale nahradzovaná utópiami a mýtmi univerzálnosti a harmonizujúcej sily trhu, ktorá je v neoliberalizme predkladaná ako jediný univerzálny princíp, ktorý povedie svet k harmónii.

Cieľom systému je tak udržanie špecifických ekonomických podmienok v spoločnosti, ktoré sa démonizujú ako životu nenahraditeľné, napríklad: náboženské vyznávanie trhového mechanizmu, vyzdvihovanie produkcie, trhovej výmeny či domácej konkurencie. Legitimita ekonomickej sféry sa považuje za postačujúcu i na legitimizovanie politickej sféry a politická sféra, naopak nie je na legitimizáciu ekonomických vzťahov potrebná. No kríza spoločnosti sa nedá donekonečna zakrývať takýmito nablýskanými obrazmi. Tvrdou realitou neoliberálnej riadenej spoločnosti je fakt, že ekonomika nepotrebuje, a preto ani nemôže poskytnúť pracovné miesta pre šesť a pol miliardu ľudí, ktorí v súčasnosti žijú na našej planéte.

Od druhej svetovej vojny nebola západná civilizácia tak ekonomicko – kultúrne – výchovnej „zjednotená“ ako v súčasnosti. Svet je vo vojne proti terorizmu a bojuje o to, aby sa ekonomika „opäť“ dostala do pohybu. Kde sa nachádza potom výchova a kultúra... V tomto tvrdení by boli všetci ľudia za jedno. S výnimkou toho, keď dôjde k plateniu účtov.

Ak chcete pochopiť, ako funguje akákoľvek spoločnosť, musíte v prvom rade zistiť, kto má také postavenie, že môže robiť rozhodnutia, ktoré určujú, ako má spoločnosť fungovať. Spoločnosti sa líšia, ale v tej našej sú dôležité rozhodnutia o tom, čo sa udeje - rozhodnutia o investíciách, produkcii, distribúcii atď. - v rukách relatívne koncentrovanej siete hlavných korporácií, konglomerátov a investičných spoločností. To sú zároveň tí, ktorí zastávajú najdôležitejšie miesta vo vláde. To sú tí, ktorí vlastnia médiá, a to sú tí, ktorí musia mať také postavenie, aby mohli rozhodovať. Majú úžasne dominantné postavenie, v tom, čo sa v živote odohráva, v tom, čo sa deje v

spoločnosti. „Vládnu v rámci ekonomického systému prostredníctvom zákonov. Ovládajú zdroje a túžba po uspokojení záujmov veľmi výrazne ovplyvňuje politický a ideologický systém“.¹⁰

Po období „veľkého pripútania“, tak prišlo obdobie „veľkého odpútania“. Obdobie veľkej rýchlosti a zrýchľovania, vyhybania sa záväzkom, flexibility, „zoštíhľovania“ a outsourcingu, no najmä deregulácií. Súčasný svet, dereguláciu chváli a aktívne sa k nej hlási ako k strategickému princípu, pretože mocní nechcú byť regulovaní – nechcú obmedzovať svoju slobodu výberu a pohybu, ale tiež nemajú záujem obmedzovať ostatných. Nadvláda v súčasnosti nie je založená na pripútaní a povinnosti, na schopnosti vládnucich pozorne sledovať aktivity ovládaných a prinútiť ich k poslušnosti. Nadvláda získava nový, omnoho nenáročnejší a lacnejší základ – „neistotu ovládaných“. Moderný panoptikálny pracovný režim bol neľudský a nedôstojný: urobil z celkom rozumnej a užitočnej námahy „zbytočnú drinu“ a zabil prácu funkcie dodávania pocitu „dôstojnosti, užitočnosti a cti“. Pre „obete“ však bol určitým prínosom – priniesol im výhody, ktoré si v tom čase nikto nevšimol: Trvalosť práce a nádej v lepšiu budúcnosť. Tieto pojmy získali dôležitosť len prednedávnom, pretože sa vytratili.

„Bentham vyslovil princíp, že moc by mala byť viditeľná a neoveriteľná. Princípom moci nie je osoba, ale skôr zladená distribúciou tiel, plôch, svetiel a pohľadov, je to aparátúra, ktorej vnútorné mechanizmy produkujú vzťah, čo zachytáva indivíduá...“¹¹ Je tu mašinéria, ktorá zabezpečuje asymetriu, nerovnováhu a rozdiel... málo záleží na tom, kto vykonáva moc. Ktorékoľvek, skoro náhodne vybrané indivíduum môže dať stroj do chodu... Nie je teda potrebné použiť silové prostriedky.“¹² Účinnosť moci a jej donucovacia sila prešla v istom zmysle na druhú stranu – na stranu ich uplatňovania. Ten, kto je podrobený v poli viditeľnosti a vie o tom, preberá mocenské donucovacie prostriedky, mimovoľne ich uplatňuje na seba samého, vstúpuje si mocenský vzťah, v ktorom hrá súčasne dve úlohy, stáva sa princípom vlastného podrobovania. „Vonkajšia moc ho vďaka tomu môže uvoľniť spod svojho fyzického tlaku, moc smeruje k netelesnému a čím väčšími sa približuje k tejto hranici, tým sú jej účinky stálejšie, hlbšie, sústavnejšie: trvalé, vopred dané víťazstvo, ktoré sa vyhýba každej fyzickej konfrontácii...“¹³

Geniálny výklad Michaela Foucaulta odhalil význam Panoptika Jeremyho Benthama ako pojednanie o reštriktívnej povahe modernej moci, ktorej najvyšším cieľom je ovládať a základnou metódou je dozor. Dá sa povedať, že podstatou panoptika je vedenie a symetria. Dozorca vie o dozeranom všetko, dozeraný a dozorcovi nevie nič. Vlastnosti a jednanie dozorca sú zahalené

¹⁰KLECZEK, J.: *Vesmír a člověk*. Praha : Academia, 2004, s. 67.

¹¹CASTELLS, M.: *The Rise of the Network*. Oxford – Malden : Blackwell, 2000, s. 29.

¹²FOUCAULT, M.: *Dozerat' a trestat'*. Bratislava : Kalligram, 2000, s. 203.

¹³LACA, P.: *Sociálna otázka hospodársko-finančnej krízy ako súčasť „krízy zvnútra človeka.“* Bratislava : STU, 2010, s. 67.

tajomstvom, sú nepoznatelné, a preto nepredvídateľné. Všetko, čo ale robí dozorovaný je pod trvalým dozorom dozorca. Dozorcovi to umožňuje priebežne vyhodnocovať alebo podľa bezprostrednej situácie konať. Panoptikálny model nadvlády, ktorý naprával správanie ovládaných a používal dozor a nepretržité sledovanie ako svoju najdôležitejšiu stratégiu, sa rýchlo rozpadáva a uvoľňuje cestu, aby ovládaní dozerali sami na seba a sledovali samých seba, čo je rovnako efektívne pri vyvolávaní „správneho“ typu správania a výchovy ako stará metóda nadvlády.

Benthamove panoptikum je spájané s centrálnym dozeraním, kde sú dozeraní vždy pod kontrolou vďaka tomu, že sú neustále v zornom poli svojich dozorcov. Súčasnosť dal ale Benthamovému panoptiku postmoderný charakter. V povrchnej postmoderne kontroluje „moc“ človeka pomocou televíznej hyperreality a jej reklamných „vnadidiel“. Dozor sa vykonáva skôr esteticky než eticky. Najdôležitejším nositeľom už nie je autorita vodcov s ich víziami alebo autorita morálnych kazateľov s ich kázňami, ale vzor „celebrít, ktoré vidieť“.¹⁴

Kontrola ľudí sa deje cez ich vlastné domáce médiá. Človek sa vo chvíli zapnutia svojho prijímača ocitá v poli televídenia, v poli, do ktorého samozrejme nemôže nijako zasahovať. Jediným cieľom médií je vytvorenie hyperreality s jej nablýskaným svetom. Od človeka sa očakáva iba pasívne konzumovanie hyperreálnych informácií a vyvodzovanie z nich dôsledkov – hyperreálneho typu. Médiá - hyperrealita tak urobila svet „krajší“, ale zároveň aj tvrdší, ktorý má veľký vplyv na výchovu ľudského jedinca v spoločnosti.

Princípom kontroly mediálnej hyperreality je ukazovanie človeku, „to na čo má právo“ a zároveň aj „to čo mu uniká“. „Vyčakaný“ svet mediálnej hyperreality je taký lákavý, že človeka „to čo mu uniká“ tak frustruje a deprimuje, že lepší „trest“ si „moc“ ani nemôže želať, za ľudskú „neposlušnosť“. Trestom pre človeka je pocit, že nie je vlastníkom alebo súčasťou toho, čo mu ukazuje mediálna hyperrealita.¹⁵

Foucault napísal, že dozerateľ a trestať vytvárajú pár. No, súčasné médiá urobili pomocou hyperreality z jednej osoby dozorca a dozeraného ako aj toho, kto trest vymyslí a zároveň realizuje. Dozor sa vykonáva na verejných miestach – ulica, hypermarkety, divadlo. Dozorcom je každý jeden človek žijúci v hyperrealite, no zároveň je aj dozeraným. Ak človek nedodržuje pravidlá hyperreality je potrestaný – spoločenským neuznaním, vylúčením zo snobskej hierarchie, ohováraním, výsmechom, opovrhovaním... Trestanie môže mať rôzne podoby a varianty od krátkodobých pocitov úzkosti až po „doživotnú“ frustráciu zo sledovania „úspešných ľudí“ hyperreality. Samotný trest – formu, spôsob a dĺžku si vymeriava človek sám. Ide o seba týranie psychického rázu, ktoré v niektorých prípadoch človek „dotiahne“ až do krajnosti.

¹⁴CHOMSKY, N.-FOUCAULT M.-ELDERS F.: *Človek, moc a spravodnosť*. Praha : Intu, 2005, s. 35.

¹⁵MACHOVEC, M.: *Smysl lidské existence*. Praha : Akropolis, 2004, 33.

Éra budovania štátu bola obdobím priameho prepojenia vládnučích a ovládaných. Súčasná doba je dobou odpútania. Panoptikálny model nadvlády, ktorý naprával správanie ovládaných a používal dozor a nepretržité sledovanie ako svoju najdôležitejšiu stratégiu, sa rýchlo rozpadol a uvoľnil cestu, aby ovládani dozerali sami na seba, čo je rovnako efektívne pri vyvolávaní „správneho“ typu správania ako stará metóda nadvlády - len výrazne menej nákladné. Je to akoby sa naplnila dvesto rokov stará veštba vízie komonizmu Clauda Saint - Simona a Karla Marxa: riadenie ľudí je nahradené riadením vecí a výchovy.

„Vo výchove má ľudstvo účinný nástroj na riadenie a kontrolu vývoja spoločnosti, aj keď tento nástroj nemôže spôsobiť prevratné zmeny vo vývoji spoločnosti.“¹⁶ Pôsobením výchovy sa môže výrazne ovplyvniť najmä pozitívne smerovanie vo vývoji ľudskej spoločnosti. Na úlohu výchovy v súčasnej dobe v spoločnosti za celkovú kultiváciu ľudskej osobnosti prostredníctvom jednotlivcov aj kultiváciu spoločnosti ako jedného veľkého celku. Výchova je profesionálne (cieľavedomé a odborné) rozvíjanie pozitívnych možností, psychických funkcií a procesov osobnosti človeka. Výchova súčasne patrí k najzložitejšiemu procesu v ľudskej spoločnosti. Vznik a podstata výchovy má spoločensko-historický charakter. Vyvinula sa so vznikom človeka a menila sa podľa ekonomických, kultúrnych a sociálnych podmienok. Závislosť výchovy na spoločnosti vyplýva z jej ľudskej podstaty. Každý človek myslí a koná v intenciách spoločnosti, v ktorej existuje.

Priemyselná revolúcia znížila závislosť od ľudských svalov, informačná revolúcia znižuje závislosť od ľudských očí, uší a mozgov. Priemyselná revolúcia riešila vznikajúcu nezamestnanosť kolonizáciou slabších národov a posielaním nadbytočnej populácie do menej obývaných krajín ako vyst'ahovalcov. V informačnej revolúcii fyzické hranice vyčerpali svoj zmysel. Tvrdý pád ilúzií trhu nastolenej „neomylnou“ ekonomikou stratil „punc“ poistky, preto sa ľudia stali v informačnej revolúcii nadbytoční a končia ako bezdomovci, poberatelia sociálnych dávok, utečenci alebo obeť hladu či násilia. Tí, ktorí sa v systéme „uchytili“ sa snažia o dosiahnutie spokojnosti na základe zvýšeného konzumu, čím trpia pocitom frustrácie a prázdnoty, nakoľko túžba nemá hranice.

Ľudia tak žijú v jednej obrovskej lži - ilúzii, ktorú niektorí aj cítia, no pokrytecky alebo opojení jej zvodnosťou sa tvária, akoby o nej nevedeli. Nechávejú sa uspávať pokojnou priezračnosťou oficiálnych mediálnych správ, ktoré robia všetko preto, aby utajili alebo aspoň bagatelizovali základný fakt, že svet nie je hyperrealita - „status quo“, ale že svet je v pohybe. Preto človek nekriticky prijíma mnohé tvrdenia, ktorých dokazovanie prenecháva na iných – ktorí majú u neho „dôveru“ a to je súčasná televízna hyperrealita.

¹⁶LACA, S.: *Základy sociálnej pedagogiky*. Bratislava : BEKI, 2011, s. 64.

Vinníkom za súčasný stav je „človek bez morálky“, ktorý si zo „spoločenského koláča“ odrezal ako najväčší kus pre svoju vládu, ekonomiku, ktorej sa museli ostatné časti „koláča“ (etika, sociológia, filozofia...) bezvýhradne podvoliť. Ekonomika sa vo svojej neoliberalnej podobe aplikovala do novovytvoreného sveta televíznej hyperreality, kde sa pomocou Benthamovho panoptika udržiava človek v stave morálnej nevedomosti.

Súčasná spoločnosť používa ekonomiku ako nástroj a médiá ako prostriedok na ovládanie morálky a výchovy človeka, ktorej ale nikto nedal mandát a ktorú nikto nevyhlásil, napriek tomu má celosvetový charakter. Je to „súčasná „moc“, ktorá vytvorila tento televízny hyperreálny svet, svet bez „ľudskej“ morálky a to pred očami všetkých bez toho, aby si to bol niekto všimol, nevytvorila ho tajne, ale úkladne – anonymne.“¹⁷ „Moc“ už nie je koncentrovaná inštitúciách (štát), organizáciách (kapitalistická firma) či u symbolických kontrolórov (médiá, cirkvi). Rozptýlila sa v globálnych sieťach bohatstva, moci, informácií a obrazov“.¹⁸

Pre Baudrillarda „moc“ nie je nejaká zdisciplinovaná sila, ktorá je neodmysliteľne prepletená v metamorfózach znakovej siete, rozvíjajúcej sa na znakovej bázy. Človek preto nemôže „moc“ lokalizovať lebo je radikálne a intenzívne rozptýlená, unikajúca sama pred sebou, čím vytvára podoby simulácie v hyperrealite. Ľudskej spoločnosti z toho vyplýva, že v súčasnosti je nemožné proti „moci“ bojovať lebo tento boj by iba obnovoval étos kapitalizmu s jeho novou vylepšenou verziou.

Najväčšia chyba ľudstva preto spočíva v tom, že doteraz nepochopilo, čo je človek a čo je ľudská morálka, inteligencia. Ľudia nepochopili, čím sú a čo robia, len niekoľko mocných tohto sveta, ktorí majú z ľudských tragédií ohromné zisky tvrdia cez televíziu, že vedia čo je človek a jeho morálka, respektíve tá najlepšia spoločnosť pre neho. „...Nič také ako ľudská prirodzenosť neexistuje, pretože ľudské bytosti sa v procese vývoja formujú samy. Tvorí sa samy, ako básnik tvorí básne. Neexistuje nič také ako prirodzenosť štátu alebo prirodzenosť spoločnosti, ktorú by sme mali pochopiť, lebo jestvuje len dejinná postupnosť relatívne úspešných a relatívne neúspešných pokusov dosiahnuť nejakú kombináciu poriadku a spravodlivosti“.¹⁹

No práve zlyhanie človeka v chápaní človeka, jeho výchovy, morálky a spoločnosti urobilo z ľudí najväčšie nebezpečenstvo, ktoré vedie ľudský rod do seba katastrofy. Ľudia tak stále nepochopili, že nijaká moc na svete ich nenaučí myslieť, ale že ich to veľmi rýchlo odnaučí.

¹⁷LACA, P.: *Dejinné východiská vzniku a vývoja staroslovienciny a cirkevnej slovančiny*. In: Theologos 1 - Teologická revue GTF PU, Prešov : PETRA, 2005, s. 15.

¹⁸CASTELLS, M.: *The information age. Economy, society and culture*. Vol. II. The power of identity. Malden : Blackwell, 1997, s. 359.

¹⁹RORTY, R.: *Filozofia a zrkadlo prírody*. Bratislava : Kalligram, 2000, s. 36.

1.2 Pohľad na súčasný obraz sveta a človeka

„Ostávam filozofom v čase, v ktorom už niet filozofie. Počujem dobre Nietzscheho poučenie; je pravda, že filozofia v zmysle metafyzického diskurzu už nie je možná jednoducho preto, lebo metafyzika je realizovaná v súčasnom svete. Stala sa realitou, to čo som sa provokatívne pokúsil nazvať post - moderna, to je realizácia metafyziky v každodennom živote...“.²⁰ V dejinách západného individualizmu nastala nová etapa. Človek prežíva druhú individualistickú revolúciu, ktorá sa vyznačuje ďalším rozširovaním súkromného priestoru, rozrušovaním sociálnych identít, odklonom od ideológií a od politiky a stále sa zrýchľujúcou destabilizáciou osobnosti.

Nutný pokrok je nahradený „zožieravým“ pesimizmom a viera, že sa ľudom každým dňom bude lepšie a lepšie dariť je preč. Absolútna pravda už neexistuje, je podmienená spoločnosťou, do ktorého patrí. – Pravda je to, čo človek považuje v danej chvíli v danej spoločnosti a v danej historickej dobe za pravdivé. Idey, ktoré bývali spájané s termínmi „autonómia“, „pravda“, „pokrok“ už nemôžu byť pokladané za samozrejmé a humanizmus so svojimi ideálmi tolerancie a rovnoprávnosti, tiež nemôže zaručiť všeobecnú záväznosť, lebo morálka je v postmoderne subjektívna a ustavične sa mení.

S postupným uvedomovaním si dvojznačnosti a hraníc vedy, na ktorú sa zväčša upínali ľudské nádeje, stratila svoje postavenie aj samotná idea pokroku. V dnešných časoch nie je pohľad na vedu jednoznačný. Človek nevie, či mu dokáže poskytnúť reálne riešenie celosvetových problémov, napr. zhoršovanie životného prostredia, nárast populácie, civilizačné choroby. To len prehľbuje pocit neistoty, ktorým je preniknutá súčasná západná kultúra. „Decentralizácia upravuje Európsky projekt, otvorila ľudom mnoho perspektívny, post ideologický svetonázor, schopný pohybovať sa bez zakorenenia vo filozofii smerom ku kmeňovému mýtu, od prírodných vied smerom k taoizmu – umožňuje človeku vôbec po prvýkrát vidieť, akoby očami nejakého zlatého hmyzu, keď mu každá faseta jeho zložitého oka poskytuje obraz úplne odlišného sveta.“²¹ Táto vízia však bola dosiahnutá za cenu zabývania sa v systéme, kde rýchlosť a tovar fetišizmu vytvorili tyranskú a falošnú jednotu, ktorá má tendenciu stierať všetku kultúrnu rôznorodosť a individualitu. Prestali tým existovať prirodzené hranice a zaujímavé miesta.

Človek sa tak môže nachádzať kdekoľvek a neubrání sa vedomiu, že by mohol byť niekde inde. Má stále menej dôvodov zostať na tom ktorom mieste, takže každé miesto sa zdá rovnako dobré ako iné. Rýchlosť cestovania a možnosť takmer okamžite sa prostredníctvom telefónu, faxu alebo internetu spojiť s niekým na opačnom konci sveta, pridáva k tejto neistote aj pocit, akoby sa zemeguľa zmenšovala. Priestor už prestáva byť prekážkou a vzdialenosť už nehrá veľkú úlohu pre

²⁰LYOTARD, J. F.: *O postmodernismu*. Praha : Filosofický ústav, 1993, s. 6.

²¹BALLARD, J. G.: *A Users Guide to the Millenium*. London : Flamingo, 1997, s. 45.

človeka, stačí iba pár sekúnd, aby ich prekonal. Tento paradox tvorí z ľudí akýchsi nových nomádov, psychických cestovateľov, poháňaných túžbou alebo zvedavosťou, pútnikov s veľmi slabou lojalitou, nespojených so žiadnym konkrétnym časom ani priestorom, ktorí hľadajú inakosť, rôznosť a dobrodružnosť. Ľudí bez akejkoľvek oddanosti Európskemu projektu, ktorý pre nich stratil všetok šarm a vitalitu.

„Tento popis sa dobre hodí nielen na beztriednych umelcov a intelektuálov, ale aj na migrujúcich pracovníkov, uprchlíkov, bezdomovcov, turistov, tulákov, kultúru mobilných domov (obyvateľov obytných privesov), ľudí cestujúcich prostredníctvom počítačovej siete.“²² Tí k cestovaniu nepotrebujú odísť ani zo svojho bytu, lebo sa môžu preháňať, preplávať a prelietať webovými stránkami internetu. Ten im svojimi nekonečnými možnosťami vytvára na mieru vlastný virtuálny svet.

Iná skupina ľudí je v pohybe, i keď fyzicky a telesne zostáva prilepená na stoličke, prepína kanály káblovej alebo satelitnej televízie. Skáče do neznámych priestorov a naspäť takou rýchlosťou, ktorá ďaleko prevyšuje možnosť kozmických rakiet, ale nikdy nezostane tak dlho, aby sa stali niečím viac než iba návštevníkmi. Ľudia sú chcene alebo nechcene, zámerne alebo nezámerne v pohybe. A nakoniec do tohto popisu patria aj všetci tí, ktorí žijú pre svoje auto, svoje víkendy, kino, telefóny, zamestnanie, náboženstvo, diéty a neustále sa meniace životné štýly a pre rôzne iné skutočnosti.

Psychické nomádstvo ako taktika, ktorú Deleuze a Guattari metaforicky nazývajú „vojnový stroj“, posúva paradox od pasívneho k aktívnemu, možno dokonca násilnému spôsobu života. Takže prinajmenšom v duchovnom zmysle sú všetci ľudia cestovatelia. Vo svete „trvalej zmeny“ nie je imobilita realistickou alternatívou. Plynutie času tým akoby prestávalo byť kontinuálnym procesom. Namiesto priamky je tu súbor epizód, ktoré síce postupujú za sebou, ale rovnako tak dobre môžu byť myslené ako prebiehajúce vedľa seba – takže z jednej epizódy vyplýva pre ďalšiu epizódu len veľmi málo. Dosiadnutý stav je pre človeka vždy iba dočasný a časový rámec sa mu zmršťuje. Ľudia sú tak večne zaneprázdnení a ustavične „nemajú čas“, pretože žiadny okamžik – fragment nepresahuje do ďalšieho.

Výsledkom toho je, že súčasné chápanie sveta predstavuje útok na realitu. Ľudia v minulosti verili, že sú schopní vidieť svet taký, aký skutočne je, súčasnosť hovorí, že to bola ilúzia. Zánik takého myslenia nebol výsledkom nedostatku odvahy, alebo neschopnosti udržať vieru v racionálne poučky, ale došlo k tomu preto, že mýty, ktoré „legalizovali“ existenciu tohto myslenia stratili svoju moc.

²²ČERNÁ, E.: *Flexibilita a istota na trhu práce*. In: Hospodárska politika v členských zemích Európskej unie, Opava : Slezská univerzita v Opavě, 2010. s. 51.

Nastáva odklon od procesu založeného na disciplíne, čo nás vedie k tomu, že hovoríme o postmodernej spoločnosti, teda o spoločnosti, ktorá zovšeobecňuje jednu z pôvodne menšinových tendencií modernosti. Výraz „postmoderná spoločnosť“ vyjadruje historický zvrät cieľov a spôsobov socializácie, odohrávajúcich sa teraz v mene otvorených a pluralitných pravidiel. Vyjadruje skutočnosť, že hedonistický a personalizovaný individualizmus je teraz oprávnený a už nenaráža na odpor. Vyjadruje to, že skončila éra revolúcií, škandálov i futuristických nádejí, neodmysliteľných pre modernu.²³ Postmoderná spoločnosť je spoločnosť, kde panuje masová ľahostajnosť, kde „prevláda pocit neustáleho omieľania a prešľapovania na mieste, kde osobná nezávislosť je samozrejmosťou, kde je nové prijímané ako staré, kde inovácia je niečím celkom všedným a kde sa už budúcnosť nespojuje s nevyhnutným pokrokom.“²⁴

Pre súčasne obdobie, je charakteristické všetko čo je „zbavované legitimacy“ a všetko, čo by si robilo nárok na všeobecnú platnosť. Azda najvýraznejším rysom, ktorý charakterizuje súčasný svet, je absencia sociálnych štruktúr, ktoré by určovali rámec toho, čo je možné a súčasne, aby boli oporou úsiliu k akejkoľvek novej činnosti človeka. Málokto už môže počítať s tým, že jednu získanú kvalifikáciu bude môcť využívať do konca svojho života. Explózia informácií a dynamika sociálneho života spôsobujú, že iba 10% vedomostí nadobudnutých v škole sú využiteľné v praktickom živote, škola už nie je schopná pripraviť žiakov na 25% zamestnaní, lebo počas ich štúdiá ešte neexistujú a jestvujúce profesie sa zmenia alebo zaniknú.

Mnohé spoločnosti v súčasnosti začínajú pociťovať dosah, aký na ne má postmoderná pluralita kultúr, s ktorou sa musia vyrovnávať, a to v rámci pluralitných spoločností, kde existuje mnoho rozmanitých tvrdení. Klady, ktoré z toho pre človeka plynú, mu umožňujú rozprávať a prežívať nové životné príbehy a poskytujú tým, čo chcú žiť podľa iných náboženských príbehov a filozofických významov priestor na existenciu. Fragmentácia, epizódnosť rôznych sfér ľudských činností, nekonzekventnosť jednania, nespokojnosť a mnohoznačnosť života majú pre človeka svoje príjemné stránky, prinášajú mu možno klamné, ale blažené pocity slobody, voľnosti, neviazanosti a neobmedzených možností. Túžby a predstavy o šťastnom živote sa stávajú chronickou chorobou súčasného života. Trvalým atribútom súčasného životného štýlu sa stáva človek, ktorý je postavou bez minulosti, ale aj bez budúcnosti, ktorý sa narodil iba preto, aby zahral pridelenú úlohu a potom nenávratne zmizol.

„Situácia, v ktorej sme sa v postmodernej dobe ocitli, je ale ešte horšia než tá, ktorou nás strašili moderní budovatelia. Dnes stojíme tvárou v tvár situácii, ktorú sme sa nenaučili predstavovať si ani v tých najhorších nočných snoch: je to situácia, v ktorej je spochybňovaný nielen ten či onen

²³LACA, S.: *Etika života a interrupcia*, Prešov, Kušnír, 2008, s. 5.

²⁴LIPOVETSKY, G.: *Éra prázdnoty*. Praha : Prostor, 2003, s. 12.

zákon a nielen ten či onen zákonodarca, ale neguje sa zákonodarstvo ako také, popiera sa možnosť a potreba stanovovania princípov a zásad.²⁵ Džungľa zbavená všetkých zákonov, dokonca i zákona džungle. Morálka bez etiky... Na obzore sa rysuje perspektíva spoločnosti bez morálky!

Nazvať stav súčasného sveta krízou by bolo nedôstojným eufemizmom. Civilizačný projekt, ktorý založilo v 18. storočí osvietenstvo, sa vyčerpáva a nezadržateľne odumiera v bolestiach svojich nezamýšľaných dôsledkov. Takto sa otvárajú pre ľudí aj iné alternatívy. Istým sa stáva len jedno, že súčasná morálka vytvorená televíziou nedáva ľudstvu žiadnu perspektívu pre budúci rozvoj. Aj keď táto epocha dejín môže zdanlivo pripomínať hodnotové kvasenie pred Veľkou francúzskou revolúciou. Súčasná doba svojím oprašovaním „starého“, (najzreteľnejšie je to vidieť v hudobnom priemysle, kde sa „vykráda“ všetko, čo sa dá, dokonca aj samých seba) akoby urobila účet a zosumarizovala všetko, čo doteraz ľudstvo vo svojej histórii vymyslelo a pripravilo tak „čistú“ pôdu pre novú etapu ľudských dejín.

1.3 Človek ako objekt a subjekt v spoločenských vzťahov

Veda odhalila vedeckú neopodstatnenosť biológie a psychológie človeka, jeho abstraktné chápanie ako bytosti odtrhutej od spoločenských javov a vzájomných vzťahov. Vo svojej skutočnosti je to súhrn spoločenských vzťahov, ktoré v spoločnosti podmieňujú výchovu.

Svet pokladá človeka za súhrn všetkých spoločenských vzťahov. Societa odhalila skutočnú podstatu človeka ako sociálnej bytosti, ako historicky určeného objektu spoločenského poznania, ktorá je podmienená spoločnosťou a výchovou. Práve pre skutočnosť, že podstata človeka sa odhaľuje prostredníctvom súhrnu všetkých spoločenských vzťahov, ho nemožno skúmať izolovane, mimo spoločnosti.

Pre Marxa je „podstata človeka celostný systém všetkých spoločenských vzťahov, ktorý sa prejavuje vo vzájomnom vzťahu medzi jednotlivcami, podstatu indivíduí nemožno odhaliť mimo týchto spoločenských vzťahov.“²⁶ Na tomto základe dokázal, že všestranné a hlboko vedecké chápanie človeka je možné len na základe tak rodovej podstaty človeka, ako aj konkrétneho historického vývoja určitých podmienok, v ktorých žijú a prichádzajú do vzájomného vzťahu jednotlivé indivídua.

Ako vidieť najhlbšou podstatou ľudskej osobnosti je sociálna a „výchovná“ podstata. Preto keď charakterizujeme osobnosť jednotlivého ľudského indivídua, musíme používať sociálne charakteristiky. Jednotlivé ľudské indivídium je prírodná spoločenská bytosť, ale jednotlivá bytosť je

²⁵BAUMAN, Z.: *Úvahy o Postmoderní době*. Praha : Slon, 2002, s. 51.

²⁶AUGÉ, M.: *Antropologie současných světů*. Brno : Atlantis, 1999, s. 24.

jav celkom sociálny. Osobnosť je individuálne bytie spoločenských vzťahov, formujúcich striktné určené črty vedomia, citov, vôle a konania daného človeka. Práve tak ako nejestvujú dve podstaty človeka, prírodná a sociálna, nejestvujú a nemôžu jestvovať ani dve podstaty osobnosti. Osobnosť je od začiatku do konca sociálnym javom.

Pri objasňovaní osobnosti jednotlivého človeka, nemôžeme ignorovať jeho biologickú štruktúru. Každé jednotlivé individuum je nesporne biologická bytosť, ktorá sa podriaduje zákonom biológie a nemôže bez nich jestvovať. Ale biologické charakteristiky individua ho ešte nemenia na osobnosť, slúžia len na to, aby ho bolo možné zaradiť k určitému druhu alebo typu živých bytostí. Ľudské individuum sa ako každá živá bytosť rodí podľa zákonov biológie. No tieto zákony ho neformujú ako osobnosť. Osobnosť formuje spoločnosť. Pravda, na rozdiel od individua živočícha, individuum človek sa rodí s dôležitou schopnosťou nadobudnúť ľudské vlastnosti. Aj táto schopnosť sa však formuje a môže sa formovať len v sociálnom prostredí. Sú známe prípady, keď ľudské bytosti vychovali vlci v prírodnom prostredí. Tieto bytosti žijú ako živočíchy, ale nie sú osobnosťami, napriek tomu, že sa vo všetkých biologických znakoch úplne podobajú ľudským individuíam, že majú schopnosť získať ľudské vlastnosti. No aby sa táto schopnosť realizovala, je nevyhnutné spoločenské prostredie, spoločenské vzťahy. Preto bezprostredným dôvodom formovania ľudskej osobnosti je sama spoločnosť. Prijímajúc skúsenosti spoločenského prostredia, „uvedomujúc si spoločenské vzťahy a svoje vlastné miesto v nich, ľudské individuum si vypracúva svoju vlastnú pozíciu“²⁷ v spoločnosti a realizuje ju prostredníctvom svojej spoločenskej činnosti.

Podstatu človeka určuje súhrn všetkých spoločenských vzťahov, podstatu osobnosti, jej pozície v týchto spoločenských vzťahoch a jej činy. Osobnosť človeka sa prejavuje prostredníctvom jeho postoja v spoločnosti. Preto na charakteristiku podstaty človeka stačí vziať do úvahy celý súhrn konkrétne jestvujúcich spoločenských vzťahov, na určenie osobnosti to však nestačí. Okrem toho v tomto prípade je nevyhnutné určiť správanie individua v danom sociálnom prostredí, jeho skutky a sociálne postavenie v societe.

Autor Szczepanski hovorí o troch úrovniach osobnosti: biologickej, psychickej a sociálnej. Ale ak do psychiky osobnosti v súlade s chápaním Szczepanského zahrnieme aj „také prvky, ako pamäť, charakter, city, vôľa, obrazotvornosť, pozorovacia schopnosť, intelekt, nie je jasné, že sa formujú spoločnosťou. V osobnosti sa nepochybne dialekticky spája vnútorné a vonkajšie, ale toto spojenie má výhradne sociálny charakter, ktorý sa rozvíja spoločnosti.“²⁸

Je celkom jasné, že niet osobnosti bez biologickej a psychickej štruktúry, ale táto štruktúra nie je príbuzná ani totožná s javom osobnosť. Osobnosť je kvalitatívne nový sociálny jav, ktorý je

²⁷SCHAVEL, M. a kol.: *Supervízia a jej využitie v sociálnej praxi*. Bratislava : VŠ ZaSP, 2010, s. 87.

²⁸HEGEL, G.W.F.: *Dějiny filosofie III*. Praha : Academia, 1974. s. 132.

produktom spoločenských vzťahov, formuje sa úplne a jedine nimi. Toto tvrdenie nesmieme vykladať vulgárne sociologicky, ale dialekticky, pretože sa zakladá na uznaní, že osobnosť je ľudské individuum, a ľudské individuum je živá bytosť s psychikou, ktorá je vlastná len jej. Preto typológiu znakov alebo vlastností tvoriacich osobnosť treba budovať len na jednej úrovni, na úrovni sociálnej. Na tomto základe možno odlíšiť rozličné základné typy a druhy osobnosti, v ktorých rámci potom možno skúmať jednotlivé konkrétne osobnosti.

Pri analyzovaní znakov alebo vlastností tvoriacich osobnosť sa veľa autorov usiluje vysvetliť, ktoré z nich predstavujú najvnútornejšiu podstatu osobnosti. Podľa Platóna je to vedomie osobnosti. „Osobnosť bez vedomia alebo s narušeným vedomím nemôže jestvovať. Redukovať najvnútornejšiu podstatu osobnosti na vedomie v sebe skrýva potencionálne nebezpečenstvo ignorovania spoločenskej praktickej sociálnej činnosti ako východiskového bodu a základu celého spoločenského procesu formujúceho osobnosť.“²⁹ Okrem toho nie všetko v ľudskom vedomí charakterizuje samu osobnosť. Samo vedomie podlieha rozčleneniu na hlavné, základné a druhotné a na tomto základe možno odhaliť tie jeho prvky, ktoré by sa za určitých podmienok mohli stať znakmi tvoriacimi osobnosť.

Autor Kon zastáva názor, že „najvnútornejšia podstata osobnosti spočíva v uvedomovaní si svojho ja, pričom ja je napokon odrazom mienky iných osobností o nej.“³⁰ Uvedomovanie si samého seba je jednou zo základných vlastností osobnosti. Ale sebauvedomovanie individua, jeho predstavy o vlastných schopnostiach, možnostiach, vlastnostiach a spoločenskom postavení sú vždy determinované reálnymi spoločenskými vzťahmi, jeho vzťahmi s inými ľuďmi.

Mnohí autori obracajú pozornosť na sociálnu úlohu osobnosti ako dôležitú vlastnosť tvoriacu osobnosť. V spoločnosti skutočne nejestvuje osobnosť, ktorá by neplnila určitú sociálnu úlohu, determinovanú určitými objektívnymi a subjektívnymi faktormi. Zavrňovať sociálnu úlohu človeka je nerozumné. Nie je však správne ani absolutizovať sociálnu úlohu, vyhlasovať ju za kritérium osobnosti, za základnú črtu tvoriacu osobnosť. Ak urobíme klasifikáciu sociálnych úloh, uvidíme, že sú charakteristické nielen pre určité individua, ale aj pre kolektívy ľudí, rodiny, triedy, politické strany. V tomto prípade je nevyhnutné ísť ďalej, od sociálnej úlohy k sociálnej pozícii osobnosti. Sociálnu pozíciu osobnosti nemožno vysvetľovať samostatne, izolovane, ale ako dialekticky spojenú so všetkými ostatnými zložkami, ktoré formujú osobnosť. „Každý bádateľ osobnosti, či to chce priznať alebo nie, absolutizovaním sociálnej úlohy človeka prirodzene dospeje k podceňovaniu jeho

²⁹GINDEV, P. : *Filozofia a spoločenské poznanie*. Bratislava : Pravda, 1983, s. 27.

³⁰PAUER, J.: *Globálna transformácia, premena človeka a minervina sova*. In: *Filozofia*. Roč. 61, 2006, č. 2, s. 137.

vnútorného duchovného sveta.³¹ Duchovné kvality človeka nám môžu odhaliť nielen tajomstvo objektívnej úlohy, ktorú dané individuum plní v spoločnosti, ale aj kvalitatívnu učenosť aktu správania. Len v jednote objektívnych a subjektívnych vlastností, ktoré formujú osobnosť, ju možno pochopiť v jej celostnosti.

Pri vysvetľovaní problematiky osobnosti sa často používa taká vlastnosť tvoriaca osobnosť, ako je individualita. Týmto slovom sa označuje človek ako jednotlivý predstaviteľ určitého celku, stelesňujúci charakteristické všeobecné znaky toho celku. Špecifické osobitosti reálneho života a činností daného konkrétneho človeka sa do obsahu pojmu nezahŕňajú. Naopak, mnohoznačný termín individualita označuje to osobitné, špecifické, ktoré odlišuje tohto človeka, od všetkých iných, zahrňujúc tak prírodne, ako aj sociálne, tak telesné, ako aj psychické, tak zdedené, ako aj nadobudnuté, v procese ontogenézy vypracované vlastnosti.

Individualita je nesporne jednou z vlastností tvoriacich osobnosť. Keby sa jednotlivé osobnosti neodlišovali svojimi individuálnymi osobitosťami, spoločnosť by sa podobala na bezfarebnú masu navzájom nerozoznateľných indivíduí. Súčasne však nesmieme zabudnúť, že nejstávajú také znaky osobnosti, ktoré by boli vlastné len jednému jedinému človeku. Keby sme absolutizovali výnimočnosť znakov vzťahujúcich sa na jednotlivú osobnosť, museli by sme vytvárať koncepcie pre každú osobnosť zvlášť. Osobnosť je súčasne neopakovateľná svojou individualitou a opakovateľná prítomnosťou viacerých vlastností a znakov, ktoré sú spoločné pre všetkých ľudí. Je to tak preto, že ľudia tak fyzicky, ako aj duchovne vytvárajú jeden druhého, že ako sama spoločnosť vytvára človeka ako človeka, tak aj on vytvára spoločnosť.

Práve ako sociálny organizmus je ľudská spoločnosť organizovanejšia, zložitejšia a bohatšia systém s väčšími potencionálnymi možnosťami samo vývoja a zdokonaľovania ako jednotlivá osobnosť. Ani zázračné sociálne normy regulujúce sociálne konanie, ani sociálnu úlohu osobnosti nemožno seriózne a celostne objasniť mimo spoločenských vzťahov ako objektívneho systému, ktorý tvorí základ spoločenského života. Mechanické roztrhnutie a stavanie osobnosti do protikladu so spoločnosťou a naopak nevedie ku kladným výsledkom. Ako nikde inde je tu nevyhnutný jedine dialektický prístup k vysvetľovaniu vzájomného vzťahu a súvislosti medzi osobnosťou, kolektívom a spoločnosťou. „Nikdy sa netvrdilo že mnohotvárne pozície osobnosti, jej hodnotové orientácie a vzájomne vzťahy možno mechanicky odvodzovať len od jej triednej príslušnosti. No nie všetko čo patrí do obsahu javu osobnosť, je podstatné a osobnosť vytvára.“³² Napríklad jednotliví ľudia sa radi rozlične obliekajú, pestujú ten či onen šport, sympatizujú s daným futbalovým mužstvom, chodia na

³¹LACA, P.: *Sociálna otázka hospodársko-finančnej krízy ako súčasť „krízy zvnútra človeka.“* Bratislava : STU, 2010, s. 69.

³²ČERNÁ, E.: *Flexibilita a istota na trhu práce.* In: *Hospodárska politika v členských zemích Európskej unie*, Opava : Slezská univerzita v Opavě, 2010. s. 50.

návštevy, majú obľúbené zvieratá a iné. Všetko toto nie je podstatné a určujúce pri formovaní určitého typu osobností. Hlavné vlastnosti alebo znaky tvoriace osobnosť, ktoré sú úplne sociálne, možno pochopiť, ak vychádzame z analýzy triednej štruktúry spoločnosti, pretože určujúcimi štruktúrnymi útvarmi v spoločnosti sú triedy. Triedy sú zasa výsledkom vývoja a zmeny v spôsobe výroby materiálnych statkov. Preto je nepochopiteľné ako možno tvrdiť, že zmeny vo vývine spoločenského bytia sa neodrážajú na formovaní osobnosti a jej vývoji. Vnútri skupiny a medzi individuálne vzájomne pôsobenia, nie sú a nemôžu byť autonómne. Vždy nesú stopu všeobecných sociálnych zákonitostí, sú prepletené v zložitých vzájomných pôsobeniach spoločenských vzťahov, sú ich konkrétnym vyjadrením.

Školou osobnosti je spoločnosť, a v závislosti od toho, v akej škole sa osobnosť učí, môže dosiahnuť základné, stredné alebo vysokoškolské vzdelanie. Aký je stupeň zrelosti spoločenských vzťahov, taký je aj stupeň zrelosti daného typu ľudského jedinca teda človeka.

Záver

Život človeka sa stáva čoraz komplikovanejším. Novodobé technológie prinášajú ohromujúci pokrok. Tisíce objavov a vynálezov posledného storočia umožňujú novým generáciám uľahčený spôsob života a zaraďujú ho do kategórie „moderný človek“ v postmodernej spoločnosti. Súčasná postmoderná spoločnosť vytvára a podporuje akého si človeka bez morálky, svedomia a presvedčenia, ktorému sa nedostáva patričná výchova. Súčasnému človeku, ako keby to imponovalo, že môže byť bezvýznamnou súčasťou ozubeného kola „sveta“ veľkej organizácie teda society, ktorej unikajú podstatné skutočnosti ľudského života. Takýto človek sa vzdáva závažných otázok, kritických poznámok, vášnivých záujmov a všetkého, čo by mohlo komplikovať jeho príjemnú existenciu v societe.

Človek nie je len pôvodca ľudského činu v spoločnosti, ale rozhodnutím sa pre niečo sa rozhoduje pre seba. Obracia sa na rôzne ciele, predmety a hodnoty a keď sa pre ne rozhodne, rozhodne sa zároveň pre seba, rozhodne o svojom bytí. Tak sa človek zároveň stáva cieľom seba samého. Cez svoju osobnosť, ktorá je obsiahnutá v činoch, sa prejavuje subjektivita človeka. Preto každým ľudským činom človek akoby robil viditeľnou svoju subjektivitu, robí z nej fenomén, ktorí je možné objektívne skúmať cez ľudskú skúsenosť, ktorú uskutočňuje v sociálno prostredí, teda v ľudskej spoločnosti.

Patriť do ľudskej spoločnosti, byť spolu s inými a konať spolu s inými, je pre osobný subjekt bytostne nevyhnutné a potrebné. Od toho závisí jeho uskutočňovanie sa, proces završovania jeho

bytia. V tomto príspevku sme si chceli poukázať na opis podstatných znakov ľudského bytia v spoločnosti.

Kultivovaný a humánný človek, za akého sa dnešný človek prehlasuje, by si mal uvedomiť, že každé jeho konanie má dichotomický charakter. V prvom rade je vysoko individuálny, ale v neposlednom rade má nesmierne morálne, etické i sociálne dôsledky. Dôsledky, o ktorých mnohí neuvažujú z nevedomosti, iní zasa zo strachu pred zodpovednosťou.

Človek je tvor humánný a spoločenský, a preto by si mal dopad svojho každého konania uvedomovať a to najmä vtedy, keď svojím konaním či uvažovaním priamo rozhoduje či zasahuje do života iných ľudí. Rozpoznanie ľudskej viny za ničenie prírodného bytia, a tým i za možný predčasný zánik kultúry, si vyžaduje inú výchovu, vzdelávanie i spôsoby nazerania a poznávania skutočnosti. Bez zmysluplného vedenia ľudí k novej spoločnosti bude človek vždy iba kopírovať dnes už seba zničujúcu ofenzívnu stratégiu človeka ako druhu, čím dlhšie bude táto degradácia ľudského života pokračovať, tým schizofrenickejšie, slabšie, zúfalejšie a odcudzenejšie bude ponímanie ľudského života. Snaha poukázať na to, že život ľudského jedinca je jednou z hodnôt v spoločnosti, ktoré si treba neustále všímať a ktorým čas neuberá na kráse a vzácnosti. Na tomto mieste považujeme za potrebné pripomenúť základné pravdy, ktoré sa v súkromných rozhovoroch, ako i vo verejných debatách, často zastierajú a v konkrétnych situáciách prekrývajú zdanlivo ľahšie dosiahnuteľnými pragmatickými aspektmi postmoderného štýlu súčasného života ľudí v spoločnosti. Po preštudovaní mnohých prameňov odbornej a pomocnej literatúry sme sa snažili načrtnúť spracovanie náročnej témy, ktorá nás obzvlášť zaujíma. Pokúšame sa v nej nastoliť určité pohľady, názory a kritériá v skúmanej oblasti.

Človek je podstatou, ktorá si na základe svojho poznania môže slobodne vyberať a tak môže žiť lepšie alebo horšie. Svojím faktickým správaním rozhoduje o výbere medzi partikularistickým a holistickým prístupom, medzi odmietaním zodpovednosti, keď sa upriamuje len na pragmaticky príjemné ciele a prijatím zodpovednosti za svoj život v spoločnosti.

Zoznamu použitej literatúry

- AUGÉ, M. 1999. Antropologie současných světů. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-7108-154-X.
- BALLARD, J. G. 1997. A Users Guide to the Millenium. London: Flamingo, 1997. ISBN 0-00-654821-0.
- BAUMAN, Z. 2002. Úvahy o Postmoderní době. Praha: Slon, 2002.
- CASTELLS, M. 1997. The information age. Economy, society and culture. Vol. II. The power of identity. Malden: Blackwell, 1997. ISBN 1- 55786-873-5.

- ČERNÁ, L. 2010. Flexibilita a istota na trhu práce. In: Hospodářská politika v členských zemích Evropské unie : Sborník příspěvků VIII. mezinárodní vědecké konference. 8. - 10. září 2010, Horní Lomná, ČR. - Opava : Slezská univerzita v Opavě, 2010. 49-55 s. ISBN 978-80-7248-601-4.
- CHOMSKY, N. – FOUCAULT M. – ELDERS F. 2005. Člověk, moc a spravedlnost. Praha: Intu, 2005. ISBN 80-903355-3-5.
- GINDEV, P. 1983. Filozofia a spoločenské poznanie. Bratislava: Pravda, 1983.
- GUARDINI, R. 1995. Moc. Prešov: Vydavateľstvo M. Vaška, 1995. ISBN 80-7165-031-5.
- HEGEL, G.W.F. 1974. Dějiny filosofie III. Praha: Academia, 1974.
- HENDERSONOVÁ, H. 2001. Za horizontem globalizace. Praha: Dharma Gaia, 2001. ISBN 80-85905-93-0.
- KLECZEK, J. 2004. Vesmír a člověk. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-0649-4.
- KRAUS, B. 2008. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- LACA, P. 2010. Sociálna otázka hospodársko-finančnej krízy ako súčasť „krízy zvnútra človeka.“ In: Zborník príspevkov z interdisciplinárneho vedeckého kolokvia Aktuálne otázky ekonomických a humanitných vied 10, Bratislava : STU, 2010. ISBN 978-80-227-3447-9.
- LACA, P. 2005. Dejinné východiská vzniku a vývoja staroslovienčiny a cirkevnej slovančiny. In: Theologos 1 - Teologická revue GTF PU, Prešov : PETRA, 2005, ISSN 1335-5570.
- LACA, S. 2008. Etika života a interrupcia, Prešov: Kušník, 2008. ISBN 978-80-969984-70.
- LACA, S. 2011. Základy sociálnej pedagogiky, Bratislava: Beki design, 2011. ISBN 978-80-8132-014-9.
- MACHOVEC, M. 2004. Smysl lidské existence. Praha: Akropolis, 2004. ISBN 80-7304-046-8.
- PAUER, J. 2006. Globálna transformácia, premena človeka a minervina sova. In: Filozofia. roč. 61, 2006. č. 2, s. 136 – 145. ISSN 0046 – 385 X.
- RORTY, R. 2000. Filozofia a zrkadlo prírody. Bratislava: Kalligram, 2000. ISBN 80-7149-325-2.
- SCHAVEL, M. a kol. 2010. Supervízia a jej využitie v sociálnej praxi. Bratislava : VŠ ZaSP, 2010. ISBN : 978-80-89271-79-5.
- TOMEŠ, I. 2002. Sociální správa. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-560.
- VIŠŇOVSKÝ, E. 2007. Komunita ako autentický domov človeka. In: Filozofia, Roč. 62, 2007, č. 1, s. 44 - 53, ISSN 0046 – 385 X.
- VIŠŇOVSKÝ, L. 1998. Základy školskej pedagogiky. Bratislava: IRIS, 1998.

Integrácia mentálne postihnutých detí a práca s nimi

IGOR MAGERA

*Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava,
pedagóg v študijnom odbore sociálna práca.*

Úvod: Až keď ľudia pochopia, že ľudia s mentálnym postihnutím majú rovnaké problémy a rovnaké práva ako ostatní, potom si nájdu cestu a príjmu ich medzi seba. Všetky kvality spoločnosti musia slúžiť - byť dostupné všetkým jej členom bez rozdielu, občanov so zdravotným postihnutím nevynímajúc.

Jadro: Sú rodičia, ktorí sa nevyrovňajú s problémom narodenia dieťaťa s mentálnym postihnutím. Takíto rodičia dieťa izolujú od spoločnosti, ignorujú ho, nepredstavujú svoje dieťa nikomu a odmietajú o dieťati rozprávať. Vyvolávajú dojem, že výchova a starostlivosť o dieťa je pre nich len bremenom a ostatných ľudí z okolia tým odrádzajú od toho, aby im pomáhali. Rodina má byť základným aktívnym článkom v procese integrácie detí a dospelých so zdravotným handicapom

Záver: Je veľmi dôležité odstraňovať predsudky voči ľuďom s mentálnym postihnutím: umožniť im prístup k vzdelaniu rovnako ako ľuďom bez postihnutia, umožniť im získať primeranú prácu a nediskriminovať ich v oblasti zamestnávania, akceptovať skutočnosť, že ľudia s mentálnym postihnutím sú tiež len „ľudia“, ktorí si rovnako ako ostatní zaslúžia prežiť plnohodnotný život.

Literatúra:

- LAMPARSKÝ, R 2009. Kvalita sociálnych pracovníkov prináša kvalitnú pomoc klientom. In: Zamestnanosť a sociálna politika. ISSN: 13365 5053, 2/2009, s. 17.
- NOVOSAD, L. 2009. Poradenství – pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 272 s. ISBN 978-80-7367-509-7.

Kontakt prvého autora: PhDr. Igor Magera, PhD., Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava, e mail.: igor.magera@centrum.sk

Integration of mentally handicapped children and the work involved with them

IGOR MAGERA

*St. Elizabeth University of Health and Social Work in Bratislava,
teacher in the study of social work.*

Introduction: Only when people understand that people with intellectual disabilities have the same problems and the same rights as others, then find their way and their income between themselves. All quality control must be used - be available to all its members without exception, people with disabilities being no exception.

Main part: There are parents who are discharged with the problem of birth of a child with mental disabilities. Such a child's parents from the community, ignore it, does not your child, and anyone refusing to talk about the child. Suggesting that education and childcare is only a burden for them and other people from around the disincentive to assist them. "The family should be the active element in the process of integration of children and adults with disabilities.

Conclusion: It is very important to remove prejudices against people with intellectual disabilities: to allow them access to education as well as people without disabilities, enabling them to obtain decent work and discriminate against them in employment, accept the fact that people with mental disabilities are also referred to as "people" who you like others to live a full life.

Literature:

- LAMPARSKY, R the 2009th The quality of social workers help clients bring quality. In: Employment and social policy. ISSN: 13365 5053, 2/2009, p. 17th
- Novosad, L. The 2009th Consulting - for persons with disabilities and social disadvantage. 1. vyd. New York: Portal, 2009. 272 p. ISBN 978-80-7367-509-7.

The first author contact: PhDr. Igor Magera, PhD., St. Elizabeth University of Health and Social Work in Bratislava, e mail.: igor.magera@centrum.sk

Úvod

Ľudia s mentálnym postihnutím žijú medzi nami. Sú to naši spoluobčania, naši susedia a známi, deti našich priateľov a známych, príbuzní, spolužiaci našich detí a môžu to byť aj naše deti, alebo ich potomkovia. Sú to najzraniteľnejšie skupiny zdravotne postihnutých občanov, pretože ich postihnutie vyvoláva dojem nemennosti a stálosti, bezmocnosti a úplnej odovzdanosti. Kým napríklad u nepočujúcich, alebo nevidiacich je aká taká nádej, že sa nájde liek na ich chorobu, v prípade mentálneho postihnutia je takmer isté, že takýto stav pretrvá počas celého života, alebo zlepšenie nastáva pomaly a nepostrehnuteľne. Ľudia s mentálnym postihnutím patria k skupine občanov, ktorí vzhľadom na svoje postihnutie potrebujú stálu podporu pre rozvoj svojich zručností a schopností. Majú problémy s komunikáciou, rozhodovaním sa, riešením problémov, zvládaním každodenných situácií, niekedy agresívnym správaním a často je mentálne postihnutie kombinované aj s telesným, či rečovým postihnutím. Všetko sa to odvíja od stupňa postihnutia. Táto skupina ľudí je segregovaná prakticky od narodenia, žijú v rodinách so svojimi rodičmi, alebo v Domovoch sociálnych služieb. Táto segregácia do značnej miery spôsobuje aj ich zlyhanie v živote a preto je veľmi dôležitá integrácia. Aby sa mohli títo ľudia integrovať do spoločnosti, spoločnosť ich musí poznať. A práve na pomoc spoločnosti sú mentálne postihnutí odkázaní. Je preto veľmi dôležité, ako sa k nim spoločnosť chová a ako sú uspokojované ich sociálne potreby. Až keď ľudia pochopia, že ľudia s mentálnym postihnutím majú rovnaké problémy a rovnaké práva ako ostatní, potom si nájdu cestu a príjmu ich medzi seba. Všetky kvality spoločnosti musia slúžiť - byť dostupné všetkým jej členom bez rozdielu, občanov so zdravotným postihnutím nevynímajúc. Spoločnosť nemôže byť budovaná len pre imaginárnu skupinu „priemerných občanov“. Kvalita života, to znamená, vzdelanie, pracovné uplatnenie, kultúra, šport, služby, výroba, životné prostredie, doprava, informácie, dostupnosť - odstránenie architektonických bariér a podobne, musí byť prispôsobená špeciálnym potrebám všetkých občanov.

V Slovenskej republike ľudia nedokážu pozerat' na človeka so zdravotným postihnutím ako na osobnosť, v prvom rade vnímajú jeho handicap a až potom skutočnosť o akého človeka ide. Mnohí si mýlia telesné postihnutie s mentálnym, ale ani mentálne postihnutie neznamená menejcennosť „Je to skrátka len iný prejav bytia. Ak sa táto spoločnosť považuje za humánnu, mala by mať rešpekt k akémukoľvek jeho prejavu.“

Rodina a dieťa so zdravotným postihnutím

„Všetky ľudské bytosti majú rovnaké základné potreby – patriť niekam, byť milovaný, ochraňovaný, mať možnosť rozvíjať sa, potrebu byť oceňovaný.“¹

Najbližším sociálnym prostredím dieťaťa je jeho rodina. Rodina plní v ľudskej spoločnosti biologickú, ekonomickú, sociálnu a psychologickú funkciu. Má poskytovať každému jeho členovi potrebné zázemie, uspokojovať jeho potreby, poskytovať citovú oporu. Na rozvoj väčšiny ľudí má rozhodujúci vplyv práve rodina a to najmä počas detstva a adolescencie. Rodina môže byť zdrojom šťastia a spokojnosti, alebo naopak veľkého utrpenia. Mnoho detí dostáva fyzickú, duševnú, sociálnu, morálnu a citovú podporu práve od rodiny. Rodičia vždy očakávajú narodenie zdravého dieťaťa. Narodenie dieťaťa s postihnutím je preto neočakávaná a šokujúca správa pre rodičov a blízkych. Znamená pre nich traumatizujúcu skutočnosť a psychicky veľmi bolestivú udalosť. Budúcnosť dieťaťa s postihnutím naplňa rodičov pochybnosťami a pocitom neistoty. Rodiny s deťmi s mentálnym postihnutím potrebujú pomoc a podporu spoločnosti.

Dieťa s mentálnym postihnutím a jeho vplyv na rodinu

Podľa zákona č. 217/2010 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov je ustanovené, že rodina založená manželstvom je základnou bunkou spoločnosti. Spoločnosť všetky formy rodiny chráni. Spoločnosť poskytuje rodičom nielen svoju ochranu, ale aj potrebnú starostlivosť, najmä hmotnou podporou rodičov a pomoc pri výkone rodičovských práv a povinností. Všetci členovia rodiny majú povinnosť si navzájom pomáhať podľa svojich schopností a zabezpečovať zvyšovanie hmotnej a kultúrnej úrovne rodiny. Rodičia pri výchove dieťaťa majú právo použiť primerané výchovné prostriedky tak, aby nebolo ohrozené zdravie, dôstojnosť, duševný, telesný, citový vývoj dieťaťa. Rodinu možno považovať za najmenšie spoločenstvo ľudí, ako prirodzenú a primárnu malú skupinu, v ktorej existuje zväzok muža a ženy, ktorý je založený na vzťahu rodičov a detí.²

Každá rodina si plní voči spoločnosti určité funkcie, ktoré sa navzájom prelínajú a ovplyvňujú. Narodenie dieťaťa s mentálnym postihnutím býva pre rodinu skúškou. V tomto kritickom období zohráva rodina významnú rolu. Dieťa s postihnutím vyvoláva na začiatku v mnohých rodinách smútok či zúfalstvo. Vo svojom dieťati už pred jeho narodením väčšina rodičov vidí pokračovateľov svojho rodu, dediča svojich najlepších schopností a dobrých vlastností. Pocit

¹ZÁHORCOVÁ, V. 2003. Dôstojný život – výchova, vzdelávanie a zamestnávanie. In: *Kde hľadať pomoc – rady pre zdravotne postihnutých ľudí*. Publikácia obsahujúca sériu brožúrok. Bratislava: Slovenský helsinský výbor, 2003, s. 1.

²ZÁKON NR SR č.217/2010, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

krivdy nad narodením dieťaťa s postihnutím si musia rodičia pretrpieť a hľadať v sebe silu prijať dieťa aj s jeho postihnutím.

„Nie je ťažké milovať dieťa zdravé a krásne, avšak len veľká láska sa dokáže skloniť k dieťaťu postihnutému.“

Prof. Rudolf Jedlička

Je dobré, keď rodičia vedia aká je podstata postihnutia ich dieťaťa. Poznanie im pomáha pri výchove dieťaťa a pri spolupráci s odborníkmi. Ak má dieťa s postihnutím rodičov, ktorí nerezignujú a nezveria ho do trvalej ústavnej starostlivosti, má šťastie, lebo len život v harmonickom rodinnom prostredí má výrazné psychoterapeutické a motivačné účinky. Rodiny starajúce sa o svoje deti s postihnutím sú ešte spoločensky nedocenené. Pre znásobenie a zefektívnenie rodinnej starostlivosti je dôležité každú takúto rodinu podporiť nielen ekonomicky, ale aj poskytnutím odbornej lekárskej pomoci, odbornej metodickéj pomoci, psychologického servisu, ktorý by bol smerovaný ako ku dieťaťu samotnému, tak aj k jeho rodičom, pretože starostlivosť o dieťa s postihnutím predstavuje vysokú mieru psychickej aj fyzickej záťaž, ktorá môže narušiť stabilitu rodiny.

Reakcia rodičov na oznámenie závažnej skutočnosti prechádza niekoľkými fázami:

1. fáza – šok

Sprevádza ho pocit zmätenosti, iracionálne myslenie, neschopnosť uveriť realite. Je to primárna reakcia na subjektívne neprijateľnú skutočnosť. Trvanie tejto fázy je individuálne, od niekoľkých minút až po niekoľko mesiacov.

2. fáza – popretie

V tomto štádiu rodičia môžu vytesniť nepríjemnú skutočnosť. Prejavmi sú bolesť, žiaľ, sklamanie, odmietanie, skutočnosti, hľadanie vinníka. Je to fáza obrany pred stratou vlastnej psychickej rovnováhy.

3. fáza – adaptačná

Rodičia sa postupne prispôbujú novým podmienkam, sú ochotní začať konať a hľadať východiská na čo najlepšie a najefektívnejšie riešenie problému.

4. fáza – reorientácia

Rodičia už začínajú konať, hľadajú cesty do budúcnosti, vyhľadávajú pomoc a informácie. Život s dieťaťom dostáva nový zmysel a sami seba prijímajú ako rodičov dieťaťa s postihnutím.³

Skutočnosť, že sa narodilo dieťa s postihnutím zasiahne rodičov väčšinou nepripravených. Radosť vystrieda úzkosť, strach a obavy. Rodina sa dostáva do psychických, ekonomických, ale aj

³ŠUSTROVÁ, M. 2008. *Mentálna retardácia. Sociálna práca v prospech ľudí s mentálnym postihnutím*. VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava, 2008.

spoločenských problémov. Psychicky trpí pre chorobu dieťaťa, pretože si ju nevie vysvetliť. Ohrozené sú všetky funkcie rodiny. Významná funkcia v zmysle materiálneho zabezpečenia je ekonomická funkcia. Ovplyvňuje všetky ostatné funkcie a spôsob života členov rodiny. Závisí od príjmov členov rodiny, ktorý je podmienený zamestnaním rodičov a od spotreby rodiny. Mnohé krízy v rodine vznikajú práve preto, že rodičia nedokážu zabezpečiť túto funkciu v zmysle svojich predstáv. Matka sa dlhodobo nemôže zapojiť do pracovného procesu, je viazaná na dieťa a rodina je závislá od príjmu otca. Menej vyrovnaní otcovia už na začiatku utečú od problému psychicky, ale aj fyzicky. Reakcia rodiny je teda závislá aj od osobnosti otca a matky. Silné typy sa spoja a vedú spoločný boj, slabé typy utekajú od zodpovednosti. V rodinách, kde jeden z rodičov (častejšie otec, ako matka) odmieta postihnuté dieťa, nie je situácia príliš perspektívna a vedie k rozpadu rodiny. Ak zostane jeden z rodičov s postihnutým dieťaťom sám, môže sa starostlivosť o dieťa stať úlohou nad jeho sily. Spoločenskú situáciu zhoršuje aj to, že sa rodina často izoluje od známych. Je to najmä vtedy, ak okolití ľudia nevedia nájsť vhodný prístup k rodine, nevedia dať najavo že ju prijímajú ako partnera, že chápu ich zložitú situáciu a sú ochotní pomôcť. Pre vývoj dieťaťa je veľmi dôležité, aby sa rodičia dokázali vyrovnáť s danou situáciou a zaujali pozitívny postoj. Emocionálna funkcia sa premieta v láske rodičov k svojim deťom a je nevyhnutná pre ich zdravý vývoj. Získanie pocitu bezpečia, istoty a akceptácie v rodine je pre dieťa predpokladom formovania stabilnej a akceptovanej osobnosti. Citové zázemie je dôležité i pre psychickú stabilitu rodičov.

„Najvhodnejší prístup spočíva v umení brať a mať rád dieťa také, aké je.“⁴

K tomu samozrejme potrebujú rodičia aj pomoc kvalifikovaných odborníkov: špeciálnych a liečebných pedagógov, logopédov, sociálnych pracovníkov, neurológov, terapeutických pracovníkov, pediatrov. Dieťa s mentálnym postihnutím potrebuje viac, ako jeho zdraví rovesníci – pocit ochrany a bezpečia, rodinného zázemia a intenzívnejšiu pomoc pri výchove. V prvých rokoch života sa dieťa naučí obzvlášť veľa. Platí to nielen pre zdravé deti, ale aj pre tie, u ktorých je vývin spomalený. V prvých rokoch života je veľmi dôležitá úloha socializácie, naučiť sa žiť v spoločnosti iných členov domácnosti. V kruhu svojich blízkych sa môže dieťa vyvíjať najlepšie a rodina môže lepšie ako ktokoľvek iný rozvíjať osobnosť svojho dieťaťa. Aj keď si rodičia uvedomujú, že sa ich dieťa bude pomalšie vyvíjať a že pre jeho výchovu budú potrebovať viac síl a energie, strach a neistota sa pomaly vytrácajú a do popredia sa dostávajú pozitívne aspekty. Pri všetkých starostiach sú aj chvíle nežnosti, radosti a zábavy, ako aj pri každom inom dieťati.

Sú rodičia, ktorí sa nevyrovňajú s problémom narodenia dieťaťa s mentálnym postihnutím. Takíto rodičia dieťa izolujú od spoločnosti, ignorujú ho, nepredstavujú svoje dieťa nikomu a odmietajú

⁴ŠVARCOVÁ, I. 2006. *Mentální retardace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 158.

o dieťaťi rozprávať. Vyvolávajú dojem, že výchova a starostlivosť o dieťa je pre nich len bremenom a ostatných ľudí z okolia tým odrádzajú od toho, aby im pomáhali.

„Rodina má byť základným aktívnym článkom v procese integrácie detí a dospelých so zdravotným handicapom.“⁵

Pozitívne mysliaci rodičia sa správajú opačne a otvorene hovoria o problémoch, ale aj o pozitívach. Vychovávajú dieťa tak, aby bolo v kontakte s rovesníkmi, príbuznými, známymi. Takíto rodičia napomáhajú ostatným ľuďom, aby prijali deti s mentálnym postihnutím medzi seba.

Včasná starostlivosť pre rodinu s dieťaťom s mentálnym postihnutím

Nikto z rodičov nie je pripravený na to, že sa bude starať a vychovávať dieťa s mentálnym postihnutím a preto si mnohí rodičia nevedia zo začiatku poradiť. Odborná pomoc je zameraná nie len na deti, ale aj na ich rodičov, súrodencov a ďalších členov rodiny tak, aby pre dieťa s mentálnym postihnutím bolo vytvorené také prostredie, v ktorom bude jeho vývoj prebiehať čo najlepšie.

„Termínom včasná starostlivosť rozumieme stimuláciu senzomotorických, rozumových, jazykových a sociálnych schopností detí. Včasná starostlivosť sa poskytuje od doby krátko po narodení do nástupu dieťaťa do školy.“⁶

Na Slovensku sa začiatkom deväťdesiatych rokov začali vo väčších mestách budovať centrá včasnej starostlivosti. Ich základnou myšlienkou je fakt, že včasná podpora by sa mala začať poskytovať už v pôrodnici, ak je to možné vzhľadom k diagnóze. Čím skôr sa diagnostikujú zmeny vo vývine, tým skôr sa môže začať s terapeutickým programom. Pre rodinu s dieťaťom s mentálnym postihnutím je dôležité, aby sa všetky služby poskytovali ambulantne a na jednom pracovisku. Súčasťou centier by mali byť návštevy odborníkov v rodine – terénna služba do rodín. V domácom prostredí sú spontánnejšie reakcie, strácajú sa zábrany v komunikácii, rodičia prirodzenejšie prezentujú svoje postoje, dieťa si ľahšie osvojuje nové zručnosti podporené známym prostredím. Medzi významné služby pre rodinu s postihnutým dieťaťom patrí poradenstvo.

Všetky deti s mentálnym postihnutím by mali byť zapojené do programu včasnej starostlivosti odborníkov, ale rodičia majú právo dobrovoľne sa rozhodnúť, či chcú využívať služby strediska pre včasnú starostlivosť. Úlohou kvalifikovaných sociálnych pracovníkov, lekárov, rehabilitačných pracovníkov a ďalších odborníkov je, aby rodičia o možnosti využívať služby strediska včasnej starostlivosti aj vedeli. V slovenskej republike vzniklo za posledné roky niekoľko centier včasnej starostlivosti: Detská fakultná nemocnica v Bratislave, Detské centrum pri Detskej fakultnej

⁵ NOVOSAD, L. 2009. *Poradenství – pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 35.

⁶ SELIKOWITZ, M. 2005. *Downův syndrom*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. s. 128.

nemocnici v Košiciach, Centrum Downovho syndrómu pri Slovenskej zdravotníckej univerzite a iné. Výsledkom je, že čoraz menej detí sa umiestňuje do Domovov sociálnej starostlivosti. Výnimku tvoria len deti s ťažkým stupňom postihnutia, o ktoré sa rodina z rôznych dôvodov nemôže starať. Oddelenia pre včasnú starostlivosť poskytujú deťom s mentálnym postihnutím odbornú pomoc hneď pri narodení. Starostlivosť, ktorá je v oddeleniach včasnej starostlivosti poskytovaná je komplexná a podieľajú sa na nej viacerí odborníci: lekári, rehabilitační pracovníci, logopédi, pedagógovia a sociálni pracovníci. Program starostlivosti o dieťa závisí od jeho špecifických problémov a prispôbuje sa jeho potrebám. Pri včasnej starostlivosti o dieťa by mala byť súčasťou komplexnej intervencie odborníkov aj sociálna práca. Sociálny pracovník svojou sociálno – pracovnou činnosťou upevňuje vlastnú zodpovednosť rodiny tým, že na ňu prostredníctvom všetkých dostupných informácií ktorými disponuje prenáša postupne svoju aktivitu. Sociálny pracovník poskytuje informácie o právnych ustanoveniach v prospech postihnutých, poradenstvo a organizátorskú pomoc, služby odbreňujúce rodinu.

„Hodnota ľudského života sa neurčuje tým, že je človek mladý, zdravý, starý, zdravotne postihnutý, alebo chorý. Preto, ak sa človek z dôvodu zdravotného postihnutia dostane do nepriaznivej situácie, má v modernej civilizovanej spoločnosti právo sám, alebo s pomocou rodiny riešiť svoju situáciu tak, aby mohol byť rovnocenným a plnohodnotným občanom spoločnosti kde žije.“⁷

Pri včasnej starostlivosti sú potrebné všetky odborné činnosti, ktoré prispievajú k starostlivosti o dieťa. Napríklad náplňou práce rehabilitačného pracovníka je starostlivosť o pohybovú stránku dieťaťa a držanie tela. Vývoj hrubej motoriky je najvýraznejším aspektom vývoja dieťaťa v prvých dvoch rokoch života. Logopéd zhodnocuje porozumenie reči a pomáha aj v prípade, ak má dieťa problémy s príjmom potravy. Špeciálny pedagóg sa u predškôľakov sústreďuje na zlepšovanie schopností udržania pozornosti a rozvíja pracovné návyky u malých detí.

„Je dobré, keď človek vie, že nie je sám.“

Adrian B. Ward

Väčšina rodičov prijíma pomoc odborníkov a priateľov a vyhľadáva rodiny, v ktorých sú deti s obdobnými problémami. Niektorí rodičia dokonca sami hľadajú kontakty na ostatných rodičov cez rôzne inštitúcie, alebo známych. Rodičia sa môžu združovať neformálne, alebo v existujúcich organizáciách. Rozhovory s rodičmi, ktorí sa ocitli v podobnej situácii sú veľmi nápomocné.

⁷KRUPA, S. 2003. *Kvalitné sociálne služby, 2. časť*. 1. vyd. Bratislava: Rada pre poradenstvo v sociálnej práci, 2003. s. 1.

Rodičovské aktivity sú veľmi dôležité pre rodičov samotných, ale hlavne pre ich deti. Bez týchto aktivít by úroveň starostlivosti o deti s mentálnym postihnutím nedosahovala dnešnú úroveň.

Sociálne služby rodinám s mentálne postihnutým dieťaťom

Bez cielenej sociálnej práce, pomoci a sociálnych služieb by nemali možnosť všetci občania podieľať sa na všetkých stránkach života spoločnosti, čím by im bolo znemožnené uplatnenie ich ľudských a občianskych práv a dochádzalo by k ich sociálnemu vylúčeniu. Systém sociálnej pomoci a sociálnych služieb sa aktivuje, ak:

- sú ohrozené práva občana,
- keď sa občan nachádza v hmotnej, alebo existenčnej núdzi,
- ak je občan znevýhodnený pri uspokojovaní svojich potrieb,
- ak mu takáto situácia hrozí.

Základným nástrojom sociálnej pomoci je sociálne poradenstvo, sociálne služby, sociálno – právna ochrana a sociálne dávky.

Sociálna služba je podľa zákona NR SR č. 448/ 2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/ 1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov odborná činnosť, ktorá sa zameriava na prevenciu a riešenie, alebo zmiernenie nepriaznivej sociálnej situácie fyzickej osoby, alebo rodiny, na podporu jej začlenenia do spoločnosti, zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb, riešenie krízovej sociálnej situácie a prevenciu sociálneho vylúčenia fyzickej osoby, alebo rodiny. Sociálna služba sa vykonáva prostredníctvom sociálnej práce. Účastníkmi právnych vzťahov podľa tohto zákona sú: prijímateľ sociálnej služby, poskytovateľ sociálnej služby, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, obec, vyšší územný celok, partnerstvo. Právne predpisy umožňujú, aby sa na starostlivosti o deti s mentálnym postihnutím podieľali vedľa štátnych inštitúcií aj občianske združenia a spoločenské organizácie. Združenia na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím poskytujú účinnú podporu a poradenstvo v oblasti včasnej starostlivosti, rehabilitácie, predškolskej a školskej starostlivosti, denných stacionárov, ambulantných a poradenských služieb, vzdelávania a doškolovania profesionálnych a dobrovoľných pracovníkov. Združenia vychádzajú z praktických poznatkov a skúseností rodičov, vychovávateľov a odborníkov. Zaoberajú sa širokou problematikou počnúc zdravotníctvom, školstvom, profesionálnou prípravou až po sociálne problémy a služby v samosprávnych krajoch.

Formy sociálnych služieb:

Ambulantná forma sociálnej služby sa poskytuje fyzickej osobe, ktorá dochádza, je sprevádzaná alebo je dopravovaná do miesta poskytovania sociálnej služby. Miestom poskytovania ambulantnej sociálnej služby môže byť aj zariadenie.

Terénna forma sociálnej služby sa poskytuje fyzickej osobe v jej prirodzenom sociálnom prostredí.

Pobytová forma sociálnej služby v zariadení sa poskytuje, ak súčasťou sociálnej služby je ubytovanie. Pobytová sociálna služba sa poskytuje ako celoročná sociálna služba alebo týždenná sociálna služba. Poskytovanie terénnej sociálnej služby alebo ambulantnej sociálnej služby má prednosť pred pobytovou sociálnou službou. Ak terénna sociálna služba alebo ambulantná sociálna služba nie je vhodná, účelná alebo dostatočne nerieši nepriaznivú sociálnu situáciu fyzickej osoby, poskytuje sa pobytová sociálna služba. Pri pobytovej sociálnej službe má prednosť týždenná pobytová sociálna služba pred celoročnou pobytovou sociálnou službou.

Iná forma sociálnej služby – najmä telefonicky alebo s použitím telekomunikačných technológií, ak je to účelné.

Odborné činnosti sú najmä:

- základné sociálne poradenstvá
- špecializované sociálne poradenstvá
- pomoc pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby
- pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov
- sociálna rehabilitácia
- ošetrovateľská starostlivosť v zariadení
- pracovná terapia
- tlmočenie
- sprostredkovanie tlmočenia alebo osobnej asistencie
- pomoc pri výkone opatrovníckych práv a povinností.

Rodičia majú nárok na poskytovanie sociálneho poradenstva. Sociálne poradenstvo je odborná činnosť zameraná na zistenie nepriaznivej situácie v rodine (v súvislosti s narodením dieťaťa so zdravotným postihnutím), na poskytnutie informácií o možnostiach riešenia tejto situácie a na uplatňovanie foriem sociálnej pomoci.⁸

⁸ZÁKON NR SR č. 448/2008 Z z. o sociálnych službách o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

„Nutnosť realizácie špeciálneho sociálneho poradenstva je aktuálna i v širších problémových dimenziách: do popredia vystupuje potreba zabezpečenia informovanosti rodín so zdravotne postihnutým členom v otázkach zdravotníckych, sociálnych a výchovných.“⁹

Základné sociálne poradenstvo - posúdenie povahy problému fyzickej osoby, rodiny alebo komunity, poskytnutie základných informácií o možnostiach riešenia problému a podľa potreby aj odporúčanie a sprostredkovanie ďalšej odbornej pomoci. Základné sociálne poradenstvo je súčasťou každej sociálnej služby poskytovanej podľa tohto zákona.

Špecializované sociálne poradenstvo - zistenie príčin vzniku, charakteru a rozsahu problémov fyzickej osoby, rodiny alebo komunity a poskytnutie im konkrétnej odbornej pomoci.

Pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov - odborná činnosť, ktorá sa vykonáva s písomným súhlasom plnoletej fyzickej osoby a je zameraná najmä na poradenstvo pri vybavovaní úradných záležitostí, pomoc pri vybavovaní osobných dokladov, pri spisovaní a podávaní písomných podaní, vypisovaní tlačív, pri písomnej komunikácii v úradnom styku a vybavovaní iných vecí v záujme fyzickej osoby.

Sociálne poradenstvo pre ťažko zdravotne postihnutých sa vykonáva spravidla v rámci:

- štátnej správy,
- samosprávy,
- neštátnych subjektov- občianskych združení,
- zariadení sociálnej starostlivosti.

Štátna správa má v súvislosti s poskytovaním sociálneho poradenstva dominantné postavenie. Na úrovni územných úradov práce, sociálnych vecí a rodiny sa uskutočňuje poradenstvo v dvoch základných rovinách:

- poradenstvo prvého kontaktu,
- poradenstvo zamerané na dlhodobú starostlivosť o klienta v zmysle intervencie zameranej na dosiahnutie zmeny, s cieľom zlepšiť sociálnu situáciu klienta.

Samospráva preberá postupne dôležitú funkciu v zabezpečovaní sociálnych potrieb obyvateľstva. Vplyvom prijatia zákona č. 16/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky presúvajú kompetencie štátu na samosprávu aj v sociálnej oblasti. Okrem prirodzenej kompetencie štátu pri posudzovaní ťažkého zdravotného postihnutia sa do riešenia sociálnych problémov zapája aj samospráva spolu s neštátnymi subjektmi, najmä občianske združenia, ktoré môžu veľmi efektívne dopĺňať niektoré chýbajúce aktivity

⁹TOKÁROVÁ, A. et al. 2003. *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. 1.vyd. Prešov: Akcent Print, 2003. s. 515.

a zároveň poskytovať poradenstvo na základnej úrovni. Hlavným cieľom sociálneho poradenstva občianskych združení je integrácia občanov so zdravotným postihnutím, ich posilnenie v samotnej schopnosti človeka prirodzene sa orientovať v osobnom a spoločenskom živote.¹⁰

„Poradenstvo je založené na vzťahu, pomoci, podpore, rozvoji, optimálnom uplatnení jednotlivca, lepšej orientácii v živote.“¹¹

Sociálne poradenstvo môže byť zamerané najmä na tieto sociálnoprávne oblasti:

Zvládanie zdravotných problémov a ich dôsledkov, poskytuje možnosť podpory často prostredníctvom aktivít svojpomocných skupín alebo konkrétnych občianskych združení. Obsahom sociálneho poradenstva je často usmernenie, naznačenie postupu, orientácia v legislatívnych normách, ktoré sa viažu na riešenie daného problému a zameranie sa na konkrétnu inštitúciu.

Základné životné podmienky – poradenstvo je orientované predovšetkým na pomoc v oblasti bývania, zariadenia bytu, rekonštrukcie domácnosti v súlade so zdravotným postihnutím občana. Cieľom je ovplyvňovať primeraný sociálny a emocionálny vývin klienta.

Rodina - vytváranie primeraných rodinných väzieb ovplyvňuje formulovanie krátkodobých, ale aj dlhodobých cieľov klienta v procese integrácie.

Sociálne poradenstvo má svoje opodstatnenie aj v rámci sociálnych a emocionálnych vzťahov, ktoré si vytvára klient s ostatnými ľuďmi.

Oblasť vzdelávania a práce je dôležitou súčasťou sociálneho poradenstva. Zabezpečenie adekvátneho vzdelania a práce pre občana s ťažkým zdravotným postihnutím si vyžaduje aktívnu spoluprácu ďalších odborníkov, pedagógov, zamestnávateľov a rodiny.¹²

Rodičom dieťaťa s postihnutím musí byť sociálny systém oporou už od prvých okamihov narodenia ich dieťaťa. Cieľom poradenstva je predovšetkým umožniť rodine lepšiu orientáciu vo svojej ťažkej životnej situácii. Na zabezpečenie plynulého chodu rodín s postihnutým dieťaťom sú potrebné služby odľahčujúce rodinu. Čo najskôr po zistení diagnózy by mala rodina s postihnutým dieťaťom dostať včasnú intervenciu spočívajúcu v pomoci dieťaťu i celej rodine. Intervencie sociálneho pracovníka (poradcu) môžu byť zamerané napríklad na tieto činnosti: minimalizovať sociálne stigmy týkajúce sa postihnutia, pomôcť klientovi zvládať neprimerané reakcie okolia, pripraviť klienta na predsudky, s ktorými sa môže stretnúť, pomôcť mu budovať si adekvátne pozitívne sebahodnotenie.

I keď rodičia subjektívne prežívajú novú situáciu a sú priamo zainteresovaní, mali by byť súčasťou tímovej práce odborníkov pri integračnom procese dieťaťa do života. Rodičia a profesionáli

¹⁰SCHAVEL, M. – OLÁH, M. 2009. *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. 3. vyd. VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava, 2009.

¹¹STRIEŽENEC, Š. 2001. *Úvod do sociálnej práce*. 1. vyd. Trnava: Tripsoft, 2001. s. 74.

¹²SCHAVEL, M. – OLÁH, M. 2009. *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. 3. vyd. VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava, 2009.

by mali úzko spolupracovať, pretože len na základe správnych vzťahov medzi nimi a v súčinnosti s vhodným prostredím môžu docieľať adekvátnu stimuláciu na optimálny vývoj dieťaťa. Prediskutovanie diagnózy a prognózy má pre rodičov, ale aj širšiu rodinu veľký význam. Rodičia potrebujú byť informovaní o možnostiach terapie v postupne stanovených cieľoch.

„Sociálnu rehabilitáciu definujú odborníci ako súbor opatrení spoločnosti, ktorý smeruje k zabezpečeniu dôstojného a maximálne hodnotného života osôb so zdravotným postihnutím a poúrazových stavoch. Sociálna rehabilitácia by sa mala začínať od okamihu, keď je jasné, že (pacient) klient bude zdravotne postihnutý a bude mať špeciálne potreby.“¹³

Sociálnu rehabilitáciu je potrebné poskytovať kontinuálne, nie je to záležitosť krátkodobého tréningu. Deti s mentálnym postihnutím musia totiž vzhľadom svojmu postihnutiu podporovať svoje schopnosti neprestajne, nakoľko po čase môžu prirodzene zabudnúť i to, čo sa už doteraz naučili. Spoločnosť kladie na ľudí stále vyššie nároky na dokonalosť a získavanie nových zručností a ľudia s mentálnym postihnutím nie sú výnimkou a chcú sa ostatným vyrovnáť. Vhodná forma poskytovania sociálnej rehabilitácie pre deti s mentálnym postihnutím je vzdelávanie v podobe pravidelných skupinových poradenstiev, ale i semináre, sústredenia, alebo pobytové formy, kde je možné využívať najmä hry, diskusie, brainstorming, dotykové aktivity, rozprávanie a počúvanie, hranie rolí a relaxačné techniky. Sociálnu rehabilitáciu je možné poskytovať všade tam, kde je o ňu záujem. Vzhľadom k potrebným podmienkam sa ako vhodné javia zariadenia sociálnych služieb, ale aj školy, občianske združenia, rôzne centrá. Na zabezpečenie sociálnej rehabilitácie je potrebné vytvoriť vhodné prostredie na pravidelné stretávanie sa v závislosti od rozsahu finančného zabezpečenia. Človek vykonávajúci sociálnu rehabilitáciu by mal mať ukončené vzdelanie v oblasti špeciálnej pedagogiky, sociálnej práce a psychológie. Dobré výsledky zaručuje najmä práca s rodinou postihnutého dieťaťa alebo jeho okolím, v ktorom sa pravidelne pohybuje. Pokiaľ ho prostredie nepodporuje, nepadajú snahy o jeho sociálnu rehabilitáciu na úrodnú pôdu. Preto je prvoradá spolupráca s rodičmi/opatrovníkmi.

Rodičia môžu využívať aj tieto sociálne služby:

Ošetrovateľská starostlivosť v zariadení - poskytovanie zdravotnej starostlivosti v rozsahu ošetrovateľskej starostlivosti – v zariadení pre seniorov, zariadení opatrovateľskej služby, domove sociálnych služieb a špecializovanom zariadení.

Pracovná terapia - odborná činnosť na osvojenie pracovných návykov a zručností fyzickej osoby pri vykonávaní pracovných aktivít pod odborným vedením na účel obnovy, udržania alebo rozvoja jej

¹³PIRŠEL, D. 2010. Sociálna a pracovná rehabilitácia. In: *Zamestnanosť a sociálna politika*. ISSN: 13365 5053, 3/2010, s. 9.

fyzických schopností, mentálnych schopností a pracovných schopností a jej začlenenia do spoločnosti.¹⁴

Systém štátnej sociálnej podpory rodine s mentálne postihnutým dieťaťom

Rodiny starajúce sa o mentálne postihnuté dieťa potrebujú finančnú pomoc, pretože sa často jeden z rodičov stáva opatrovateľom postihnutého dieťaťa na úkor svojho zamestnania a tým sa rodiny stávajú odkázaní na pomoc štátu. Sociálne zabezpečenie na Slovensku má tri základné formy, ktorými sú sociálne poistenie, sociálna pomoc a sociálna podpora. Úlohou sociálneho poistenia je ochrana poistencov pri vzniku vymedzených sociálnych udalostí, ktorými sú staroba, nespôsobilosť na prácu (v dôsledku choroby, tehotenstva, materstva a invalidity) a pri strate živiteľa. Sociálna pomoc predstavuje systém náhradných zdrojov najčastejšie v situáciách hmotnej núdze najzraniteľnejších skupín obyvateľov. Občan, ktorý je bez príjmu má nárok na pomoc zo strany štátu formou dávok v hmotnej núdzi. Tie ale nemôžu byť trvalou, ale len dočasnou náhradou pracovného príjmu. Prostredníctvom sociálnej podpory sa zo štátneho rozpočtu financujú rodinné dávky, čím sa štát priamo podieľa na riešení niektorých životných situácií obyvateľov ako sú narodenie, výživa a výchova dieťaťa, smrť rodinného príslušníka a podobne. Nárok na rodinné dávky nie je podmienený platením príspevkov, alebo príjmovými pomermi oprávnených osôb.

Systém štátnej podpory rieši podporu rodín nachádzajúcich sa v zlej sociálnej situácii formou prídavkov na deti, alebo podporou bývania. Štátna sociálna podpora je orientovaná predovšetkým na životné udalosti, ktoré tvoria prirodzenú súčasť individuálneho alebo rodinného životného cyklu. V rámci štátnej sociálnej podpory sa poskytujú jednorazové a opakované štátne sociálne dávky. Pri rozhodovaní o ich rozsahu sa uplatňujú v štáte aj hospodárske záujmy. Ekonomické kritéria často rozhodujú o zriadení či nezriadení určitej formy sociálnej služby. Ekonomická náročnosť poskytovaných služieb je závažnou otázkou. Druhy sociálnych služieb, ktoré je štát povinný poskytovať bývajú spravidla v legislatívnych normách konkrétneho štátu. Cieľom podpory z verejných prostriedkov v rámci systému sociálnej pomoci je kompenzovať sociálne dôsledky zdravotného postihnutia a tým podporiť nezávislosť a plnohodnotnú participáciu osôb so zdravotným postihnutím na živote spoločnosti.

Prehľad štátnych sociálnych dávok pre rodinu starajúcu sa o mentálne postihnuté dieťa od narodenia:

Príspevok pri narodení dieťaťa – štátna sociálna dávka na pokrytie výdavkov spojených so zabezpečením nevyhnutných potrieb novorodenca. Výška príspevku: 151,37 € na jedno dieťa.

¹⁴ZÁKON NR SR č. 448/ 2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/ 1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov

Príplatok k príspevku - štátna sociálna dávka na pokrytie zvýšených výdavkov spojených so zabezpečením nevyhnutných potrieb dieťaťa, ktoré sa matke narodilo ako prvé dieťa, druhé dieťa, alebo tretie dieťa a dožilo sa aspoň 28 dní. Výška príplatku: 678, 49 €.

Prídavok na dieťa - opakovaná štátna sociálna dávka, ktorou štát prispieva oprávnenej osobe na výchovu a výživu nezaopatreného dieťaťa. Výška prídavku je od 01.01.2011 22,01 € mesačne na každé nezaopatrené dieťa.¹⁵

Daňový bonus – ak sa narodilo dieťa a aspoň jeden z rodičov je zamestnaný. Výška je 17,92 € mesačne na každé nezaopatrené dieťa. O túto sumu sa znižuje daň z príjmu fyzickej osoby. Nárok na daňový bonus sa uplatňuje u zamestnávateľa.¹⁶

Rodičovský príspevok – opakovaná štátna sociálna dávka, ktorú štát poskytuje oprávnenej osobe počas riadnej starostlivosti o dieťa do troch rokov veku dieťaťa, s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom do šiestich rokov veku dieťaťa. Výška príspevku podľa podmienok ktoré oprávnená osoba splňa je 190,10 €.17 (od 01.01.2011 zmena z 02.12.2010 ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 571/2009 z.z. o rodičovskom príspevku a o zmene a doplnení niektorých zákonov a o zmene a doplnení zákona č. 561/2008 Z.z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č.571/2009 Z.z.).

Dôležitým nástrojom sociálnej pomoci rodinám starajúcim sa o dieťa s mentálnym postihnutím bývajú často aj dávky v hmotnej núdzi a príspevky k dávke, uvádzané v zákone č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi, a v zákone č. 601/2003 Z. z. o životnom minime.

Životné minimum je spoločensky uznaná minimálna hranica príjmov fyzickej osoby, pod ktorou nastáva stav jej hmotnej núdze. Za životné minimum fyzickej osoby alebo posudzovaných fyzických osôb sa považuje suma alebo úhrn súm

- a) 185,38 € mesačne, ak ide o jednu plnoletú fyzickú osobu,
- b) 129,31 € mesačne, ak ide o ďalšiu spoločne posudzovanú plnoletú fyzickú osobu,
- c) 84,61 € mesačne, ak ide 1. o zaopatrené nepľnoleté dieťa,
2. o nezaopatrené dieťa.

Za príjem na účely určenia súm životného minima sa nepovažujú:

- a) jednorazové štátne sociálne dávky

¹⁵ZÁKON NR SR č. 600/2003 Z. z. o o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

¹⁶ZÁKON 595/2003 Z. z. o dani z príjmov.

¹⁷ZÁKON NR SR č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku a o zmene a doplnení niektorých zákonov a o zmene a doplnení zákona č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č.571/2009 Z. z. – návrh zákona z 02.12.2010, účinný od 01.01.2011.

b) peňažné príspevky občanov s ťažkým zdravotným postihnutím na kompenzáciu sociálnych dôsledkov ich ťažkého zdravotného postihnutia okrem príspevku za opatrovanie

- c) zvýšenie dôchodku pre bezvládnosť
- d) jednorazová dávka v hmotnej núdzi
- e) stipendia
- f) jednorazový príspevok
- g) príspevok na stravu
- h) resocializačný príspevok
- i) vianočný príspevok.¹⁸

V zmysle zákona v zákone č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi dávka patrí občanovi, ktorý je v hmotnej núdzi a posudzovaným fyzickým osobám na zabezpečenie základných životných podmienok. Dávka je:

- a) u jednotlivca 60,50 € mesačne
- b) u jednotlivca s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi 115,10 € mesačne
- c) u dvojice bez detí 105,20 € mesačne
- d) u dvojice s dieťaťom alebo najviac so štyrmi deťmi 157,60 € mesačne
- e) u jednotlivca s viac ako štyrmi deťmi 168,20 € mesačne
- f) u dvojice s viac ako štyrmi deťmi 212,30 € mesačne.

Dávka sa zvyšuje o 13,50 € mesačne, ak je občan alebo fyzická osoba, ktorá sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzuje, tehotná žena alebo ak je rodičom dieťaťa do jedného roku veku. Dávka sa zvyšuje o 17,20 € pre dieťa, ktoré si plní základnú školskú dochádzku. Príspevok na zdravotnú starostlivosť patrí občanovi v hmotnej núdzi a každej posudzovanej fyzickej osobe na výdavky spojené s úhradou za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti, ak splnili podmienky nároku na dávku.

Príspevok na zdravotnú starostlivosť je 2 € mesačne. Príspevok na bývanie patrí občanovi v hmotnej núdzi a posudzovaným fyzickým osobám na úhradu nákladov spojených s bývaním na pomoc v hmotnej núdzi, ak splnili podmienky nároku na dávku. Príspevok na bývanie je :

- a) 55,80 € mesačne, ak ide o jedného občana v hmotnej nozi
- b) 89,20 € mesačne, ak ide o občana v hmotnej núdzi a fyzické osoby, ktoré sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzujú.

¹⁸ZÁKON NR SR č. 601/2003 Z. z. o životnom minime o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Ochranný príspevok patrí občanovi v hmotnej núdzi a každej posudzovanej fyzickej osobe, ak si nemôžu zabezpečiť základné životné podmienky a pomôcť si v hmotnej núdzi a splnili podmienky na vznik nároku na dávku. Ochranný príspevok je 63,07 € mesačne.

Ochranný príspevok nepatrí občanovi v hmotnej núdzi alebo posudzovaným fyzickým osobám, ak im patrí aktivačný príspevok. Jednorazovú dávku v hmotnej núdzi možno poskytnúť občanovi v hmotnej núdzi a posudzovaným fyzickým osobám, ktorým sa vypláca dávka a príspevky najmä na úhradu mimoriadnych výdavkov na nevyhnutné ošatenie, základné vybavenie domácnosti, zakúpenie školských potrieb pre nezaopatrené dieťa a na mimoriadne liečebné náklady. Občanovi v hmotnej núdzi a posudzovaným fyzickým osobám, ktorým sa vypláca dávka a príspevky, možno poskytnúť jednorazovú dávku v hmotnej núdzi do výšky preukázaných skutočných nákladov, najviac však do výšky trojnásobku životného minima. Dávka a príspevky sa poskytujú v peňažnej forme, vecnej forme alebo v kombinovanej forme. Dávka vo vecnej forme je jedno teplé jedlo denne, nevyhnutné ošatenie a prístrešie. Dávku a príspevky poskytuje Úrad práce, soc. vecí a rodiny, podľa miesta trvalého pobytu občana na základe ním podanej písomnej žiadosti, ktorá musí obsahovať meno a priezvisko občana, jeho trvalý pobyt a rodné číslo. Nárok na dávku a príspevky vzniká právoplatným rozhodnutím úradu alebo obce o ich priznaní. Dávka a príspevky sa priznávajú a vyplácajú od začiatku mesiaca, v ktorom sa začalo konanie o ich poskytnutí.¹⁹

Dôležitým článkom v systéme pomoci občanom so zdravotným postihnutím je zákon č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2009. Zákon upravuje právne vzťahy pri poskytovaní peňažných príspevkov na kompenzáciu sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia. Tento zákon vychádza zo zákona č.195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci v znení neskorších predpisov v oblasti kompenzácií sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia, ktorý bol účinný do 31.12.2008. Zákon o peňažných príspevkoch na kompenzáciu však nadväzuje na systém kompenzácií, ktorý bol zavedený v roku 1999, nakoľko ide o kvalitný a štandardný systém porovnateľný so systémami iných európskych krajín, pričom reaguje na skúsenosti z osemročnej aplikácie zákona o sociálnej pomoci, ako aj na požiadavky a potreby fyzických osôb s ťažkým zdravotným postihnutím. „V roku 2009 boli na peňažné príspevky na kompenzáciu vynaložené finančné prostriedky v celkovej sume cca 184,59 mil. Eur, čo v porovnaní s predchádzajúcim kalendárnym rokom 2008 znamená nárast o cca 6,3 mil. Eur aj napriek skutočnosti, že za január 2009 z dôvodu uvedenej legislatívnej zmeny neboli v značnej miere vyplatené opakované peňažné príspevky na kompenzáciu.“²⁰

¹⁹ZÁKON NR SR č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

²⁰SPRÁVA O SOCIÁLNEJ SITUÁCII OBYVATELSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY ZA ROK 2009,

Tabuľka č.1

Účel poskytovania dotácií:	Podporené projekty			Poskytnuté finančné prostriedky v Eur		
	rok 2008	rok 2009	Index 2009/2008	rok 2008	rok 2009	Index 2009/2008
- občianskym združeniam	155	91	58,7	1 273 982	723 497	56,8
- na podporu rozvoja sociálnych služieb a na výkon opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately	309	259	83,8	4 862 575	2 754 531	56,6
- na humanitnú starostlivosť (fyzické a právnické osoby)	201	323	160,7	68 612	90 426	131,8

Porovnanie priemerného mesačného počtu poberateľov opakovaných peňažných príspevkov za obdobie 11 a 12 kalendárnych mesiacov roku 2009 – tabuľka č. 2

Opakované peňažné príspevky na kompenzáciu ŤZP	Priemerný počet poberateľov za január až december 2009	Priemerný počet poberateľov za február až december 2009
PP na osobnú asistenciu	6 049	6 599
PP na prepravu	2 274	2 480
PP na kompenzáciu zvýšených výdavkov:	132 810	144 884
- na diétne stravovanie	40 969	44 693
- hygienu alebo opotrebovanie šatstva, bielizne, obuvi a bytového zariadenia	79 177	86 375
- prevádzku osobného motorového vozidla	50 206	54 770
- starostlivosť o psa so špeciálnym výcvikom	69	76
PP na opatrovanie	48 367	52 161

Zdroj: UPSVR

ŤZP – ťažké zdravotné postihnutie

V zmysle zákona sa za kompenzáciu sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia považuje aj znevýhodnenie, ktoré má dieťa s ťažkým zdravotným postihnutím v porovnaní so zdravým dieťaťom. Sociálne dôsledky ťažkého zdravotného postihnutia sa kompenzujú v oblasti mobility, komunikácie, sebaobsluhy a zvýšených výdavkov. Formami kompenzácie pre deti s mentálnym postihnutím sú:

[online]. Bratislava: Rokovanie vlády Slovenskej republiky 07. 07. 2010, č. 215/2010, s. 79 - 90.[citované 2010-12-10]. Dostupné na internete: <<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/RokovanieDetail/532>>

1. Sociálne služby – prepravná a opatrovateľská služba, starostlivosť v zariadeniach sociálnych služieb.
2. Kompenzačné peňažné príspevky – na zaobstaranie kompenzačnej pomôcky, na opravu pomôcky, na kúpu motorového vozidla, na prepravu, na úpravu bytu, rodinného domu, garáže, na osobnú asistenciu.
3. Peňažný príspevok na opatrovanie.

Na účely kompenzácie u občana s ťažkým zdravotným postihnutím sa ďalej posudzujú jeho osobnostné predpoklady, rodinné prostredie a prostredie, ktoré ovplyvňuje jeho integráciu do spoločnosti. Na základe posúdenia sa vydáva posudok o miere funkčnej poruchy, o tom, či ide o občana s ťažkým zdravotným postihnutím a o sociálnych dôsledkoch ťažkého zdravotného postihnutia. Na konanie vo veciach kompenzácie sa vzťahuje zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení neskorších predpisov. Konanie o priznanie peňažného príspevku na kompenzáciu sa začína na základe písomnej žiadosti rodiča maloletého dieťaťa alebo fyzickej osoba, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu. Podľa zákona č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím vydáva Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny parkovací preukaz, preukaz občana s ŤZP, preukaz občana s ŤZP so sprievodcom. Všetky typy kompenzačných príspevkov vyplácajú Úrady práce sociálnych vecí a rodiny (oddelenie posudkových činností a oddelenie peňažných príspevkov na kompenzáciu) podľa miesta trvalého bydliska žiadateľa. Nároky sa zisťujú na základe preskúmania zdravotného stavu žiadateľa. Za občana s ťažkým zdravotným postihnutím sa považuje občan, ktorého miera funkčnej poruchy je najmenej 50%. Funkčná porucha je nedostatok telesných, zmyslových alebo duševných schopností občana, ktorý z hľadiska predpokladov vývoja zdravotného postihnutia trvá dlhšie ako jeden rok. Miera funkčnej poruchy sa určuje v percentách.²¹

Záštitu nad dodržiavaním ľudských práv a slobôd zdravotne postihnutých občanov preberá Rada vlády Slovenskej republiky pre osoby so zdravotným postihnutím. Rada je poradným, koordinačným a iniciatívnym orgánom vlády Slovenskej republiky pre riešenie otázok životných podmienok, rovnosti príležitostí a rovnakého zaobchádzania s osobami so zdravotným postihnutím a ich začleňovania do spoločnosti. Rada plní úlohy podľa vlastného plánu činnosti, ktorý nadväzuje na plán práce vlády Slovenskej republiky a plán legislatívnych úloh vlády Slovenskej republiky:

- monitoruje, pripomienkuje a iniciuje vypracovanie koncepčných materiálov a posudzuje plnenie opatrení vyplývajúcich zo schválených koncepcií tvorby a rozvoja životných

²¹ZÁKON NR SR č. 447/2008 Z.z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

podmienok zabezpečujúcich integráciu osôb so zdravotným postihnutím do spoločnosti vypracovaných ministerstvami a ostatnými orgánmi štátnej správy na všetkých stupňoch riadenia, obcami a samosprávnymi krajmi,

- pripomienkuje návrhy všeobecne záväzných právnych predpisov, správy a informácie, predkladá ministerstvám a ostatným ústredným orgánom štátnej správy podnety pre tvorbu a zmenu právnych predpisov týkajúcich sa osôb so zdravotným postihnutím,
- spracováva, vyhodnocuje a aktualizuje Národný program rozvoja životných podmienok občanov so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života a koordinuje jeho realizáciu,
- podáva iniciatívne návrhy obciam a samosprávnym krajom, mimovládny organizáciám, náboženským organizáciám a záujmovým združeniam v záujme zlepšenia koordinácie činností pri tvorbe a rozvoji životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života a ich integrácie do spoločnosti,
- zhromažďuje koncepcie rozvoja sociálnych služieb, sociálnej prevencie a sociálneho poradenstva samosprávnych krajov,
- spolupracuje s ústrednými orgánmi štátnej správy pri tvorbe a realizácii programov spolupráce štátu a právnických osôb zastupujúcich záujmy osôb so zdravotným postihnutím na všetkých úrovniach správy vecí verejných, na definovaní postupov a kritérií pre prístup týchto organizácií k verejným zdrojom, na systéme poskytovania dotácií týmto organizáciám a monitoruje primeranosť zastúpenia organizácií osôb so zdravotným postihnutím v rozhodovacích, monitorovacích a hodnotiacich orgánoch,
- iniciuje tvorbu a dopĺňanie informačného systému pre osoby so zdravotným postihnutím a o osobách so zdravotným postihnutím a sprostredkováva informácie o materiáloch a dokumentoch,
- poskytuje základné poradenstvo subjektom zaoberajúcim sa záujmami osôb so zdravotným postihnutím,
- navrhuje a monitoruje uskutočňovanie výskumných projektov týkajúcich sa všetkých oblastí života osôb so zdravotným postihnutím; výstupy z výskumných projektov využíva vo svojej práci,
- spolupracuje pri monitorovaní uplatňovania všeobecne záväzných právnych predpisov, aktov Európskej únie a medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná pri ich ratifikácii a implementácii, iniciuje a monitoruje realizáciu úloh z nich vyplývajúcich ako aj odporúčaní a opatrení týkajúcich sa osôb so zdravotným postihnutím, opatrení na

zabezpečenie rovnakého zaobchádzania, na podporu a ochranu dôstojnosti a ľudských práv; pri monitorovaní navrhovaných politík týkajúcich sa osôb so zdravotným postihnutím v iných krajinách a pri monitorovaní prepojenosti informačných systémov pre osoby so zdravotným postihnutím a o osobách so zdravotným postihnutím,

- podľa potreby môže zriaďovať pracovné skupiny pre riešenie vybraných problémov vo vybraných oblastiach. (Štatút rady vlády SR pre osoby so zdravotným postihnutím).

Národný program rozvoja životných podmienok občanov so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života vychádza z predpokladu, že spoločnosť má byť budovaná tak, aby všetky jej kvality – životné podmienky a prostredie, zdravotná a sociálna starostlivosť, vzdelanie a dostupnosť informácií, pracovné, spoločenské a kultúrne uplatnenie, služby a výrobky, aby všetky oblasti života boli dostupné všetkým občanom bez rozdielu, alebo jednoduchým a primeraným spôsobom boli prístupné a prispôbené aj potrebám osôb so zdravotným postihnutím. Opatrenia ktoré boli prijaté na plnenie národného programu sa pravidelne vyhodnocujú a aktualizujú sa. Hodnotené úlohy predstavujú zreteľný súbor opatrení na rôznych úsekoch verejného života. Toto spektrum úloh je zamerané na zlepšenie situácie občanov so zdravotným postihnutím v rôznych oblastiach ich života. Úlohy sú smerované nielen na orgány ústrednej štátnej správy, ale aj miestnej štátnej správy, samosprávy a verejnoprávných inštitúcií, nevyklučujú ani tretí sektor. Opatrenia zahŕňujú úlohy organizačného, finančného a legislatívneho charakteru.²²

Prehľad priemerného mesačného počtu poberateľov peňažných príspevkov na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a vynaložených finančných prostriedkov na tento účel v roku 2009 – tabuľka č. 3

Opakované peňažné príspevky na kompenzáciu ŤZP	Priemerný mesačný počet poberateľov **	Vynaložené finančné prostriedky v €	Priemerná výška peňažných príspevkov v €
PP na osobnú asistenciu	6 599	24 952 447	337,09
PP na prepravu	2 480	2 285 353	81,81
PP na kompenzáciu zvýšených výdavkov:	144 884	45 005 983	27,32
- na diétne stravovanie	44 693	9 622 621	*33,21/16,61/9,97 34,38/17,19/10,32
- hygienu alebo opotrebovanie šatstva,		16 437 662	

²²PREDKLADACIA SPRÁVA. 2009. *Koncepčný zámer aktualizácie Národného programu rozvoja životných podmienok občanov so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života*. [online]. Bratislava: Rada vlády Slovenskej republiky pre osoby so zdravotným postihnutím, november 2009.[citované 2010-12-8]. Dostupné na internete: <[https://lt.justice.gov.sk/\(S\(zsohl33scbdyjm3a2jqjty45\)\)/Document/PrintForm.aspx?>](https://lt.justice.gov.sk/(S(zsohl33scbdyjm3a2jqjty45))/Document/PrintForm.aspx?>)

bielizne, obuvi a bytového zariadenia	86 375		*16,61 / 17,19
- prevádzku osobného motorového vozidla	54 770	18 945 700	*29,88 / 30,93
- starostlivosť o psa so špeciálnym výcvikom	76	34 586	*39,85 / 41,25
PP na opatrovanie	52 161	86 145 813	143,26
Jednorazové peňažné príspevky na kompenzáciu ŤZP	Priemerný mesačný počet poberateľov	Vynaložené finančné prostriedky v €	Priemerná výška peňažných príspevkov v €
PP na kúpu pomôcky	194	2 279 147	981,42
PP na výcvik používania pomôcky	2	17 074	656,69
PP na úpravu pomôcky	3	25 200	663,15
PP na opravu pomôcky	22	80 149	302,52
PP na kúpu zdvíhacieho zariadenia	27	2 590 156	8 085,0
PP na kúpu osobného motorového vozidla	121	9 595 284	6 637,73
PP na úpravu osobného motorového vozidla	9	277 633	2 644,12
PP na úpravu bytu	77	2 383 881	2 587,67
PP na úpravu rodinného domu	151	4 101 517	2 270,51
PP na úpravu garáže	1	15 830	1 217,66
Ostatné (dobiehajúce peňažné príspevky)		4 798 802	
PEŇAŽNÉ PRÍSPEVKY SPOLU		184 588 854	

Zdroj : ÚPSVR

ŤZP – ťažké zdravotné postihnutie

OPP – opakované peňažné príspevky

* zákonom stanovená výška peňažného príspevku do 31.6./od 1.7.

**Pri OPP sa priemerný mesačný počet poberateľov stanovoval z 11 mesiacov z dôvodu legislatívnych zmien

Mínulý režim sa snažil vyčleniť ľudí s mentálnym postihnutím na okraj spoločnosti. A hoci sa odvtedy veľa zmenilo ešte stále sa zdá byť táto téma okrajová, vytvárajú sa predsudky. V rámci legislatívne ochranného systému pre mentálne postihnutých sú štátom zriaďované Domovy sociálnych služieb, ktoré sa stali modernými zariadeniami, kde je deťom s mentálnym postihnutím poskytovaná všemožná starostlivosť a kde tieto deti aj dospelí nachádzajú oporu a dôstojné podmienky na rozvoj osobnosti.

Význam práce sociálnych pracovníkov pri práci s mentálne postihnutými deťmi

Sociálna práca zameraná na starostlivosť o mentálne postihnuté deti, predovšetkým na ich rodiny zahŕňa v sebe mnoho činností a zámerov. V rámci tejto starostlivosti organizujú a zabezpečujú širokú výchovnú a poradenskú činnosť, poskytujú osobitnú pomoc rodičom s deťmi s mentálnym postihnutím, ak sa dostali do nepriaznivých životných pomerov, ktoré nemôžu prekonať bez pomoci spoločnosti a poskytujú im vecnú pomoc, peňažné príspevky, pôžičky, opatrovateľskú službu a niekedy aj ubytovanie. Štát realizuje pomoc rodinám prostredníctvom rodinnej politiky.

„Rodinná politika je systémom všeobecných pravidiel, opatrení a nástrojov, ktorými štát priamo alebo sprostredkované vyzdvihuje mimoriadny význam rodiny pre rozvoj každého človeka v spoločnosti a vyjadruje jej svoju podporu. Je to súbor praktických opatrení, ktoré sú smerované k rodine ako základnej sociálnej a spoločenskej jednotke.“²³

V systéme spoločenskej starostlivosti o človeka majú sociálna politika, sociálna starostlivosť a sociálna práca svoje nezastupiteľné miesto. Aj mentálne postihnutý človek v priebehu životného cyklu prechádza procesom socializácie. Učí sa žiť v spoločnosti a získava schopnosti adaptovať sa na meniace sa životné podmienky. Sociálnym učením získava skúsenosti a vedomosti prekonávať ťažkosti brániace mu v uspokojovaní základných životných potrieb. Pokiaľ niekto tento zodpovedný postoj k životu nemôže uplatniť pre postihnutie, robí spoločnosť opatrenia, ako mu pomôcť. Spoločnosť má záujem na zmiernení alebo odstránení porúch socializácie alebo adaptácie. A to je úloha sociálnej práce. Sociálna práca ako profesia sa venuje hodnotám ľudskej dôstojnosti, osobnej autonómie, seberealizácie a práva.

Hlavným cieľom práce sociálneho pracovníka je pomôcť ľuďom začleniť sa do spoločenského života, aby nepociťovali svoje zdravotné postihnutie alebo sociálnu núdzu a mohli v rámci svojich možností viesť plnohodnotný život. Práve kvalitná pomoc ľuďom závisí od schopností sociálneho pracovníka, na ktorú sa kladie veľký dôraz v tejto náročnej práci. Sociálny pracovník je profesionál, ktorý pracuje s ľuďmi, je neustále v interakcii s človekom a jeho osobnosť by sa mala odvíjať od určitých osobnostných predpokladov, charakterových a povahových vlastností. Podstatou sociálnej práce je ľudský vzťah, predpokladom ktorého je optimálna komunikácia. Sociálny pracovník by mal mať primeranú dávku inteligencie, všeobecný prehľad a všetky pozitívne vlastnosti dobrého človeka. Morálny postoj sociálneho pracovníka by mal byť príkladom pre druhých a vzorom pre klienta i spoločnosť, s ktorými prichádza neustále do kontaktu. Pri kontakte s klientom

²³VOROBEL. J. 2005. Úvod do sociálnej politiky. I. vyd. Prešov: Prešovská univerzita, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005. s. 35.

sa sociálny pracovník bezpodmienečne nezaobíde bez komunikácie a aktívneho počúvania, ktoré v podstatnej miere ovplyvňujú vzťah klient – sociálny pracovník.

„Sociálny pracovník na základe osobnej voľby pracuje s ľuďmi a pre ľudí, s cieľom poskytnúť im pomoc na profesionálnej úrovni. Ak má byť pomoc účinná, potom musí byť včasná, adresná a musí odrážať individuálne potreby klienta. Kritériom kvalitnej pomoci klientom je ich spokojnosť. Práca sociálneho pracovníka je veľmi ušľachtilá činnosť. Často dáva zmysel života obom činiteľom sociálnej pomoci – teda nielen tomu, kto pomoc potrebuje, ale aj tomu, kto pomáha.“²⁴

Dôležitou súčasťou osobnosti sociálneho pracovníka je jeho etický postoj a etická zodpovednosť k svojej práci. Všetko to je zahrnuté v etickom kódexe sociálnych pracovníkov. Podstatou etického kódexu je rešpektovanie práva iných ľudí.²⁵

„Etický kódex považujeme za profesijný štandard sociálnej práce, ktorý obsahuje všeobecné ustanovenia etického správania sa ku každému klientovi bez rozdielu. Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov (IFSW) sformulovala etický kódex do súhrnu, do ktorého patria nasledovné normy:

Normy pre vystupovanie a správanie sa sociálneho pracovníka.

Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči klientom.

Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči kolegom.

Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči zamestnávateľom.

Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči spoločnosti.“²⁶

Aby sa etický kódex sociálneho pracovníka stal neodmysliteľným prvkom sociálnej práce, je nutné dodržiavať neustály rešpekt voči človeku ako ľudskej bytosti. Sociálny pracovník by mal profesionálnu zodpovednosť uprednostňovať pred osobnými záujmami. Mal by byť dostatočne angažovaný, ale zachovať si pri tom mieru citového odstupu, aby citový ponor so situácie klienta neznemožňoval racionálne uvažovanie o problémoch, ktoré je potrebné riešiť a o úkonoch, ktoré je potrebné vykonať. Keď nestačí práca jednotlivca na riešení určitej úlohy, spolupracovať s ostatnými pracovníkmi v záujme klientov. Ponechať klientom možnú mieru sebaurčenia a možnosť zúčastniť sa na rozhodovaní a stanovení potrebných služieb. Chrániť dôstojnosť, práva a integritu klientov a nepripustiť žiadnu formu diskriminácie. V správaní voči klientom uplatňovať slušnosť a zdvorilosť

²⁴LAMPARSKÝ, R. 2009. Kvalita sociálnych pracovníkov prináša kvalitnú pomoc klientom. In: *Zamestnanosť a sociálna politika*. ISSN: 13365 5053, 2/2009, s. 17.

²⁵SCHAVEL, M. – ČIŠECKÝ, F. – OLÁH, M. 2007. *Sociálna prevencia*. 2. vyd. VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava, 2007. s. 113.

²⁶SCHAVEL, M. – OLÁH, M. 2009. *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. 3. vyd. VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava, 2009. s. 113.

ako výraz ľudského etického vzťahu. Dodržiavať zásadu diskretnosti a dôvernosti informácií o klientovi. V sociálnych službách organizovaných v rámci štátnych a verejnoprávných inštitúcií ako súčasť sociálnej politiky nedovoliť, aby tieto služby zbyrokratizovali. Pri rozvíjaní sociálnych služieb netolerovať a prekonávať predsudky založené na pôvode, rase, zdravotnom postihnutí, viere, alebo zohľadňovaní prínosu pre spoločnosť.

V sociálnej práci nesmieme zabúdať na humánne prístupy. Každý, kto pracuje v sociálnej oblasti musí rešpektovať určité morálne prístupy, ktoré možno stotožniť s etickým kódexom:

„Rešpektovať a akceptovať každého človeka ako jedinečnú hodnotu.

Rešpektovať princíp sociálnej spravodlivosti a základné ľudské práva.

Poskytovať čo najlepšiu pomoc každému, kto pomoc hľadá. Nedopúšťať sa pri tom žiadnej diskriminácie.

Aby sa etický kódex sociálneho pracovníka stal neodmysliteľným prvkom sociálnej práce, je nutné dodržiavať neustály rešpekt voči človeku ako ľudskej bytosti.²⁷

Pri všetkých činnostiach, ktoré vykonávajú sociálni pracovníci je dôležité sledovať najmä ich zmysluplnosť a účelovosť, aby boli použité také spôsoby pomoci, ktoré sú pre vyriešenie problémov najviac v praxi osvedčené. Pri práci s mentálne postihnutými deťmi, pri kontakte s odborníkmi, najmä z oblasti zdravotníctva a špeciálnej pedagogiky je potrebné, aby sa sociálny pracovník neustále vzdelával, aby bol schopným koordinátorom efektívnej pomoci najmä rodinám a príbuzným detí s mentálnym postihnutím.

Záver

Je veľmi dôležité odstraňovať predsudky voči ľuďom s mentálnym postihnutím: umožniť im prístup k vzdelaniu rovnako ako ľuďom bez postihnutia, umožniť im získať primeranú prácu a nediskriminovať ich v oblasti zamestnávania, akceptovať skutočnosť, že ľudia s mentálnym postihnutím sú tiež len „ľudia“, ktorí si rovnako ako ostatní zaslúžia prežiť plnohodnotný život. Je potrebné neustále snaženie sa o integráciu ľudí s mentálnym postihnutím do spoločnosti a bežného života: o umožnenie spolužitia ľudí s postihnutím a ľudí bez postihnutia, o prítomnosť ľudí s postihnutím v bežnom prostredí, o vytvorenie optimálnych podmienok pre začlenenie ľudí s mentálnym postihnutím do spoločenského života, o spoluprácu rodín, občianskych združení a sociálnych pracovníkov, starajúcich sa o deti s mentálnym postihnutím.

²⁷HUČÍK, J. – HUČÍKOVÁ, A. 2009. *Kazuistika v sociálnej práci*. 1. vyd. VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava, 2009. s. 156.

Reálnou skutočnosťou je, že rodiny mentálne postihnutých detí zo sociálne znevýhodneného prostredia nie sú dostatočne informované o možnostiach sociálnej pomoci, potrebujú efektívnejšiu podporu a pomoc od štátu v podobe vyšších sociálnych dávok a iných sociálnych výhod.

Zoznam použitej literatúry

- HUČÍK, J. – HUČÍKOVÁ, A. 2009. Kazuistika v sociálnej práci. 1.vyd. VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava, 2009. 203 s. ISBN 978-80-89271-66-5.
- KRUPA, S. 2003. Kvalitné sociálne služby, 2.časť. 1. vyd. Bratislava: Rada pre poradenstvo v sociálnej práci, 2003. 136 s. ISBN 80-968586-5-3.
- LAMPARSKÝ, R. 2009. Kvalita sociálnych pracovníkov prináša kvalitnú pomoc klientom. In: Zamestnanosť a sociálna politika. ISSN: 13365 5053, 2/2009, s.17.
- NOVOSAD, L. 2009. Poradenství – pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním. 1.vyd. Praha: Portál, 2009. 272 s. ISBN 978-80-7367-509-7.
- OLÁH, M. – SCHAVEL, M. 2006. Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce. 1. Vyd. Prešov: VŠ sv. Alžbety, ÚSVaZ, 2006. 176 s. ISBN 80-9694499-1.
- PIRŠEL, D. 2010. Sociálna a pracovná rehabilitácia. In: Zamestnanosť a sociálna politika. ISSN: 13365 5053, 3/2010, s. 9.
- PREDKLADACIA SPRÁVA. 2009. Konceptný zámer aktualizácie Národného programu rozvoja životných podmienok občanov so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života. [online]. Bratislava: Rada vlády Slovenskej republiky pre osoby so zdravotným postihnutím, november 2009.[citované 2010-12-8]. Dostupné na internete:
<[https://lt.justice.gov.sk/\(S\(zsohl33scbdyjm3a2jqjty45\)\)/Document/PrintForm.aspx?>](https://lt.justice.gov.sk/(S(zsohl33scbdyjm3a2jqjty45))/Document/PrintForm.aspx?>)
- SELIKOWITZ, M. 2005. Downůn syndrom. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 197 s. ISBN 80-7178-973-9.
- SCHAVEL, M. – ČIŠECKÝ, F. – OLÁH, M. 2007. Sociálna prevencia. 2.vyd. VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava, 2007. 141 s. ISBN 978-80-89271-22-1.
- SCHAVEL, M. – OLÁH, M. 2009. Sociálne poradenstvo a komunikácia. 3. vyd. VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava, 2009. 232 s. ISBN 80-8068-487-1.
- SPRÁVA O SOCIÁLNEJ SITUÁCII OBYVATEĽSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY ZA ROK 2009, [online]. Bratislava: Rokovanie vlády Slovenskej republiky 07. 07. 2010, č. 215/2010, s. 79 - 90.[citované 2010-12-10]. Dostupné na internete:
<<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/RokovanieDetail/532>>
- STRIEŽENEC, Š. 2001. Úvod do sociálnej práce. 1.vyd. Trnava: Tripsoft, 2001. 197 s. ISBN 80-068294-6-7.

- ŠVARCOVÁ, I. 2006. Mentální retardace.3.vyd. Praha: Portál, 2006. 198 s. ISBN 80-7367-060-7.
- ŠUSTROVÁ, M. 2008. Mentálna retardácia. Sociálna práca v prospech ľudí s mentálnym postihnutím. VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava, 2008. 138 s.
- TOKÁROVÁ, A. et al. 2003. Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce. 1.vyd. Prešov: Akcent Print, 2003. 573 s. ISBN 80-968367-5-7.
- VOROBEL. J. 2005. Úvod do sociálnej politiky.1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2005. 104 s. ISBN 80-8068-360-3.
- ZÁHORCOVÁ, V. 2003. Dôstojný život – výchova, vzdelávanie a zamestnávanie. In: Kde hľadať pomoc – rady pre zdravotne postihnutých ľudí. Publikácia obsahujúca sériu brožúrok. Bratislava: Slovenský helsinský výbor, 2003.
- ZÁKON NR SR č.217/2010, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- ZÁKON NR SR č. 448/ 2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/ 1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov
- ZÁKON NR SR č.16/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky presúvajú kompetencie štátu na samosprávu aj v sociálnej oblasti.
- ZÁKON NR SR č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- ZÁKON NR SR č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku a o zmene a doplnení niektorých zákonov a o zmene a doplnení zákona č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č.571/2009 Z. z. – návrh zákona z 02.12.2010, účinný od 01.01.2011.
- ZÁKON 595/2003 Z. z. o dani z príjmov.
- ZÁKON NR SR č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- ZÁKON NR SR č. 600/2003 Z. z. o o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.
- ZÁKON NR SR č. 601/2003 Z. z. o životnom minime o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- ZÁKON NR SR č. 447/2008 Z.z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- ZÁKON NR SR č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení neskorších predpisov.

Nezamestnanosť mladých ľudí ako sociálny problém

RADOSLAV MICHEL

VŠZ a SP sv. Alžbety, n. o., v Bratislave,

Detašované pracovisko Kráľovnej Pokoja z Medžugorja v Bardejove,

interný doktorand v študijnom odbore sociálna práca

Úvod: Mladí ľudia po skončení školy často vo svojom živote prežívajú pocity sociálnej neistoty (obavy) z budúcnosti, ktoré si vyžadujú okamžité zapojenie mladých ľudí do pracovného procesu, ktorý predstavuje pre ich osobnú identitu „bránu“ do sveta dospelosti (zodpovednosti). Obmedzovanie pracovných síl mladých ľudí je obrovskou stratou pre sociálny systém každého štátu.

Jadro: Vysoká nezamestnanosť má negatívny vplyv na zaradenie sa mladých ľudí do pracovného procesu (absolventi škôl). Strata zamestnania či neschopnosť nájsť si zamestnanie, môže človeka zastihnúť v rôznych fázach života. Pre nezamestnaného mladého človeka je veľmi dôležité, aby sa u neho zachovali pracovné návyky a vytvárala sa potreba pracovať.

Záver: Nezamestnanosť mladých ľudí je sociálny problém, ktorý má veľmi komplexný vplyv na celkové zdravie človeka. Z tohto dôvodu je potrebný prístup sociálnej práce, ktorý bude zohľadňovať bio-psycho-sociálne dôsledky nezamestnanosti.

Literatúra

DOKUMENTY SOCIÁLNEJ NÁUKY CIRKVI. 2007. 1. vyd. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2007. 600 s. ISBN 978-80-7162-694-7.

SCHAVEL, M. a kol. 2007. Sociálna prevencia. 2. vyd. Prešov : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P. P. Gojdiča, 2007. 141 s. ISBN 978-80-89271-22-1.

TOMEŠ, I. 2002. Sociální správa. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. 304 s. ISBN 80-7178-560-1.

Kontakt prvého autora: PhDr. Radoslav Michel, Osikov 82, 086 42 Hertník, 0908879951, michel.rado@centrum.sk

Youth unemployment as a social problem

RADOSLAV MICHEL

*VŠZ and SP St. SP. Elizabeth, Branch of the Queen of Peace of Medjugorje in Bardejov
internal student in the study of social work.*

Introduction: Young people after leaving school often in my life experienced by pocity social uncertainty (concern) of the future that require the immediate involvement of young people into work, which is for their personal identity "gateway" to the world of adulthood (responsibility). Reducing the labor of young people is a huge loss to the social system of each country.

Main part: High unemployment has a negative effect on the inclusion of young people into work (school leavers). Job loss and inability to find a job, a person can be reached at different stages of life. For the unemployed young person is very important to keep him in work habits and to create the necessary work.

Conclusion: Youth unemployment is a social problem, which has very complex implications for overall health. For this reason, access is necessary for social work that takes account of bio-psycho-social consequences of unemployment.

Literature:

DOCUMENTS OF THE SOCIAL DOCTRINE OF THE CHURCH. The 2007th First ed. Trnava : Association St. Adalbert, 2007. 600 p. ISBN 978-80-7162-694-7.

SCHAVEL, M. et al. The 2007th Social prevention. Second ed. Presov : College of Health and Social St. Elizabeth, Department of Social Sciences and Health bl. P. P. Gojdic, 2007. 141 p. ISBN 978-80-89271-22-1.

TOMES, I. The 2002nd Social Report. 1. ed. New York : Portal, the 2002nd 304 p. ISBN 80-7178-560-1.

The first author contact: PhDr. Radoslav Michel, Osikov 82, 086 42 Hertnik, 0908879951, michel.rado@centrum.sk

ÚVOD

Zamestnanie má v živote človeka nezastupiteľné postavenie. Je dôležitou podmienkou jeho dôstojnej existencie, prináša mu nielen materiálny prospech, ale súčasne mu dáva pocit seberealizácie.

Vysoká nezamestnanosť má osobitne nepriaznivý vplyv na zaradenie sa mladých ľudí do pracovného procesu; medzi takúto skupinu patrí mladá generácia, teda absolventi škôl. Strata zamestnania či neschopnosť nájsť si zamestnanie, môže človeka zastihnúť v rôznych fázach života. Pre nezamestnaného je veľmi dôležité, aby sa u neho zachovali pracovné návyky a vytvárala sa potreba pracovať.

Je dôležité vedieť, do akých podmienok a možností prichádzajú absolventi škôl. Tieto podmienky a možnosti sú často rôzne, ale vo všeobecnosti je možné zaznamenať podobné črty, ktoré môžu byť, napr. v tom, že sa v súčasnosti zvýšili nároky na potrebnú mieru vlastného presadenia. Očakáva sa, že človek si bude postupne schopný so svojim pracovným uplatnením poradiť predovšetkým sám.

Prácou človek získava hmotné prostriedky pre sociálny status seba a svojej rodiny. Zamestnanie nie je len ekonomická nevyhnutnosť, postupne sa však stáva sociálnou potrebou, kde nadobúda stále viac prostriedkov vlastného sebarozvoja.

1 PRÁCA AKO PROCES SOCIALIZÁCIE ČLOVEKA

Práca vo všeobecnosti je procesom, v ktorom človek svojou činnosťou reguluje výmenu látok medzi sebou a prírodou. Práca má sociálny charakter, teda uskutočňuje sa v určitom sociálnom prostredí.¹ Myslíme si, že práca poskytuje človeku priestor pre množstvo sociálnych kontaktov a príležitostí stretávania sa s mnohými ľuďmi. Ide o významný sociálny rozmer práce.

Termínom socializácia označujeme zložitý proces, ktorý tvorí dôležitú súčasť života spoločnosti. Človek až postupným prispôbovaním sa spoločnosti, sa stáva plnohodnotným členom určitého spoločenstva.²

„Socializácia je definovaná ako proces vývoja osobnosti v konkrétnom materiálnom a sociálnom prostredí, ktoré je charakteristické pre konkrétnu spoločnosť. Vzájomný vzťah medzi jednotlivcom a spoločnosťou je podľa socializačnej teórie primárne určovaný spoločnosťou.“³

¹KICZKO, L. a kol., 1997. Slovník spoločenských vied. 1. vyd. Bratislava : Media trade, spol. s r. o., 1997. s. 200-201.

²GÁBOROVÁ, E., GÁBOROVÁ, Z. 2005. Človek v sociálnom kontexte. 1. vyd. Prešov : LANA, 2005. s. 51.

³MACEK, P. 2003. Adolescence. 2. vyd. Praha : Portál, 2003. s. 37.

Socializácia je komplexný proces, v ktorom prostredníctvom sociálnej interakcie a komunikácie sa človek ako biologická bytosť stáva sociálnou bytosťou schopnou chovať sa ako člen sociálnej skupiny alebo spoločnosti. Socializácia spočíva v osvojovaní (internalizácii) hodnôt, noriem a spôsobov konania zrozumiteľných a platných v danej kultúre, resp. subkultúre. Proces socializácie má kľúčový význam tak pre formovanie osobnosti ako aj pre reprodukciu sociálnych vzťahov. Poruchy tohto procesu sťažujú schopnosť jednotlivca fungovať v sociálnych interakciách a prijímať kultúrne vzory.

Významnou je skutočnosť, že čím prísnejšie vzory chovania sa vstúpajú v socializácii, tým menej spontaneity a samostatnosti môžeme očakávať od takto formovaného jednotlivca. V modernej spoločnosti sa od socializácie očakáva, že bude plniť úlohu spoľahlivého kontrolného mechanizmu ľudského konania a zároveň povedie k rozvoju tvorivých osobností.⁴

Pri socializácii ide o formovanie človeka z biologickej bytosti na bytosť ľudskú vplyvom sociálneho prostredia. Podľa nášho názoru, na človeka od útleho veku pôsobí celý rad mnohých sociálnych faktorov, vplyvov, ktoré determinujú sociálnu dimenziu človeka.

V priebehu socializácie sa jedinec musí naučiť: prispôbiť danej spoločnosti; prijať určitý súbor spoločenských noriem a ovládať typické spôsoby správania v určitých sociálnych situáciách.⁵ Socializácia človeka predstavuje proces spoločenskej adaptácie, prostredníctvom ktorej si jednotlivec osvojí pravidlá, očakávané spôsoby správania a sociálne hodnoty.⁶ Socializácia v sebe zahŕňa proces postupného prispôbovania sa človeka na rôzne meniace sa podmienky spoločenského života. Ide o vzájomnú interakciu jednotlivca a vonkajšieho prostredia.

Proces socializácie zahŕňa:

1. to, čo sa prenáša – spôsoby života a kultúrne vzorce spoločnosti;
2. spôsoby socializácie – učenie a akceptovanie hodnôt kolektívu;
3. subjekty socializácie – rodina, susedia, rovesníci, škola, pracovné vzťahy a iné.⁷

1.1 Trh práce

Trhom práce sa rozumie prostredie, v ktorom sa stretáva ponuka a dopyt po špecifickom tovare (pracovnej sile).⁸

Ponuku práce určujú tieto hlavné faktory:

⁴Socializácia. [online]. [cit. 05. 11. 2011] Dostupné na internete: <http://socialnevedy.studentske.eu/2008/10/socializcia.html>.

⁵KOŠČ, M. 2001. Základy psychológie. 4. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2001. s. 83.

⁶HRONCOVÁ, J., HUDECOVÁ, A., MATULAYOVÁ, T. 2001. Sociálna pedagogika a sociálna práca. 2. vyd. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta UMB, 2001. s. 55.

⁷BOCKOVÁ, A. a kol. 2001. Náuka o spoločnosti. 2. vyd. Bratislava: MEDIA TRADE, 2001. s. 173.

⁸TOMEŠ, I. 2002. Sociální správa. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. s.163.

1. veľkosť populácie;
2. časť populácie tvoriaca práceschopné obyvateľstvo;
3. priemerný počet hodín odpracovaných pracovníkmi za rok;
4. kvalita a kvantita vykonanej práce.

Dopyt po práci určujú firmy, podniky a iní výrobcovia. Závisí najmä od veľkosti kapitálu a použitej technológie. Pri dokonalejšej technológii je dopyt po práci nižší, ale náročnejší na stupeň kvalifikácie, naopak pri jednoduchých technológiách je dopyt po práci vyšší.⁹

Pracovná sila je to „súhrn fyzických a psychických schopností človeka pracovať.“¹⁰

Pracovná sila je špecifická najmä tým, že ju nemôžeme oddeliť od jej tvorca – človeka. Realizácia pracovnej sily ako tovaru, nezávisí teda len na zákonech trhu, ale predovšetkým na rozhodnutí človeka (či ponúknutú prácu príjme, či sa kvôli nej presťahuje do iného bydliska, atď.). Myslíme si, že práca vo významnej miere závisí od rôznych okolností, teda aj od slobodnej vôle konkrétneho jednotlivca (pracovnej sily), ako sa rozhodne v konkrétnej situácii, resp. či danú prácu príjme, za akých podmienok a pod.

Dôležitou súčasťou hodnoty pracovnej sily je jej kvalifikácia. Je daná vzdelaním, skúsenosťami a určuje „cenu“ pracovnej sily na trhu práce.¹¹

1.2 Práca a sociálna náuka cirkvi

Práca je cieľavedomá a účelná ľudská činnosť, ktorej nositeľom je človek so svojimi fyzickými a duševnými schopnosťami a talentom.¹²

Boh dal zem, aby slúžila a aby z nej malo úžitok celé ľudstvo. Napokon zem, hoci je rozdelená medzi súkromníkov, ostáva stále v službe a na úžitok všetkým. Kto nemá vlastné dobrá nahrádza ich svojou prácou. Práca je všeobecným prostriedkom na zabezpečovanie živobytia, či už je vynaložená na obrábanie vlastnej pôdy, alebo na vykonávanie určitej zručnosti.¹³

„Ježiš vo svojom kázaní učí ceniť si prácu. On sám väčšinu svojho života na zemi zasvätil telesnej práci v Jozefovej tesárskej dielni.“

„Práca predstavuje základný rozmer ľudskej existencie nielen ako účasť na jedinom diele stvorenia, ale aj vykúpenia. Kto znáša namáhavú ťarchu práce v zjednotení s Ježišom, v istom zmysle

⁹ŠLOSÁR, R. a kol. 2001. Základy ekonomie a ekonomiky. 3. vyd. Bratislava : Media trade, 2001. s. 32.

¹⁰BOCKOVÁ, A. a kol. 2001. Náuka o spoločnosti. 2. vyd. Bratislava: MEDIA TRADE, 2001. s. 190.

¹¹TOMEŠ, I. 2002. Sociální správa. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. s.163.

¹²HONSOVÁ, K., LISÝ, J., MAJDÚCHOVÁ, H. 2004. Základy ekonomie a ekonomiky. Bratislava : EKONÓM, 2004. s. 17.

¹³Dokumenty sociálnej náuky Cirkvi. 2007. 1. vyd. Trnava : Spoloksvätého Vojtecha, 2007. s. 15.

spolupracuje na jeho vykupiteľskom diele a ukazuje sa ako Kristov učeník nesúci kríž každý deň v činnosti, ktorú je povoláný uskutočňovať.“¹⁴

Zmyslom práce je súkromné vlastníctvo. Ak ľudia vynakladajú svoju námahu pre niekoho druhého, robia to preto, aby si zabezpečili živobytie alebo súkromné vlastníctvo. Hospodárením možno získať úspory a investovať ich do kúpy pozemku a tak si ich lepšie poistiť.¹⁵

„Práca ľudí má aj vnútorný sociálny rozmer. Práca človeka sa bezpochyby prirodzene splota s prácou iných ľudí: Dnes viac ako inokedy pracovať znamená pracovať s druhými a pracovať pre druhých, čiže robiť niečo pre niekoho.“ Domnievame sa, že pracovať neznamená mať len výhody pre seba, ale je to aj poskytovanie pomoci (podpory) iným ľuďom. V rámci pracovnej činnosti teda ide o sebarealizáciu človeka, ale aj o spoluprácu s inými ľuďmi.

„Práca je tiež povinnosťou čiže záväzkom človeka. Človek musí pracovať jednak preto, že mu to Stvoriteľ prikázal, jednak aby odpovedal na požiadavky udržania a rozvoja vlastného človečenstva. Práca sa javí aj ako morálna povinnosť vo vzťahu k bližnému, na prvom mieste ide o vlastnú rodinu, ale aj o spoločnosť, ku ktorej patrí, národ, ktoré je synom alebo dcérou, i o celú ľudskú rodinu, ktorej je členom: sme dedičmi práce generácií a spolu aj strojcami budúcnosti všetkých ľudí, čo budú žiť po nás.“¹⁶

2 NEZAMESTNANOSŤ A TYPY NEZAMESTNANOSTI

„Nezamestnanosť je sociálno-ekonomický jav spojený s existenciou trhu, konkrétne trhu práce. Predstavuje dôsledok a súčasne prejav nerovnováhy na trhu práce, a to medzi ponukou a dopytom po práci.“¹⁷

Nezamestnanosť znamená, že v trhovej ekonomike nemajú všetky pracovné sily prácu. Z tohto hľadiska sa práceschopné obyvateľstvo rozdeľuje na 2 skupiny:

1. zamestnaní ľudia, ktorí majú prácu;
2. nezamestnaní ľudia bez práce, ale aktívne si hľadajú prácu.¹⁸

Jedným z najzložitejších problémov súčasnej trhovej ekonomiky je nezamestnanosť. Snaha o vytvorenie príležitostí, ako aj snaha o zníženie nezamestnanosti, je vážnym ekonomickým, sociálnym a politickým problémom.¹⁹

¹⁴Kompendium sociálnej náuky Cirkvi. 2008. Trnava : Spolok svätéhoVojtecha, 2008. s. 155-156.

¹⁵Dokumenty sociálnej náuky Cirkvi. 2007. 1. vyd. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2007. s. 426.

¹⁶Kompendium sociálnej náuky Cirkvi. 2008. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2008. s. 161-162.

¹⁷RIEVAJOVÁ, E., STANEK, V., KRAUSOVÁ, A. 1997. Transformácia sociálnej sféry v Slovenskej republike. 1. vyd. Bratislava – SPRINT, 1997. s. 11.

¹⁸ŠLOSÁR, R. a kol. 2001. Základy ekonomie a ekonomiky. 3. vyd. Bratislava : Media trade, 2001. s. 32..

¹⁹LISÝ, J. a kol. 2000. Ekonomia. 3. vyd. Bratislava : IURA EDITION, 2000. s. 383.

Prirodzeným fenoménom a súčasťou demokratickej spoločnosti založenej na trhovom hospodárstve je nezamestnanosť. Nezamestnanosť nás sprevádza na každom kroku. S týmto pojmom sa stretávame v každodennom živote, či už v médiách alebo sa nás dotýka priamo.

Nezamestnanosť vzniká ako nerovnováha medzi ponukou a dopytom po pracovných silách. Pre zvýšenú ponuku pracovnej sily na trhu práce nie je vytvorený dostatočný dopyt, o čom svedčí nedostatok voľných pracovných miest. Nezamestnanosť je preto častokrát označovaná za prejav porúch na trhu práce.²⁰

2.1 Typy nezamestnanosti

Medzi základné formy nezamestnanosti (podľa príčin, ktoré ju vyvolávajú), patria:

1. frikčná nezamestnanosť – prechod z jedného zamestnania do druhého s rovnakou alebo podobnou kvalifikáciou,²¹
2. cyklická nezamestnanosť – vyskytuje sa vtedy, keď celkový dopyt po práci, je nízky (je narušená celková rovnováha ekonomiky),²²
3. štrukturálna nezamestnanosť – vzniká ako dôsledok nesúladu medzi dopytom a ponukou po pracovných silách. Tento nesúlad môže vzniknúť preto, že dopyt po určitom druhu práce rastie, kým dopyt po inom druhu práce klesá a ponuka sa neprispôsobí dostatočne rýchlo.²³

2.2 Ekonomicky aktívne a ekonomicky neaktívne obyvateľstvo

Národné hospodárstvo každej krajiny má k dispozícii určitý počet práceschopného obyvateľstva, ktorý obvykle označujeme pojmom ekonomicky aktívne obyvateľstvo, ktoré sa delí na:

a) Osoby zamestnané

Ide o ľudí, ktorí majú viac ako 15 rokov a vykonávajú akúkoľvek platenú prácu a o ľudí, ktorí sú zamestnaní, ale dočasne nepracujú napríklad z dôvodu choroby, štrajku alebo dovolenky

b) Osoby nezamestnané

Za nezamestnaného sa považuje každá osoba vo veku 15 – 64 rokov, ktorá síce nemá žiadnu platenú prácu, ale aktívne sa podieľa na tom, aby si ju našla. Ide o tieto skupiny ľudí:

- bez práce;
- schopná začať pracovať počas nasledujúcich 14 dní;
- aktívne si hľadala zamestnanie v priebehu predchádzajúcich štyroch týždňov.

²⁰Nezamestnanosť. [online]. [cit. 05. 11. 2011] Dostupné na internete:

<http://www.finance.sk/hospodarstvo/informacie/trh-prace-nezamestnanost/definicia/>

²¹KLOUSTOVÁ, J. 2009. Makroekonomie. 3. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, 2009. s. 132.

²²ŠLOSÁR, R. a kol. 2001. Základy ekonomie a ekonomik3. vyd. Bratislava : Media trade, 2001. s. 33.

²³LISÝ, J. a kol. 2000. Ekonomia. 3. vyd. Bratislava : IURAEDITION, 2000. 385 s.

Opačným prípadom je ekonomicky neaktívne obyvateľstvo, resp. mimopracovná sila, ktorá je tvorená osobami mladšími ako 15 rokov, študentami, ženami v domácnosti, dôchodcami, ľuďmi žijúcimi z vlastného majetku. K ekonomicky neaktívnemu obyvateľstvu teda zaradíme ľudí, ktorí prácu nemajú a ani sa z akéhokoľvek dôvodu nepodieľajú na jej hľadaní.²⁴

2.3 Miera nezamestnanosti

Mieru neschopnosti hospodárstva využívať všetky zdroje práceschopného obyvateľstva charakterizujeme ako mieru nezamestnanosti. Miera nezamestnanosti patrí k dôležitým ukazovateľom výkonnosti národného hospodárstva.

1. Počtom nezamestnaných osôb;
2. Percentuálnou mierou nezamestnanosti.

Počet nezamestnaných osôb

Počet nezamestnaných osôb vyjadrujeme ako rozdiel medzi veľkosťou pracovnej sily a veľkosťou zamestnanej pracovnej sily.

Percentuálna miera nezamestnanosti

Percentuálna miera nezamestnanosti sa vypočíta ako pomer počtu nezamestnaných osôb, ktoré sa aktívne snažia získať zamestnanie a sú schopní to preukázať, a celkového počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva vyjadrený v perchtách.²⁵

2.4 Nezamestnanosť a jej účinky na telesné, psychické a sociálne zdravie

„Jedným z najdôležitejších základných predpokladov na zvládanie nárokov života a prostredia je zdravie. Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) vypracovala definíciu zdravia, podľa ktorej zdravie je stavom úplného telesného, duševného a sociálneho blaha. Za zdravého sa považuje človek, ktorého aktuálny stav je charakterizovaný:

1. neprítomnosťou choroby alebo poruchy;
2. tým, že fyziologické miery nesignalizujú riziko pre zdravie;
3. jedinec žije zdravým životným štýlom.²⁶

„Zdravie tvorí súčasť kvality života, ktorá je najčastejšie charakterizovaná komplexom spoločenských, ekonomických, kultúrnych a psychologických faktorov. Tieto faktory podmieňujú tak

²⁴Pracovná, resp. mimopracovná sila. [online]. [cit. 05. 11. 2011] Dostupné na internete: <http://www.finance.sk/hospodarstvo/informacie/trh-prace-nezamestnanost/pracovna-sila/>.

²⁵Miera nezamestnanosti. [online]. [cit. 05. 11. 2011] Dostupné na internete: <http://www.finance.sk/hospodarstvo/informacie/trh-prace-nezamestnanost/miera-nezamestnanosti/>

²⁶KOŠČ, M. 2001. Základy psychológie. 4. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2001. s. 68.

telesné, ako aj duševné zdravie.²⁷ Podľa nášho názoru je zdravie komplexným prepojením bio-psycho-sociálnych faktorov v živote človeka.

Strata finančnej podpory alebo strach z tejto straty je zdrojom stresov s vážnym dopadom na somatické zdravie človeka. Medzi nezamestnanými sa často vyskytujú poruchy imunitného, kardiovaskulárneho, tráviaceho, dýchacieho systému, dysfunkcie vegetatívneho nervového systému a výrazné neurotické poruchy vo forme podráždenosti, neistoty, bolesťami hlavy, zvýšenou únavnosťou, nespavosťou, žalúdočnými ťažkosťami a iné.²⁸

„Strata zamestnania je vždy spojená so zmenou sociálneho statusu, životnej úrovne i sociálnej role nezamestnaného. Rovnako hrozí nebezpečie jeho sociálnej izolácie či sociálneho zlyhania, pričom všetky tieto sociálne dôsledky nezamestnanosti postihujú i sociálne okolie nezamestnaného – teda jeho rodinu.“²⁹

„Nezamestnanosť má veľký vplyv na psychiku a rozvoj osobnosti človeka. Človek, ktorý je dlhší čas nezamestnaný stráca sociálny kontakt, pracovné návyky, sebavedomie a cíti sa neschopný a neužitočný pre spoločnosť. Preto sa narušujú rodinné vzťahy a vzťahy s priateľmi. Hospodárska kríza v spoločnosti má dopad na jednotlivca a následne dopad aj na rodinu“³⁰

Zamestnanie je pre človeka vždy zdrojom sociálnych kontaktov, o ktoré spolu so stratou miesta prichádza. Vzťahy s bývalými spolupracovníkmi bývajú udržiavané len veľmi zriedkavo, pretože pre nezamestnaného človeka môže byť kontakt nepríjemný alebo ponižujúci.³¹

Ekonomické dôsledky nezamestnanosti

Zdravý vývoj ekonomiky by mal so sebou prinášať prijateľnú mieru nezamestnanosti, resp. prirodzenú mieru nezamestnanosti. Pri zvýšenej miere nezamestnanosti ekonomika prichádza o statky a služby, ktoré by mohli vyrobiť v danom období nezamestnaní ľudia.

Súčasťou toho, o čo ekonomika počas obdobia zvýšenej nezamestnanosti prichádza, sú napr. finančné dávky v nezamestnanosti. Tie na jednej strane vytvárajú podmienky na to, aby aj človek, ktorý prišiel o prácu, mohol naďalej žiť dôstojným životom, no na druhej strane tieto dávky značne zaťažujú štátnu pokladnicu, čím mnohokrát dochádza k prehĺbovaniu deficitu štátneho rozpočtu.

²⁷KREDÁTUS, J. 2005. Nezamestnanosť a jej účinky na telesné a psychické zdravie. In: Psychosociálne aspekty sociálnej práce, 2005, s. 103.

²⁸KREDÁTUS, Jozef. 2005. Nezamestnanosť a jej účinky na telesné a psychické zdravie. In: Psychosociálne aspekty sociálnej práce, 2005, s. 23.

²⁹MATOUŠEK, O. a kol. 2005. Sociální práce v praxi. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. s. 304.

³⁰LACA, S. 2011. Nezamestnanosť ako sociálno-ekonomický problém rodiny v súčasnej spoločnosti. In: Sociálna patológia rodiny. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. 2011. s. 225.

³¹KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. 2005. Sociální práce s nezaměstnanými. In: Sociální práce v praxi, 2005. s. 306.

Tieto ekonomické straty v období zvýšenej nezamestnanosti sú doloženým príkladom plytvania zdrojmi v modernej ekonomike. Sú niekoľkonásobne vyššie než odhadovaná neefektívnosť z mikroekonomického pohľadu.³²

3 MLADÍ ĽUDIA V KONFRONTÁCII SO SÚČASNOU REALITOU

Mladosť je fázou života, v ktorej dochádza k významným biologickým, psychickým a sociálnym zmenám. Je väčšinou špecifická, podobne ako detstvo. Môžeme teda hovoriť, že mladosť je historicky zakotveným sociálnym fenoménom ľudskej spoločnosti. Mladosť podľa všeobecných spoločenských predstáv je osobitnou samostatnou fázou života, ktorá potrebuje spoločenský a slobodný priestor. Mládež alebo mladú generáciu môžeme teda definovať ako „termín označujúci viac-menej nepresne vymedzenú vekovú skupinu, alebo sociálnu kategóriu vymedzenú špecifickými biologickými, psychologickými a sociálnymi znakmi“, do ktorej spadajú aj absolventi stredných a vysokoškolských škôl.³³

Mladej generácii sa prisudzuje „úloha významného spoločenského subjektu a charakterizuje sa ako progresívny subjekt vývoja“. A táto generácia ako spoločenská skupina bude o niekoľko rokov rozhodovať o našej budúcnosti. Ale teraz je reálnou súčasťou a môže aktívne ovplyvňovať dianie v spoločnosti.³⁴ Myslíme si, že mladá generácia predstavuje budúcnosť spoločnosti, a preto je potrebné vytvárať celé spektrum rôznych aktivít, ktoré pomôžu mladým ľuďom k ich profesijnému (odbornému) rastu.

Vysoká nezamestnanosť má negatívny vplyv na zaradenie sa mladých ľudí do pracovného procesu (absolventi škôl). Strata zamestnania či neschopnosť nájsť si zamestnanie, môže človeka zastihnúť v rôznych fázach života. Pre nezamestnaného mladého človeka je veľmi dôležité, aby sa u neho zachovali pracovné návyky a vytvárala sa potreba pracovať. Proces zaraďovania sa mladých ľudí do pracovného procesu a problémy s tým spojené sú, okrem iného, aj odrazom toho, ako boli školou pripravení na ich vstup pracovného procesu.

Za najčastejšie bariéry na trhu práce, ktoré bránia absolventov nájsť si prácu, sú považované:

1. nevyhovujúce vzdelanie;
2. nedostatok praxe;
3. neovládanie a skúsenosti práce s PC;
4. neznalosť cudzích jazykoch;

³²Ekonomické dôsledky nezamestnanosti. [cit. 05. 11. 2011] Dostupné na internete: <http://www.finance.sk/hospodarstvo/informacie/trh-prace-nezamestnanost/ekonomicke-dosledky/>

³³Jůva, Vladimír. 1994. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1994, s. 79. ISBN 80-901737-6-4.

³⁴JANDOUREK, J. 2001. Sociologický slovník. Praha: Portál, 2001, s.51.

5. cestovanie – nevýhodné spojenie.³⁵

„Mladí ľudia predstavujú jednu z najzraniteľnejších skupín spoločnosti, ktorá môže byť najviac postihnutá zmenami v modernej spoločnosti. Sociálna diskriminácia a marginalizácia nie sú v krajinách západnej Európy ničím novým a čoraz viac sa stávajú ich prejavy aj súčasťou života našej spoločnosti. Ekonomická a sociálna neistota zanecháva za sebou rastúci počet mladých ľudí, ktorých život je poznamenaný neistotou z budúcnosti.“

V sociálnych väzbách mladých ľudí majú prioritný význam väzby priateľstva. Mládež kladie dôraz skôr na módne oblečenie, čo je síce prirodzené a primerané ich veku, ale nemalo by to prevažovať nad hodnotami vnútorných kvalít osobnosti mladého človeka. Ak teda sa preukazuje dosť výrazná snaha mládeže o priemerné materiálne zabezpečenie s uvedomením si významu hodnôt vzdelania a zamestnania je potrebné vidieť aj tie postoje, ktoré vypovedajú aj o nevhode angažovať sa pre verejné veci.

Nemôžeme podceňovať vplyv informovanosti, ktorý dokáže významným spôsobom zasiahnuť do života mladého človeka, konkrétne jeho uplatnenia sa na trhu práce. Veľký význam tu zohrávajú informačné centrá mladých, ktorých systém poskytovania informačných a poradenských služieb zohľadňuje kritériá anonymity s akceptovaním osobnostnej integrity mladého človeka.

„Sú miestom bezprostredného kontaktu mladého človeka s informáciou, ktorá v tomto veku má pre neho „cenu zlata.“ Ak sa sklíbi s vhodnou poradenskou pomocou, dokáže byť aj veľmi účinným nástrojom priamej pomoci.“³⁶

„Nezamestnanosť a dĺžka nezamestnanosti súvisí okrem iného aj s pracovnými skúsenosťami. Na konci každého školského roka rady nezamestnaných rozširujú absolventi škôl, pretože nedostatok pracovných skúseností znižuje ich šancu rýchlo sa zamestnať v konkurencii starších skúsenejších pracovníkov.“³⁷ Myslíme si, že spoločnosť má v tejto oblasti veľké rezervy a preto je potrebné vytvárať pre mladých ľudí dostatočné možnosti pracovného uplatnenia. Je nevyhnutné, aby mladí ľudia postupne získavali praktické skúsenosti a zručnosti, ktoré môžu vo svojom profesijnom živote uplatniť a realizovať.

³⁵Nezamestnanosť mladých ľudí „absolventov“ ako súčasný sociálny problém spoločnosti. [online]. [cit. 05. 11. 2011] Dostupné nainternete:

<http://www.prohuman.sk/socialna-praca/nezamestnanost-mladych-ludi-absolventov-akosucasny-socialny-problem-spolocnosti>.

³⁶RIMÓCZYOVÁ, K. 1994. Mládež v konfrontácii s realitou dneška. In: Slovensko v 90. rokoch: Trendy a problémy, 1994. s. 262- 264.

³⁷RIEVAJOVÁ, E., STANEK, V., KRAUSOVÁ, A. 1997. Transformácia sociálnej sféry v Slovenskej republike. 1. vyd. Bratislava – SPRINT, 1997. s. 69.

3.1 Dôležité rady pre mladých ľudí ako si nájsť prácu

Medzi významné rady, ktoré je možné aplikovať u mladých ľudí, aby si našli prácu patria:

1. „nikto Vám prácu nedlhuje. Ak ju chcete, musíte sa za ňou vydať a hľadať – nekompromisne“; úspech pri hľadaní práce závisí od vynaloženého úsilia. Čím viac sa snažíte, tým vyššia je pravdepodobnosť, že si nájdete prácu podľa svojich predstáv;
2. musíte byť duševne aj finančne pripravení na to, že hľadanie práce potrvá dlhšie, ako si myslíte. Najkratšie obdobie sa pohybuje od 2 – 18 týždňov v závislosti od rôznych faktorov. Rozhoduje druh práce, o akú máte záujem, kde žijete, váš vek, ako aj stav ekonomiky v regióne;
3. „nepoľavujte v úsilí, kým prácu nenájdete. Vytrvalosť je kľúčom k úspechu, znamená to poslať svoj životopis zamestnávateľovi e-mailom, potom listom jeho výtlačok a nakoniec po týždni sa ohlásiť telefonicky“;
4. ak už viete, o aký druh práce máte záujem, povedzte každému, koho poznáte, čo to je. Získate tým mnoho ďalších párov očí a uší, ktoré môžu hľadať prácu pre Vás;
5. „zabudnite na to, aké ponuky sú v novinách, na webe, atď. Hľadajte si takú prácu, akú chcete najviac“;
6. ak chcete urýchliť proces hľadania práce, zamerajte sa na viac rôznych organizácií. Obmedziť sa iba na dve alebo tri inštitúcie, takmer určite bude znamenať neúspech;
7. porozmýšľajte o možnosti prijať iný druh práce ako len ten, na ktorý máte kvalifikáciu;
8. rokujte s každým potenciálnym zamestnávateľom zdvorilo, aj keď sa vám zdá, že Vám prácu neponúkne. Ak naňho urobíte dobrý dojem, môže sa neskôr zmeniť o Vás niekde inde.³⁸

4 SOCIÁLNA PRÁCA

Sociálna práca je v užšom ponímaní charakterizovaná ako zámerný kontakt sociálneho pracovníka s klientom, skupinou, komunitou za účelom realizácie sociálnej terapie.

Sociálna práca vychádza zo systému poznatkov viacerých spoločenských vied (psychológie, sociológie, pedagogiky) a aplikuje vedecké poznatky do praktickej činnosti. Zaoberá sa optimálnym fungovaním sociálnych inštitúcií zameraných na starostlivosť, zabezpečenie a pomoc jednotlivcom, skupinám alebo komunitám. Termín sociálna práca sa používa na označenie metód preventívnej, korektívnej, kuratívnej pomoci ľuďom. Od prvotnej ekonomickej pomoci, realizovanej ešte v 19. storočí, sa sociálna práca rozširuje najmä na sociálnu zložku.³⁹

³⁸BOLLES, N. R. 2004. Ako si nájsť dobrý džob. 1. vyd. Bratislava : Motýľ, 2004. s. 47-50.

³⁹Sociálna práca. [online]. [cit. 05. 11. 2011] Dostupné nainternete: <http://www.socionet.sk/index.php?kat=009&opn=opn&tit=00029>

„Poslaním sociálnej práce je potom viesť dialóg medzi tým, čo chce spoločnosť vo svojich normách a tým, čo si praje klient. Všeobecný cieľ sociálnej práce spočíva v sústavnej koordinácii zmien na strane noriem i na strane klientových spôsobov“

4.1 Sociálne poradenstvo pre nezamestnaných

Poradenstvo ako špecifickú ľudskú činnosť charakterizujeme ako proces pomoci, cieľom ktorého je využitie existujúcich zdrojov osobnosti na riešenie sociálnych problémov.⁴⁰

Sociálne poradenstvo môže efektívne fungovať iba v prostredí, kde je dostatok možností pre rast každého človeka. Je potrebné, aby sociálne poradenství bolo otvorené všetkým ľuďom, všetci občania by mali mať možnosť a príležitosť využívať tieto sociálne služby.⁴¹

„Sociálne poradenstvo vychádza zo základnej premisy – človek je sociálna bytosť. Jeho sociálna skúsenosť zohráva dôležitú úlohu pri formovaní a rozvoji jeho osobnosti, prevažná väčšina jeho problémov má sociálne korene, odohráva sa v interakcii s inými ľuďmi v určitom sociálnom poli. Človek je neustále konfrontovaný s tým, že vonkajšia realita, svet, v ktorom žije, sa mení veľmi rýchlo, zatiaľ čo vnútorná realita človeka, osobnosť, hodnoty, postoje, sa menia oveľa pomalšie. Stret týchto dvoch realít je príčinou mnohých sociálnych problémov.“⁴²

„Cieľom poradenskej činnosti pre nezamestnané osoby je poskytovanie informácií, pomoci a odborných rád občanom pri voľbe vhodného povolania a zamestnania, pri odporúčaní vhodnej voľby rekvalifikácie podľa osobitných predpokladov, schopností a zručností. Všetko sa deje s prihliadnutím na špecifické potreby, nároky, schopnosti, zdravotný stav a hlavne na situáciu na trhu práce. Tieto poradenské činnosti poskytujú úrady práce, sociálnych vecí a rodiny bezplatne.“⁴³ Podľa nášho názoru, poradenská činnosť predstavuje veľmi konkrétny a špecifický pohľad na riešenie individuálnych predpokladov a zručností človeka na konkrétnu prácu, resp. zamestnanie.

4.2 Princípy sociálnej práce s nezamestnanými

Sociálna pomoc musí brať do úvahy špecifickú situáciu nezamestnaného. Nevyhnutná je využívanie zdrojov podpory. Sú to zdroje ponúkané štátnymi organizáciami v rámci, tzv. aktívnej politiky zamestnanosti: úrady práce, job kluby, poradenské strediská. Iné zdroje ponúka neziskový sektor, kde je možné nájsť možnosti pre využitie voľného času nezamestnaných a pod.

⁴⁰ VITKOVIČOVÁ, K., SCHAVEL, M., ŽILOVÁ, A. 2002. Poradenstvo pre nezamestnaných. In Tokárová, A. a kol., Sociálna práca. Prešov : FF PU, 2002, s. 492.

⁴¹ MYDLÍKOVÁ, E., GABURA, J., SCHAVEL, M. 2005. Sociálne poradenstvo. 2. vyd. Bratislava : Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov, 2005. 68 s.

⁴² GABURA, J. 2005. Sociálne poradenstvo. 1. vyd. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005. s. 26.

⁴³ OLÁH, M., SCHAVEL, M. 2006. Sociálne poradenstvo. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita, 2006. s. 79.

Služby sociálnej práce plnia u tejto cieľovej skupiny (nezamestnaných) dve základné funkcie: sú nevyhnutné pre zvládanie bezprostredných dôsledkov nezamestnanosti: materiálne, psychické a sociálna deprivácia. Nezamestnanosť má negatívny vplyv na psychiku, sebadôveru, vzťahy k partnerovi a pod. Služby sociálnej práce sú významné ako pomoc pri návratu nezamestnaných na pracovný trh.

Je veľmi potrebné, aby sa problém sociálneho vylúčenia nezamestnaného zameralo na individuálnu, skupinovú a komunitnú prácu: z jednej strany v rámci pracovno-profesného poradenstva a vedenia kariéry inštitúciami verejných služieb zamestnanosti, z druhej strany je to sociálna práca zameraná k zvládaniu životných situácií nezamestnaných.

Komplex sociálnych služieb by mal mať minimálne nasledujúce prvky:

1. sociálna práca v lokalitách – motivácia sociálne vylúčených do rôznych sociálne zameraných projektov a aktivít;
2. základné a nadväzujúce poradenstvo v rámci verejných služieb zamestnanosti: skupinové (kluby práce). Ďalej je to vysunutie informačných centier z úradu práce, napr. do komunitných centier;
3. príprava pre zamestnanie – teda orientácia sa na pracovnom trhu, výcvik v sociálnych zručnostiach, atď.

Veľmi dôležité sú informačné a poradenské strediská, ktoré majú klubový charakter. Ich poslaním je pomoc tým, ktorí dlhšiu dobu hľadajú zamestnanie. Spoločným znakom týchto osôb je nezamestnanosť a snaha tento problém aktívne riešiť. Programy týchto job klubov sú zamerané na získanie či udržanie nasledujúcich zručností, používanie efektívnych techník hľadania zamestnania, schopnosť zostaviť životopis či motivačný dopis, naučiť sa presvedčivo vystupovať pri prijímacích pohovoroch, reálny pohľad na vlastné postavenie na trhu práce, udržiavanie sociálnych väzieb, atď.

Starty kluby fungujú na rovnakých princípoch, ale sú zamerané na absolventov a nezamestnaných bez praxe. Tieto kluby sú v súčasnosti zakladané aj v rámci neziskového sektoru.⁴⁴

„Existencia a vývoj ľudského spoločenstva je spojený s rôznymi formami sociálnych vzťahov. Každá forma spoločenstva od najstarších čias až po dnes, vytvára priestor pre opatrenia, ktoré posúvajú vzťahy v spoločenstve a zároveň ovplyvňujú fungovanie rôznych foriem vzájomnej pomoci. Aktivity, opatrenia, ktoré smerujú k rozvoju človeka, spôsobu jeho života, k zlepšovaniu životných podmienok obyvateľov, ..., nazývame sociálnou politikou“.⁴⁵

⁴⁴KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. 2005. Sociální práce s nezaměstnanými. In: Sociální práce v praxi, 2005. s. 306.

⁴⁵HANOBIK, F., 2011. *Úvod do sociálnej politiky*. Bratislava : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2011. s. 4.

Záver

Zamestnanie (práca) je pre mladých ľudí veľmi dôležitou súčasťou ich osobnej identity a socializácie. Každý človek má potrebu byť plnohodnotným členom spoločnosti a vytvárať určité statky a služby. Zamestnanie (práca) predstavuje pre mladých ľudí aj široké spektrum sociálnych vzťahov prostredníctvom, ktorých si vytvárajú priestor pre seberealizáciu a sebavedomie. Spoločnosť funguje prostredníctvom vytvárania určitých významných hodnôt, ktoré sú dôsledkom pracovnej činnosti.

Absolventi na trhu práce sú zraniteľnou skupinou nezamestnaných z dôvodu ich nedostatočnej praktickej pripravenosti a chýbajúcim pracovným návykom. Je veľmi potrebné zvyšovať počty mladých ľudí, ktorým sa poskytne možnosť uplatniť svoje schopnosti v prvom zamestnaní. Človek sa musí neustále prispôbovať zmenám, ktoré so sebou prináša život a doba, v ktorej existuje. V minulosti mal u nás každý človek právo na zamestnanie. Na jednej strane to bol pocit akejsi „sociálnej istoty“, na strane druhej to znamenalo potláčanie konkurencie ľudí v spoločnosti. Význam práce pre život každého človeka je nesporný, pretože tvorí jeho neoddeliteľnú súčasť. Práca svojím charakterom stimuluje vývin jednotlivca. Práca má výrazný sociálny charakter, uskutočňuje sa v konkrétnom sociálno-kultúrnom prostredí a vyvoláva sociálne dôsledky. Z tohto dôvodu je nezamestnanosť v našej spoločnosti nepriaznivým problémom, ktorý sa bytostne dotýka aj niektorých rodín. Súvisí to s centrálnou úlohou práce a zamestnania v našej spoločnosti, v ktorej žijeme. Strata zamestnania znamená depriváciu v základných potrebách, ktoré zamestnanie a práca priamo uspokojujú alebo ich uspokojenie je s nimi úzko spojené. V mnohých prípadoch ide o nabaľovanie „snehovej guľe“, kde jeden problém vyvoláva druhý, napr. ekonomický problém u človeka môže spôsobiť nežiadúce zdravotné problémy.

Nezamestnanosť je v súčasnosti veľmi závažným problémom. Má negatívne účinky na komplexnú bio-psycho-sociálnu sféru osobnosti človeka. Ide často o vzájomné prepojenie rôznych zdravotných a ekonomických problémov, ktoré vedú nezamestnaného jednotlivca k rôznym pocitom rezignácie a zúfalstva. Je nevyhnutné, aby sa nezamestnaní mladí ľudia nevzdávali a snažili sa riešiť svoju situáciu okamžite bez zbytočného predlžovania svojej nepriaznivej sociálnej situácie. Mladí nezamestnaní ľudia sa musia snažiť nájsť zmysel života prostredníctvom činorodého životného štýlu, ktorý v sebe bude obsahovať aktívne a zmysluplné využívanie voľného času a realizáciu plnohodnotných aktivít, ktoré budú prispievať k efektívnemu rozvoju osobnosti (sebavedomie, seberealizácia, pocit dôstojnosti a uznania).

Zoznam použitej literatúry

- BOCKOVÁ, A. a kol. 2001. Náuka o spoločnosti. 2. vyd. Bratislava : MEDIA TRADE, 2001. 384 s. ISBN 80-08-03191-3.
- BOLLES, N. R. 2004. Ako si nájsť dobrý džob. 1. vyd. Bratislava : Motýľ, 2004. 144 s. ISBN 80-88978-99-8.
- DOKUMENTY SOCIÁLNEJ NÁUKY CIRKVI. 2007. 1. vyd. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2007. 600 s. ISBN 978-80-7162-694-7.
- GÁBOROVÁ, E. - GÁBOROVÁ, Z. 2005. Človek v sociálnom kontexte. 1. vyd. Prešov : LANA, 2005. 174 s. ISBN 80-969053-8-4.
- GABURA, J. 2005. Sociálne poradenstvo. 1. vyd. Bratislava : Občianske združenie Sociálna práca, 2005. 222 s. ISBN 80-89185-10-X.
- HANOBIK, F. 2011. Úvod do sociálnej politiky. Bratislava : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2011. 164 s. ISBN 978-80-8132-019-4.
- HONTYOVÁ, K. - LISÝ, J. - MAJDÚCHOVÁ, H. 2004. Základy ekonomie a ekonomiky. Bratislava : EKONÓM, 2004. 184 s. ISBN 80-225-1774-7.
- HRONCOVÁ, J. - HUDECOVÁ, A. - MATULAYOVÁ, T. 2001. Sociálna pedagogika a sociálna práca. 2. vyd. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta UMB, 2001. 299 s. ISBN 80-8055-476-5.
- JANDOUREK, J. 2001. Sociologický slovník. Praha: Portál, 2001, 285 s. ISBN 80-7178-538-0.
- JŮVA, V. 1994. Úvod do pedagogiky. Brno: Paido, 1994, 130 s. ISBN 80-901737-6-4.
- KICZKO, L. a kol. 1997. Slovník společenských věd. 1. vyd. Bratislava : Media trade, 1997. 304 s. ISBN80-08-02592-1.
- KLOUSTOVÁ, J. 2009. Makroekonomie. 3. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, 2009. 200 s. ISBN 978-80-89447-10-7.
- KODYMOVÁ, P. - KOLÁČKOVÁ, J. 2005. Sociální práce s nezaměstnanými. In: Sociální práce v praxi, 2005. s. 306. ISBN 978-80-7367-331-4.
- KOMPENDIUM SOCIÁLNEJ NÁUKY CIRKVI. 2008. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2008. 551 s. ISBN 978-80-7162-725-8.
- KOŠČ, M. 2001. Základy psychológie. 4. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2001. 112 s. ISBN 80-08-03201-4.
- KREDÁTUS, J. 2005. Nezamestnanosť a jej účinky na telesné a psychické zdravie. In: Psychosociálne aspekty sociálnej práce, 2005, s. 103-104. ISBN 80-969274-2-6.

- LACA, S. 2011. Nezamestnanosť ako sociálno-ekonomický problém rodiny v súčasnej spoločnosti. In: Sociálna patológia rodiny. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. 2011. 365 s. ISBN 978-80-8132-000-2.
- LISÝ, J. a kol. 2000. Ekonomia. 3. vyd. Bratislava : IURA EDITION, 2000. 510 s. ISBN 80-88715-81-4.
- MATOUŠEK, O. a kol. 2003. Metody a řízení sociální práce. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.
- MATOUŠEK, O. a kol. 2005. Sociální práce v praxi. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.
- MYDLÍKOVÁ, E. - GABURA, J. - SCHAVEL, M. 2005. Sociálne poradenstvo. 2. vyd. Bratislava : Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov, 2005. 68 s. ISBN 80-968713-1-5.
- NOVOTNÁ, V. – SCHIMMERLINGOVÁ, V. 1992. Sociální práce, její vývoj a metodické postupy. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1992. 128 s.
- OLÁH, M. - SCHAVEL, M. 2006. Sociálne poradenstvo. 1. vyd. Prešov : Prešovská univerzita, 2006. 192 s. ISBN 80-8068-487-1.
- RIEVAJOVÁ, E. - STANEK, V. - KRAUSOVÁ, A. 1997. Transformácia sociálnej sféry v Slovenskej republike. 1. vyd. Bratislava – SPRINT, 1997. 206 s. ISBN 80-88848-16-4.
- RIMÓCZYOVÁ, K. 1994. Mládež v konfrontácii s realitou dneška. In: Slovensko v 90. rokoch: Trendy a problémy, 1994. s. 262- 264. ISBN 80-85447-05-3.
- STRIEŽENEC, Š. 2001. Úvod do sociálnej práce. 2. vyd. Trnava : Tripsoft, 2001. 198 s. ISBN 80-968294-6-7.
- ŠLOSÁR, R. a kol. 2001. Základy ekonomie a ekonomiky. 3. vyd. Bratislava : Media trade, 2001. 88 s. ISBN 80-08-03199-9.
- TOMEŠ, I. 2002. Sociální správa. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. 304 s. ISBN 80-7178-560-1.
- VITKOVIČOVÁ, K. - SCHAVEL, M. - ŽILOVÁ, A. 2002. Poradenstvo pre nezamestnaných. In Tokárová, A. a kol., Sociálna práca. Prešov : FF PU, 2002, s. 492. ISBN 80-8068-086-8.
- NEZAMESTNANOSŤ MLADÝCH ĽUDÍ „ABSOLVENTOV“ AKO SÚČASNÝ SOCIÁLNY PROBLÉM SPOLOČNOSTI. [online]. [cit. 05. 11. 2011] Dostupné na internete: <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/nezamestnanost-mladych-ludi-absolventov-akosucasny-socialny-problem-spolocnosti>.
- NEZAMESTNANOSŤ. [online]. [cit. 05. 11. 2011] Dostupné na internete: <http://www.finance.sk/hospodarstvo/informacie/trh-prace-nezamestnanost/definicia/>

SOCIALIZÁCIA. [online]. [cit. 05. 11. 2011] Dostupné na internete: <http://socialnevedy.studentske.eu/2008/10/socializcia.html>.

Rodina – quo vadis?

PETER TIRPÁK

Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, pedagóg na Katedre aplikovanej edukológie – odbor teológia

Úvod: Každá rodina je silným výchovným činiteľom. Ako zdroj nového ľudského života je normálnym a najlepším prostredím, v ktorom sa ľudská osoba môže zdravo rozvíjať. Rodina je prirodzené prostredie na uvedenie ľudskej osoby do solidarity a do spoločenských zodpovedností.

Jadro práce: Prvoradou úlohou rodiny je verne žiť skutočnosť svojej jednoty a stále sa usilovať tvoriť pravé spoločenstvo osôb. Prvé spoločenstvo sa vyvíja medzi manželmi. Spoločenstvo manželov má svoje korene v prirodzenom dopĺňaní sa muža a ženy, ale v Kristovi vedie skrze sviatosť manželstva k dokonalosti. Spoločenstvo manželov, ako aj rodiny je dnes ovplyvňované (pozitívne i negatívne) spoločnosťou, v ktorej sa nachádza. Výsledkom negatívnych vplyvov spoločnosti je dnes už početné upadanie do vážnych kríz. Tu sa ukazuje úloha Cirkvi, ktorá má brániť skutočné hodnoty, práva a povinnosti tak, aby nedochádzalo k dehonestácii „klasických“ rodín, ale naopak, aby dokázali rásť a mať svoje stabilné miesto v spoločnosti.

Záver: Príčina deštrukcie spoločného manželského života tkvie aj v tom, že mnohí ľudia konajú tak, ako to očakáva okolie. Z toho vyplýva fakt, že na správanie človeka neraz vplýva práve mienka iných. Je ale pravdou, že okolie, v ktorom sa nachádzame, si môžeme vybrať. Rozhodujúci vplyv na človeka majú tí, s ktorými sa často stretáva. Ak by sme tento poznatok chceli zhrnúť do jednoduchého záveru, mohli by sme povedať, že manželia sú povolani k úlohe, ktorú môžu splniť iba s Božou pomocou, pretože jedine Boh je pôvodcom všetkého bytia a pravej lásky. Preto majú manželia jedinečné poslanie vytváraním osobného spoločenstva stať sa tlmočníkmi lásky Boha Stvoriteľa.

Literatúra:

BENEDIKT XVI. 2001. *Encyklika Deus Caritas est – Encyklika o kresťanskej láske*. Trnava : SSV, 2001. 62 s. ISBN 80-7162-594-9.

JÁN PAVOL II. 1993. *Familiaris consortio – Exhortácia o úlohách rodiny v dnešnom svete*. Trnava : SSV, 1993, s. 16-18. ISBN 80-7162-052-1.

Kontakt prvého autora: ThDr. Peter Tirpák, PhD., Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov, peter.tirpak@unipo.sk

Family Today – Quo Vadis?

PETER TIRPAK

*Presov University, Byzantine-Catholic Theological Faculty, lecturer at the department of applied
educology - department of theology.*

Introduction: Every family is a strong educational factor. As a source of a new human life it is the best and most natural environment, in which a healthy human personality can develop. Family is a natural means to introduce a human to the solidarity and social responsibility.

Main part: Primary task of a family is to faithfully live the reality of its unity and to continuously strive in creating a functional community of people. The first community is developing already among the husband and wife. The community of a husband and wife has its roots in a naturally complementary nature of a man and a woman, however, it is through Christ that the partnership of a husband and wife reaches its most perfect form. The community of a husband and wife is today influenced (both positively and negatively) by the society at large, in which it exists and lives. The outcome of a negative influence of the society is reflected by falling in various serious crises that are increasingly becoming a commonplace today.

Conclusion: The primary cause of a destruction of a common family life is in the fact that many people listen to their surrounding when choosing their way to live and act. This implies that the opinion of others (incl. public opinion) could become a strong influencing factor affecting the human behaviour. Nonetheless, it is also true that our surrounding is a matter of our choice. It is the people with whom one most frequently interacts who provide the decisive influence on any person.

Literature:

BENEDICTUS XVI. 2001. Encyklika Deus Caritas est – Encyclics on Christian Love. Trnava : SSV, 2001. 62 p. ISBN 80-7162-594-9.

JOHANNES PAULUS II. 1993. Familiaris consortio – Exhortation on the roles of a family in today's world. Trnava : SSV, 1993, p. 16-18. ISBN 80-7162-052-1.

The first author contact: ThDr. Peter Tirpak, PhD., University of Presov in Presov Greek Catholic Theological Faculty, Ul. Bishop Gojdic 2, 080 01 Presov, peter.tirpak@unipo.sk

Úvod

Rodina ako spoločenstvo je inštitúciou, ktorá nie je sama o sebe autonómna. Je podmanená a ovplyvňovaná zmenami ľudskej spoločnosti a kultúry tak, ako snád žiadna iná inštitúcia. Predložený príspevok bude akýmsi ukazovateľom toho, čo dokáže negatívne ovplyvniť život manželov pri zabúdaní na vnútorné a vonkajšie hodnoty človeka, ako aj na vplyv spoločnosti.

Veľa rodín zostáva pritom verných hodnotám, ktoré tvoria základ rodinného spoločenstva. Iné zasa nemajú istotu, aké sú ich úlohy, sú zmätené alebo sú aj na pochybách a takmer nepoznajú hlavný význam a pravdu týkajúcu sa manželského a rodinného života. Počet „nevydarených“ manželstiev, žiaľ, stále rastie pre nepripravenosť manželov, pre nedostatočné vzájomné poznanie a malú schopnosť znášať sa. Manželstvo môže zraniť kríza, hriech, egoizmus i keď nie sú vždy evidentné. Sociologický slovník definuje krízu manželstva a rodín ako stratu intimity, potláčanie individuality a spontánnosti v prospech byrokratických a formálnych mechanizmov profesionálnej činnosti.¹ Preto aj keď láska medzi manželmi trvá už dlho, stále si vyžaduje úsilie každý deň ju osviežovať,² no zároveň vnímať triezvo okolie, ktoré svojším spôsobom podsúva do jednoty muža a ženy negatívne prvky či názory.

1 OHROZENIE SPÔSOBENÉ DEGRADÁCIOU ZÁKLADNÝCH HODNÔT

Dnes si je človek oveľa viac ako inokedy vedomý objektívnych práv, ktoré mu patria a taktiež morálneho záväzku brániť ich neporušenosť. Je prekvapujúco veľký počet tých, ktorí sú ochotní za nenarušenie základných ľudských hodnôt zaplatiť aj najvyššiu cenu – cenu straty slobody, ba dokonca aj života.³ Môžeme tu hovoriť o tom, že na jednej strane sa stretávame s hlbším uvedomením si osobnej slobody, pri ktorej človek túži prežívať určitú neviazanosť a zodpovednosť⁴ s venovaním sa väčšej pozornosti kvalite medziludských vzťahov v manželstve a v rodine, s vyzdvihovaním dôstojnosti ženy, so zodpovedným rodičovstvom a výchovou detí. Okrem toho si môžeme všimnúť uvedomovanie potreby umocňovať zväzky medzi rodinami s cieľom prinášať vzájomnú duchovnú a materiálnu pomoc. Objavuje sa lepšie chápanie rodinného misijného poslania a jej zodpovednosti za budovanie spravodlivejšej spoločnosti. Z druhej strany si ale nemožno nevšimnúť fakty, ktoré vzbudzujú hlboké znepokojenie. Tí, ktorí tak veľmi deklarujú slobodu a neporušiteľnosť jednotlivca, sa v mene obrany práva tej istej ľudskej osoby usilujú najviac bezbranným a nevinným osobám – či už sa jedná o nenarodené deti alebo starých ľudí – zobrať právo

¹Porov. MAŘÍKOVÁ, M. a kol.: *Velký sociologický slovník*. Praha : Karolinum, 1996, s. 943.

²VIGANÒ, A.: *Il Matrimonio – La famiglia*. Torino : Editrice Elle Ci, 1997, s. 26.

³Porov. STYCZEŃ, T.: *Familiaris consortio – teksty i komentarze*. Lublin : KUL, 1987, s. 115.

⁴Porov. PAVOL VI.: *Dignitatis humanae (1)* – Deklarácia o náboženskej slobode. <http://www.kbs.sk/?cid=1118410933> (26.11.2011).

na život a teda právo tvoriace základ všetkého, čo možno nazvať právom ľudskej osoby. Často dochádza k degenerácii základných hodnôt mylným chápaním „nezávislosti“ manželov vo vzájomných vzťahoch. Tie majú neraz dopad na nezhody v názoroch na vzťah autority medzi rodičmi a deťmi, stále rastúci počet rozvodovosti, veľmi rozšírené zlo, akým je umelý potrat, čoraz častejšie používanie sterilizácie a mnohé ďalšie.⁵

Mnohoraká kríza súčasného sveta je vo svojej podstate krízou kultúry a základných ľudských hodnôt. Svätý Otec Ján Pavol II. sa o tejto situácii vyjadril aj pri príležitosti Medzinárodného roku rodiny, kde spomína, že európsky model rodiny má svoje korene v spojení rímskeho práva s kresťanským poslanstvom. Tento model dnes ale čelí problémom prichádzajúcim zo západnej civilizácie. Kríza rodiny a manželstva je podmienená kultúrou a dosiahla stav, keď u mnohých ľudí mladšej generácie síce rodina zostala cieľom, ale sú takmer neschopní prevziať zodpovednosť správnym spôsobom.⁶ Preto je dnes nevyhnutná obnova kultúry a utvorenie nového humanizmu. Nové formy ateizmu vyrastajú práve z tohto sekularizmu. Denne sa mnohými spôsobmi ukazuje spojitosť s týmto ateistickým sekularizmom. Neraz je to svetácky spôsob života, zameraný len na to, čo sa skonzumuje, pôžitkárstvo, ktoré sa vyhlasuje za najvyššie dobro, túžba po moci a vláde, a toto vyvoláva rozličné napätia.⁷ Toto všetko sú neľudské vplyvy spomínanej degradácie hodnôt v živote. Na tieto vplyvy opäť reaguje aj pápež Ján Pavol II. pri Plenárnom zasadnutí Pápežskej rady pre rodinu, keď na adresu rodiny založenej na manželstve spomína, že práve ona je nezastupiteľnou inštitúciou a základným prvkom spoločného dobra každej spoločnosti. Pri nerešpektovaní jej identity a prekrúcaním jej úlohy sa spôsobuje hlboká rana spoločnosti, ktorá je často nenapraviteľná.⁸

1.1 Neprimerané chápanie a prežívanie slobody

Súčasný stav sa vyznačuje istými javmi a tendenciami všeobecnejšej povahy, v ktorých sa odráža celková mravná situácia dnešného sveta ako aj isté tendencie a postoje ohľadom sexuálnej a manželskej morálky. Vo vzťahu k všeobecnej mravnej situácii dnešného sveta môžeme vlastne hovoriť len o určitých podstatných javoch a tendenciách. Najširšou perspektívou sa tu vyznačuje isto dosť bežný jav mravnej skazy jednotlivcov i celých spoločenstiev:

- nedostatok integrálneho pohľadu na ľudský život, strata zmyslu a cieľa života,
- otrásená alebo až zavrhnutá objektívna hierarchia hodnôt,

⁵Porov. JÁN PAVOL II.: *Familiaris consortio* (6) – Exhortácia o úlohách rodiny v dnešnom svete. Trnava : SSV, 1993, s. 16-18.

⁶Porov. JÁN PAVOL II.: Manželstvo a rodina sú ohrozené. In: *Život Cirkvi*. Bratislava : TK KBS , 2004, roč. 11, č.38, s. 6.

⁷Porov. PAVOL VI.: *Evangelii nuntiandy* (55) – Exhortácia o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete. Trnava : SSV, 1999, s. 42-46.

⁸Svätý Otec bráni inštitút rodiny. In: *Život Cirkvi*. Bratislava : TK KBS , 2004, roč. 11, č. 48, s. 3.

- stotožnenie dobra s tým, čo je ľahké a príjemné,
- jav mravnej permisívnosti,
- morálny relativizmus,
- etický situacionizmus,
- prehnaná dôvera a viera v to, čo prináša technický pokrok.

Všetky tieto javy a tendencie majú svoj odraz v súčasnej situácii manželstiev a rodín. Ján Pavol II. zároveň obracia pozornosť na to, čo je základom všetkých tých negatívnych javov. Ide tu o „skazené ponímanie a prežívanie slobody, ktorá sa nechápe ako schopnosť realizovať Boží úmysel s rodinou a manželstvom, ale ako nezávislá sila osobne sa uplatňovať, často aj na úkor iných, len pre vlastný, sebecký blahobyť.“⁹

Spomínaná forma slobody má veľký podiel na funkčnosti manželstva a rodiny. Vlastnému prežívaniu slobody sa každý jedinec učí už od detstva. Práve v tom čase sa dieťa rozvíja, zdokonaľuje a naplňuje obraz a podobizeň Stvoriteľa. Má slobodu. Môže sa rozhodnúť. Pre dobro, ale i pre zlo. Úlohou rodičov je učiť dieťa slobode. Len vtedy vyrastie z dieťaťa slobodný jedinec, keď ho to niekto naučí. Môže to urobiť iba ten, kto sám žije slobodu. Tú ale treba chápať ako najvyššiu zodpovednosť.¹⁰ K tomuto názoru sa prikláňa aj učenie Cirkvi, ktoré tvrdí, že každý kresťan má pamätať na osobitné poslanie, ktoré mu bolo zverené, a byť príkladným v zodpovednosti,¹¹ myslieť na práva mravného zákona, brať ohľad na práva iných, na svoje povinnosti voči ostatným a na všeobecné dobro,¹² ku ktorému sa človek môže prikloniť jedine slobodne. Sloboda robí človeka zodpovedným za vlastné činy v takej miere, v akej sú dobrovoľné. Pokrok v čnosti, poznanie dobra a askéza posilňujú vládu vôle nad jej činmi.¹³ Čím väčšmi človek koná dobro, tým sa stáva slobodnejším. Pravá sloboda je iba tá, ktorá je v službe dobra a spravodlivosti.

Pravým opakom tohto poznatku je zvolenie si neposlušnosti a zla, ktoré je cestou do otroctva hriechu (Rim 6,17). Sloboda nie je bez hraníc a je omylná. V knihe prvopočiatkov možno zistiť fakt, že človek zlyhal ako prvý. Slobodne zhrešil tým, že odmietol plán Božej lásky.¹⁴ Toto bolo akýmsi štartom pri ostatných rozhodnutiach človeka. Dejiny ľudstva často svedčia o nešťastiach, pod ktorými je neraz podpísané neprimerané prežívanie slobody. Pekne to zachytáva istá vieroučná

⁹JÁN PAVOL II.: *Familiaris consortio* (6) – Exhortácia o úlohách rodiny v dnešnom svete. Trnava : SSV, 1993, s. 16-18.

¹⁰TRNOVEC, S. (ed.): *Rodinná politika v SR po vstupe do EÚ*. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo, 2004, s. 67.

¹¹Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes* (75) - Konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete. <http://www.kbs.sk/?cid=1118410965> (26.11.2011).

¹²Porov. PAVOL VI.: *Dignitatis humanae* (7) – Deklarácia o náboženskej slobode. <http://www.kbs.sk/?cid=1118410933> (26.11.2011).

¹³KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI: Trnava : SSV, 1999, s. 443.

¹⁴Satan robí Boha luhárom a tak je dielo Zlého, ktorý začal rozhovor nevinnou otázkou, dokonané. Adam a Eva odmietajú Božiu lásku domnievajúc sa, že nie je dokonalá, pretože pýcha, žiadostivosť po dokonalosti a nezávislosti na Bohu – Stvoriteľovi ich robí nedokonalými v láske, ktorá je voči Bohu nutnosťou. Porov. Gn 3, 1-13.

konštitúcia, v ktorej sa píše o tom, ako moderný ateizmus dáva človekovi možnosť prežívať a vnímať slobodu. Ako čosi, čoho je tvorcom sám – bez akejkoľvek závislosti na Bohu. V tomto kontexte sa vylučuje uznanie akéhosi Pána, ktorý je pôvodcom a cieľom všetkého. Podľa kardinála Wojtyły je sloboda schopnosťou – dynamikou človeka, ktorá sa v plnosti nevyjadruje tvrdením „chce sa mi“, ale skrze autentické „ja chcem“, ktoré je základom odhalenia transcencie osoby v čine. Sloboda sa najlepšie predstavuje pri zážitku, ktorý môžeme skrátiť ako „môžem – nemusím“. V tomto prípade je to nielen obsah vedomia, ale prejav dynamizmu vlastného človekovi.¹⁵

Iba pravda o sebe umožňuje ozajstné zaangažovanie slobody vo vzťahu k druhej osobe. Láska spočíva na zaangažovaní sa slobody, pretože ona je darovaním seba a darovať sa znamená ohraničiť svoju slobodu vzhľadom na druhého. Ohraničiť vlastnú slobodu by bolo niečím negatívnym a nepríjemným, ale láska spôsobuje, že ono je niečím pozitívnym, radostným a tvorivým. Sloboda je pre lásku. Sloboda nepoužívaná a nevyčerpaná láskou sa stáva niečím negatívnym, dáva človeku pocit prázdnoty a nenaplnenosti. Teda môžeme povedať, že láska je akoby hybným motorom slobody a čím viac slobodu naplníme láskou, tým viac konáme dobro. A človek túži viac po láske ako po slobode – sloboda je prostriedkom a láska je cieľom.¹⁶

Žiť slobodu neznamena hovoríť a robiť čokoľvek. Byť slobodným neznamena byť – tak, ako sa dnes predstavuje – sebestačným a mať za cieľ jedine uspokojenie vlastných potrieb. Takéto prežívanie slobody zaťažuje morálny život a vedie k pokušeniu prehrešovať sa proti láske. Keď sa človek odvráti od morálneho zákona, siaha na vlastnú slobodu a stáva sa otrokom samého seba, rozbíja vzťahy a ohrozuje rodinu. Oproti živočíšnemu inštinktu človek disponuje inteligenciou a slobodou. To mu dáva schopnosť žiť svoj život, inovovať okolie, či tvoriť umelecké dielo. Môže sa prispôbovať novým situáciám. Treba si ale opäť uvedomiť, že byť slobodným znamená nebyť otrokom inštinktu a pudu. Je to schopnosť nepoddať sa rôznym situáciám. Byť slobodným znamená rozhodnúť o svojom konaní s objektívnym pohľadom a so zreteľom na cieľ. Sloboda nie je daná raz a navždy. Človek – kultúrna bytosť – môže vzrastať vďaka svojim rozhodnutiam. Stále sa premieňa. Človeka formujú jeho rozhodnutia. Je schopný odpovedať na to, kto vlastne je. To je zodpovednosť, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou slobody. Vďaka tejto slobode môže milovať a to ho naplnia a uspokojuje. Vedomie slobody voči hodnotám, ktoré človek odhaľuje vďaka svojej schopnosti poznania, alebo prijíma od iných, v ňom rodí pocit povinnosti a vedie ho na úroveň etického života. Pluralizmus hodnôt vyžaduje od človeka nevyhnutnosť objaviť princíp hierarchie hodnôt. Sloboda rozhodnúť sa pre dobro alebo zlo vedie človeka k vlastnému odhaleniu etickej osobnosti. Tvárou v tvár množstvu, a zvlášť konfliktnosti hodnôt, sa človek môže so svojou slobodou skutočne nájsť iba

¹⁵WOJTILA, K.: *Osoba i czyn*. Kraków : PTT, 1985, s. 127-138.

¹⁶WOJTILA, K.: *Láska a zodpovednosť*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2002, s. 104-105.

vtedy, keď odkryje pravdu o sebe, keď v sebe odkryje pravú hierarchiu potrieb a pravú hodnotu seba samého ako človeka. No pravda o človeku sa nevyčerpáva na úrovni fyzickej či psychickej, ako to niektorí tvrdia. V základoch jeho bytia je duchovný rozmer. A teda na tomto základe je vedomou a slobodnou bytosťou. Tu je ukryté tajomstvo jeho dôstojnosti a princíp hierarchizujúci svet ľudských hodnôt.¹⁷

Učenie Cirkvi dnes prichádza do spoločenskej a kultúrnej situácie, ktorá sťažuje jeho pochopenie a súčasne ho robí naliehavejším a nenahraditeľnejším pre rozvoj skutočného dobra človeka. Ukazuje, že Boh vo svojej láske stvoril svet, a ľudí povolal k účasti v jeho živote. Neopustí ľudí po ich páde v Adamovi, ale poskytuje im neustále pomoc, aby dosiahli spásu vďaka Kristovi, ktorý vo svojej slobode a láske daroval svoj život za ľudí.

V niektorých myšlienkových prúdoch je tak vyzdvihovaná sloboda, až sa považuje za čosi absolútne, za niečo, čo má byť zdrojom dobra. Jedná sa tu hlavne o náuky, či smery nemajúce zmysel pre transcendentno, ba niektoré sa dokonca priamo vyhlasujú za ateistické.¹⁸ Dôstojnosť človeka však vyžaduje, aby konal z vedomého a slobodného rozhodnutia, z vnútornej pohnútky, ale nie pod vplyvom slepého vnútorného pudu alebo čisto vonkajšieho donútenia. Takúto slobodu človek dosahuje, keď sa oslobodzuje od akéhokoľvek otroctva žiadostivosti a mieri k svojmu cieľu cestou slobodného rozhodnutia sa pre dobro.¹⁹ Nastáva ale problém už v spomínanom prežívaní slobody, ktorú človek stotožňuje s nezávislosťou na nikom a na ničom. Takáto skúsenosť sa prieči základnému princípu, podľa ktorého je sloboda závislá od pravdy, princípu, ktorý tak jasne a rozhodujúco vyjadril Kristus slovami: „*Poznáte pravdu a pravda Vás vyslobodí*“ (Jn 8,32).

Zjavenie nás pouča, že moc rozhodovať o tom, čo je dobré alebo zlé, nepatrí človekovi, ale výlučne Bohu. S týmto názorom nesúhlasia doktríny, ktoré priznávajú slobodnému človeku schopnosť tvoriť hodnoty, čím sa stavia pred pravdu, ba pravda sama sa uznáva za jeden z výtvorov slobody. Tento omyl však vyplýva z toho, že človek zabudol na závislosť rozumu od Božej múdrosti a taktiež o nevyhnutnosti Božieho zjavenia pri poznaní morálnych právd, a to aj tých, ktoré sa týkajú prirodzeného poriadku. Došlo sa až k tomu, že sa presadzuje úplná nezávislosť rozumu v oblasti mravných noriem. Z tohto pohľadu už spomínané myšlienkové smery negujú pravdu, ktorá sa nachádza vo Svätom písme a nepretržitom učení Cirkvi, že autorom prirodzeného mravného zákona je Boh a že človek sa skrze svoj rozum zúčastňuje na večnom zákone, ktorý sám netvorí.²⁰ Pravda

¹⁷SŁOMKA, W.: *Wolność i zniewolenie*. New Jersey : Wallington, 1988, s. 16-17.

¹⁸Porov. JÁN PAVOL II.: *Veritatis splendor (32)* – Encyklika o základných otázkach cirkevnej náuky o mravnosti. Trnava : SSV, 1994, s. 52-54.

¹⁹Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: *Gaudium et spes (17)* - Konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete. <http://www.kbs.sk/?cid=1118410965> (26.11.2011).

²⁰Porov. JÁN PAVOL II.: *Veritatis splendor (35)* – Encyklika o základných otázkach cirkevnej náuky o mravnosti. Trnava : SSV, 1994, s. 56-57.

a morálna správnosť nie sú autonómnymi výtvormi ľudského ducha a svedomia človeka. Človek je vystavený autorite pravdy a musí sa jej podriadiť. Je povinný hľadať pravdu, pretože ona je najvyššou autoritou pre morálne princípy.

Zamýšľajúc sa nad otázkou slobody v kontexte manželstva a rodiny vidíme, akým veľkým môže byť tento problém nielen v dnešnej sekularizovanej spoločnosti, ale taktiež v životoch konkrétnych kresťanských manželstiev. Muž a žena, ktorí sa sebe navzájom darujú úkonom, ktorý je vlastný a vyhradený manželom, dotýka sa najvnútornejšieho jadra ľudskej osoby ako takej. Uskutočňuje sa skutočne ľudským spôsobom iba vtedy, ak je začlenený do lásky, s akou sa navzájom bezvýhradne zaväzujú žiť až do smrti. Toto úplné odovzdanie by bolo iba klamom, ak by si človek niečo ponechal pre seba, napríklad rozhodnúť sa v budúcnosti inak.

Manželstvo ako inštitúcia nie je výsledkom nejakého neoprávneného zásahu spoločnosti či autority, ani nie je žiadnou zvonku nanútenou formou, ale je to vnútorná požiadavka samotnej manželskej zmluvy lásky, ktorá sa týmto spôsobom prejavuje navonok ako niečo jedinečné a výnimočné, aby sa tak v plnosti uskutočnila vernosť v pláne Boha Stvoriteľa. Táto vernosť ale neobmedzuje slobodu osoby, ale ju chráni pred akýmkoľvek subjektivismom a relativizmom a ponecháva jej účasť v stvoriteľskej Múdrosť.²¹ Problém chápania a prežívania slobody bol už v prvokresťanských časoch. Preto apoštol Pavol spomína: „*Všetko smiem. Ale nie všetko osožím. Všetko smiem. Ale ja sa ničím nedám zotročiť*“ (1 Kor 6,12). Boh nás však neustále pozýva k pravej slobode, ku slobode Božích detí, ktorej zárukou a pôvodcom je on sám. „*Túto slobodu nám vydobyl Kristus. Stojte teda pevne a nedávajte sa znova zapriať do jarma otroctva*“ (Gal 5,1).²²

1.2 Neprimerané chápanie a interpretácia lásky

Existuje mnoho podôb lásky. Toto tvrdenie potvrdzuje aj pápež Benedikt XVI., keď píše o viacerých podobách lásky. O tej, ktorú nám ponúka vnímať Biblia, o láske pochádzajúcej z Tradície Cirkvi a v neposlednom rade o ľudskej láske, pričom rozlišuje slovo *eros*, ktorým sa označuje svetská láska od slova *agapé*, čo označuje lásku založenú na viere. Na inom mieste v tej istej encyklike charakterizuje veľkosť Božej lásky tak, že jeho láska k človeku je zároveň pre človeka odpúšťajúcou láskou, ktorá je tak silná, že obracia Boha proti nemu samému – totiž jeho lásku proti jeho spravodlivosti. Z tejto lásky sa má odvíjať aj ľudská láska k blížnemu, ktorá je cestou stretnutia

²¹Porov. JÁN PAVOL II.: *Familiaris consortio* (11) – Exhortácia o úlohách rodiny v dnešnom svete. Trnava : SSV, 1993, s. 25-27.

²²NOWOSAD, S. – WYROSTKIEWICZ, M.: *Wolność*. In: Jan Paweł II.: *Encyklopedia nauczania moralnego*. Radom : Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, 2005, s. 582-584.

sa s Bohom.²³ Všetky podoby lásky sú dôležité a majú svoje miesto v našom živote. Takouto láskou môže byť láska rodičov k deťom a naopak, láska priateľov, medzi príbuznými a láska k našim blízkym, ktorú nám opísal Ježiš vo svojom podobenstve o mužovi, ktorý idúc po ceste padol do rúk zbojníkov, ale zachránil ho istý milosrdný samaritán (Porov. Lk 10,30-37). Podstatným znakom každej formy lásky pri tom je úcta k blížnemu a rešpektovanie jeho svedomia. Najdôležitejšia láska, ktorá je dnes len veľmi málo pochopená, je láska k Bohu, pretože ak hovoríme, že Boh je stály, nemeniteľný a verný, potom je veľmi dôležité, aby sme mu začali úplne veriť a dôverovať,²⁴ čo je naozaj možné iba v budovaní lásky k nemu, pretože on je Láska (Jn 5,4-8), z ktorej pochádza každý iný spôsob lásky. Samotná láska k Bohu pochádza z Božieho príkazu (Dt 6,5). Vzájomnú symbiózu lásky Boha a človeka opisuje tiež pápež Benedikt XVI., keď na jednom zo svojich pravidelných príhovorov počas modlitby Anjel Pána hovorí „*Kristovo srdce je Božsko-ludské. Boh a človek sa v ňom dokonale stretli - bez rozdelenia a bez zmätku. On je obrazom, ba čo viac, je vtelením Boha, ktorý je láskou ... a životom.*“²⁵ Práve nedostatkom či úplnou absenciou lásky k Bohu sa môže z človeka urobiť duchovná mŕtvola. Láska k Bohu nie je iba vrcholom ľudského bytia, ale je aj prameňom, pôvodom a nosným dôvodom, ako bolo vyššie spomenuté, každej inej lásky.

Na základe mnohých negatívnych skúseností si niektorí ľudia myslia, že láska je iba „fatamorgána“, za ktorou síce utekáme, ale nakoniec je stále iba tým, čím je – ilúziou. To, čo sa nedá uskutočniť. Problém, prečo sa láska nejaví ako jednoduchá a uskutočniteľná, je v tom, že jej prejavy má každý človek ohraničené len podľa svojich predstáv. Ak vzťah vydrží, hovoríme o veľkej láske, no ak sa vzťah či manželstvo dostávajú do krízového obdobia, často je to pre oboch partnerov len sklamanie zo života a ďalšia trpká skúsenosť, ktorá presvedča, že pravá láska nie je možná. Proti tejto skepse Cirkev argumentuje tým, že láska je možná, môže sa vydať a skutočne sa vydať, ak sa ľudia pridržajú „návodu na používanie“ toho, od koho láska pochádza.²⁶ Božie zákony sú zákonmi lásky, gramatikou lásky, návodom na použitie lásky, návodom ako môže láska rásť, existovať a prežiť napriek všetkým skúškam.²⁷ Ľudská láska nemôže nahrádzať Boha.²⁸ Je veľkým omylom myslieť si, že človek k plnosti v láske nepotrebuje Ježiša, že stačí, ak máme lásku, pretože tak ako sú všetci ľudia povolani k tomu istému cieľu, k Bohu, tak jestvuje tiež istá podobnosť medzi jednotou božských osôb a bratstvom, ktoré majú ľudia medzi sebou uzatvárať v pravde a láske. Totižto bez

²³Porov. BENEDIKT XVI.: *Encyklika Deus Caritas est (7-16) – Encyklika o kresťanskej láske*. Trnava : SSV, 2001, s. 13-25.

²⁴Porov. KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI: Trnava : SSV, 1999, s. 514.

²⁵BENEDIKT XVI.: *Príhovor pri modlitbe Anjel Pána zo dňa 9.3.2008*. <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20080309004> (14.3.2008).

²⁶Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes (50) - Konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete*. <http://www.kbs.sk/?cid=1118410965> (26.11.2011).

²⁷LAUN, A.: *Láska a partnerstvo*. Bratislava : Vydavateľstvo Serafín, 1996, s. 12.

²⁸Porov. KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI: Trnava : SSV, 1999, s. 469.

Pána Ježiša nikdy nebudeme vedieť milovať skutočnou láskou, ktorá by vydržala všetky nástrahy, ktoré manželov stretávajú. O tom, akú podobu má mať láska k Bohu, ale i k blížnemu, píše apoštol Pavol vo svojom hymne v Liste Korint'anom, keď píše, že láska má byť: trpezlivá, nemá závidieť, vypínať sa, vystatovať sa, nemá byť nehanebná, sebecká, nemá sa rozčuľovať, myslieť na zlé a nemá sa radovať z nepravosti, ale má sa radovať z pravdy (1 Kor 13,4-7).

Nedostatkom pri chápaní a prežívaní lásky, ktorý v mnohých prípadoch vyúsťuje do krízy vzťahov, je tiež presvedčenie človeka, že láska má nutný súvis iba so sexuálnou potrebou, či telesnou blízkosťou muža a ženy. Problém nastáva vtedy, keď sa cieľ intímneho, sexuálneho života, ktorým je plodenie detí, nahrádza iba sebauspokojením, pretože tu sa láska mení na egoizmus. Preto, aby v manželstve nenastávala takáto forma egoizmu, je nevyhnutné chápať lásku a sexualitu ako duchovno – telesný vzťah. Nesmie to byť sebecko, ale vernosť, vrúcnosť a oddanosť. To znamená brať ohľad na druhého, rešpektovať ho s láskou, chápať jeho psychiku, jeho sklony a potreby.²⁹ V súvislosti s dokonalou resp. nedokonalou láskou si treba ale uvedomiť, že nech sa manželstvo a láska nachádza kdekoľvek, na akomkoľvek bode, vždy existuje priestor pre rast a malé zmeny, ktoré môžu priniesť veľký výsledok.³⁰

2 OHROZENIE DÔSTOJNOSTI OSOBY

Správna vízia spoločenstva vyplýva v konečnom dôsledku z kresťanskej koncepcie osoby a súčasne skutočné uznanie „podmetovosti“ spoločnosti závisí vždy najskôr od uznania podmetovosti každého jedinca. S tým súvisí aj samotné chápanie dôstojnosti človeka a osoby vôbec, pretože ona má svoj hlboký základ v tom, že Boh stvoril človeka na svoj obraz a povolal ho k nadprirodzenému životu, ktorý prevyšuje pozemský život. Človek, ako bytosť obdarená rozumom a slobodnou vôľou a ako subjekt práv a povinností, predstavuje prvú základnú hodnotu sociálnej náuky Cirkvi, je srdcom a dušou tejto náuky.³¹ Dá sa povedať, že po druhej svetovej vojne sa človek ako taký dostal do popredných sfér sociálnych výpovedí Cirkvi. Išlo tu hlavne o otázky ľudskej dôstojnosti, pričom sa vytváral taký spoločenský poriadok, ktorý by viac neohrozoval túto dôstojnosť.³² Ochrana ľudskej dôstojnosti je prirodzeným dôsledkom pravdy v jej prvoradom pomere k spoločnosti. Preto tiež personalistická zásada výrazne potvrdzuje, že jedna osoba má byť prijímaná druhou a v tomto dôsledku prijímaná cez spoločenstvo, vzhľadom na jej jedinečnú hodnotu, ktorá sa určuje vrodenu ľudskou

²⁹Porov. KOREC, J. CH.: *K manželstvu a rodine*. Bratislava : Lúč, 2004, s. 14.

³⁰FRYDRYCHOVÁ, M.: *Příprava na manželství*. Brno : Nová naděje, 1992, s. 92.

³¹Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes (12-22)* - Konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete. <http://www.kbs.sk/?cid=1118410965> (26.11.2011).

³²Porov. JÁN PAVOL II.: *Centisimus annus (61)* – Encyklika k 100. výročiu encykliky *Rarum novarum*. <http://www.kbs.sk/?cid=1117280649> (12.4.2011).

dôstojnosťou.³³ Tým istým spôsobom – teda uznaním a ochranou ľudskej dôstojnosti – je možné v plnej miere porozumieť, ako v rámci spoločenského poriadku uviesť do súladu jeho normatívny aspekt s právom na slobodu. Norma nemôže byť predstavovaná ako niečo, čo ohraničuje človeka, ale ako správne doporučené, akým spôsobom nenarušiť to, čo vyjadruje „podstatu človeka“.³⁴ Týmto spôsobom sa osoba stane prameňom spoločenského poriadku.

Ak by sme mali uvažovať nad tým, prečo má mať človek vlastnú dôstojnosť, aká je jej hodnota a odkiaľ pochádza, bolo by azda vhodné pripomenúť si, že človek sa označuje ako duchovno – telesné bytie obdarené rozumom a slobodnou vôľou. Týmto rozumom a vôľou presahuje svet vecí. K dôstojnosti patrí aj fakt, že už z prirodzenosti vyplýva – a to aj pre neveriacich ľudí – do srdca vpísaný zákon, ktorým je hlas ich svedomia, ako na to poukazuje v Písme napr. sv. apoštol Pavol (Rim 2,14-15). Teologické zdôvodnenie dôstojnosti človeka začína teológiou stvorenia v čase, keď Boh stvoril človeka na svoj obraz a podobu (Gal 1,26). Už cirkevní otcovia, najmä pápež Lev Veľký, zdôrazňovali, že v Ježišovi Kristovi prijal Boh s konečnou platnosťou všetko ľudské a tak človeku prepožičal jedinečnú dôstojnosť. Dôkazom toho je fakt, že v Ježišovi Kristovi všetky prirodzené rozdiely, ktoré sú medzi ľuďmi, strácajú svoj diskriminujúci charakter, ako hovorí aj sv. Pavol, že už niet ani Žida, ani Gréka, ani otroka, ani slobodného, lebo v Kristovi sme všetci jedno (Gal 3,28 a Kol 3,11). To znamená, že každý je povoláný k dôstojnosti Božích detí. Sám Ježiš ukazuje svojim správaním, že všetci ľudia majú svoju dôstojnosť a majú právo na to, aby boli uznaní a bráni vážne.

Ľudská dôstojnosť sa dá chápať v dvojakom zmysle:

- ako dokonalosť, ktorú človek dosahuje prácou na sebe samom, aktivitou zameranou na iných, vernosťou voči prijatým hodnotám a ich realizáciou. Sám človek sa stáva tvorcom svojej dôstojnosti a môže ju - podobne ako získať – stratiť. Nie je vrodenu hodnotou. Takéto chápanie dôstojnosti sa nazýva individuálnou dôstojnosťou.
- ako vrodená ontická hodnota, ktorá je trvalá, nechýbajúca a zaväzujúca.³⁵

Nie ľudská osoba rozhoduje o tom, že je osobou, že vlastní dôstojnosť. Ľudská dôstojnosť, to je jednoducho samotná osoba ako hodnota. Akceptovať dôstojnosť osoby znamená uznať fakt, že ľudská bytosť je dielom samého Boha. On vytvára duchovnú nesmrteľnú dušu tej bytosti, ktorej organizmus začína jestvovať ako dôsledok telesného vzťahu muža a ženy.³⁶ Telesný vzťah musí vyplývať z lásky osôb, lebo v nej nájde úplné naplnenie. Hoci táto láska nedáva jestvovanie novému

³³Porov. BUTTIGLIONE, R.: *Chrześcijanie a demokracja*. Lublin : Polihymnia, 1993, s. 124.

³⁴Porov. SZOSTEK, A.: *Wokół godności, prawdy i miłości*. Lublin : KUL, 1995, s. 42-63.

³⁵MAZUREK, J.: *Godność osoby ludzkiej jako wartość absolutna. Roczniki nauk społecznych*. Lublin : KUL, 1993, s. 261.

³⁶Boh – ako jediná sama o sebe jestvujúca po všetkých stránkach dokonalá Bytosť – tvorí človeka, ktorému dáva dôstojnosť. Podiel rodičov na „vzniku osoby“ dostáva nový obsah vo chvíli, keď prijímajú dieťa do rodiny ako do spoločenstva osôb.

duchu – duši dieťaťa, predsa však musí byť ochotná, aby túto novú osobnú bytosť, ktorá vznikla z telesného vzťahu, prijala a zabezpečila jej úplný telesný aj duchovný rozvoj. Takýto rozvoj neskôr prináša bohaté ovocie výchovy.

Vo svojom prirodzenom stave, ktorý zodpovedá Božiemu stvoriteľskému plánu, je človek súčasne autonómny, inteligentný a slobodný subjekt, živý príslušník jedinej ľudskej rodiny, bytosť povolaná uskutočniť vlastné predurčenie mnohotvárnou činnosťou svojich schopností na dosiahnutie cieľa osoby a spoločnosti.³⁷ Človek ako osoba je stredobodom a vrcholom spoločnosti a má za cieľ vytváranie a zdokonaľovanie hospodárskych, kultúrnych a duchovných podmienok, ktoré majú umožniť čo najväčšiemu počtu osôb rozvoj ich schopností a uspokojovanie ich oprávnených požiadaviek dokonalosti a šťastia. Človek preukazuje potrebu rôznych hodnôt. Z nich jedna je najdôležitejšia. Mohli by sme ju nazvať akosi matkou iných hodnôt, ktoré si človek v živote volí. Ide o dôstojnosť ľudskej osoby.³⁸ Ochrana ľudskej dôstojnosti bude len vtedy skutočná, keď sa prijme, že osoba je bytím existujúcim v sebe a nie v niečom inom, že je založená na sebe samej a nie na inom bytí. Nie je teda časťou, či fragmentom alebo prípadným bytím, nie je ani elementom sveta alebo jednoduchým exemplárom ľudského druhu, ktorý je možné vymeniť. Každá ľudská osoba je novinkou, je jediným a neopakovateľným bytím. Byť osobou znamená existovať zo seba, v sebe a pre seba. Zároveň to znamená, že osoba je autonómny a slobodný bytím v rozhodovaní o sebe. To má za následok, že vážnosť dôstojnosti osoby je tak vážna, že s ňou nemôže byť zaobchádzané ako s prostriedkom.³⁹ Niet azda jednoznačného chápania pojmu dôstojnosti ľudskej osoby. Vo všeobecnosti však možno povedať, že strata dôstojnosti má na svedomí odlúďštenie, ktoré sa prejavuje zánikom humánnych hodnôt, tak v osobnom, spoločenskom, ako i v kultúrnom živote. Možno hovoriť o akejsi dehumanizácii. Medzi jej najdôležitejšie prejavy a pramene patria napr. komercializácia kultúry a ľudskej činnosti, inštrumentalizácia postojov k práci, pri ktorej zaniká tvorivý a osobný vzťah k práci, spredmetnenie medziľudských vzťahov, ktoré prestávajú byť vzťahmi osôb, anonymita života, ktorá hrozí jednotlivcom napriek tomu, že rastie ich vzájomná spoločenská závislosť, pokusy o využitie materiálno a technicko – výrobného rozvoja na ovládnutie iných.⁴⁰ Ak by sme to mali zhrnúť, jedná sa tu o všetko, čo má za následok odobratie priestoru pre rozvoj skutočného humanizmu.⁴¹ Podľa koncilového učenia strata humánnosti a vôbec dôstojnosti

³⁷Porov. SPIAZZI, R.: *Sociálny kódex Cirkvi*. Trnava : Dobrá kniha, 2000, s. 59.

³⁸Porov. RODZIŃSKI, A.: *Osoba, moralnosť, kultura*. Lublin : KUL, 1989, s. 32.

³⁹Porov. VRAGAŠ, Š.: *Základné otázky sociálneho učenia Cirkvi*. Bratislava : CMBF, 1996, s. 29-30.

⁴⁰Porov. MICHANČOVÁ, S.: Social work and religious traps of family violence victims. In: KOVALČÍKOVÁ, I. – MATULAYOVÁ, T. (eds.) *Professional ethics as a part of professional competence of supporting professions : Book of proceedings of the international scientific conference of the international project NIL-II-022-d, November 22-23, 2010*. Prešov, Slovakia: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011, s. 69.

⁴¹PIWOWARSKI, W. a kol.: *Slovník katolíckej sociálnej náuky*. Trnava : Dobrá kniha, 1996, s. 23.

človeka nie je iba dôsledkom týchto premien. Koncil navyše pripomenul, že kresťania sú povolání budovať ľudskejší svet, svet lepšie zodpovedajúci jedinečnej dôstojnosti človeka.⁴² Pravý spoločenský pokrok spočíva v rozvoji mravného vedomia, ktoré vedie k preberaniu väčších spoločenských povinností a k otvorenosti voči iným i voči Bohu.

2.1 Ohrozenie osoby v kontexte manželstva a rodiny

Ak sme sa doteraz venovali ohrozeniam dôstojnosti osoby vo všeobecnosti, skúsme si v tejto časti priblížiť to, ako súvisí a aký má dopad porušenie ľudskej dôstojnosti na samotné manželstvo, resp. rodinu. Tu si ale treba pripomenúť, že Katolícka cirkev vždy bránila a bráni dôstojnosť manželstva a rodiny ako Božej ustanovizne. Dôkazom je i jestvovanie pomerne rozsiahleho počtu manželských prekážok, ktorých existencia medzi snúbencami zabraňuje vzniku platného manželstva.⁴³ Medzi tieto prekážky patria podľa kánonickej doktríny aj tzv. eticko-právne manželské prekážky, z ktorých vyberieme aspoň tie, s ktorými sa často možno stretnúť v praktickom živote. Ide o: pokrvenstvo,⁴⁴ únos,⁴⁵ švagrovstvo,⁴⁶ resp. príbuzenstvo a verejná mravopočestnosť.⁴⁷ Spomínaný text len v zlomku uvádza vážnosť neakceptovania alebo ignorovania ľudskej dôstojnosti, pretože cieľom tu nie je predstaviť všetko nebezpečenstvo danej problematiky, ale poukázať na to, že akceptovanie dôstojnosti človeka hlboko zasahuje do mnohých sfér. O tom, aké dôležité a nevyhnutné je chrániť dôstojnosť človeka a aký to má dopad, veľmi pekne hovorí pápež Ján Pavol II., keď zdôrazňuje, že „*spoločnosť nemôže žiť v mieri a prosperite, nemôže dosiahnuť pravý pokrok bez toho, aby nechránila ľudskú osobu, nerozlučnosť manželstva a úctu k životu.*“⁴⁸

V súvislosti s tvrdením blahoslaveného pápeža Jána Pavla II. treba bez váhania uznať, že chybné postavené kritérium hodnôt vedie k tyranii či degradácii človeka vôbec. Druhý vatikánsky

⁴²Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: *Gaudium et spes (91)* - Konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete. <http://www.kbs.sk/?cid=1118410965> (26.11.2011).

⁴³Porov. KRUNKOVÁ, A.: Ústavno-právna koncepcia manželstva v Slovenskej republike. In: ČITBAJ, F. (ed.): *Manželstvo v kánonickom práve*. Prešov : GTF PU v Prešove, 2009, s. 163.

⁴⁴V priamej čiare je manželstvo neplatné medzi všetkými nahor i nadol a v druhom stupni bočnej čiary (brat a sestra). V bočnej čiare je manželstvo neplatné do štvrtého stupňa včítane. Medzi bratrancom a sesternicou je príbuzenstvo štvrtého stupňa bočnej čiary, mohli by platne uzavrieť manželstvo len na základe dišpenzu ordinára, ktorý môže udeliť len z vážnych dôvodov. Treba však od takýchto manželstiev všemožne odrádzať. Medzi bratrancami II. stupňa (prabratranci) niet manželskej prekážky.

⁴⁵Nemôže byť platne uzavreté manželstvo medzi mužom - únoscom a unesenou ženou alebo ženou zadržíavanou za účelom uzavretia manželstva s ňou.

⁴⁶V priamej čiare nikdy nie je dovolené manželstvo (napr. zať a svokra). V bočnej čiare švagrovstvo nie je manželskou prekážkou (napr. muž môže uzavrieť manželstvo so sestrou svojej zomrelej manželky).

⁴⁷Vzniká z neplatného manželstva po začatí spoločného života a zo známeho, verejného konkubinátu. Rozlučuje manželstvo v prvom stupni priamej čiary medzi mužom a pokrvnými ženy a opačne medzi ženou a pokrvnými mužmi (napr. muž nemôže uzavrieť manželstvo s družkou svojho otca, matka nemôže uzavrieť manželstvo s druhom svojej dcéry). Porov. Pekarčík, M.: *Eticko – právne manželské prekážky*. <http://www.tribunal.kapitula.sk/2006-2/eticko.htm> (10.12.2007). Taktiež: <http://www.synoda.kapitula.sk/documents/kat05.doc> (14.2.2008).

⁴⁸Porov. Z myšlienok Jána Pavla II. na portáli o Misiách. http://www.misie.sk/Misie/Myslienky/O_JanPavol.htm (14.2.2008).

koncil v jednom zo svojich dokumentov podčiarkuje, že „*rastie vedomie neobvyklej dôstojnosti, aká prináleží ľudskej osobe, ktorá presahuje všetky veci, a ktorej zákony a taktiež záväzky majú všeobecný a nedotknuteľný charakter*“.⁴⁹ Možno teda hovoriť o tom, že dôstojnosť ľudskej osoby je na jednej strane vyvyšovaná a na strane druhej „pošliapaná“. Ján Pavol II. vidiac túto skutočnosť píše: „*Zamyslite sa nad rôznymi formami násilia, ktoré dnes ohrozujú človeka. Osoba, ak nie je uznaná a milovaná na mieru jej dôstojnosti, živého Božieho obrazu, je vystavená na najviac pokorujúce a znetvorené akty zinstrumentalizovania, výsledkom ktorých je to, že sa dostáva do otroctva silnejšieho. „Silnejší“ môže mať rôzne mená: ideológia, ekonomická sila, neľudský politický systém, či agresivita masovokomunikačných prostriedkov.*“⁵⁰ Pokiaľ je a má byť rodina stále viac jednotou a spoločenstvom osôb, nachádza v láske príčinu a trvalý podnet, aby uznávala v každom svojom členovi jeho vysokú dôstojnosť osoby a živý obraz, a ako taký ho rešpektovala a bránila. Právom preto zdôrazňovali otcovia Druhého vatikánskeho koncilu, že mravným meradlom pravých manželských a rodinných vzťahov je rešpektovanie dôstojnosti a povolania jednotlivých osôb. A dokonalejšie nachádzajú samých seba iba vtedy, ak sa nezištne darujú.⁵¹ Skutočná manželská láska predpokladá a vyžaduje, aby mal muž v hlbokjej úcte dôstojnosť ženy. V tomto svetle možno pochopiť a s radostnou vďakou obdivovať, k akej dôstojnosti povýšil Boh manželstvo a rodinu, keď ju učinil znakom a miestom zmluvy lásky medzi Bohom a ľuďmi, medzi Ježišom Kristom a Cirkvou, jeho nevestou.

3 OHROZENIE DÔSTOJNOSTI ŽIVOTA

Jedným z prejavov nesprávneho chápania ľudskej dôstojnosti je ochrana ľudského života od počatia po prirodzenú smrť. Nakoľko je táto téma dosť obsierna, pokúsme sa ju rozdeliť do dvoch častí. V prvej by sme sa zamerali na ochranu života od jeho úplného počiatku a v časti druhej by sme mohli venovať pozornosť ochrane života dospelého, či vekom vyspelejšieho človeka. Oba tieto smery majú pôsobiská, ba svojím spôsobom ovplyvňujú manželstvo a rodinu. Rodina je miestom, kde prichádza na svet nový človek. Katechizmus rozširuje obzor tejto myšlienky a dodáva, že „je prirodzeným spoločenstvom, v ktorom sú muž a žena povolaní k darovaniu seba v láske a v darovaní života.“⁵² Je povinná strážiť dar počatého dieťaťa a dbať o jeho riadny rozvoj. Na druhej strane práve rodina má byť tá, ktorá sa stará o život vekom starších. Dôležité je chápať tiež rodinu ako

⁴⁹DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes* (62) - Konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete. <http://www.kbs.sk/?cid=1118410965> (26.11.2011).

⁵⁰JÁN PAVOL II.: *Christifideles laici* (5) – Exhortácia o povolani a poslaní laikov v Cirkvi a vo svete. <http://www.kbs.sk/?cid=1117279460> (23.4.2011).

⁵¹Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes* (24) - Konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete. <http://www.kbs.sk/?cid=1118410965> (26.11.2011).

⁵²KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI: Trnava : SSV, 1999, s. 538.

spoločenstvo zabezpečujúce starostlivosť svojim členom v posledných fázach života, pretože aj keď sa existencia trojgeneračnej rodiny, v ktorej mal starý človek svoje čestné miesto, stala otázkou minulosti, aj v súčasnosti zastáva rodina veľmi dôležitú úlohu v živote starého človeka. Hoci sa starí ľudia usilujú udržať si čo najdlhšie svoju domácnosť, toto ich úsilie je preniknuté túžbou po blízkosti s inými členmi rodiny, predovšetkým so svojimi deťmi.⁵³

Právo na život je základným ľudským právom. A predsa súčasná kultúra by ho chcela popierať, keď z neho urobila „nepohodlné“ právo, ktoré treba brániť a to z rôznych pohnútok. Nastáva boj o to, či sa počaté, no nenarodené dieťa môže dostať do rúk človeka (aj potenciálneho rodiča), ktorý rozhodne o jeho novej budúcnosti – živote či smrti. Často sa pritom odvoláva na slobodnú voľbu ženy rozhodnúť o živote, ktorý nosí v lone. Nech je toto rozhodnutie akékoľvek, netreba zabúdať, že v zápornom slova zmysle ide o morálne zlo, ktoré vychádza z prikázania „nezabiješ.“ Tu sa ale treba pozastaviť a pripomenúť si učenie Cirkvi v osobe Jána Pavla II., ktorý vracajúc sa k výrokom Druhého vatikánskeho koncilu, ktorý proklamoval a odsúdil mnohé zločiny a útoky proti životu, sám znova rozširuje obzor nad slovom „nezabiješ“, pretože ako vo svojej encyklike sám hovorí, že „*všetko, čo je proti samému životu, ako vražda každého druhu, genocída, potrat, eutanázia, ako aj samovražda; všetko, čo porušuje celistvosť ľudskej osoby, ako okyptovanie, fyzické alebo duševné trýznenie, snaha znásilniť človeka v jeho vnútri; všetko, čo uráža ľudskú dôstojnosť, ničia civilizáciu, pričom viac poškvrňujú tých, ktorí ich páchajú, než tých, ktorí týmto bezprávím trpia, a ťažko urážajú Stvoriteľa.*“⁵⁴

Vari toto prikázanie pripúšťa nejakú výnimku? Odpoveď je samozrejme – nie! Dokonca ani hypotéza legitímnej obrany, ktorá sa však nikdy netýka nevinného, ale vždy iba nespravodlivého agresora, musí rešpektovať princíp, ktorý moralisti kvalifikujú ako princíp korektnej obrany: aby bola legitímna, musí byť vykonaná tak, aby spôsobila čo najmenšiu škodu a pokiaľ je to možné, aby ušetrila život agresora. Prípady nenarodeného dieťaťa nepatria do tejto situácie, pretože v lone matky počaté dieťa nie je nikdy nespravodlivým agresorom, ale je to bezbranná bytosť, ktorá očakáva, že bude prijatá, a že jej bude poskytnutá pomoc. V tomto nemožno povoliť nijaké formy povôlnosti, ktoré by viedli k pošliapaniu ľudských práv a taktiež k zničeniu základných hodnôt, a to nielen jednotlivcov alebo rodín, ale aj samotnej spoločnosti.⁵⁵

Rodina dostala dar odovzdávania ľudského života – dar materstva o otcovstva. Muž sa stáva otcom cez materstvo svojej ženy. Je to symbióza, ktorá má svoj pôvod v Bohu. Oddelenie daru života od daru totálnej manželskej lásky je zúbožením istoty manželského spoločenstva. Dieťa je tak ako

⁵³ŠTEFKO, A.: *Dôstojnosť človeka v starobe, chorobe a zomieraní*. Bratislava : Dialógy, 2003, s. 40.

⁵⁴JÁN PAVOL II.: *Evangelium vitae (3)* – Encyklika o hodnote a nenarušiteľnosti ľudského života. Trnava : SSV, 1995, s. 9-11.

⁵⁵Porov. JÁN PAVOL II.: *Prekročiť prah nádeje*. Bratislava : Nové mesto, 1995, s. 181-183.

človek Božím darom.⁵⁶ Preto sa mu musí venovať veľká pozornosť s hlbokým citom pre jeho osobnú dôstojnosť. Týka sa to každého dieťaťa, ale je to zvlášť naliehavé, keď je dieťa ešte malé a bezmocné. Preto Cirkev odsudzuje ako ťažkú urážku ľudskej dôstojnosti a spravodlivosti akúkoľvek činnosť vlád alebo iných verejných autorít, ktoré nejakým spôsobom obmedzujú slobodu manželov rozhodovať o potomstve. Je povinnosťou zákonodarcov a vládnuvich osôb chrániť nevinných a to tým viac tých, ktorí sú najmenej schopní brániť sa, ktorých život je v nebezpečenstve a ktorým stroja úklady pre život. Medzi ne patria najmä deti počaté v materskom lone. Ak teda verejná moc namiesto toho, aby obraňovala tieto stvorenia, dovoľuje, aby ich lekári alebo iní likvidovali, všetci tí, ktorí sa stávajú zodpovednými za takýto zločin proti životu, „nech si uvedomia, že Boh je sudca a pomstiteľ ľudskej krvi, ktorá volá zo zeme do neba“ (Gn 4,10). Štát by mal zabezpečovať a všetkými možnými spôsobmi podporovať úctu k životu každého človeka. Zoči-voči tejto povinnosti sa nemožno dovolávať slobody svedomia a voľby, pretože úcta k životu je základom každého iného práva.⁵⁷ Dôležitosť úcty k životu pripomína aj Katechizmus Katolíckej cirkvi, v ktorom sa píše, že ľudský život ako taký má zvláštny vzťah k Stvoriteľovi, pretože práve on je Pánom a to od jeho úplného začiatku.⁵⁸ Kto by chcel zničiť ľudský život tak, ako sa ničia veci či predmety, ten by tým samým potvrdil, že považuje ľudský život za tovar, ktorým možno arbitrárne disponovať.⁵⁹

Ďalším problémom spojeným s ohrozením života a nemenej manželstva a rodiny je regulácia počatia a zodpovedného rodičovstva. Táto téma si svoju pozornosť zaslúžila v častejšie spomínanej encyklike Pavla VI. - *Humanae vitae*. Prokreácia nepredstavovala v minulosti žiaden problém, pretože bola považovaná za neoddeliteľnú súčasť manželstva. Narodenie dieťaťa sa považovalo za skutočný Boží dar a požehnanie. Všetci vieme, ako je to dnes. Mentalita v tomto smere je úplne iná. Čím ďalej, tým viac má prokreácia základ v Bohu a za slovom zodpovednosť v rodičovstve sa rozumie skôr neprivádzanie ako privádzanie nového života na svet. Je pravdou, že neraz sa za tento názor podpisuje práve vplyv okolia a spoločnosti. Prokreácia sa stala demografickým problémom. Manželia chcú často najprv realizovať svoje plány a práve to neraz odsúva odovzdanie nového života na druhú koľaj. Rovnako je nutné označiť ako ťažké bezprávie skutočnosť, že v medzinárodných vzťahoch sa hospodárska pomoc rozvojovým krajinám udeľuje spolu so závislosťou na antikoncepčných, sterilizačných a interrupčných programoch. Cirkev si je vedomá početných

⁵⁶GASIDŁO, W.: *Rodzina – dar i zadanie nadzieja ludzkości – II. międzynarodowy kongres teologiczno – duszpasterski rodzin*. Kraków : Wydawnictwo Czuwajmy, 1999, s. 81.

⁵⁷JÁN PAVOL II.: *Boží plán – desatoro pre tretie tisícročie*. Bratislava : Lúč, 1996, s. 51.

⁵⁸Porov. KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI: Trnava : SSV, 1999, s. 548.

⁵⁹Porov. OTOWICZ, R.: *Etyka życia. Bioetyczny teologiczny kontekst problematyki życia poczętego*. Kraków : WAM, 1998, s. 157-174.

a mnohostranných problémov, pred ktorými dnes stoja manželia pri svojej úlohe zodpovedného odovzdávania života. No napriek tomu dôrazne upozorňuje na nebezpečenstvo, ktoré so sebou prináša využívanie antikoncepčných prípravkov. Práve tie sa stávajú neblahými pre budovanie a posilnenie vzťahu, a to nielen pri spoznávaní sa mladých ľudí, ale hlavne už vo fungujúcom manželstve. Cirkev taktiež pripomína, že antikoncepcia v manželstve odtrhuje od seba dva významy, t.j. láskyplné zjednotenie a plodenie, ktoré Stvoriteľ zapísal do podstaty muža a ženy a do dynamiky ich pohlavného spojenia, a týmto spôsobom podrobujú Boží plán svojej ľubovôli.

Používanie antikoncepcie je taktiež veľká nespravodlivosť, ktorá sa pácha na žene. V jej organizme nastávajú zmeny, ktoré zabraňujú počatiu a navyše zbavuje muža zodpovednosti za to, čo sexuálny život so sebou prináša. Ovocie takéhoto života prichádza neskôr. Žena pociťuje krivdu a neraz cíti od muža iba túžbu vyhovieť jeho pudom. Necíti to, čo by chcela – že je naozaj milovaná.⁶⁰ Zatiaľ, čo pohlavné spojenie celou svojou povahou vyjadruje bezvýhradné vzájomné sebadarovanie manželov, antikoncepciou sa z neho stáva prejav práve opačný. Nastáva neúplné sebadarovanie, ktoré má za následok odmietnutie otvorenosti pre život a sfaľšovanie vnútornej pravdy manželskej lásky. Ale ak manželia tým, že sa prispôsobujú obdobiam neplodnosti, rešpektujú spojitosť medzi pohlavným stykom a plodením, podrobujú sa Božiemu plánu a „využívajú“ sexualitu v jej pôvodnej dynamike, akou je úplné sebaodovzdanie, bez manipulácie a znetvorenia.⁶¹

V dnešnej spoločnosti žijú tiež ľudia starí, chorí a nevládni. Neraz vidieť apatiu voči týmto ľuďom zo strany mladých, ktorí sa pozerajú na problémy staroby častokrát veľmi povrchno. Vo svojom myslení redukovávajú celú otázku staroby na ťažkosti, choroby a na čas očakávania konca.⁶² Hodnotný život človek vníma iba dovtedy, pokiaľ má zabezpečený blahobyt a život podľa vlastných predstáv, naopak, ak prichádzajú bolesti a utrpenia, život sa stáva nezmyselným. V tomto kontexte sa stáva možnosť využitia eutanázie naozaj ako veľmi dobrým prostriedkom, ktorým možno starého či chorého a nevládneho človeka zbaviť jeho „nezmyselného“ života. V súvislosti s týmto môžeme spolu s Magistériom skonštatovať, že eutanázia je vážnym porušením Božieho zákona, ako morálne neprípustné dobrovoľné zabitie ľudskej osoby.⁶³ Cirkev je v skutočnosti miestom, kde sa rozličné generácie pozývajú zúčastňovať sa na pláne Božej lásky na úrovni vzájomnej výmeny dobier, ktorých nositeľom je každý z milosti Svätého Ducha. Je to výmena, v rámci ktorej sú starí ľudia nositeľmi náboženských a mravných hodnôt, ktoré predstavujú bohaté duchovné dedičstvo pre život

⁶⁰SZEWYCZYK, W.: *Przygotowanie do małżeństwa*. Tarnów : Michalineum, 2002, s. 192-193.

⁶¹Porov. PAVOL VI.: *Humanae vitae* (13) – Encyklika o správnom spôsobe regulovania pôrodnosti. <http://www.kbs.sk/?cid=1117103125> (23.4.2011).

⁶²Porov. HAŠKOVCOVÁ, H.: *Fenomén stáří*. Praha : Panorama, 1989, s. 403.

⁶³Porov. JÁN PAVOL II.: *Evangelium vitae* (64-65) – Encyklika o hodnote a nenarušiteľnosti ľudskeho života. Trnava : SSV, 1995, s. 116-120.

kresťanských komunit, rodín a sveta.⁶⁴ Úlohou spoločnosti je preto postarať sa o týchto ľudí, ktorí už nie sú produktívni, ale zato nestratili svoju dôstojnosť, pretože prejavy solidarity v každej spoločnosti majú význam, ak sa jej členovia uznávajú medzi sebou ako osoby.⁶⁵ Treba tu zdôrazniť, že každý postoj, ktorý vylučuje pomoc týmto ľuďom, je neprijateľný. Nie je možné, aby človek ohrozoval zdravie alebo život iného človeka, čoho sme svedkami v dnešnej konzumnej spoločnosti. Týka sa to najmä problému eutanázie, ktorá azda najviac zasahuje do ľudskej dôstojnosti. Tu sa hedonistická spoločnosť nevyhnutne mení na spoločnosť, ktorá degeneruje svoju vlastnú dôstojnosť.⁶⁶

Prívrženci eutanázie hľadajú na ľudský život v podstate rovnako ako prívrženci interrupcie. Jedni aj druhí sa nazdávajú, že môj vlastný život, ako aj život ostatných sa zakladá iba na rozkoši, zištnosti a užitočnosti. Medzi eugenikou – ktorá sa dnes jemne nazýva vedou o plánovaní a kontrole pôrodnosti – a eutanáziou existuje určitá súvislosť. Pokusy presadiť zákroky eutanázie sa často opierajú o ľudskú zdanlivú logiku.⁶⁷ Či už ide o dieťa alebo o telesne postihnutého človeka, žiť smú len za predpokladu, že nie sú na ťarchu. Podľa toho vidieť, že hedonistická spoločnosť sa degeneruje na spoločnosť vyznávajúcu násilie a smrť. Cirkveň tu jasne vraví, že osoby, ktorých životaschopnosť je ohraničená alebo oslabená, si vyžadujú špeciálnu úctu. Chorí alebo postihnutí majú byť obdarovaní pomocou, aby mohli viesť v takej miere, v akej je to možné, normálny život.⁶⁸

Každý človek je na základe Božieho slova, ktoré sa stalo telom (Jn 1,14), zverený materinskej starostlivosti Cirkvi. Preto každé ohrozenie dôstojnosti a života človeka ju otriasa v samom strede, dotýka sa podstaty jej viery vo vykupiteľské vtelenie Božieho Syna a podnecuje ju plniť si poslanie ohlasovať Evanjelium života celému svetu a každému stvoreniu. Toto ohlasovanie sa stáva osobitne naliehavé dnes, keď v nás vyvolávajú strach stále početnejšie a závažnejšie ohrozenia života ľudí a celých národov, najmä života slabých a bezmocných. Preto si musíme nanovo uvedomiť, že napriek všetkým bolestiam a otáznikom nad budúcnosťou, dávať život nie je bláznovstvom, ale je aktom dôvery. Dôvery v človeka, ktorý je schopný toho najlepšieho. Dôvery v život a pre kresťana v život, ktorým je Boh sám. Keď muž a žena splodia nový život, na stvorení tohto života sa zúčastňuje aj sám Boh. A od tejto chvíle sa nová bytosť stáva objektom jeho starostlivosti a lásky.

Ohrozenie dôstojnosti života má dopad aj na samotné manželstvo a spôsobuje tak v mnohých prípadoch manželskú krízu. Manželia žijú neraz v prostredí, ktoré nie je vždy pripravené pomáhať im v napĺňaní ich dôstojného a jedinečného poslania. Medzi najčastejšie ohrozenia života, v konečnom

⁶⁴Porov. PÁPEŽSKÁ RADA PRE LAIKOV: *Dôstojnosť starého človeka a jeho poslanie v Cirkvi a vo svete*. Trnava : SSV, 1999, s. 31.

⁶⁵Porov. JÁN PAVOL II.: *Sollicitudo rei socialis* – Encyklika pri príležitosti 20. Výročia encykliky *Populorum progressio*. Rím : SÚSCM, 1989, s. 65.

⁶⁶SCHOOYANS, M.: *Bioetika a populácia. Rozhodnutie pre život*. Bratislava : Serafín, 1997, s. 35.

⁶⁷Porov. ŠTEFKO, A.: *Eutanázia z pohľadu katolíckej morálky*. Trnava : Dobrá kniha, 1998, s. 87-93.

⁶⁸Porov. KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI: Trnava : SSV, 1999, s. 553.

dôsledku zasahujúce do harmonického manželstva, zaiste patrí abort či umelé oplodnenie. Koreňom týchto negatívnych spoločenských postojov je skazené chápanie a prežívanie slobody. V konečnom dôsledku možno abort chápať nielen ako útok voči bezbrannému životu, ale je tiež útokom na skutočné povolanie ženy k láske. Takýto akt spôsobuje základné zranenie ženy v jej ženskosti, nezávisle od toho, či sa to môže konať v intenciách práva. Podobne ako abort, aj umelé oplodnenie má svoj dopad na stálosť a kvalitu manželstva. Z morálneho hľadiska je takáto forma oplodnenia neprípustná, pretože oddeľuje od pravého kontextu manželského aktu a miesto toho ponúka rozličné technické postupy, zamerané na dosiahnutie ľudského počatia iným spôsobom, než je pohlavné spojenie muža a ženy.⁶⁹

4 LÁSKA, POROZUMENIE A KRÍZA V RODINE

Jedným z často používaných slov nielen medzi mužom a ženou, ale i v spoločnosti, pri rozvíjaní vzťahov, komunikácii interakcii a pod. je slovo - láska. Už starovekí myslitelia rozlišovali dva druhy lásky: *eros* a *agapé*. Eros predstavoval lásku emocionálnu a zmyslovú. Agapé zasa lásku duchovnú, intelektuálnu či vôľovú.⁷⁰ Prvá vedie k telesnému spojeniu, druhá k duchovnému zjednoteniu. Kresťania pomenovaním *agapé* definovali práve tú duchovnú lásku, ktorá obsahuje nadprirodzenú hodnotu vďaka účasti na Božej láske. Takúto hodnotu má láska tých ľudí, ktorí sú v stave posväcujúcej milosti. Takáto musí byť aj láska kresťanských manželov.⁷¹

K tomuto postoju sa vyjadruje aj učenie Cirkvi, ktoré pripomína fakt, že nemožno deliť manželskú lásku na rôzne stupne. Je výnimočne ľudská, pretože smeruje od osoby k osobe a zahŕňa dobro celej osoby. Takto chápaná láska dáva zvláštnu hodnotu svojim telesným a duchovným prejavom a taktiež ich zušľachtľuje ako zložky a špecifické známky manželskej priazne. Túto lásku chcel Ježiš Kristus vďaka svojej milosti a láske uzdraviť, zdokonaľiť a povýšiť. Taká láska, ktorá má v sebe božské i ľudské činitele, vedie manželov k dobrovoľnému a vzájomnému odovzdaniu seba navzájom a preniká ich život.⁷² Táto láska sa neustále sama zdokonaľuje a rastie vďaka svojmu ušľachtilému konaniu. Človek ako stelesnený duch, čiže duša, ktorá sa prejavuje a vyjadruje skrze telo formované nesmrteľným duchom, je povolaný k láske práve v tomto svojom zjednotenom celku. Láska zahrňuje taktiež ľudské telo, ktoré má účasť na duchovnej láske. Na lásku sa nemožno pozerat iba z jednej a to fyzickej strany. Lebo pohlavnosť, ktorou sa muž a žena navzájom odovzdávajú, nie

⁶⁹Porov. ZONTAK, S.: *Dôstojnosť ľudského plodenia v inštrukcii Donum vitae*.

http://www.uski.sk/frames_files/ran/2005/ran-2005-2-07.pdf (14.3.2008).

⁷⁰BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est* (7) – Encyklika o kresťanskej láske. Trnava : SSV, 2006, s. 7 – 8.

⁷¹SKRZYDLEWSKI, B.W.: *Chrześcijańska wizja małżeństwa i rodziny*. Kraków : WAM, 1986, s. 66.

⁷²Porov. PIUS XI.: *Casti Connubii* – Encyklika o kresťanskom manželstve. <http://www.ksn.frcth.uniba.sk/CC%20S.html> (12.2.2007). Taktiež: BENEDIKT XVI.: *Encyklika Deus caritas est*. Trnava : SSV, 2006, čl. 5.

je čisto biologickým fenoménom, ale dotýka sa vnútornej podstaty ľudskej osoby ako takej. Uskutočňuje sa skutočne ľudským spôsobom iba vtedy, ak tvorí integrálnu časť lásky, ktorou sa muž a žena navzájom zväzujú až do smrti. Úplný dar tela by bol falošným, ak by nebol znakom a plodom plného osobného oddania sa, v ktorom je prítomná celá osoba. Ak by si človek niečo ponechával pre seba alebo vyhradzoval možnosť rozhodnúť sa v budúcnosti inak, už skrze toto by sa neoddával úplne.⁷³

Pápež Pavol VI. tvrdí, že rozumné a slobodné ovládanie pudov bezpochyby vyžaduje askézu, aby znak lásky, vlastný manželskému životu, bol v súlade s etickým poriadkom. Avšak toto ovládanie, v ktorom sa prejavuje manželská čistota, nielenže neprináša škodu, ale ju obohacuje o nové ľudské hodnoty. Manželia týmto spôsobom naplno rozvíjajú svoju osobnosť a obohacujú sa o duchovné hodnoty. Ovládanie prináša rodinnému životu hojné ovocie vo forme harmónie a pokoja, a taktiež pomáha prekonávať mnohé iné ťažkosti.⁷⁴ Stvoriteľ samozrejme mohol vo svojej všemohúcnosti vybrať iné spôsoby povolávania k životu pre nové ľudské osoby. Ale k uskutočneniu tohto zázraku vyberá iba a výlučne samo osobné stretnutie lásky manželov: skrze ich akt vzájomného odovzdania sa. Spoločenstvo lásky medzi Bohom a ľuďmi, najpodstatnejší obsah Zjavenia a skúsenosti viery Izraela, je významným spôsobom vyjadrené v manželskom zväzku. Odtiaľ je tiež hlavný odkaz Zjavenia: „Boh miluje svoj ľud“ vyjadrený konkrétnymi slovami, skrze ktoré muž a žena vyjadrujú svoju manželskú lásku. Zväzok ich lásky sa stáva obrazom a znakom zmluvy spájajúcej Boha s jeho ľudom (Oz 2,21 a Iz 54). Naopak, hriech, ktorý môže raniť manželskú zmluvu, sa stáva obrazom nevernosti ľudu voči svojmu Bohu; modloslužobníctvo je prostitúciou, nevernosť je cudzoložstvom, neposlušnosť k Zákonom je zradou snúbeneckej lásky. Nevernosť Izraela však neničí večnú vernosť Pána, preto sa Božia láska stáva príkladom vernej a obetavej lásky, aká má byť medzi manželmi. Toto je príklad konkrétnej lásky, ktorá sa prieči egoizmu. Je to vzor každej pravej lásky, ktorá nehľadá vlastné výhody – ako sme toho dnes svedkami – ale je schopná a ochotná obetovať sa pre druhého. Pomocou pre dosiahnutie tohto cieľa je milosť sviatosti manželstva, ktorú dostávajú snúbenci pri vyslúžení si sviatosti. Touto milosťou „*si vzájomne pomáhajú dosiahnuť svätosť v manželskom živote, v prijímaní a vychovávaní potomstva.*“⁷⁵ Prameňom tejto milosti je Ježiš Kristus. Ostáva s nimi, dáva im silu vzájomne si odpúšťať nepochopenia, niest' ťarchy jeden druhého a milovať sa nadprirodzenou a plodnou láskou.

⁷³Porov. JÁN PAVOL II.: *Familiaris consortio* (11) – Exhortácia o úlohách rodiny v dnešnom svete. Trnava : SSV, 1993, s. 25-27.

⁷⁴Porov. PAVOL VI.: *Humanae vitae* (21) – Encyklika o správnom spôsobe regulovania pôrodnosti. <http://www.kbs.sk/?cid=1117103125> (23.4.2011).

⁷⁵PAVOL VI.: *Lumen gentium* (41) – Dogmatická konštitúcia o Cirkvi. <http://www.kbs.sk/?cid=1118413214> (26.11.2011).

V perspektíve, ktorá plne zahŕňa základy manželskej a rodinnej skutočnosti, treba povedať, že podstata a úlohy rodiny sú definitívne určované láskou. Preto má rodina úlohu strážiť lásku, zjavovať ju a odovzdávať ako živý prejav a skutočnú účasť na Božej láske k ľuďom a na láske Krista, nášho Pána, k jeho snúbenici Cirkvi. Všetky zvláštne úlohy rodiny sú výrazom a konkrétnym uskutočnením tohto základného poslania.⁷⁶

Zmenou, ktorá môže pozitívne ovplyvňovať manželstvo a môže vo veľkej miere prispieť ku lepšiemu výsledku spoločného života, môže byť poznatok, že k plnému prežívaniu lásky patrí porozumenie. Medzi ním a láskou existuje úzka súvislosť, ktorá je taká veľká, že nikdy nevieme, kde sa začína láska a kde končí porozumenie. Nevieme, že čo je príčinou a čo je dôsledkom. Ten, kto miluje, rozumie, a ten, kto rozumie, miluje. Ten, kto cíti porozumenie, cíti sa byť milovaný. Ten, kto sa cíti milovaný, má i istotu porozumenia. To, ako k sebe pristupujeme vo vlastnej rodine, ovplyvňuje spôsob, ako pristupujeme k druhým ľuďom mimo rodiny a tiež spôsob, ktorým pristupujeme k Bohu.⁷⁷ Muž a takisto aj žena pociťujú potrebu byť hlboko milovaní, aby sa mohli zdôveriť s najintímnejšími citmi. V opačnom prípade by to znamenalo, že ak jeden z partnerov odhalí niečo veľmi osobné a nenájde porozumenie u toho druhého, utiahne sa do citovej samoty a len veľmi ťažko sa z takejto situácie dostáva. Pre riešenie takéhoto stavu netreba byť fenomenálnym psychológom, aby sme si uvedomili, že neraz môže pomôcť snaha vypočúť si pozorne toho druhého. Je to nádherná skúsenosť, keď sa manželia naučia pomáhať si týmto spôsobom. Manželstvo sa tak stáva ustavičným objavovaním samého seba i partnera. Je denným rozširovaním životného obzoru.⁷⁸ Láska manželov by mala byť prvá, hneď po láske k Bohu. Boh povolal človeka k životu z lásky, ale súčasne ho určil k láske. Už v Starom zákone Boh žiada od svojho vyvoleného národa, aby ho miloval nadovšetko (Dt 6,5) a svojho blížneho ako seba samého (Lv 19,18).⁷⁹

Azda by bolo vhodné spomenúť, že mnoho žien si myslí, že najviac majú milovať deti, ale nie je to pravda. S deťmi nie je žena jedno telo. Privádza dieťa na svet síce zo svojho lona, ale ony majú od chvíle narodenia svoj vlastný život. Láska medzi mužom a ženou je najušľachtilejším a najmravnejším ľudským vzťahom, v ktorom je zahrnutá úcta k partnerovi, porozumenie, ochota, žičlivosť a vzájomná príťažlivosť. Pomáha prekonávať egoizmus, robí človeka šľachtilejším a dáva mu silu milovať iného človeka a prejavovať mu dobro. K láske ako k ušľachtilému citu sa treba

⁷⁶Porov. JÁN PAVOL II.: *Familiaris consortio* (17) – Exhortácia o úlohách rodiny v dnešnom svete. Trnava : SSV, 1993, s. 36-37.

⁷⁷Porov. ĎURIKOVIČ, V.: O nerozlučiteľnosti manželstva. In: *Familia: kultúrno – spoločenský magazín pre rodiny*. Bratislava : Hnutie kresťanských rodín, 2007, roč. 23, s. 7.

⁷⁸TOURNIER, P.: *Porozumenie v manželstve*. Bratislava : Creativpress, 1991, s. 20.

⁷⁹Porov. VANSÁČ, P.: Manželstvo – spoločenstvo lásky medzi Bohom a ľuďmi. In: PALA, G. – PETRO, M. (ed.): *Zborník teologických štúdií, No.5*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2009, s. 92.

dopracovať výchovu.⁸⁰ Rodinná výchova bez lásky zanecháva na dieťaťi najvýraznejšie stopy. Citový vzťah k dieťaťu je rozhodujúcim činiteľom pri jeho formovaní. Preto výchova k láske by mala byť spojená nie s veľkým autoritatívnym prístupom a ani nie s príliš zhovievavým. Je dôležité, aby takáto výchova bola pretkaná láskou k dieťaťu, porozumením, primeraným kladením požiadaviek a dôslednosťou.

Každý vzťah vedie nutne ku kríze. Neraz dokonca badať, že láska nie je chápaná a zakúšaná v celej svojej harmónii. Zaiste to má na svedomí utilitarizmus,⁸¹ ktorý je významnou črtou dnešnej mentality a zároveň životného postoja súčasného človeka, ktorý sa už nepozera na človeka ako bytosť, ale skôr ako na vec. Práve spomínaný problém utility, ktorý priamo zasahuje aj do manželstva a stáva sa tak dôsledkom krízy, spomína aj pápež Ján Pavol II. vo svojom liste k rodinám, keď píše, že ovocím utilitarizmu je civilizácia, v ktorej sa osoby používajú ako veci. V súvislosti s týmto civilizačným nebezpečenstvom pôžitku sa žena môže stať pre muža predmetom, deti pre rodičov prekážkou, rodina miestom, ktoré neumožňuje slobodu a pod.⁸²

Koniec koncov je ťažké pripisovať túto mentalitu a tento postoj iba súčasnému človekovi, pretože utilitarizmus predstavuje akoby odveké riečište, ktorým má sklon plynúť život jednotlivých ľudí a taktiež ľudských spoločností. Utilitarizmus sa predstavuje ako program konzekventného egoizmu bez akejkoľvek možnosti prejsť k autentickému altruizmu.⁸³ V nej sa ten druhý zrazu odhaľuje v pravom svetle, neraz vychádzajú na povrch veci, ktoré si človek u partnera spočiatku vôbec nevšimol, spoznávajú sa slabosti a nedostatky. Nemožno hovoriť, že táto kríza, ktorá sa odzrkadľuje v citoch – láske, je sama o sebe nepriateľom vzťahov. Práve naopak, pretože pri prekonaní tejto krízy sa skutočne ukáže, či je láska ozajstná. Žiadna láska nie je autentická, pokiaľ túto krízu neprežije.⁸⁴

Nebude žiadnou novinkou, ak povieme, že v manželstve city lásky neraz ochabnú na určitú dobu a potom zasa akoby ožijú. No sú aj také manželstvá, kde sa zdá, že láska ochabla, ba dokonca sa stratila. Ako je potom možné znovu dôjsť k láske? Pre niektorých nie je táto otázka na mieste, pretože sami tvrdia, že „nič netrvá večne“ a teda ani láska netrvá večne. V týchto prípadoch zostávajú manželia spolu už „len“ kvôli deťom a nechávajú si voľnosť, aby si hlad po láske utíšili niekde inde. Títo ľudia hľadajú zasa iné manželské páry, ktoré to robia podobne, preto taký kompromis ich svedomie nezaťažuje. Iní manželia síce zistia vychladnutie vzájomnej lásky, ale hanbia sa za to

⁸⁰ROZINAJOVÁ, H.: *O láske, sexe, manželstve, rodičovstve*. Martin : Osveta, 1990, s. 111.

⁸¹Od lat. slova *utilitare* – zn. snaha ťažiť zo všetkého vo svoj vlastný prospech.

⁸²JÁN PAVOL II.: *Gratissimam sane – apoštolský list rodinám pri príležitosti roku rodiny 1994*. <http://www.kbs.sk/?cid=1117282146> (30.11.2006).

⁸³WOJTYŁA, K.: *Miłość i odpowiedzialność*. Lublin : KUL, 1982, s. 36-39.

⁸⁴Porov. BOULAD, H.: *Dimenze lásky*. Kostelní Vydří : Karmelitánske nakladatelství, 1995, s. 16.

a nechcú si to priznať, ani svojmu partnerovi. Preto hľadajú príčinu straty lásky u druhého: žena o seba už nedbá, muž už nie je taký prívetivý, obaja sa správajú bez ohľadu na druhého. Objektívne to snád' súhlasí, ale táto bezohľadnosť jedného partnera je výrazom toho, že sa cíti druhým zanedbávaný. Chyby partnera určite existujú, ale vidia ich len nemilujúce oči.⁸⁵ Šťastné manželstvo nie je záležitosťou jedného partnera, ale oboch. Vo vzťahu muž – žena nemôže byť pomoc jednostranná, ale obojstranná, lebo muž a žena sú od počiatku povolani jestvovať vzájomne jeden pre druhého v každej oblasti ľudského spolunažívania. Nedá sa hovoriť o tom, že niektorý z partnerov by vo vzájomnom vzťahu musel niesť o niečo väčšiu zodpovednosť. Vzájomnosť totiž nevyzýva k jednostrannému zriekaniu, ale k múdrej dávke altruistickej lásky a obrany vlastnej dôstojnosti: je súčasne prosbou o lásku a volaním po spravodlivosti, aby sa obaja oslobodili od egoizmu.⁸⁶ Skutočný vzťah a komunikácia je možná len medzi subjektmi, ktoré sa vzájomne uznávajú za sebe podobných a blízkych (empatia), majú sa v úcte, cítia sa rovnými a obaja pripisujú záväznosť každej autentickej túžbe druhého. V manželstve a jeho prejavoch má každý rovnaké úlohy a povinnosti. Ak si to partner nevedomuje, výsledkom bývajú konflikty, či nedorozumenia, ktoré neraz ohrozujú spoločný život. A práve z týchto konfliktov, nedorozumení, neprimeraných reakcií vznikajú tiež zranenia, ktoré sú hlboko poznačené v našom vnútri. Môžeme povedať, že každý človek má osobnú skúsenosť s touto skutočnosťou. Dôvody a okolnosti vzniku konfliktov sú rôzne a často bývajú zložité, lebo bývajú osobné a interpretované často s predsudkami.⁸⁷

Čo je vlastne konflikt a prečo vzniká? Môžeme ho zadefinovať nasledovne: Konflikt je vyjadrený zápas medzi nezávislými stranami založený na nerovnakom vnímaní toho istého cieľa. Objavujúci sa spor je rozhovor, v ktorom diskutujúci zistia, že sa objavili veci, ktoré nevedia vyriešiť k obojstrannej spokojnosti. Z definície je teda vidieť, že každý spor, konflikt a následne i zranenie vznikajú pri vzájomnej komunikácii dvoch alebo viacerých osôb. V manželstve je komunikácia jedným zo základných prvkov. Bez nej by nebol možný spoločný život. Je paradoxom, že v skutočnosti vzťah medzi mužom a ženou začína práve vzájomným konfliktom, stretnutím s pochopením ich cudzosti i diferencie a prijatím iného v jeho personálnej podstate. V konflikte sa prejavia negatívne emócie, po ktorých človek neraz pociťuje nenávisť a túžbu toho druhého viac zraňovať. Ale tým, že ho zasiahnem, zraním seba práve vtedy, keď jeho reakciou bude láska smerujúca ku mne. Bolo by nesprávne myslieť si, že početné konflikty sú znakom nedostatočnej lásky. Manželia si to preto nemajú vyčítať. Je dobré, keď ku konfliktom dôjde, pretože v každom z nich vyjde na povrch niečo, čo sa ešte len má očistiť láskou. Ak to obaja takto prijímajú, lepšie sa

⁸⁵BOVET, TH.: *Všedný deň a zázrak v rodine*. Bratislava : Serafín, 1996, s.14.

⁸⁶Porov. DI NICOLA, G.P. - DANESE, A.: *Amici a vita. Il segreto dell' amore coniugale*. Roma : Città Nuova, 2000, s. 13-14.

⁸⁷Porov. SOJKA, J.: *Muž a žena*. Bratislava : Smena, 1985, s. 48.

spoznávajú a stávajú sa pokornejšími. Vo vzťahu už potom nevládne eufória lásky, ale vzniká prameň, z ktorého vyviera skutočná láska.⁸⁸

Nahliadnime teraz do niektorých aspektov manželského života, kde nastávajú konflikty a následne i zranenia. Páter Augustyn, poľský jezuita, hovorí, že konflikty vznikajú neraz z bezradnosti vo vzájomnej komunikácii, neschopnosti otvoriť sa bližným, bojzlivým zaobieraním sa sebou, obavami pred utrpením. Ďalej tvrdí, že utrpenie oberá ľudí o rozum a že niekedy ľudia vo vzájomnom krivdení si ani nevedia, čo robia. „Čím je vzťah medzi osobami intímnejší, tým ľahšie si môžu ublížiť.“⁸⁹ Mohli by sme povedať, že toto je základná axióma každého konfliktu v manželstve, keďže predpokladáme, že manželia vytvárajú to najintímnejšie spoločenstvo, ktoré ľudia môžu navzájom vytvoriť.

Niekedy sa môže stať, že partneri si nebudú mať čo povedať, pretože jeden bude cítiť, že ten druhý mu nerozumie, pretože už pozná jeho názory a postoje k danej téme z predchádzajúcich rozhovorov. Partner nemá chuť komunikovať, pretože vie, že ďalším rozhovorom by sa nič nevyriešilo. Tieto, niekedy až denné konflikty vznikajú aj vo „vzretých a normálnych“ manželstvách a rodinách, ktoré vedú každodenný život znepríjemniť. Vychádzajú často z neschopnosti vyjadrovať svoje city, postoje, ako aj z rôznorodosti záľub a túžob, zo zhonu, únavy. Táto denná realita spôsobuje, že sa tieto „drobné záležitosti a konflikty“ hromadia niekoľko dní, týždňov, mesiacov, ba aj roky a robia spoločný život čím ďalej, tým viac neznesiteľnejším.

Literatúra

- AUGUSTYN, J. 1999. *Bolesť krivdy, radosť utrpenia*. Trnava : Dobrá kniha, 1999. 181 s. ISBN 80-7141-498-0.
- BENEDIKT XVI. 2001. *Encyklika Deus Caritas est – Encyklika o kresťanskej láske*. Trnava : SSV, 2001. 62 s. ISBN 80-7162-594-9.
- BENEDIKT XVI. 2011. *Príhovor pri modlitbe Anjel Pána zo dňa 9.3.2008*. <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20080309004>.
- BOULAD, H. 1995. *Dimenze lásky*. Kostelní Vydří : Karmelitánske nakladateľstvá, 1995. ISBN 80-85527-25-1.
- BOVET, T. 1996. *Všedný deň a zázrak v rodine*. Bratislava : Serafín, 1996. 221 s.
- BUTTIGLIONE, R. 1993. *Chrześcijanie a demokracja*. Lublin : Polihymnia, 1993. 140 s. ISBN 83-85291-54-7.
- DI NICOLA, G.P. - DANESE, A. 2000. *Amici a vita. Il segreto dell'amore coniugale*. Roma : Città Nuova, 2000.

⁸⁸GRŮN, A.: *Manželstvo - sviatosť pre spoločný život*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, s. 56-57.

⁸⁹AUGUSTYN, J.: *Bolesť krivdy, radosť utrpenia*. Trnava : Dobrá kniha, 1999, s. 25-32.

- DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: *Gaudium et spes* - Konštitúcia o Cirkvi v dnešnom svete. <http://www.kbs.sk/?cid=1118410965>.
- ĎURIKOVIČ, V. 2007. O nerozlučiteľnosti manželstva. In: *Familia: kultúrno – spoločenský magazín pre rodiny*. Bratislava : Hnutie kresťanských rodín, 2007, roč. 23. ISSN 1336-8184.
- FRYDRYCHOVÁ, M. 1992. *Příprava na manželství*. Brno : Nová naděje, 1992.
- GASIDŁO, W. 1999. *Rodzina – dar i zadanie nadzieja ludzkości – II. międzynarodowy kongres teologiczny – duszpasterski rodzin*. Kraków : Wydawnictwo Czuwajmy, 1999. 174 s. ISBN 83-86783-51-6.
- GRÜN, A. 2004. *Manželstvo - sviatosť pre spoločný život*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004. 75 s. ISBN 80-7165-477-9.
- HAŠKOVCOVÁ, H. 1989. *Fenomén stáří*. Praha : Panorama, 1989. 407 s. ISBN 80-7038-158-2.
- JÁN PAVOL II. 1996. *Boží plán – desatoro pre tretie tisícročie*. Bratislava : Lúč, 1996. ISBN 80-7114-192-5.
- JÁN PAVOL II. *Centesimus annus* – Encyklika k 100. výročiu encykliky *Rarum novarum*. <http://www.kbs.sk/?cid=1117280649>.
- JÁN PAVOL II. *Christifideles laici* – Exhortácia o povolání a poslaní laikov v Cirkvi a vo svete. <http://www.kbs.sk/?cid=1117279460>.
- JÁN PAVOL II. 1995. *Evangelium vitae*– Encyklika o hodnote a nenarušiteľnosti ľudského života. Trnava : SSV, 1995. ISBN 80-7162-097-1.
- JÁN PAVOL II. 1993. *Familiaris consortio* – Exhortácia o úlohách rodiny v dnešnom svete. Trnava : SSV, 1993, s. 16-18. ISBN 80-7162-052-1.
- JÁN PAVOL II. *Gratissimam sane* – apoštolský list rodinám pri príležitosti Roku rodiny 1994. <http://www.kbs.sk/?cid=1117282146>.
- JÁN PAVOL II. 2004. Manželstvo a rodina sú ohrozené. In: *Život Cirkvi*. Bratislava : TK KBS , 2004, roč. 11, č.38.
- JÁN PAVOL II. 1995. *Prekročit' prah nádeje*. Bratislava : Nové mesto, 1995. ISBN 80-85487-26-8.
- JÁN PAVOL II. 1989. *Sollicitudo rei socialis* – Encyklika pri príležitosti 20. výročia encykliky *Populorum progressio*. Rím : SÚSCM, 1989.
- JÁN PAVOL II. 1994. *Veritatis splendor* – Encyklika o základných otázkach cirkevnej nauky o mravnosti. Trnava : SSV, 1994. ISBN 80-7162-057-2.
- KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. 1999. Trnava : SSV, 1999. ISBN 80-7162-259-1.
- KOREC, J. CH. 2004. *K manželstvu a rodine*. Bratislava : Lúč, 2004. 237 s. ISBN 80-7114-418-5.
- KRUNKOVÁ, A. 2009. Ústavno-právna koncepcia manželstva v Slovenskej republike. In: ČITBAJ, F. (ed.): *Manželstvo v kánonickom práve*. Prešov : GTF PU v Prešove, 2009. 188 s. ISBN 978-80-969953-5-6.
- LAUN, A. 1996. *Láska a partnerstvo*. Bratislava : Vydavateľstvo Serafin, 1996. 60 s. ISBN 80-85310-57-0.
- MAŘÍKOVÁ, H. a kol. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha : Karolinum, 1996. 440 s. ISBN 80-7184-310-5.
- MAZUREK, J. 1993. *Godność osoby ludzkiej jako wartość absolutna. Roczniki nauk społecznych*. Lublin : KUL, 1993. ISBN 83-228-0804-6.

- MICHANČOVÁ, S. 2011. Social work and religious traps of family violence victims. In: KOVALČÍKOVÁ, I. – MATULAYOVÁ, T. (eds.) *Professional ethics as a part of professional competence of supporting professions : Book of proceedings of the international scientific conference of the international project NIL-II-022-d, November 22-23, 2010*. Prešov, Slovakia : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011. ISBN 978-80-555-0320-2.
- NOWOSAD, S. – WYROSTKIEWICZ, M. 2005. *Wolność*. In: Jan Paweł II.: *Encyklopedia nauczania moralnego*. Radom : Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, 2005. ISBN 83-89862-20-4.
- OTOWICZ, R. 1998. *Etyka życia. Bioetyczni teologiczny kontekst problematyki życia poczętego*. Kraków : WAM, 1998. ISBN 83-7097-433-3.
- PAVOL VI. *Dignitatis humanae* – Deklarácia o náboženskej slobode. <http://www.kbs.sk/?cid=1118410933>.
- PAVOL VI. 1999. *Evangelii nuntiandy* – Exhortácia o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete. Trnava : SSV, 1999.
- PAVOL VI. *Humanae vitae* – Encyklika o správnom spôsobe regulovania pôrodnosti. <http://www.kbs.sk/?cid=1117103125>.
- PAVOL VI. *Lumen gentium* – Dogmatická konštitúcia o Cirkvi. <http://www.kbs.sk/?cid=1118413214>.
- PÁPEŽSKÁ RADA PRE LAIKOV. 1999. *Dôstojnosť starého človeka a jeho poslanie v Cirkvi a vo svete*. Trnava : SSV, 1999.
- PEKARČÍK, M. *Eticko – právne manželské prekážky*. <http://www.tribunal.kapitula.sk/2006-2/eticko.htm>.
- PIUS XI. *Casti Connubii* – Encyklika o kresťanskom manželstve. <http://www.ksn.frcth.uniba.sk/CC%20S.html>
- PIWOWARSKI, W. a kol. 1996. *Slovník katolíckej sociálnej náuky*. Trnava : Dobrá kniha, 1996. 214 s. ISBN 80-7141-129-9.
- RODZIŃSKI, A. 1989. *Osoba, moralność, kultura*. Lublin : KUL, 1989. 380 s. ISBN 83-2280-142-4.
- ROZINAJOVÁ, H. 1990. *O láske, sexe, manželstve, rodičovstve*. Martin : Osveta, 1990. 243 s. ISBN 80-217-0113-7.
- SCHOOYANS, M. 1997. *Bioetika a populácia. Rozhodnutie pre život*. Bratislava : Serafín, 1997. 188 s. ISBN 80-85310-68-6.
- SKRZYDLEWSKI, B.W. 1986. *Chrześcijańska wizja małżeństwa i rodziny*. Kraków : WAM, 1986.
- SŁOMKA, W. 1988. *Wolność i zniewolenie*. New Jersey : Wallington, 1988.
- SOJKA, J. 1985. *Muž a žena*. Bratislava : Smena, 1985.
- SPIAZZI, R. 2000. *Sociálny kódex Cirkvi*. Trnava : Dobrá kniha, 2000. 236 s. ISBN 80-7141-304-6.
- STYCZEŃ, T. 1987. *Familiaris consortio – teksty i komentarze*. Lublin : KUL, 1987.
- SZEWczyk, W. 2002. *Przygotowanie do małżeństwa*. Tarnów : Michalineum, 2002. 365 s. ISBN 83-7019-188-7.
- SZOSTEK, A. 1995. *Wokół godności, prawdy i miłości*. Lublin : KUL, 1995. 412 s. ISBN 83-22805-53-5.

- ŠTEFKO, A. 2003. *Dôstojnosť človeka v starobe, chorobe a zomieraní*. Bratislava : Dialógy, 2003. 145 s. ISBN 80-7141-429-8.
- ŠTEFKO, A. 1998. *Eutanázia z pohľadu katolíckej morálky*. Trnava : Dobrá kniha, 1998. 112 s. ISBN 80-7141-195-7.
- TOURNIER, P. 1991. *Porozumenie v manželstve*. Bratislava : Creativpress, 1991. s. 101. ISBN 80-88783-20-8.
- TRNOVEC, S. (ed.). 2004. *Rodinná politika v SR po vstupe do EÚ*. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo, 2004.
- VANSÁČ, P. 2009. Manželstvo – spoločenstvo lásky medzi Bohom a ľuďmi. In: PAĽA, G. – PETRO, M. (ed.): *Zborník teologických štúdií, No.5*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2009. ISBN 978-80-8068-950-6.
- VIGANÒ, A. 1997. *Il Matrimonio – La famiglia*. Torino : Editrice Elle Ci, 1997. ISBN 88-0100-936-4.
- VRAGAŠ, Š. 1996. *Základné otázky sociálneho učenia Cirkvi*. Bratislava : CMBF, 1996. 174 s. ISBN 80-88696-13-5.
- WOJTIŁA, K. 1985. *Osoba i czyn*. Kraków : PTT, 1985.
- WOJTIŁA, K. 1982. *Láska a zodpovednosť*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2002.
- ZONTAK, S. *Dôstojnosť ľudského plodenia v inštrukcii Donum vitae*.
http://www.uski.sk/frames_files/ran/2005/ran-2005-2-07.pdf

Sociálna terapia ako prostriedok zlepšenia kvality života seniorov

PETER VANSACĎ

*Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P. P. Gojdiča v Prešove,
pedagóg v študijnom odbore sociálna práca.*

Úvod: Cieľom sociálnej terapie je pomôcť obnoviť klientovi jeho telesné a duševné schopnosti, ale zároveň s ním aj komunikovať a dať mu pocítiť, že nie je sám vo svojej bolesti.

Jadro práce: Nie každá terapia je vhodná pre každého seniora, preto poznanie seniora a komunikácia s ním je predpokladom úspešnosti terapie. V príspevku opisujeme jednotlivé druhy terapií, ktoré možno využiť ako nástroje na zlepšenie kvality života seniorov. Cieľom ergoterapie je rozvoj schopností potrebných na každodenné úkony, ktoré sú základom sociálneho začlenenia. Pomocou pracovnej terapie ako odbornej činnosti chceme poukázať, že práca je primárna ľudská potreba a kopíruje Maslowovu teóriu ľudských potrieb. Muzikoterapia dáva priestor pre otvorenie emócií, je nástrojom komunikácie, vyvoláva uvoľnenie hormónov. Biblioterapia využíva účinky čítania na liečbu a podporu psychického zdravia človeka. Osobitnú pozornosť v biblioterapii venujeme spôsobu čítania Svätého písma, ktorý sa nazýva lectio divina. V tejto metóde postupne ide o tieto kroky: čítanie, meditácia, modlitba a kontemplácia. Tento spôsob čítania Sv. Písma možno považovať za jednu formu hagioterapie, teda liečenie pomocou modlitby. Sociálna terapia je vhodným prostriedkom na adaptáciu seniora v zariadení pre seniorov, pretože takto sa mu vytvára priestor pre aktivitu, ktorá je mu vlastná. Terapia je aj edukačným a výchovným prostriedkom seniora. Edukácia môže byť uskutočňovaná individuálne alebo skupinovo, ústne alebo pomocou informačných textov, dokumentov, ktoré zariadenie vypracuje a dá ich k dispozícii klientom ako edukačný materiál.

Záver: Sociálna terapia nie je cieľom, ale prostriedkom pre seniora na pozdvihnutie jeho sebavedomia, obnovu schopnosti, zručnosti a sociálneho začlenenia.

Literatúra

BALOGOVÁ, B. 2005. *Seniori*. Prešov: Akcent Print, 2005, ISBN 80-969274-9 -3.

JÁN PAVOL II. 1999. *Jeseň života*, Apoštolský list starším, Vydavateľstvo Don Bosco 1999, ISBN 80-88933-39-0.

Kontakt prvého autora: ThDr. PETER VANSACĎ, PhD., Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P. P. Gojdiča v Prešove, Dilongova č. 13, 080 01 Prešov, pvensac@sinet.sk

Social therapy as means for quality improvement of seniors life

PETER VANSAC

*Institute of Social Sciences and Health of Bl. P. P. Gojdic in Presov,
teacher in the study of social work.*

Introduction: The aim of social therapy is to help a client to renew his physical and mental capabilities as well as to communicate with him and give him a feeling he is not lonely in his pain.

Main part: Not every therapy is suitable for every senior so knowing an individual senior and communication with him is a precondition of a successful therapy. In the article we focus on and describe individual therapies which can be used as tools for the senior's quality life improvement. The aim of ergotherapy is a development of skills necessary for everyday routine activities which are the basis for the social integration. Therapy is also an educational means for seniors.

Conclusion: Social therapy is not the aim but the means for the senior to improve his self-confidence, for renewal of his capabilities, skills and social integration.

Literature:

BALOGOVA, B. 2005. Seniors. Presov : Akcent Print, 2005, ISBN 80-969274-9-3.
JOHN PAUL II. 1999. Autumn of life, apostolic letter elders Publishing Don Bosco 1999, ISBN 80-88933-39-0.

The first author contact: ThDr. Peter Vansac, PhD., Institute of Social Sciences and Health of Bl. P. P. Gojdic in Presov, Dilongova n. 13, 080 01 Presov, pvansac@sinet.sk

Úvod

Slovo terapia je odvodené od gréckeho slova (therapeia), znamená liečiť, ošetrovať, vzdelávať, cvičiť, pomáhať, starať sa.¹ Všetky tieto významy sú aktuálne pri využívaní jednotlivých druhoch terapií, ktoré opisujeme so zameraním na zlepšenie kvality života seniorov. Samotná terapia je iba prostriedok, ktorý má poslúžiť na znovuobnovenie telesných a duševných funkcií človeka. Človek je spoločenská bytosť, vytvára sociálne vzťahy a väčšina problémov má príčinu v tom, že sú narušené osobné vzťahy medzi jednotlivcami.

Ergoterapia

Podľa Svetovej federácie ergoterapeutov (2004) je: „ *ergoterapia profesia, ktorá sa zameriava na podporu zdravia a celkovej pohody klienta prostredníctvom zamestnávania. Primárnym cieľom ergoterapie je umožniť klientom zúčastniť sa každodenných aktivít. Ergoterapeuti dosahujú tento cieľ tak, že sa snažia pomôcť ľuďom vykonávať činnosti, ktoré zvyšujú možnosť ich začlenia sa do každodenného života*“.

Cieľom ergoterapie podľa Rady ergoterapeutov európskych krajín (2000) je: „ *podporiť zdravie a celkový pocit pohody klienta prostredníctvom zmysluplného zamestnávania sa. Ergoterapeuti sú presvedčení o tom, že zdravie môže byť ovplyvnené činnosťou človeka. Ergoterapia je liečba osôb s telesným a duševným ochorením alebo disabilitou, pri ktorej sa používajú špecificky zvolené činnosti s cieľom umožniť osobám dosiahnuť maximálnu funkčnú úroveň a nezávislosť vo všetkých aspektoch života*“.²

Ergoterapia je profesia, ktorá čerpá z lekárskeho a sociálneho vied. Zameriava sa na prirodzenosť, rovnováhu, formy a kontext zamestnávania v živote jednotlivca. Zaujíma sa o to, aký vplyv má choroba alebo postihnutie na schopnosť človeka vykonávať konkrétnu činnosť a ako docieľiť rovnováhu medzi schopnosťami osoby, nárokmi činností a faktormi prostredia. Ergoterapia je založená na presvedčení, že ľudia sú aktívne bytosti, ktoré sa prostredníctvom vzťahu s fyzickým, sociálnym, kultúrnym a duchovným prostredím neustále vyvíjajú. Filozofia profesie je založená na holistickom pohľade na človeka a vychádza z predpokladu, že každý človek je jedinečná bytosť, ktorá je schopná pomocou vhodne zvolenej činnosti zlepšiť stav svojho zdravia, funkčných schopností a tak dosiahnuť lepšiu kvalitu svojho života.³

Z filozofie profesie vychádza cieľ ergoterapie, ktorý možno popísať na rôznych úrovniach a to od rozvoja schopnosti potrebných k vykonávaniu denných úkonov cez zapojenie sa do aktivít, až

¹Porov.: MALÍKOVÁ, E.: *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*, GRADA Publishing, Praha 2011, s. 21.

²JELÍNKOVÁ, J., KRIVOŠÍKOVÁ, M., ŠAJTAROVÁ, E.: *Ergoterapie*, Praha – Portal 2009, s. 13.

³Porov.: JELÍNKOVÁ, J., KRIVOŠÍKOVÁ, M., ŠAJTAROVÁ, E.: *Ergoterapie*, Praha – Portal 2009, s. 14.

po umožnenie sociálneho začlenenia. Inšpiráciou pre nás je zedefinovanie cieľov profesie Českej asociácie ergoterapeutov, ktorá vo svojej koncepcii odboru ergoterapie z roku 2007 definuje tieto ciele:

1. Podporovať zdravie a duševnú spokojnosť osoby prostredníctvom zmysluplnej aktivity.
2. Pomáhať zlepšovať schopnosti, ktoré osoba potrebuje pre zvládanie denných činností.
3. Umožniť osobe naplňovať jej sociálnu rolu.
4. Napomáhať k plnému zapojeniu osoby do aktivít jej sociálneho prostredia a komunity.
5. Uplatňovať terapiu zacielenú na klienta.
6. Posilňovať osobu v udržaní, obnovení alebo získaní kompetencií potrebných pre realizovanie každodenných činností.
7. Usilovať sa o zachovanie príležitostí zúčastňovať sa aktivít každodenného života všetkým osobám bez ohľadu na ich zdravotné znevýhodnenie.⁴

Oblasti, ktoré ergoterapia zahŕňa, predstavujú rozsiahle kategórie činnosti človeka, ktoré tvoria súčasť jeho denného života. Patria tu tri základné kategórie:

1. Každodenné činnosti. Delíme ich na *personálne* denné činnosti (napr. stravovanie, obliekanie, osobná hygiena, chôdza a iné) a inštrumentálne denné činnosti (napr. telefonovanie, používanie dopravy, nakupovanie, príprava stravy, domáce práce a iné).
2. Pracovné alebo produktívne činnosti. Tu patrí vzdelávanie, činnosti spojené so zamestnaním.
3. Záujmové a voľnočasové aktivity, ktoré sú adekvátne veku jednotlivca.⁵

Podľa Malíkovej činnosť ergoterapie v zariadení pre seniorov má byť zámerne koncipovaná tak, aby sa v nej prelínalo čo najviac podnetov, metód a činností. Preto v priebehu vybranej činnosti, napr. pri ručných prácach ergoterapeut púšťa obľúbenú hudbu alebo zvuky z muzikoterapie, a pomocou arolampy klienti inhalujú vybraný olej. K udržaniu koncentrácie a záujmu klientov sa aktívna činnosť strieda s nejakým prvkom relaxácie. K aktivizácii sú zaradené aj pohybové aktivity a jednoduché dychové cvičenia. Keď zdravotný stav klientov neumožňuje spoločné zúčastniť sa týchto aktivít, ergoterapeut ich navštevuje na izbe. Navrhuje im činnosti, ktoré sa môžu realizovať v priestore klienta. Pracovník prináša potrebné pomôcky a pracuje s klientom na izbe. Po ukončení si spolu dohodnú ďalší termín a naplánujú druh činnosti. Psychologický dopad prevedených činností je nespochybniteľný, seniorom pomáha pri ich akceptovaní seba samého, pretože si pripadajú ešte schopní výkonu užitočnej činnosti.⁶

⁴Porov.: JELÍNKOVÁ, J., KRIVOŠÍKOVÁ, M., ŠAJTAROVÁ, E.: *Ergoterapie*, Praha – Portal 2009, s. 13-17.

⁵Porov.: JELÍNKOVÁ, J., KRIVOŠÍKOVÁ, M., ŠAJTAROVÁ, E.: *Ergoterapie*, Praha – Portal 2009, s. 65-66.

⁶Porov.: MALÍKOVÁ, E.: *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*, GRADA Publishing, Praha 2011, s. 126.

Pracovná terapia

Pracovnú terapiu charakterizuje zákon o sociálnych službách 448/2008 Z. z. v § ako: „*odbornú činnosť na osvojenie pracovných návykov a zručností fyzickej osoby pri vykonávaní pracovných aktivít pod odborným vedením na účel obnovy, udržania alebo rozvoja jej fyzických schopností, mentálnych schopností a pracovných schopností a jej začlenenia do spoločnosti*“.

Je zrejmé, že práca saturuje všetky druhy našich potrieb, to ju robí dôležitou súčasťou života človeka, má vysoké postavenie v rebríčku hodnôt, ovplyvňuje životnú spokojnosť, životný štýl, spôsob trávenia voľného času. Ovplyvňuje celý náš život. Samotná práca ako cieľavedomá aktivita je primárnou ľudskou potrebou. Pokiaľ nie je táto potreba saturovaná, dochádza k frustrácii, či dokonca k stresovému stavu. Maslowova pyramída potrieb platí všeobecne, tak u ľudí zdravých ako aj u ľudí s postihnutím – odlišný je spôsob prejavu a uspokojovania potrieb.

Naše dôvody kopírujú Maslowovu teóriu potrieb.

1. fyziologické potreby - pomocou práce si zabezpečíme peniaze na obživu a bývanie, zaisťujeme si materiálne podmienky prežitia
2. potreba bezpečia - zamestnanie nám ponúka pocit sociálnej istoty a bezpečia
3. sociálne potreby - práca je predpokladom vzniku sociálnych kontaktov, práca je zdrojom osobnej a sociálnej identity, identifikujeme sa s pracovným kolektívom, firmou, v ktorej pracujeme, stávame sa súčasťou väčšieho celku
4. potreba uznania - práca saturuje potreby uznania. Je to potreba vytvárať si pozitívny obraz o sebe samom, dosiahnuť uznanie, prestíž, úctu a rešpekt ostatných, ale aj sebavedomie.
5. potreba sebarealizácie - dotýka sa snahy maximalizovať svoj vlastný potenciál. Práca je zdroj poznania a rozvoja, je základom pre časovú štruktúru dňa a celého života, sebauplatnenie, túžba po naplnení byť najlepší.⁷

Práca patrí k prirodzenosti človeka tak dokonale, že sa stáva existenciálnym prvkom života človeka. Preto je pochopiteľné, že pri jej nedostatku prežíva človek nevyváženosť a frustráciu. Na prekonanie týchto stavov človek potrebuje prácu. Takto práca dostáva aj terapeutický rozmer. Stáva sa pre človeka terapiou, ktorá mu pomáha, aby sa dostal z vlastnej frustrácie alebo z fyziologických ťažkostí.⁸ Uháľ pracovnú terapiu rozvíja v dvoch oblastiach života človeka:

1. Sociálno - psychologická terapia práce – práca v prvom rade dáva človeku pocit užitočnosti a potrebnosti. Svojou činnosťou človek tvorí hodnoty, ktoré potrebujú iní a tak má pocit

⁷Porov.: CHOMIŠÁKOVÁ, A.: *Vplyv práce a zamestnanosti na osobnosť zdravotne postihnutého*, In: Sociálne možnosti zamestnania ľudí so zdravotným postihnutím, Prešov 2010, s. 63-64.

⁸Porov.: UHÁĽ, M.: *Práca, jej znaky a dôvody práce v sociálnej náuke Cirkvi*, Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta, Košice 2006, s. 125-126.

užitočnosti. Práca mu pomáha na to, aby si znova zvykol na svoju sociálnu rolu a našiel svoje miesto v systéme ľudskej spoločnosti.

2. Pracovná terapie z fyziologického hľadiska - pri fyzickej práci sa vyčerpáva telo človeka. Takto človek v sebe naštartuje kolobeh rytmov, ktoré sú pre harmonický život potrebné. Pretože človek prijíma potravu, nutne musí vydávať istý podiel energetického príjmu, či už je to práca fyzická alebo psychická. Pri psychickej námahe musí človek vykonávať aj fyzickú prácu aby utužil a podporil svoj fyziologický stav – srdce, cievy, svaly, chrbticu a pod. Takto sa práca stáva terapeutickým a relaxačným prostriedkom na posilňovanie svojho psychického a telesného zdravia.⁹

Muzikoterapia

Pojem muzikoterapia má grécko-latinský pôvod. Grécky *moisika*, latinský *musica*, znamená hudba. Grécky *therapeia*, *therapeineio*, latinský *iatrea* znamená liečiť, ošetrovať, vzdelávať, cvičiť, starať sa, pomáhať. Muzikoterapia sa prekladá ako liečenie alebo pomoc človeku hudbou.

V súčasnej dobe muzikoterapia integrovala skúsenosti s terapeutickými aplikáciami hudby z pohľadu rôznych odborov pomáhajúcich profesii – špeciálnej pedagogiky, fyzioterapie, neurológie, ošetrovateľstva, paliatívnej starostlivosti a ďalších oblasti. Z tohto pohľadu muzikoterapia už nie len „liečenie hudbou“, ale „pomoc hudbou človeku so zdravotnými alebo edukačnými problémami“ (Americká muzikoterapeutická asociácia 1998).¹⁰

Kantor, Lipský, Weber modernu koncepciu terapeutického pôsobenia hudby na človeka predstavujú takto:

1. Spôsoby a funkcie počúvania – východiskom je porozumieť sluhovej percepcii ako hudba pôsobí na človeka. Schopnosť počúvanie možno definovať ako vnímanie akustických javov v rozmedzí od 16. – 20 000 Hz. Väčšina ľudskej populácie dokáže vnímať zvuky od 40 – 16 000 Hz. S pribúdajúcim vekom sa toto rozmedzie znižuje. Zvuky nad hranicou a pod hranicou počuteľnosti sa nazývajú ultrazvuk a infrazvuk. Ľudský organizmus ich vníma ako vibrácie.
2. Hudba a fyziologické procesy – Nordoff, Robins 2004 (in: Kantor, Lipský, Weber 2009) upozorňujú na podobnosti medzi vlastnosťami hudobných elementov (rytmus, melódia, harmónia) a fyziologickými procesmi, ktoré v ľudskom organizme prejavujú rytmickú periodicitu. Podľa mnohých autorov je možná synchronizácia fyziologickej reakcie organizmu

⁹Porov.: UHÁL, M.: *Práca, jej znaky a dôvody práce v sociálnej náuke* Cirkvi, Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta, Košice 2006, s. 127-128.

¹⁰Porov.: KANTOR, J, LIPSKÝ, M, WEBER, J. a kol., *Základy muzikoterapie*, Grada Publishing. a.s. Praha 2009, s. 21-23.

s rytmom a tempom hudby, ako je to možné pozorovať na zmenách záznamu s EKG. Hudba pôsobí na metabolizmus a ovplyvňuje všetky bunky v ľudskom tele. Bunkové membrány sa správajú ako kmitavé obvody. Keď bunku ovplyvníme zvukom toho kmitočtu, dôjde k prudkej zmene iónov vápnika, ktoré sú dôležitým regulačným prvkom bunkovej látkovej výmeny. Hudba vyvoláva uvoľnenie hormónov.

3. Hudba a štruktúra – každý hudobný prejav musí rešpektovať požiadavky rytmu, melódie, tempa, dynamiky a harmónie. Cieľom muzikoterapie je posun od neusporiadaného, náhodného vyjadrovania k organizovanej zmyslupnej a vyváženej štruktúre hudby.
4. Hudba ako metafora – hudobné správanie klienta môže poukázať na typické vzorce klientovho správania, myslenia, vzťahu k okoliu a iným ľuďom a jeho aktuálne prežívanie. Ako neverbálny vyjadrovací prostriedok, podobne ako sny alebo iné neverbálne vyjadrovacie prostriedky, vyvoláva v myslí spomienky. Tieto vlastnosti hudby ovplyvňujú pravé mozgové hemisféry, ktoré riadia procesy emócií a intuitívne poznanie.
5. Hudba ako prostriedok komunikácie – umožňuje vyjadrovanie aj klientom, ktorí sa nemôžu vyjadrovať verbálne.
6. Hudba a duchovná skúsenosť – hudba, terapia a spiritualita sú neoddeliteľne spojené. Spirituálne účinky na človeka nájdeme v Žalmoch (napr. Tebe, záštita moja, chcem spievať, lebo ty, Bože si môj ochranca... Ž 59, 18), ale aj v iných spisoch Starého a Nového zákona.¹¹

Podľa Vitálovej muzikoterapie dáva priestor, je „dielňou“ pre otvorenie emócií. Súčasne umožňuje pôsobenie hudby na človeka a priestor pre výpovede. Svoje pocity klienti adresujú muzikoterapeutovi, pričom do komunikácie vťahujú aj ďalších účastníkov, čím vzniká spoločná skupinová komunikácia.¹²

Úloha muzikoterapeuta je zodpovedná. Je súčasne umelcom ale aj terapeutom. Neordinuje medikamentóznú liečbu, ale ordinuje jej alternatívu v podobe hudby. Tak ako lekár si nemôže dovoliť chybné predpísanie lieku, podobnej chyby sa nemôže dopustiť ani muzikoterapeut. Hudba môže vyvolať aj negatívne účinky, preto muzikoterapeut podľa svojich skúseností a intuície sám rozhoduje, akú hudbu a pre akých klientov bude aplikovať. Svoj receptár musí mať dôkladne pripravený a účinky hudby mu musia byť známe. Pri výbere hudobného materiálu a k jeho správne riešeniu je dôležitá dôkladná analýza a znalosť hudobnej látky. V doterajšej praxi sa hudobný materiál používaný pri muzikoterapii analyzuje tradičnou metódou, podľa ktorej sa určuje dĺžka diela, nálada, dynamika, melodika a ďalšie prvky. E. Galiňska vytvorila výrazovú klasifikáciu

¹¹Porov.: KANTOR, J, LIPSKÝ, M, WEBER, J. a kol., *Základy muzikoterapie*, Grada Publishing. a.s. Praha 2009, s. 142-149.

¹²Porov.: VITÁLOVÁ, Z.: *Úvod do muzikoterapie a jej využitie v sociálnej práci*, VSZaSP sv. Alžbety Bratislava 2007, s. 89.

vybraných diel. Na ústredné miesto postavila dominujúcu náladu diela a pôsobenie na poslucháča. Opierala sa o vlastné skúsenosti a pozorovanie klientov v priebehu percepcie hudby.¹³

Biblioterapia

Definícia pojmu biblioterapia pochádza z gréckych slov *byblion* a *therapeia*. Slovo *byblion* znamená kniha, pojem *therapeia* možno preložiť ako ošetrovanie, službu alebo opateru. Biblioterapiu teda možno jednoducho charakterizovať ako liečbu prostredníctvom kníh resp. literatúry. Kulka (2008) ju definuje nasledovne: „*Biblioterapia je liečenie duševných chorôb vhodne programovaným čítaním kníh.*“ Zároveň ju spája s tvorbou kratších literárnych žánrov, ktorými sú poviedky, básne alebo novely. S touto definíciou vo svojej podstate súhlasí množstvo iných odborníkov. Väčšina z nich sa zhoduje v tom, že biblioterapia je metóda psychoterapie, ktorá využíva účinky čítania na liečbu a podporu psychického zdravia človeka.¹⁴

Biblioterapiu možno jednoducho charakterizovať ako liečenie pomocou kníh. Literatúra pôsobí skvelým spôsobom na myslenie človeka, jeho celkové vnímanie sveta, čítanie, prežívanie a v konečnom dôsledku aj správanie sa k sebe a svojim blízkym. Knihy majú v sebe bohatstvo, ktoré spočíva v liečení ubolenej duše človeka. Správne zvolená literatúra pomáha zdolať neľahké životné osudy každého z nás. V súčasnosti sa stretávame s viacerými druhmi biblioterapie. Najčastejšie sa v literatúre uvádza nasledujúce delenie:

1. Klinickú biblioterapia využívajú odborníci z radov psychológie, psychoterapie a psychiatrie pri liečbe pacientov, ktorí trpia emocionálnymi problémami rozličného druhu.
2. Inštitucionálna biblioterapia - sústreďuje sa na využívanie literatúry, ktorá zohľadňuje zdravotný stav pacienta a jej úlohou je napomôcť fyzickému uzdraveniu klienta.
3. Vývojová bibliografia - má na starosti zvyšovanie emocionálnej vyspelosti.¹⁵

Využívanie kníh k efektívnej liečbe pacientov musí spĺňať niekoľko predpokladov. Azda najdôležitejším zo všetkých je správna voľba knihy pretože aj pri knihách platí, čo jednému pacientovi pomôže, u druhého môže vyvolať výrazné zhoršenie existujúceho zdravotného stavu. Biblioterapia je jedným z druhov psychoterapie, ktorá sa uskutočňuje individuálne alebo v skupine. Odborníkmi je vyzdvihované jej pôsobenie na psychické funkcie človeka. Podľa Kulku hodnota biblioterapie spočíva v tom, že: „*klienti na základe čítania konfrontujú vlastné problémy, hľadajú ich*

¹³Porov.: VITÁLOVÁ, Z.: *Úvod do muzikoterapie a jej využitie v sociálnej práci*, VSZaSP sv. Alžbety Bratislava 2007, s. 68, 79.

¹⁴Porov.: MIKOVÁ, M.: *Biblioterapia – liečba prostredníctvom kníh*. [citované 15. 07. 2011] Dostupné na internete: <www.mamaaja.sk/ActiveWeb/Article/2877/biblioterapia_-_liecba_prostrednictvom_knih.html>

¹⁵Porov.: MIKOVÁ, M.: *Biblioterapia – liečba prostredníctvom kníh*. [citované 15. 07. 2011] Dostupné na internete: <www.mamaaja.sk/ActiveWeb/Article/2877/biblioterapia_-_liecba_prostrednictvom_knih.html>

riešenia, sú inšpirovaní k ďalším úvahám, v knihách nachádzajú vzory pre svoje konanie“. Biblioterapeutom môže byť nielen psychológ, ale aj sociálny pracovník, učiteľ alebo vychovávateľ.¹⁶

Podľa Petzolda a Ortha, skupinová alebo individuálna biblioterapeutická činnosť so seniormi sa vyznačuje nasledujúcimi špecifickými znakmi:

1. Opakovanie textov – niekoľko krát po sebe, najmä tých, ktoré sa klientom veľmi páčili. Veľká radosť seniora nad porozumeným textom predstavuje terapeutický potenciál.
2. Voľba textov – má byť taká, aby sme bezprostredne oslovili poslucháčov.
3. Vyvarovať sa infantilizmu v komunikácii. Mnohí seniori napr. po prekonanej mozgovej príhode, v nás vyvolávajú svojimi prejavmi a správaním sklony infantilnému komunikačnému štýlu, avšak takýto štýl ich uráža a zraňuje.¹⁷

Pre veriacich seniorov, ale aj neveriacich, môže byť inšpirujúce v rámci biblioterapie čítanie Sv. Písma, metódou lectio divina, ktorú pre inšpiráciu sociálnych pracovníkov uvádzame v našej práci. Jedným z najstarších spôsobov čítania Svätého Písma nazývame Lectio divina. Ide o systém postupných krokov. Kartuzián Guido, žijúci v 11. storočí, hovorí o štyroch stupňoch, ktorými prechádza človek pri čítaní Božieho slova.¹⁸

Ide o tieto stupne alebo fázy:

1. lectio (čítanie) - pokorné čítanie biblického úryvku s modlitbou je základom všetkého ostatného, čo nasleduje. S čítaním sa nemožno ponáhľať. Začnime teda modlitbou a prosme Ducha Svätého, aby nás „uviedol do celej pravdy,“ (Jn 16,13). Pomaly a pozorne si prečítajme úryvok. V tejto etape sa vyhnime pokušeniu pozeráť sa na poznámky alebo ďalšie kroky. Pripravme si poznámkový zošit a ceruzku. Podčiarknime si alebo zaznamenajme slová či vety, ktoré sa nás dotkli. Zapišme si otázky, ktoré nám zídu na myseľ. Niekoľkokrát si prečítajme úryvok a čítajme ho nahlas. Nájdime si čas pochopiť a oceniť to, čo sa číta. Prečítajme si poznámky z lectio a uvažujme nad tým, či sa podobajú alebo odlišujú od našich prvých myšlienok.
2. meditatio (rozjímanie) - meditácia prehĺbuje naše vnímanie úryvku a pomáha nám objaviť jeho bohatstvá. V Liste sv. apoštola Pavla Timotejovi čítame, že „celé Písmo je Bohom vnuknuté a užitočné na učenie, karhanie, nápravu a výchovu v spravodlivosti...“ (2Tim 3,16). Pristupujme k Písmu s vierou a očakávaním, že Boh nás osloví. Môže poukázať na náš postoj alebo správanie, ktoré sa musí zmeniť. Môže nám ukázať prisľúbenie, aby nás povzbudil a posilnil.

¹⁶MIKOVÁ, M.: *Biblioterapia – liečba prostredníctvom knih*. [citované 15. 07. 2011] Dostupné na internete: <www.mamaaja.sk/ActiveWeb/Article/2877/biblioterapia_-_liecba_prostrednictvom_knih.html>

¹⁷PETZOLD, H. G.; ORTH, Ilse. *Poesie und Therapie: Über die Heilkraft der Sprache. Poesietherapie, Bibliotherapie, literarische Werkstätten*. . Bielefeld und Locarno: Aisthesis Verlag, 2005. s. 211

¹⁸Porov.: IRENEJ, *Lectio divina*, In: Misionár náboženský časopis gréckokatolíkov, Redemptoristi, Vydavateľstvo Misionár, Michalovce 2011, č. 7 júl 2011, s. 4.

3. oratio (modlitba) - modlitba nás otvára na rozhovor s Bohom. V žalmoch vidíme, ako pisatelia hovoria Bohu o svojich pocitoch. Často sú bok po boku nádeje i obavy. Boh si váži našu úprimnosť. Ved' pred ním nič nemôžeme skrývať. Keď použijeme slová žalmu, môže nám to pomôcť, ale môžeme použiť aj svoje vlastné slová, aby sme sa úprimne porozprávali s našim „mimoriadnym priateľom“. Cez modlitbu môžeme odpovedať na svetlo, ktoré Božie slovo vrhlo na náš život. Bohu môžeme povedať to, čo sa deje v našom živote a v našej komunite. Hovoríme a počúvame, počúvame a uvažujeme – to je rozhovor s Bohom.

4. contemplatio (kontemplácia) - liturgia nám ponúka dve ďalšie biblické čítania, aby nám pomohla interpretovať evanjeliové čítanie. Uvažovanie o nich môže obohatiť naše pochopenie textu pri sústredovaní sa na odpoveď Pánovi. Kontemplácia nám dáva príležitosť na dôverné spoločenstvo s Bohom. Upokojme sa pred Bohom a pozvime ho do svojho vnútra. Tu netreba veľa slov. Radujme sa v jeho prítomnosti. Buďme s ním a dovoľme mu, aby nás miloval.

Keď sme skončili čítanie, meditáciu, modlitbu a kontempláciu, môžeme si do poznámkového zošita napísať skúsenosti alebo myšlienky, ktoré nám prišli na um. Bude pre nás užitočné, ak sa k týmto poznámkam vrátíme aj neskôr.¹⁹

Lectio divina, toto nábožné Božie čítanie Svätého písma, je jednou zo základných ciest k Bohu, ktorú praktizovali kresťania už od prvých storočí. Počas následných stáročí si najmä mnísi osvojovali a zdokonaľovali tento druh osobnej a jedinečnej modlitby s Bibliou. V stredoveku to bol aj latinský jazyk, ktorý zúžil okruh čitateľov, a tak väčšina veriacich nemohla fakticky Písmo čítať. Mnohí kresťania nielenže nerozumeli latinčine, ale ani nemali možnosť mať Bibliu doma. Boli teda závislí len od kazateľov a prípadne od obrazov v chrámoch. Stojí za zmienku, že už Pápež Benedikt XV. v encyklike *Spiritus Paraclitus* (19. IX. 1920) vnímal nevyhnutnú potrebu veriacich viac asimilovať posolstvo najmä Nového zákona a nabádal veriacich k tomu, aby si v každej rodine osvojili každodenné čítania a rozjímanie evanjelií, Skutkov apoštolských a listov (č. 44; EB 476).

Nevyhnutnosť textu Biblie v reči ľudu bola teda prvá podmienka k tomu, aby si ho mohli doma sami čítať. Súčasne sa dá táto výzva vnímať ako veľký krok od tzv. *biblia pauperum* (Bible /pre/ chudobných) k *biblia legentium* (Biblia /pre/ čítajúcich).²⁰

Tento spôsob čítania Sv. Písma možno považovať za jednu formu hagioterapie, teda liečenie pomocou modlitby.

¹⁹Porov.: SLOVENSKÁ BIBLICKÁ SPOLOČNOSŤ 2008, *Nedel'né evanjeliové čítania metódou lectio divina Rok B: Evanjelium podľa Marka*, [citované 15. 07. 2011] Dostupné na internete:

< www.wordforliving.org/files/Slddecfeb.pdf >

²⁰Porov.: SLOVENSKÁ BIBLICKÁ SPOLOČNOSŤ 2008, *Nedel'né evanjeliové čítania metódou lectio divina Rok B: Evanjelium podľa Marka*, [citované 15. 07. 2011] Dostupné na internete:

< www.wordforliving.org/files/Slddecfeb.pdf >

Terapia ako nástroj adaptácie klienta v zariadení pre seniorov

Už Ján Pavol II. pred jedenástimi rokmi vo svojom liste *Jeseň života* zdôraznil, že je potrebné napomáhať prežívať „kultúru staroby“, ktorú by spoločnosť akceptovala, podporovala a neodsúvala na okraj svojich záujmov. Podľa Jána Pavla II. by bolo ideálne, keby starí ľudia zostávali v rodine, kde by mali záruku účinnej sociálnej pomoci. Avšak v niektorých prípadoch okolnosti vyžadujú, aby seniori žili v domove dôchodcov, teda v spoločenstve iných osôb. Tieto inštitúcie sú vítane, pretože môžu preukázať vzácnu službu starším a chorým osobám. Ján Pavol II. zdôrazňuje, aby rodiny, priatelia a farské spoločenstvá nadviazali so staršími ľuďmi taký vzťah, aby od nich cítili lásku a užitočnosť pre spoločnosť.²¹

Príchod seniora do zariadenia pre seniorov je veľmi stresujúcou záležitosťou. Starší ľudia pri príchode do zariadenia pre seniorov majú pocit vlastného zlyhania, že sa už o seba nedokážu postarať, pocit krivdy, že sa o nich deti nestarajú, pritom si uvedomujú, že je to posledná etapa ich života a nemajú kam ísť. Seniori sa musia vyrovnáť s novým prostredím, čo môže byť problémom najmä u osôb s poškodenými kognitívnymi funkciami. Preto sú často nespokojní a hľadajú niekoho známeho. Ďalší problém je strata súkromia, sociálnych kontaktov a potreba spolužitia s neznámymi ľuďmi a prispôbenie sa poriadku inštitúcie. Závažná je i zmena stravovacích návykov.²²

V novom prostredí sa senior ťažko prispôbuje. Stratou vlastného domova stráca pocit bezpečia. Nie je motivovaný k aktivitám, ktoré boli predtým nevyhnutné (upratovanie, nákup, varenie). Chýba mu zmysluplná činnosť, na ktorú bol zvyknutý a novú si ťažko hľadá. Chýba mu kontrola nad vlastným životom, možnosť o sebe rozhodovať.²³

Adaptácia každého nového obyvateľa si vyžaduje osobitný, individuálny prístup, pozorovanie a ovplyvňovanie zo strany všetkých pracovníkov zariadenia. V prvej etape po príchode do zariadenia je potrebné predísť pasívnemu až depresívnemu postoju k životu a zároveň predísť geriatrickému maladaptačnému syndrómu. Diferencovaný prístup k novým obyvateľom musí vychádzať z poznania ich povahových vlastností, životných návykov a záujmov. Je potrebné pre každého novoprijatého obyvateľa vypracovať individuálne adaptačno-edukačné programy.²⁴

Zákon 448/2008 Z.z. o sociálnych službách určuje v § 35, že v „*zariadení pre seniorov sa poskytuje sociálna služba fyzickej osobe, ktorá dovърšila dôchodkový vek a je odkázaná na pomoc inej fyzickej osobe podľa prílohy č. 3 alebo fyzickej osobe, ktorá dovърšila dôchodkový vek a poskytovanie sociálnej služby v tomto zariadení potrebuje z iných vážnych dôvodov*“.

²¹Porov.: JÁN PAVOL II. *Jeseň života*, Apoštolský list starším, Vydavateľstvo Don Bosco 1999, čl. 12,13.

²²Porov.: KRAJČÍK, Š.: *Geriatra pre sociálneho pracovníka*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2006, s. 65-66.

²³Porov.: VAGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie: dětství, dospělост a stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000., s. 428.

²⁴Porov.: MARCINKOVÁ, D., HROZENSKÁ, M., VAŇO, I.: *Vybrané kapitoly z gerontologie*, Nitra: FSVaZ. 2005, s. 38.

Nezastupiteľnú úlohu v procese adaptácie staršieho človeka v zariadení pre seniorov má sociálny pracovník. Podľa Strieženca sociálnemu pracovníkovi nijaký ľudský život nesmie byť ľahostajný. Sociálny pracovník ako profesionál disponuje širokým výberom techník a aktivít, ktoré má využiť vo svojej praxi. Potom sú výsledným efektom jeho práce participácie postoje klienta, ktorý prostredníctvom vlastných aktivít prekonáva či obrusuje hrany svojej vlastnej disfunkčnosti.²⁵

Matoušek et al., mapuje aktivity, ktorými sa v súčasnej dobe sociálni pracovníci v zariadeniach pre seniorov zaoberajú.

Prakticky v našich podmienkach ide o tieto aktivity:

1. Administratívna práca – dokumentácia a dávky, dôchodková agenda, podávanie žiadostí o obmedzenie alebo zbavenie spôsobilosti na právne úkony, kontakt s úradmi, vybavovanie žiadosti po zomrelom, pozostalostná agenda, príchod do zariadenia, prešetrovanie sociálnej situácie v mieste bydliska, kontakt so zdravotníckym zariadením, prijímanie žiadateľov do zariadenia a ich umiestňovanie na jednotlivé lôžka,
2. Informovanie verejnosti a žiadateľov o konkrétnom zariadení pre seniorov, rozhovory so záujemcami o pobyt v danom zariadení, individuálne adaptačné plány a plány starostlivosti, programy aktivít, kultúrno-spoločenských akcií, vzdelávacích programov, spolupráca s rodinou.
3. Sociálne služby pre klientov – vybavovanie korešpondencie, nákupy, návštevy v nemocnici, psychosociálna pomoc, ergoterapia, fyzioterapia, muzikoterapia, dohľad na dodržiavanie ľudských práv a etického kódexu sociálneho pracovníka, práca so sťažnosťami klientov, riešenie vzájomných konfliktov, usmerňovanie vzťahov medzi klientmi – veľký význam má autorita sociálnych pracovníkov, koordinácia práce na interných smerniciach a štandardoch zariadenia.²⁶

Prostredníctvom metód a postupov sociálni pracovníci usilujú sa o rozvoj alebo zachovanie osobných a sociálnych schopností, ktoré podporujú sociálne začlenenie klientov do nového prostredia. Sociálna terapia v zariadení pre seniorov sa orientuje na riešenie problémov. Využíva silné stránky klienta a nezameriava sa na poukazovanie jeho zlyhaní a neúspechy. To je základnou podmienkou nadviazania dobrej spolupráce a získanie klienta v jeho zložitej situácii.²⁷

V súčasnosti jedným z hlavných trendov v humanitných vedách je systemický prístup. Snaží sa vnímať kontext vecí a dejov. V terapii je dôležitý príbeh. Systemický prístup vychádza zo skúsenosti, že veci do seba zapadajú a ovplyvňujú sa. V terapii sa klient snaží porozumieť svojej situácii, svojim

²⁵Porov.: STRIEŽENEC, Š.: *Teória a metodológia sociálnej práce*, Trnava : Tripsoft. 2006, s. 144.

²⁶Porov.: MATOUŠEK, O. et. al. 2005. *Sociální práce v praxi*, 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 180.

²⁷Porov.: MALÍKOVÁ, E.: *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*, 2011, s. 121.

potrebám, svojmu príbehu. Systemický prístup pracuje s príbehom človeka, čiže v tomto príbehu sa nepýtame ako to bolo vtedy, ale ako dnes tomu rozumieme, čo to pre nás znamená a aký význam tomu pripisujeme.²⁸

Starší človek nie je schopný prežívať život v strese, nedovoľujú mu to jeho fyzické a psychické danosti a preto potrebuje zo strany príbuzných, ošetrovateľov a sociálnych pracovníkov ľudský prístup.²⁹

Terapia a výchovno - vzdelávací proces

Podľa Balogovej vzdelávanie seniorov závisí od vnútorných podmienok (schopnosť kognitívnych funkcií, motivácia, umenie učiť sa, zdravotný stav) a od vonkajších podmienok (prístup k vzdelaniu, doterajšia úroveň vedomosti). Vnútorné podmienky vzdelávania seniorov ovplyvňuje starnutie, jednotlivé biologické, sociálne, psychické zmeny sprevádzajúce starobu. Jednotlivé špecifiká duševných a telesných zvláštnosti seniorov sú určujúce determinanty, ktoré musí rešpektovať edukačný proces.³⁰

Juřeníková edukáciu delí na tri základné druhy:

1. základná edukácia – pri tejto forme edukácie, jednotlivci sú oboznámení s úplne novými informáciami (napr. edukácia pri zistení niektorej choroby, ktorá si vyžaduje dodržiavanie určitých opatrení a zmenu životného štýlu).
2. reedukačná edukácia – pri nej vzdelávame osobu, ktorá už základné informácie o edukovanej téme má.
3. komplexná edukácia – je to cyklická forma postupného vzdelávania a výchovy v určitej konkrétnej oblasti, cielene zameraná nielen na rozšírenie vedomosti a poznania, ale i na vybudovaní návyku iného životného štýlu pre upevnenie a zlepšenie zdravia.³¹

Podľa Malíkovej edukácia v zariadení pre seniorov má svoje špecifiká a je sústredená predovšetkým na výchovu klientov v danom prostredí a na všetko, čo súvisí s poskytovaním sociálnej služby.

Klient pri vstupe do zariadenia seniorov absolvuje niekoľko úvodných rozhovorov a to: s ošetrojúcim lekárom, vedúcim zariadenia, sociálnym pracovníkom, ergoterapeutom, zdravotnou sestrou. Všetky tieto rozhovory majú dva spoločné znaky a to: vzájomnú výmenu informácií a edukáciu klienta.

²⁸Porov.: KANTOR, J, LIPSKÝ, M, WEBER, J. a kol., *Základy muzikoterapie*, Grada Publishing. a.s. Praha 2009, s. 65.

²⁹Porov.: VANSÁČ, P.: *Kvalita života starších ľudí v zariadení pre seniorov*. In: TIRPÁK, P. – MICHANČOVÁ, S. (eds.): *Kvalita života a ľudské práva v prosociálnej spoločnosti*, Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, Katedra aplikovanej edukológie, 2011, s.116

³⁰Porov.: BALOGOVÁ, B.: *Seniori*, Akcent Print Prešov 2005, s. 125.

³¹Porov.: JUŘENÍKOVÁ, P.: *Zasady edukace v ošetrovatelské praxi*, 1. vydání. Praha:Grada Publishing, 2004, s. 11-12.

Dôležité je, že pri prijatí je klient vystavený veľkému náporu informácii, preto je nutné poskytovanie informácií uskutočňovať postupne, aby ich obsah klient plnom rozsahu porozumel a prijal.

Edukácia klienta zo sociálnym pracovníkom – spočíva v informovaní o všetkých sociálnych službách, adaptačnom období po prijatí do zariadenia, kontaktu klienta zo sociálnym pracovníkom, poskytovaní duchovnej služby, možnosti kontaktu s kňazom a iné.

Edukácia klienta s ošetrojúcim lekárom – spočíva v informovaní seniora o medikamentnej liečbe, diétnom režime, rehabilitácii, doplnkovej odbornej terapii, používaní kompenzačných a protetických pomôcok. Lekár navrhuje opatrenia a klient sa vyjadruje či s nimi súhlasí alebo nie.

Edukácia klienta s vrchnou sestrou – spočíva v informácii o ošetrovateľskej starostlivosti. Spoločne s klientom stanovuje ošetrovateľský plán.

Edukácia s ergoterapeutom – spočíva v informácii o rozsahu poskytovaných službách v zariadení a podľa lekárskeho návrhu dohodnú s klientom konkrétnu realizáciu terapie.

Vzhľadom na veľký rozsah informácií musia všetci pracovníci novoprijatému klientovi poskytovať informácie trpezlivo a s pochopením opakovať a overovať si, či si ich klient zapamätal a orientuje sa podľa nich.³²

V priebehu pobytu klienta v zariadení pre seniorov môže dôjsť k novým zmenám o ktorých musí byť klient vždy podrobne a zrozumiteľne informovaný. Zmena sa môže týkať akejkolvek poskytovanej služby alebo starostlivosti ale podmienkou je, že klient je o tom informovaný a musí s tým súhlasiť. Pokiaľ sa jedná o problémového klienta (napr. konfliktný typ, klient s poruchou komunikácie), vyžaduje uskutočnenie edukácie zo špeciálne cielenou prípravou. Vždy je nutné overiť si, že klient podané informáciám porozumel v plnom rozsahu a je schopný tieto informácie pre seba využiť.³³

Edukácia môže byť uskutočňovaná individuálne alebo skupinovo, ústne alebo pomocou informačných textov, dokumentov, ktoré zariadenie vypracuje a dá ich k dispozícii klientom ako edukačný materiál. K edukácii je možné využiť aj ďalšie spôsoby, napr. zariadenie si môže vytvoriť vzdelávací videoprogram a iné.³⁴

Podľa Krjačíka edukácia seniorov je veľmi potrebná najmä v zariadeniach pre seniorov. Pasivita vedie k nespokojnosti, konfliktom, depresii zanedbávaniu, porušovaniu liečebného režimu a celkové k zhoršeniu zdravotného stavu.³⁵

³²Porov.: MALÍKOVÁ, E.: *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*, 2011, s. 255-264.

³³Porov.: MALÍKOVÁ, E.: *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*, 2011, s. 264-265.

³⁴Porov.: MALÍKOVÁ, E.: *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*, 2011, s. 258.

³⁵Porov.: KRAJČÍK, Š.: *Geriatría pre sociálneho pracovníka*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2006, s. 62-63.

Metódy prípadovej, skupinovej a komunitnej práce so seniormi (sociterapia a psychoterapia)

Prípadová sociálna práca je najstaršou a najviac rozpracovanou metódou sociálnej práce. Východiskom tejto metódy u nás je psycho-sociálny prístup ku klientovi, v USA vychádza z psychoanalytického ponímania. Psychosociálny prístup vychádza z toho, že vo vývine osobnosti klienta nastalo v niektorom období narušenie. Prípadová sociálna práca je založená na presvedčení, že cieľenými krokmi a vhodným pôsobením na klienta je možné zmierniť alebo odstrániť negatívne sociálne javy. V individuálnej prípadovej sociálnej práci s klientom pracujú sociálny pracovník a klient v jednotlivých etapách:

1. sociálna evidencia – je prvý kontakt sociálneho pracovníka a klienta. Táto skutočnosť je ovplyvňovaná dvomi faktormi a to prostredím a spôsobom, ako vznikne. Cieľom evidencie je získanie základných informácií a vytvorenie dôvery, ktorá je základom úspešnej spolupráce s klientom. V tejto etape by mal sociálny pracovník zistiť, čo od neho klient očakáva. Dôležitým momentom je tu aj motivácia klienta sociálnym pracovníkom.
2. diagnostika - v tejto etape prebieha diagnostikovanie príčin problému a získavanie komplexných informácií o vzniku a priebehu problému. Základnou metódou v tejto etape je rozhovor.
3. plánovanie terapie – sociálny pracovník tu vypracuje sociálnu diagnózu t. j. určí príčiny problému, dopad problému na klienta a spôsob zásahu, ktorý v danom prípade použije.
4. terapia - je to etapa riešenia problému, realizácia sociálneho zásahu prebieha buď klient so sociálnym pracovníkom alebo v spolupráci s inými odborníkmi (psychológ, psychoterapeut, poradca).
5. etapa ukončenia terapie – v tejto etape sa končí terapia, čiže riešenie problému. Pretože veľká časť klientov sa po čase vracia s novými problémami, odporúča sa udržiavať kontakt aj naďalej. Kontaktovanie s klientom umožňuje aj overiť si, či bol zvolený sociálny zásah správny.

Tento postup prípadovej sociálnej práce platí pre všetky vekové skupiny, avšak u seniorov má určité zvláštnosti. Mnohí seniori nesignalizujú potrebu pomoci, na príčine je tomu (napr. demencia, depresia, komunikačné problémy, neznalosť, ostych a iné).³⁶

Skupinová sociálna práca nadväzuje na prípadovú sociálnu prácu. Zmyslom sociálnej práce so skupinou je psychosociálne pôsobenie na skupinu ľudí s konkrétnym spoločným znakom (alebo znakmi) a spoločným cieľom ich bezproblémového vývoja. V skupinovej sociálnej práci sa ľudia ovplyvňujú vzájomným pôsobením, v ktorom ich spája spoločný problém alebo podobný problém. Brown 1986 (in: Strieženec 2006) navrhuje rozdelenie klientov do šiestich skupín:

³⁶Porov.: KRAJČÍK, Š.: *Geriatría pre sociálneho pracovníka*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2006, s. 64.

1. skupiny na základe rovnakého sociálneho problému, rovnakého druhu (napr. drogová závislosť).
2. účelovo zamerané skupiny
3. psychoterapeutické skupiny
4. svojpomocné skupiny (napr. KAHAN)
5. skupiny pre výcvik ľudských vzťahov
6. skupiny na dosiahnutie sociálnych cieľov (finančné, personálne, kariérové).³⁷

Tokárová a kol. rozdeľuje skupiny podľa kvality členov a ich referenčného a funkčného zamerania:

1. primárne skupiny zložené z malého počtu ľudí, ktorých členovia sa stretávajú a ovplyvňujú bezprostredne. K podstate malej skupiny patria tieto základné znaky: tvoria ju tri alebo viac osôb, členovia sú spojení trvalými záväzkami, členovia skupiny sa navzájom poznajú, komunikujú vždy tvarou v tvár, utvárajú spoločenské normy, ktoré sú záväzné pre právanie všetkých členov skupiny, predpokladom dosahovania cieľov je vzájomná závislosť sociálnych rol.
2. sekundárne skupiny – sú početnejšie a spravidla nespĺňa kritérium vzájomného poznávania a interakcie (napr. pracovníci nemocnice).
3. referenčná skupina – združuje ľudí, ktorí majú sklon prijímať jej postoje, vzorce správania, jej štandardnú komunikáciu (napr. kluby abstinujúcich alkoholikov, drogová závislých, diabetikov).
4. terapeutická skupina - sa odlišuje od neterapeutických skupín svojou liečebnou funkciou. Tieto skupiny sú zostavované predovšetkým k liečebným cieľom.³⁸

Oláh, Shavel uvádza, že častou formou skupinovej sociálnej práce je skupinová terapia s využitím psychoterapeutických techník. Ciele skupinovej psychoterapie sa vytyčujú podľa druhu poruchy, maladaptácie a choroby. Ide o naplnenie týchto cieľov:

1. vovedenie do problematiky klientov a pomôcť im pochopiť a zmeniť nesprávne postoje,
2. adekvátnou sociálnou adaptáciou zmeniť neprispôsobivé vzorce správania,
3. vytvárať podmienky a podporiť dozrievanie osobnosti, rozvíjať osobnostný potenciál v racionálnej a emočnej sfére.

Základnou zložkou psychoterapie je skupinový rozhovor – diskusné skupinové sedenie.³⁹

Podľa Strieženca sociálna terapia je zameraná na problémové interpersonálne vzťahy a charakterizuje ju: *„ako súbor individuálnych a skupinových odborných postupov a opatrení zameraných na vytváranie, obnovovanie a upevňovanie sociálnych vzťahov a praktických schopností*

³⁷Porov.: STRIEŽENEC, Š.: *Teória a metodológia sociálnej práce*, Trnava : Tripsoft. 2006, s. 86-87.

³⁸Porov.: TOKÁROVÁ, A. a kol.: *Sociálna práca, Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Akcent Print Prešov 2007, s. 452 – 453.

³⁹Porov.: OLAH, M., SCHAVEL, M.: *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*, Prešov 2006, s. 80

a zručnosti v spôsobe života jednotlivca, je nedostatočne rozvinutá“. Metódou sociálnej terapie (popri individuálnej terapii) je skupinová socioterapia jednotlivca prostredníctvom pribiehajúcich skupinových a sociálnych procesov, vzťahov a väzieb, interakciou a komunikáciou.⁴⁰

Svetová zdravotnícka organizácia vymedzuje ako poslanie socioterapie nasledovné:

1. poskytnúť možnosti chorému alebo chorobou ohrozenému, vytvoriť si sociálne kontakty priaznivé pre udržanie alebo znovuočtovorenie jeho primeraného sociálneho správania,
2. posilniť, obnoviť a udržať záujem klienta o reálny spoločenský život a reálne vzťahy v ňom.

Krajčík uvádza že v súvislosti s adaptáciou na seniorský vek možno využiť socioterapiu najmä u seniorov, ktorí na seba a svoju osobnosť reagujú nenávisťou. Na svoj život hľadajú kritický a pohrdavo. Sú nepraktickí ale zvlášť zveličujú svoju bezmocnosť. Vyhýbajú sa spoločenským stykom a cítia sa osamelí a zbytoční. Prevláda u nich ľútosť a depresia. Tento postoj sťažuje starostlivosť o nich a na prekonanie ich postoja je potrebná pomoc zvonku.⁴¹

Levická 2002 (in: Oláh, Schavel, 2006) chápe sociálnu prácu s komunitou ako: „*metódu sociálnej práce, ktorá pomáha ľuďom žijúcim na určitom územnom celku pri riešení konkrétnych životných situácií*“. Práca s komunitou je zároveň aj prácou s jednotlivcom a skupinami, ktorí danú komunitu tvoria. Sociálny pracovník preto pracuje aj s metódami individuálnej a skupinovej sociálnej práce. Potreba sociálnej práce s komunitou vzniká v prípadoch patologickej poruchy v spoločnosti, znevýhodnenie konkrétnej komunity, vznik a návrat sociálnopatologických javov v konkrétnej komunite.⁴²

Tokárová a kol. (2007) z hľadiska sociálnych väzieb rozoznávajú dve formy komunity:

1. sídelná regionálna komunita – v rámci sídelnej jednotky akou je ulica, dedina, mesto región. Je charakteristická svojou vnútornou štruktúrou a dynamikou, ktorú tvoria jednotlivé skupiny, podskupiny a jednotlivci.
2. duchovná komunita – charakteristická je tým, že členovia komunity sú ľudia duchovne spriaznení, udržiavajú vzájomný kontakt, ktorý nie je podmienený osobným kontaktom. Môžu ale nemusia byť viazaní na jednu lokalitu – priestorovo vzdialení ale intelektuálne, kultúrne a spoločensky na jednej úrovni.

Priblíženie sociálnej práce do fyzického priestoru komunity sa koná prostredníctvom komunitnej sociálnej práce: sociálnych pracovníkov a dobrovoľníkov (napr. komunitná sociálna práca s rómskou menšinou, dobrovoľníci v sociálnej oblasti, a iné).⁴³

⁴⁰STRIEŽENEC, Š.: *Teória a metodológia sociálnej práce*, Trnava : Tripsoft. 2006, s. 91-92.

⁴¹Porov.: KRAJČÍK, Š.: *Geriatría pre sociálneho pracovníka*, VŠZaSP sv. Alžbety, Bratislava 2006, s. 18.

⁴²OLÁH, M., SCHAVEL, M.: *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*, Prešov 2006, s. 81.

⁴³Porov.: TOKÁROVÁ, A. a kol.: *Sociálna práca, Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Akcent Print Prešov 2007, s. 465 – 473.

Záver

Opísané druhy terapií možno využiť v zariadeniach pre seniorov a v denných stacionároch. Sociálny pracovník v komunikácii s klientom, poznajúc jeho anamnézu, má klientovi ponúknuť tú najvhodnejšiu terapiu, ktorá zmobilizuje jeho fyzické a psychické sily a celkovo povedie k zlepšeniu jeho zdravotného stavu.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

- BALOGO VÁ, B. 2005. *Seniori*. Prešov: Akcent Print, 2005. ISBN 80-969274-9 -3
- JÁN PAVOL II. 1999. *Jeseň života*, Apoštolský list starším, Vydavateľstvo Don Bosco 1999, ISBN 80-88933-39-0
- JELÍNKOVÁ, J. - KRIVOŠÍKOVÁ, M. - ŠAJTAROVÁ, Ľ. 2009. *Ergoterapie*, Praha: Portal, 2009. ISBN 978-80-7367-583-7
- JUŘENÍKOVÁ, P. 2004. *Zasady edukace v ošetrovateľskej praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 978-80-247-2171-2
- IRENEJ. 2011. *Lectio divina*, In: Misionár náboženský čaopis gréckokatolíkov, Redemptoristi, Vydavateľstvo Misionár, Michalovce 2011, č. 7 júl 2011, ISSN 1335-1176
- KANTOR, J - LIPSKÝ, M. -WEBER, J. a kol. 2009. *Základy muzikoterapie*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2846-9
- KRAJČÍK, Š. 2006. *Geriatría pre sociálnych pracovníkov*. Bratislava: SAP, 2006. ISBN 80-969449-8-3
- KUBÍNKOVÁ, D. - KŘÍŽOVÁ, A. 1997. *Ergoterapie*, Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997. ISBN 80-7067-698-1
- MALÍKOVÁ, E. 2011. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*, Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3148-3
- MIKOVÁ, M.: *Biblioterapia – liečba prostredníctvom kníh*. [citované 15. 07. 2011] Dostupné na internete:
<www.mamaaja.sk/ActiveWeb/Article/2877/biblioterapialiecba_prostrednictvom_knih.html>
- OLAH, M. - SCHAVEL, M. 2006. *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*. Prešov: VŠZaSPsv. Alžbety Bratislava, Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P. P. Gojdiča Prešov, 2006. ISBN 80-969449-9-1
- PETZOLD, H. G. - ORTH, I. 2002. *Poesie und Therapie: Über die Heilkraft der Sprache. Poesietherapie, Bibliotherapie, literarische Werkstätten..* Bielefeld und Locarno: Aisthesis Verlag, 2005. 432 s. ISBN 3-89528-528-5.

- STRIEŽENEC, Š. 1996. *Slovník sociálneho pracovníka*, Trnava: AD, 1996. ISBN 80-967589-0-X
- STRIEŽENEC, Š. 2006. *Teória a metodológia sociálnej práce*. Trnava: Tripsoft, 2006. ISBN 80-969390-4-1
- SLOVENSKÁ BIBLICKÁ SPOLOČNOSŤ. 2008. *Nedel'né evanjeliové čítania metódou lectio divina Rok B: Evanjelium podľa Marka*, [citované 15. 07. 2011] Dostupné na internete: <
www.wordforliving.org/files/Slddecfeb.pdf >
- SVÄTÉ PÍSMO STARÉHO I NOVÉHO ZÁKONA. 1998. Trnava: Spolok svätého Vojtecha 1998, ISBN 80-7162-236-2
- UHÁL, M. 2006. *Práca, jej znaky a dôvody práce v sociálnej náuke Cirkvi.*, Košice: Katolícka univerzita v Ružomberku, Teologická fakulta, Košice, 2006. ISBN 80-89089-47-X
- VAGNEROVÁ, M.: 2000. *Vývojová psychologie: detství, dospělost a stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0
- VANSÁČ, P. 2011. *Kvalita života starších ľudí v zariadení pre seniorov*. In: TIRPÁK, P. – MICHANČOVÁ, S. (eds.): *Kvalita života a ľudské práva v prosociálnej spoločnosti*, Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, Katedra aplikovanej edukológie, 2011, s. 98-116. ISBN 978-80555-0343-1
- VITÁLOVÁ, Z. 2007. *Úvod do muzikoterapie a jej využitie v sociálnej práci*. Bratislava: VSZaSP sv. Alžbety Bratislava, 2007. ISBN 978-80-89271-18-4
- Zákon 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.